

2725.

4° Diff. 2596.

DISSERTATIO ACADEMICA
HISTORICO-LEGALIS

AD
LIBRUM I. PANDECTARUM
ADDITIS SUPPLEMENTIS

Ad concurrentes Institutionum Titulos

QUAM

SUB EMINENTISSIMIS AUSPICIIS

DOMINI DOMINI

JOSEPHI DOMINICI,

S.R.E. Cardinalis, & S.R.I. Principis, Exem-
ptæ Ecclesiæ Pataviensis Episcopi &c. &c.

In Alma Archi-Episcopali Benedictina Universitate Salisburgensi

AUTHORE, ET PRÆSIDE

JOANNE DOMINICO PEREGRINI,

J.U. DOCTORE,

Celsissimi, ac Reverendissimi S.R.I. Principis, &
Archi-Episcopi Salisburgensis &c. &c. Consiliario Actuali
Aulico, nec non Institutionum Imperialium Professore
Ordinario.

Pro Suprema ex Utrôque Jure Doctoratûs Laureâ

PROPUGNANDAM SUSCEPIT

Multùm Reverendus

ADAMUS CASPARUS DEICHSTETTER,

Maurkürchenensis Bojus, J. U. Candidatus, Examinatus, &
Approbatus, antehac Cooperator Ordinarius in Andorff,
Bavariæ Inferioris.

Ad Diem 22. Augusti Anno reparatæ Salutis M. DCC. XXXVIII.

Horis Ante- & Pomeridianis.

SALISBURGI,

Typis Joannis Josephi Mayr, Aulico-Academici Typographi p. m. Hæredum.

1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760.

JOHANNES DOMINICUS
DE
DOCTOR
IN
THEOLOGIA
ET
HISTORIA
SACRA
ET
CIVILI
PRAELECTOR
IN
ACADEMIA
ALMA
MATRIS
MONASTII
S. DOMINICI
IN
URBE
VATICANA
Venerabilis
Patris
Magistri
JOHANNIS
DOMINICI
DE
DOCTOR
IN
THEOLOGIA
ET
HISTORIA
SACRA
ET
CIVILI
PRAELECTOR
IN
ACADEMIA
ALMA
MATRIS
MONASTII
S. DOMINICI
IN
URBE
VATICANA

Bayrische
Staatsbibliothek
München

1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760.

EMINENTISSIMO, & CELSISSIMO

PRINCIPI

DOMINO DOMINO

JOSEPHO
DOMINICO,

S. R. E.

CARDINALI,

EXEMPTÆ ECCLESIAE

PATAVIENSIS

EPISCOPO,

ET

S. R. I. PRINCIPI,

EX ANTIQUISSIMA, ET ILLUSTRIS-
SIMA PROSAPIA

S. R. I. COMITUM DE LAM-
BERG &c. &c.

Domino Domino Suo Clementissimo.

ANNO DOMINI 1870

PRINCIPALIS

DOMINUS

JOSEPH

DOMINUS

CARDINALIS

EXEMPLUM ECCLESIAE

PATAVENSIS

EPISCOPUS

S.R.I. PRINCIPALIS

EX ANTIQVARISSIMA ET ILLUSTRIS

SINA PROSAPIA

S.R.I. COMMITTUM DE LAM

BERG & Co.

Domino D. Clemente

EMINENTISSIME PRINCEPS.

Xpavescerem profectò, obscu-
riori donatus sorte, ad purpu-
raturum Celsitudinis Tuæ fasti-
gium genuflectabundus adrepe-
re, PRINCEPS EMINENTISSI-
ME! nisi me Tua ipsius obfirmâs-
set Clementia, quâ aliis Acade-
mica homagia non tantum admittere, sed & ea
qua erga Rem literariam fereris propensione ma-
xima, nuperrimè amplecti dignatus es; hinc feli-
cis

cissimum me, multisque nominibus fortunatum
jure meritissimo cenſeo, cenſentque ad ſtuporem
uſque alii, dum SACRATIſſIMO NOMINI TUO
leviuſculam hanc opellam, conatúſque meos
demiffimè conſecrandi datam facultatem unà
mecum venerabundi admirantur. Nec eſt, ut
fieri aliàs more receptiſſimo, eoque de ſe lauda-
biliſſimo ſolet, quod de Tuarum Virtutum, qui-
bus enarrandis, ne dicam, exornandis aliundè
nulla par eſſet Oratio, encomiis debeam eſſe ſo-
licitus; ſatis quippè edoctus, TE rerum aliàs dif-
ficillimarum patientiſſimum, Tuæ tamen laudis
omninò, & adeò impatientem eſſe, ut eam pro
imperio quoque à TE arcere contendas. Qua-
re non ſolùm ſanctiſſimo huic mori, indolique
Tuæ ſubmiſſimè morem geram, ſed illud quoque
cavebo, ne adhibitò oratorum dolò, qui noſtris
bonus dicitur, ingeniæ modetiæ Tuæ ſaſtidio-
ſus accidam. Hi nempè optimè gnari, quòd
miniſimè laudari velint, qui merentur maximè,
dum res egregias, ne offendant, præterire ſe vel-
le profitentur, eas, quàm maximè commemo-
rant, atque extollunt. Neque opus eſſe exiſtimo,
ut toties repetita impollito ſermone denuò depræ-
dicem, & quæ in huius orbis vaſtiſſimo volumine
tum omnium linguis, tum Tuismet veſtigiis
deſcripta, ſignatàque leguntur, in unius folii an-
guſtias compingere allaborem, aut omninò præ-
ſumam: Quinimò & ſi hoc meæ foret facultatis
(ve-

(verum & meam & plurimorum exsuperat) non
tamen, ut audire velis, Tuæ est vel Virtutis vel
Dignitatis: Neque sperare ullo modo possum, ut
pio TE astu circumveniam, & non tam placen-
di Tibi, quàm aliis TE prædicandi studiò, quid-
quam magnificum eloquar; fallitur enim, quis-
quis Te fallere cogitat. Nam, quod Gregorius
Nazianzenus Epist. ad Themistium, hoc de TE
meritò dici potest Σπαρtratas ἡ Λόγνη γνωρίζει.
ὤμος τὰς πελοπίδας, λόγοι τὸν μέγαν Θεμισιον.
*Spartanos lancea indicat, humerus Pelopidas, eruditio
Magnum Themistium.* Ajo, ego MAXIMUM
CARDINALEM JOSEPHUM DOMINI-
CUM. Nihil TU TIBI (alii tamen meritissi-
mè omnia) tribuis, nihil à cæteris, TIBI tri-
bui cupis: Nihil TE, quod à Paulo didicisti,
habere profiteris, quod non acceperis: Laudari
cæteros, TE unum taceri desideras. Fiat igitur
desiderio Tuo, ut par est, fatis: Taceantur, silen-
tiòque, quod ipse imperas, præmantur Tua præ-
conia: Laudentur, cantentur, prædicentur, il-
li, à quibus maxima TE accepisse negare non po-
tes; nostrâ enim ipsorum omnium interest, non
TUA unius gratitudinis officium præstare lis, qui
TE ex merito rebus præstantissimis ornaverunt,
ne ingratum Superis, aut inglorium Majoribus
Tuis, aut invisum summis, tum Ecclesiæ, tum
Imperii Principibus silentium meum esse videatur.
Non igitur TE, PRINCEPS EMINENTISSIME!
sed

sed **DEUM TER OPT. MAX.** ut maximè oportet, laudari patieris, qui **TE** tantâ cœlestis nectaris copiâ, tanta Divinæ ambrosiæ ubertate pavit, ut in universam Diœcesim Tuam, amplissimam illam, & ovium numerosissimam, per tot annos fructus uberrimi, dicam melius, innumerabiles, ad salutem Animarum liberalissimè redundarent: Horum Authorem **DEUM** esse **TECUM** profitemur: Quòd **TE** instrumentò uti voluerit, nobis omnibus animitùs gratulamur, tantorùmque bonorum Largitori, gratias, quòd ipse facis, non **TIBI** encomia, quæ invitus audias, dicimus.

Majorum verò Tuorum Gloria quantum in **TE** amplissimi splendoris refundat, quis ignorat? innumera summarum dignitatum nomina, quis recenseat? video omnes januas, quibus in honoris Templum ingressus panditur, emotis penè cardinibus, huic Illustrissimæ **GENTI LAMBERGICÆ** esse referatas; nam, neque tempus ullum, neque locus est vacuus, quem non Herorum illorum monimenta compleverint; gesta illustrârint, merita cohonestârint? siue enim antiquitatis memoriam repeto, & à vetustissimis sæculis ad hæc usque tempora descendo, qui gubernandis Provinciis prudentiam commodaverint, qui arcanioribus summorum Principum consiliis fidem, taciturnitatémque præstiterint, qui ad
am.

amplissimas Legationes summam sapientiam;
dexteritatémque attulerint, qui invicta fortitudi-
ne bella pro Patria gesserint, integrósque Exerci-
tus duxerint, qui maximos honorum Titulos vir-
tute exequârint, qui Cæsarum, Regúmque colla-
ta in se munera meritís superârint, eorum im-
mensa multitudo in sola hac Illustrissima Stirpe
prisca, media, recentia, repetenti se offerunt.
Et quis locus Lambergiorum dignitate vacuus?
Roma **CARDINALES**, Praga **ARCHI-EPISCO-**
POS, Frisinga, Gurcum, Seccovium, Labacum,
EPISCOPOS uno ex sanguine mutuavit. Atque
hæc quidem Tua non sunt, **PRINCEPS EMI-**
NENTISSIME! Sed eorum, quibus TU ipse
præclarissima Virtutum exempla debere TE con-
fiteris; qui tamen, si viverent, à TE paria reci-
pere non recusarent, eo quoque felices, quod
gloriæ suæ radios in TE velut lucidissimam Chry-
stallum illapsos ad omnem posteritatis memo-
riam propagatum iri conspiciant; neque necessa-
rium existimant, ut quispiam eorum Tibi Home-
ricum illud occinat: Ἀλκιμος ἔς, ἵνα τις σε καὶ ὀψι-
γόνων εὖ εἴπῃ. *Strenuus esto, ut aliquis Te etiam poste-*
riorum eximie laudet.

Odyss. A.

Vident enim, TE tacente, & Gentium lin-
guas, & Pontificum Tiaras, & Imperatorum Dia-
demata, in id conspirare, ut acceptum à Majo-
ribus Tuis splendorem Virtutis Tuis auctum, mu-

))((

ne-

neribus suis, ac laudibus illustratum ad immortalē posteritatis memoriam commendare contendant.

Et Profectò nova *Pyramidum* moles, novum *Artemisiae Mausoleum*, nova *Semiramidis Mania* citius concident, *Colossus* novus in pulverem redigetur, quàm ullius posteritatis oblivio delere possit immortale illud elogium, quo TE sanctissimus Beatissimæ memoriæ Pontifex BENEDICTUS XIII. salutandum esse judicavit. Quid enim illustrius, Pompejum Juvenem à L. Sulla exercitato Imperatore, alterum *Imperatorem* salutari, an TE Episcopum à summo, eoque optimo Pontifice APOSTOLUM prædicari? Fuit iste illius dignitatis prodromus, quam sanctissimus Dominus Noster Clemens XII. nuper in TE cum Cardinalitia purpura detulit; Tuis uterque, ut omnes sentiunt, præstantissimis in Ecclesiam meritis commotus; TU autem solus, agente Numine, TEque exercere volente, impulsus. Verùm ita fanè existima: Non TU hinc minor evadis, sed altiùs emicas; nam

- - - *Magnum delata potestas*

Majorem contempta facit. Claudian.

De Augustissimi verò Romanorum Imperatoris CAROLI VI. gloriosissimè regnantis eximia, adversum TE benevolentia, quid loquar, qui cum Illustrissimam familiam Tuam à prædecessoribus Tuis, ad usque PRINCIPATUS IMPERII dignitatem

tem exornatam videret, quaque ratione eorum
munificentiam aut vincere, aut æmulari posset,
sollicitè cogitaret, gavisus est oblatam sibi hanc
oportunitatem, ut ex Pontificis voluntate Insigni
Cardinalitio suis ipse manibus verticem Tuum
condecoraret, dignum esse IMPERATORE exi-
stimans, id TIBI impertiri, quò majus neque se,
neque Majores suos TIBI conferre posse judica-
bat. Jam dum ego DEI TER OPT. MAX.
Majorum Tuorum, Pontificum, Cæsarumque in
TE munera commemoro, videorne TIBI in lau-
dibus Tuis pangendis occupari? an potius præ-
claræ Indoli TUÆ obsecundare, quâ omnes alios
celebrari, de TE uno fileri desideras? Ita sanè exi-
stimo, vereorque, ne vel sic nimium TIBI dixisse
videar, dum tamen alii nimia me parcitatis, &
æquò contumacioris silentii accusabunt. Sed
præstat aliorum perferre accerbiora judicia, quàm
sapientissimo TUO repugnare: Et, si cujus est
præclarissimæ æquè, ac pientissimæ voluntati
Tuæ, qua laudem omnem refugis, morem gerere,
meum illud præcipuè est tanquam subditi CLE-
MENTISSIMO PRINCIPI, MÆCENATIQUE
optemperare. Quare advolutus in genua ad pur-
puratum EMINENTIÆ TUÆ solium in perpe-
tuum subjectionis erga TE meæ monumentum,
levidentem hunc libellum juridicum Tibi legum
omnium sapientissimo ARBITRO, sanctissi-

marum **AUTHORI**, violatarum **VINDICI**, neglectarum **RESTAURATORI** humillimè confecto, Si Clementissimo annutu, velut demissimè rogo, speroque, gratum, ratumque habueris, sanctius etiam consecratum, meam verò sortem beatissimam, omnibusque numeris absolutissimam existimabo, pro Tua incolumitate, quam omnes boni ferventissimè exoptant, ad Aras, uti hactenus, ita imposterum nunquam immemor futurus, ut sum

EMINENTISSIMÆ CELSITUDINIS TUÆ.

Infimus, ac Subjectissimus

DEFENDENS.

APPROBATIO

SAC. FACULT. THEOLOGICÆ.

Sicut Clarissimus Author per elaboratissima sua *Jurisprudentiæ Elementa* pridem aliis ingentem utilitatem, sibi immortalem famam peperit, ita per hanc *Dissertationem Academicam Historico-Legalem* totus jam in eo est, ut lucem vetustatis per discrimina temporum penitioribus Juris Romani recessibus accendat, atque inde ab ipsis fontibus tum veteris, tum modernæ Jurisprudentiæ dogmata arcessat; quod cum felicissimè præstet, injurius sanè in eundem essem, si Lucubrationem hanc elegantissimam, quæ, præterquam quòd Orthodoxæ fidei, rectæque rationis regulis nullibi adversetur, arcanissima insuper eruditione scatet, eidemque suavissimam styli facilitatem adjungit, nec non argumentorum pondere legentem ubique premit, non palam pronuntiarem luce publica dignissimam.

Ita igitur senso

P. CORBINIANUS THOMAS,
Ord. S. Bened. Imperialis Monasterii Elchingani Professus, SS. Theologiæ Doctor, ejusdemque in Scholasticis Professor Ordinarius, Celsissimi & Reverendissimi Archi-Episcopi & S. R. I. Principis Salisburgensis &c. &c. Consiliarius Ecclesiasticus, Almæ Universitatis Vice-Rector, & S. Facultatis Theologiæ p. t. Decanus.

APPROBATIO *INCLYTÆ FACULT. JURIDICÆ.*

Postquam Clarissimus Author suam *Spartam*, illis ad Elementa Juris doctissimâ Minervâ elaboratis Lucubrationibus, *ornavit*, suisque Alumnis plenissimè prospexit, ad *desperatum* illud Digestorum *Opus*, ut nempe suô industriô erga solidiorem Artem æqui, & boni Zelô omnibus prodesse possit, extendere manus statuit, laudabilî prorsus consiliô. Cujus rei primum specimen exhibet præsentî *Dissertatione Academica*, quæ ubique singulari eruditione, & doctrinâ præcellit, totiûsque desiderium Operis accendit. Legi cum animi jucunditate, ea comprimis, quæ per amænum *Antiquitatis* iter solerter collecta, suôque ordine bellè disposita sunt. Prodeat igitur hic Operis Prodromus in lucem, ut profit, & præluceat, iis maximè, quibus supra vulgus ascendere, & ad reconditam, ac eruditionis sale conditam Jurisprudentiam animus sedet.

FRANCISCUS JOSEPHUS DE HERZ

IN HERZFELD, J.C. Celsiss. ac Reverendiss. Archiepiscopi, & S.R.I. Principis Salisburg. &c. &c. Consiliar. Actualis Intimus, Juris Publ. Naturæ, & Gentium, nec non Codicis Professor Ordin. ac Inclytæ Facultatis Juridicæ p. t. Decanus.

LEC-

LECTOR

BENEVOLE!

P*ropè triennium elapsum esse scio, ubi in usum Studiosæ Juventutis Manuductionem ad Jurisprudentiam Justinianeam per quatuor Institutionum Libros in lucem dedi; quo autem emolumento, quâve provinciæ literariæ utilitate illud præstiterim, hætenus ignoro; Non tamen præter alia eorum latent querelæ, quibus, uti vel curta est supellex, vel labor invisus, ita tantum Jurisprudentiam quibusdam foliis, quæ per unius, vel alterius mensis spatium percurrunt, & exinde Jurisperiti audiri, viderique volunt, comprehensa sapit. Verum, quia hos minimè morari, sed iis, qui ad arcaniora sacræ Themidis penetralia pervenire, & suo tempore spartam sibi conceditam, ut par est, administrare percipiunt, scri-*

*Scribere fixum manet, placuit ad latiores
Pandectarum Libros eo, quo cœpi, pede tran-
situm facere. Causæ ad hoc animantes sunt
ferè eædem, quas ibidem Lectori aperui;
hinc uterque labor vix non substat eidem
fato: utinam bono! Non equidem deerunt
& hic querelæ, fortè etiam diligentiorum:
Culpabunt nimiam in Juris Historia, Ma-
gistratuûmque Romanorum officiis exponen-
dis prolixitatem. Hi ablegantur ad ea, quæ
ad calcem hujus Libelli Append. 2. ut ab hac
crisi me absolverem, scripta sunt. Quod si
nec illa diligentiam magis acuunt, expoliunt-
que, aliud præstat consilium. Ea, quæ in-
cusas, Amice Lector! ab iis, quæ desideras,
ex rubricis segregata advertis; omitte ita-
que (nec ægrè feram) & ea, quæ tuo propo-
sito accommodata existimas, tantum evolve,
vel saltem conatum non reproba; typi ve-
rò errores (sunt enim ad fastidium quàm
plures) patienter indulgendo, pro tua, in
quam confido, benignitate, corrige,
incolumisque diu vive, ac
vale.*

TITULUS I.

ET

Ad Titulum I. Institutionum.

SUPPLEMENTA.

De Justitia & Jure.

PARS I.

De Justitia.

Um Justitia, ad quam omnes hominum coe-
tus, omnes civitates, atque res publicæ tan-
quam ad unum scopum, unumque arctissi-
mum societatis vinculum collimant, basis,
ac fundamentum, cui tota hujus universi
Machina potissimum innititur, sit dicique debeat, ita, ut
vix ulla gens, aut natio tam barbara, quæ leges subdito-
rum actus ad hanc virtutem dirigentes, & moderantes
non statuatur: *Justitiam namque* (ita cum Ulpiano in l. 1. §. 1.
ff. h. t.) *colimus omnes & boni & æqui notitiam profiteamur,*
æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, meri-
tò legislator noster Jurisprudentiam in ordinem redactu-
rus tam in Institutis, quàm in Digestis à titulo de Justi-
tia & Jure telam suam orditur.

At, rogas; cur Justitiam Juri præmisit? Imprimis in
Disciplinis practicis à fine ad media fit transitus, observa-
ta

ta methodo Analitica, seu resolutoria, cum habeant *scire practicum*; idcirco in Pandectis à Justitia ad leges & officia Magistratûs descenditur, in Ethica primò de summo bono, postea de virtutibus, quibus illud assequi possumus, tractari comperimus. In speculativis proceditur modo Syntetico, seu compositorio à simplicibus ad composita, quia pro fine habent *scire speculativum*. In Grammaticis omnium primò de litteris ad syllabas, à syllabîs ad integra vocabula, & tandem ad compositionem integræ periodi pergunt Magistri; idem proportionaliter in Dialecticis, ac Physicis observatur. Ideo autem justitiam præmisit tum quia derivans suum derivatum præcedit (jus quippe, ut *ex l. l. pr. ff. h. t.* & infra patebit, à Justitia est appellatum) tum etiam, quia juxta Philosophum 2. *de anim.* 33. de arte congruenter disputaturus, prius ab objecto incipiat, necesse est. Sed cur aliter Theologi, jus justitiæ præmittentes? Ex hac ipsa ratione, sed aliter applicata. Accipiunt illi jus pro jure activo & passivo, adeoque pro eo, quod justum est, quatenus jus passivum unius adæquatè commensuratur cum jure activo alterius, quod est objectum & finis ipsius Justitiæ.

- 3 Si ejus Ministros quæris? Judices sunt, tum supremi ad quos causæ ultimatò deferuntur, tum subordinati: dixi: *Tum supremi, Princeps enim, ut differit Imperator in præm. Inst. pr. non solum in hostilibus præliis victor existat, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat, & fiat tam juris Religiosissimus, quàm victis hostibus Triumphator Magnus: Tum Subordinati, quod olim tam apud gentiles, quàm in Hebræorum Theocratia munus erat. Sacerdotum, qui Justitiam administrabant, & Judicia exercebant. Prout docet sacer textus Deuter. 17. v. 8. & 9. ibi venièsque ad Sacerdotes Levitici generis & ad Judicem, qui fuerit illo tempore quæresque ab eis, qui judicabunt ti-*

bi judicii veritatem. Item ibid. 19. v. 17. : *Stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu Sacerdotum, & Judicum, qui fuerint in diebus illis.* Id ipsum colligitur ex eod. lib. Deut. 31. v. 9. *scripsit itaque Moyses legem hanc & tradidit eam sacerdotibus filiis Levi.* Tradit insuper *Ælianus Hist. Var. lib. 14. c. 34.* Sacerdotes apud *Ægyptios* eosdem quondam fuisse, qui & Judices: exercuisse quoque & apud Romanos Judicia Pontifices, non tantum in sacris, sed & in civilibus, cuique notum est, ex l. 2. §. 6. ff. de O. J. *Omnia tamen harum, Legum 12. tabb. &c.* (ait ibid. *Pomponius*) & interpretandi scientia, & actiones apud Collegium Pontificum erant &c. Ex quibus apparet, munus judicandi non esse à Sacerdotibus adeò alienum; siquidem justitiam administrare (etiam in rebus profanis) utique res est summæ Religionis, atque perfectionis: hinc meritò ejus Administratores Sacerdotes appellandos esse, autumat *Ulpianus in d. l. 1. §. 1. ff. b. t.*

Justitiam esse virtutem ad alterum, alibi didicimus, tota enim, ut ait *Cicero*, foras projecta est, alterius præcisè commodum & utilitatem respiciens, ceu differit. *Apulejus lib. de Philosophia.* Nec erit justitia, nisi referatur ad alium. Num autem ita sit ad alium, ut in se ipsum, qui exercet, dari nequeat, dubitari potest: siquidem (1.) qui se ipsum defendit, vel sua, exercet actum justitiæ, & quidem non in alium, quam in se ipsum (2.) charitas datur tam in se ipsum, quam proximum (3.) suicidium est vitium justitiæ oppositum, quod pugnat contra se ipsum; jam contrariorum eadem est disciplina (4.) Tutor sibi ipsi, quod pupillus debet, solvendo, exercet actum justitiæ in se ipsum; idem (5.) de *Belliduce*, qui præmia inter milites distribuendo sibi etiam, quod promeritus est, tribuit, dicendum. Sed ista facile diluuntur. Primum fit ex motivo charitatis erga se ipsum: vel ad justitiam, qua-

tenus non plus intendit, quàm quantum exigit modera-
 men inculpatae tutelae, referri potest. *Alterum* admitti-
 tur, quia charitas & alterius & simul proprium bonum,
 atque commodum respicit: Justitia autem præcisè est ad
 alium, cùm exigit jus activum & passivum, quo alteri ob-
 stringimur. Et sicut idem, non potest esse agens, & pa-
 tiens; *D. Thom. Quæst. 59. Art. 3.* Cùm actio emanet ab
 agente, & recipiatur in passio, ita idem non potest esse
 debitor & creditor, cùm debitum sit in debitore, jus acti-
 vum verò in creditore. *Tertium* rursus verificatur suo
 tamen sensu: videlicet, est actus injustitiæ respectu ad
 DEUM: respectu sui ipsius verò est tantum contra chari-
 tatem. *Quartum & quintum* non officiunt ideò, quia tum
 Tutor, tum Bellidux repræsentant duplicem personam,
 ille propriam & pupilli: iste Ducis & Principis, cujus in-
 tuitu bellum geritur. Uterque nomine proprio accipit,
 & nomine alterius solvit, veluti consideranti patebit.
 Illud dissimulare nolumus, Justitiam perficere hominem
 suo modo etiam in ordine ad se, quatenus illum disponit,
 ut suum cuique tribuat & ad hoc idoneum faciat: adeò,
 ut tribuendo alteri, quod suum est, quod mihi ipsi
 debeo, exsolvere videar; mihi enim ipsi debeo, ut à Ju-
 stitiæ tramite non recedam, sed ab obligatione, qua alte-
 ri obstringor, meam conscientiam liberem; hoc tamen
 fit primariò in commodum alterius, cui sum obstrictus.

5 Ex dictis relucet, Justitiam respicere jus activum &
 passivum. Illud proprium est creditoris; istud debito-
 rem afficit; seu onerat. Unde dubium circumfertur.

Utrùm in DEO ergo creaturas locum obtineat debi-
 tum Justitiæ, aut vicissim in creaturis erga DEUM? Quæ-
 stio est quidem Theologica, ut tamen virtus nostra ma-
 gis dilucidetur, juvat paucissimis eam tangere, & utrum-
 que cum Reverendiss. & Magnific. P. Coelestino Mayr, ante-
 b̄ac

bàc SS. Theologiæ hîc Professor, postea Rector emeritus, summèque venerandus modò verò ad SS. Udalricum & Afram Augustæ Vindelicorum Præsul dignissimus Tract. Theol. Quæst. 4. Art. 1. 2. & 3. per tot. negare. Ratio nobis, quoad prius membrum (ut nihil dicamus de Authoritate D. Augustini lib. conf. 4. ibi. *DEUS reddit debita nulli debens.* S. Bernardi Sermon. de Annunt. Doctor. Angelici in 4. dist. q. 1. art. 1. ibi: *Justitia commutativa, per quam æquale constituitur inter DEUM dantem, & creaturam recipientem, DEO competere non potest secundum propriam actionem*) Princeps & potissima est, quia jus activum, quod creaturæ erga DEUM competeret, non tam ad ipsam creaturam, quàm ad DEUM spectaret, quidquid enim juris habet creatura, vi eminentis, ac supremi Domini creationis titulo competentis ad ipsum Creatorem spectat, cui nemo potest se se subtrahere, consequenter jus illud activum potius DEO contra se ipsum, quod implicat, quàm creaturæ creditrici competeret.

Ad textus contrarios, quales sunt Rom. 4. & ibi D. 6
Chrysostomus 2. ad Timoth. 4. Apocal. 18. Respondetur cum D. Thoma 2. dist. 47. q. 1. art. 3. Debere sumi in sensu metaphorico: *Invenitur, inquit, à sanctis metaphoricè dictum, quòd bonis operibus Regnum Cœlorum emitur, in quantum DEUS accipit opera nostra, ut acceptans ea:* Hinc etiamsi DEUS ex conventionem & pacto (quæ utique fundant justitiam commutativam) apud D. Augustinum de Civit. DEI. lib. 19. c. 13. Obligari dicatur, hoc verificatur solummodò in sensu eminentiali, non ex debito legali, quatenus DEUS diceretur metaphoricè etiam injustus, si peccata impunita relinqueret. Pactum, de quo D. Augustinus, est conceptio inter DEI Filium & ipsum Patrem de conferendis quibusdam bonis huic vitæ congruis, ut, si creatura rectè iis utatur, ampliora, videlicet immortalitatis bona accipiat: inivit equidem DEUS varia pacta

cum populo Judaico, eique sub onere servandarum legum à Moyse promulgatarum non pauca promisit, exinde tamen populus, esto pacta servaverit, jus propriè tale non obtinuit, quia quidquid populus ille præstitit, & quidquid creatura suo creatori præstare valet, illud omne aliunde debet titulo religionis, supremique Domini DEO competentis, cui nunquam possumus satisfacere, ita, ut DEUS non ex debito legali, sed tantum ex titulo fidelitatis, & rectitudinis promissa observare dici debeat.

Instabis quidem. Si quidquid juris habet creatura ad DEUM spectat, venditio, vel donatio Ecclesiæ facta, secutæque traditio, nullum transferet dominium, quia principaliter DEO fit: hoc autem est absurdum, & contra omnia juris principia. Negamus repugnare juris principiis, si isthæc immediatè DEO fiant: *meus enim est* (inquit Dominus apud Psalmistam) *Psal. 49. v. 12. orbis terræ, & plenitudo ejus* cum autem hæc fiant (in honorem quidem DEI) ejus Ministris, vel ad eorum sustentationem, vel ad ornamentum sacrarum ædium, optimè salvatur translatio domini. Neque existimes, per hoc dominium DEO competens reddi dominium creaturæ inutile: sunt quippe in diverso ordine, consequenter unum alterum non impedit.

- 7 Saltem, inquires, obtinebit in DEO erga creaturas, Justitia distributiva? neque: Pugnat namque eadem implicatorii ratio; jus enim in dignitate & meritis creaturarum fundatum ad bona, ut distribuenda, æquè perfectissimè spectat ad DEUM, qui non potest esse simul debitor & creditor: oriretur insuper ingens in DEO imperfectio, dum non posset de bonis communibus liberè & sine injuria creaturæ liberè disponere. Opponunt rursus textus S. Codicis *ad Rom. 2. v. 6. ibi: Qui reddet unicuique secundum opera ejus. Item ibid. 4. v. 4. Ei autem, inquit Apo-*
sto-

stolus, qui operatur, merces non imputatur *SECUNDUM GRATIAM*, sed *SECUNDUM DEBITUM* item ad *Hebr. 6. v. 10. Math. 20. v. 14.* At intelligendi sunt de justitia & injustitia in sensu latiori, ut non ex titulo obligationis verè talis, sed potius paternæ, ac infinitæ bonitatis, aut etiam fidelitatis, atque perfectionis emanent, quatenus non potest DEUS ob infallibilem suam essentiam, atque veracitatem non servare ea, quæ promisit: nec tamen exinde jus aliquod creaturæ erga DEUM oriri, dicas.

Ex quibus patet decisio posterioris membri, non da- 8
ri nempe Justitiam hominis erga DEUM. Ratio hujus non consistit in defectu debiti; magis quippe creatura suo creatori obstricta est, quàm quilibet debitor suo creditori: sed propter inæqualitatem juris passivi seu debiti, cum jure activo seu credito: siquidem in debito ex justitia tali possumus satisfacere creditori, eidem, quod debetur, solvendo (hoc enim substantiale est huic virtuti) ita, ut nos debeat absolvere; atqui creatura non potest ita DEO satisfacere, ut DEUS possit, multò minùs debeat illam absolvere: est enim jus illud inabdicabile, & obligatio titulo solius creationis orta inexplebilis, adeoque frustra conaberis ex condigno satisfacere, teque à debito liberare quidquid namque feceris, aut præstabis; adhuc plura & plura debebis, cum omnia, quæ feceris, DEI sint. In sacris literis sæpiùs dicitur (non diffitendum) DEO injuria fieri, sed tantùm in sensu latiori sicut justitia talis dicitur. At regeres: hoc non obstabit Justitiæ, quod tribuamus DEO id, quod suum est, sed eo ipso exercebitur actus Justitiæ; uti fit, si fur rem suo Domino restituat. Sed est disparitas. Iste satisfacit, non item ille; iste privavit Dominum (saltem de facto) jure rei suæ, vel saltem impedivit à libero ejus exercitio; hinc rursus restituendo & damnum aliàs illatum resarciendo se liberat: Ille

Ille non potuit impedire usum, DEO in res quascunque competentem; unde satisfactio non debetur ex capite læsionis, sed ex aliis titulis, licet nunquam satis.

P A R S II.

De Jure.

9 **J**Ulri operam daturum (pergimus monito Ulpiani in l. i. pr. ff. h. t.) prius nōsse oportet, unde nomen Juris descendat: est autem à Justitia appellatum, nam, ut eleganter Celsus definivit: *Jus est ars boni & æqui.* Multum quippe juvat rerum origines perquirere; unde de Antistio Labeone testatur Gell. Noct. Attic. lib. 3. c. 10. plurimum operæ ad vocum nativam originem inquirendam impendisse eaque scientiā ad enodandos plerosque juris laqueos usum fuisse. *Audeamus itaque ait Cicer. i. offic. imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde verba sint ducta.*

At suspecta tibi, ut imaginior, videtur derivatio Ulpiani, dum potius justitia à jure tanquam vocabulo simpliciore derivari debere, grammaticorum leges indigitant: quapropter Cicero Romanæ eloquentiæ Princeps eos reprehendit, qui venerem à venustate, cum potius hæc ab illa etymologiam accipiat, appellatam volunt: Jus quippe est objectum Justitiæ, quæ justum conficit, consequenter hæc ab illo tanquam se priori appellanda est: sicut cantus Musicam, numerus Arithmeticam præcedat, necessum est. Ita Francis. Conanus *ad Inst. lib. 1. c. 2.* Varii variè Jus defendunt. Sunt, qui admittunt Justitiam, prout in subditis residet, Jure esse posteriorem, cum Justitia sit, qua justa facimus; non item, si sermo sit de Justitia Principis, seu legislatoris, quæ jure prior est, quia dum pro sua justitia ea subditis præcipit, quæ universim prodesse possint, inter eos jus constituit, ex quo etiam Ju-

Justitia inducitur, & ita jus ac justum à Principis justitia proficiscuntur. Alii statuunt, Ulpianum non considerasse justitiam, ut habitum seu virtutem, sed ut Deam, uti patet ex verbis: *cujus merito quis nos Sacerdotes appellet: justitiam namque colimus.* Etenim Justitiam veteres colebant ut Deam, Jovisque filiam faciebant, ceu colligere est ex Chrisippo apud Gell. lib. 14. c. 4. fabulantes, ultimam fuisse Deam, quæ terras reliquisset, coelósque conscendisset: hinc non erit mirum, si Ulpianus eam tanquam jure antiquiorem prætulerit, atque ab ea jus denominaverit: absurdum quippe fuisset Justitiam à Jure derivare, quæ aliam, quàm à Jove originem non agnoscit. Verùm absint fabulæ! Esto Justitia à vero JOVE omnium virtutum antiquissima: & quemadmodum status integritatis præcessit hominis lapsum, aurea ferream ætatem, ita Justitia, Jure tempore prior sit, & antiquior: sicuti alia objecta suas artes præcedunt; ante artem juris fuisse justos, nisi auream ætatem sub vertere præsumas, negare vix poteris: Sanè neque nos abnuimus, jus à justitia appellari, si jus sumatur pro debito, quatenus est objectum Justitiæ, quæ unicè intendit quod justum est, id est, ut debitum, seu jus passivum commensuretur credito, seu juri activo, & justum consurgat.

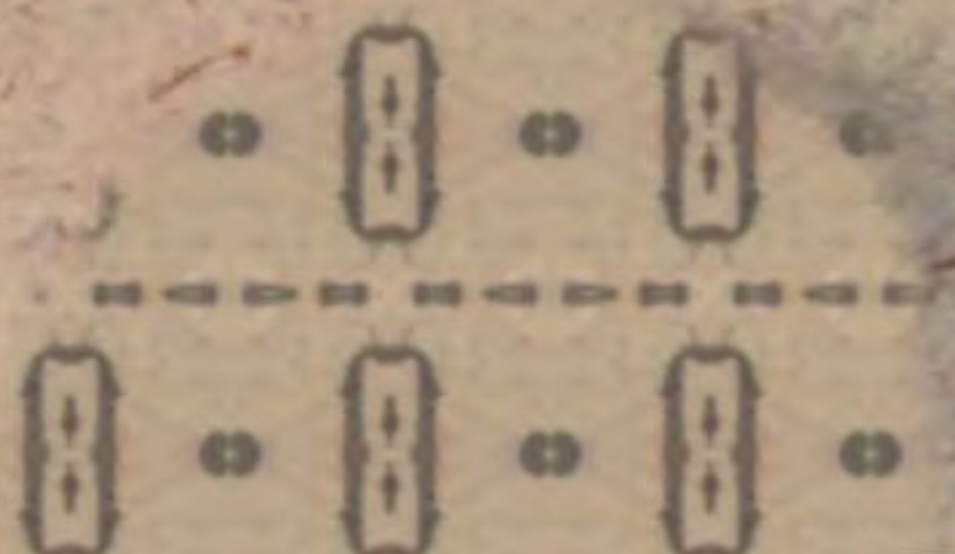
Verùm insurgis: Jus est ars æqui & boni: atqui non¹⁰ omne, quod justum est, etiam æquum & bonum dici potest: idcirco nec jus seu jurisprudentia, nec justitia respiciunt, quod justum, sed id, quod æquum & bonum est. Probas assertum: Jus sæpius ad severitatem inclinat, unde enatum illud: *summum jus summa injuria*: Æquitas de jure multum remittit: Illud sequi jubet quod scriptum est l. 12. §. 1. ff. qui & à quib. manum: Hæc jus durum emollit, mitigat, atque benigna interpretatione emendat, ut cum æquo & bono conveniat. Aristotel. *Ethic.* 5. c. 10.

Inde est, quod in jure non rarò jus ab æquitate separetur. Consulat. l. 25. ff. de ll. l. 1. C. eod. l. 8. C. de jud. ibi. *Placuit in omnibus rebus præcipuam esse justitiæ, æquitatisque, quàm stricti juris rationem.* Porro nimis justum, non nimis æquum & bonum damnari audivimus. Juxta illud Salomonis Ecclesiast. 7. v. 17. *Noli esse justus multum, neque plus sapiens, quàm necesse est.* Profectò durum est nimis præcisè ad sancita legum vivere: *Quam angusta innocentia est (exclamat Seneca l. 2. de ira. c. 2. 7.) ad legem, bonum esse: quantò latius patet officiorum, quàm juris regula: quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia extra tabulas publicas sunt.* At hæc non movent, ut secer ni debeat jus & justum ab eo, quod æquum & bonum est. Uti enim justitia & æquitas (si prudenter applicaveris) pari passu ambulant, ita bonum & æquum idem prorsus sunt, quod jus aut justum. Quid enim aliud æquitas, quàm id, quod naturalis ratio suadet? & quid aliud jus seu justum, cùm hæc finitio omnibus his conveniat *arg. l. 9. ff. h. & §. 1. Instit. de J. N. G. & C.?* Neque aliter Cicero partit. 17. *Æquitas, cujus vis directi, veri & justi & æqui & boni ratione defenditur.* Imo Ulpianus ipse isthæc promiscuè sumit, & synonymicè; postquam enim jus definivit, esse artem æqui & boni inferendo pergit in §. 1. d. l. 1. *Justitiam namque colimus, & boni & æqui notitiam profiteamur.* Inepta illatio, nisi, quod æquum & bonum est, justum pariter esset, & vicissim. Accedit Tribonianus jus, seu jurisprudentiam in §. 1. h. t. *quod sit Divinarum atque humanarum notitia JUSTI, atque injusti scientia definiens.* Confer jam has duas definitiones: *ars ÆQUI & boni: JUSTI ac injusti scientia.* Et inferre debebis, justum bonum & æquum in idem coincidere. Huc maximè quadrat, quod 5. Ethic. c. 10. disputat Aristoteles. *Interdum, inquit, dum rationem sequimur, absurdum videtur æquum &*
bo-

bonum, si præter jus quiddam est, esse laudabile; vel enim jus non est honestum, vel æquum & bonum non est jus, si diversum quid est, vel si utrumque est honestum, idem utraque sunt. Vergit quandoque non diffitendum, ad severitatem jus; sed & huic severitati inest sua æquitas hic & nunc fortè nobis occulta, quæ legislatorem ad hanc severitatem commovit. Sæpe enim iniquum est, & contra æquitatem ipsam à juris rigore recedere, confer. l. 19. ff. de appell. l. 11. ff. de pæn. Et quod ex rigore licèt, id ipsum tam æquum, quàm justum erit, ita, ut, si hoc deficiat, & illud absit. Miscenda est non rarò misericordiæ dulcedine justitia & ita intelligimus l. 25. ff. de ll. l. 24. §. 1. ff. de minor. l. 91. §. 3. ff. de V. O. sed hoc ipsum tum æquitas, tum justitia ipsa exigit, & ita rursus, quod æquitas exigit, postulat & justitia. Nec solummodò rigor, seu durities lenitate, sed & lenitas rigore, ac duritie moderanda est, ut de Claudio testatur Suetonius c. 14. *Nec semper, ait, præscripta legum secutus duritiam lenitatémque mulctarum ex bono & æquo, perinde, ut afficeretur, moderatus est: Nam ex iis, qui apud privatos Judices plus petendo formula excidissent, restituit actiones, & in majore fraude convictos legitimam pœnam supergressus ad bestias condemnavit.* Etiam æquitas non rarò, ita exigente boni publici ratione, severitate gloriatur. Paucis mentem nostram edicimus. Jus, justum bonum & æquum unum, idemque sunt, ac in eadem sede morantur, esto quoad conceptum explicitum, rigorem æquitati magis, quàm juri oppositum dixeris; æquitas enim, nativa significatione impellente, magis, quàm jus, quoad conceptum expressivum rigorem excludit: exinde tamen non inferendum, ut volunt, esse opposita: unde non dicitur æquitas juri, sed *STRICTO juri* præferenda: scilicet cum adjecto, quod jus quoad suum conceptum explicitum non ita respuit, sicut æquitas: unde non jus & æquitas, sed

jus STRICTUM & æquitas disconveniunt: Illud non confundas velim, ac si idem esset justè & justa agere: nec etiam actio injusta & ea, quæ injustè fiunt, sunt idem: exercet fur actionem justam, dum rem ablatam coactè restituit, non tamen justè facit, eo, quòd hæc restitutio non à voluntate suum cuique tribuendi proveniat: Econtra actionem injustam ponit debitor ob inopiam non solvens, nec tamen injustè facit, quoties defectus solutionis non ex culpa, seu propria voluntate, sed ab infortunio & exinde orta impossibilitate promanat. *Voët. ff. b.t. n.7.*

- II Porro illud maximè judicanti ex vera juris prudentia inculcatum cupimus, ut ad rationem legis potiùs, quàm ejus verba respiciat. Ratio quippe legis anima est, ideo verba intentioni debent deservire *c.15. de V.S. l.202. ff.eod. §.1. de leg. patr. tut.* Non dubium est (ita invehuntur Theod. & Valent. in *l.5. pr. C. de ll.*) in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem: nec poenas insertas legibus evitabit, qui se contra juris sententiam servâ prerogativâ verborum fraudulenter excusat. Posita sit lex in civitate, ne advenis sub poena capitis liceat muros ascendere: insurgit in civitatem hostis: ascendant advenæ muros, civitatem defendant ab hostium incurſu: non poenam capitale, sed laudem immortalem merebuntur. Bononiæ extare, ferunt statutum, quo cavetur, eum, qui sanguinem fecerit in palatio, esse capite plectendum: jam verò, cùm fortè quidam ægrotaret, è conſtrina chirurgus accersitus est, qui ex Medici præscripto ægrotanti venam aperiret; dicit Bartolus, hæſitatum diu fuisse, esset ne, qui venam aperuit, sanguinemque emisit, statuti poena afficiendus? tandem fuisse absolutum, cùm verba legis non sint captanda: non enim, qui salutis tuendæ, sed injuriæ inferendæ causa sanguinem fudit, statuti poe-

poenam incurrit. Miror, fuisse dubitatum! siquidem scire leges, non hoc est verba earum tenere: sed vim ac potestatem, uti monet Celsus in l. 17. ff. de ll. Et huc vel maxime spectat vulgatum illud, de quo mox supra ex l. 8. C. de jud. æquitas stricto juri præferenda, illudque Ciceronis: scriptum sequi calumniatoris est: boni judicis scriptoris voluntatem auctoritatemque defendere. Vid. Voët. ff. b. n. 6. ubi etiam respondet ad l. 1. C. de ll. huic dicto è diametro contraria. Sanè non omnes casus lege possunt comprehendi, sed is, qui jurisdictioni præest (inquit Julianus in l. 12. ff. de ll.) ad similia procedere, atque jus dicere debet, atque cætera (pergit Ulpianus in l. 13. ff. eod.) quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione, vel certe jurisdictione supplere. Vide sis exempla in l. 7. §. 2. de jurisdict. & l. 2. ff. ad SC. Tertul. Nos ulterius discutimus,

Num Jurisprudencia respiciat Justitiam particularem, 12 prout videlicet inclinatur hominem ad suum cuique tribuendum, num verò Justitiam universalem prout etiam alias virtutes includit? Indubitatum videtur Juris scientiam respicere hominem tanquam membrum societatis humanæ, eoque esse intentam, ut illum ad hanc tam conservandam, quam promovendam ordinet, atque disponat; hinc, ut hunc finem consequatur, legibus suis id omne, quod æquum, justum, atque bonum est, injungit. Neque frustra tria juris præcepta universaliter injuncta legimus, in §. 3. Inst. b. *Honestè vivere, neminem ledere, suum cuique tribuere.* Honestè vivere perficit hominem in ordine ad se, quod prærequiri videtur ad duo posteriora, quæ hominem respiciunt in ordine ad alium. Hac de causa sæpe in jure honestatis habetur summa ratio: hinc Modestinus in l. 42. ff. de R. N. prudentissimè monet, ut in conjunctionibus non solum, quod licet, sed & honestum est, consideretur. vid. l. 144. 197. ff. de R.

J. l. 15. ff. de condit. inst. quemadmodum etiam turpes conventiones & institutiones generaliter reprobantur *l. 26. 61. 123. ff. de V. O.* quibus addatur *l. 23. ff. de R. J. l. 3. §. f. ff. pro soc. l. 7. l. 27. ff. de pact.* Justitia ipsa à nobis suo loco definita, & veluti à Jurisprudencia consideratur, vult, ut cuique jus suum tribuatur, adeoque, ut & reliquis virtutibus, quarum mater est, quod debetur, & illæ exigunt, præstetur. At, inquires, nos ipsi superius diximus, Justitiam totaliter foras projectam! Erat sermo de particulari potius & magis strictè tali, non prout spectat ad finem adæquatum jurisprudentiæ. Deinde admittimus etiam, Universalem esse observantiam omnium virtutum in ordine ad alium, ut definit Aristot. *5. Ethic. c. 1.* quæ ex fine primario in jure nostro consideratur: An autem extra fines suos vagari, dices Jurisprudenciam, dum alias virtutes, de quibus in nostra *Manud. b. n. 16.* commendat? Minimè: vult enim conformitatem actionum humanarum cum omnibus legibus, ita, ut objectum adæquatum sit Justitia universalis, principalitatis tamen, ut vocant, particularis.

- 13 Sanè non ignoramus, hanc partitionem Justitiæ in universalem & particularem à multis rejici, cum non detur divisio, nisi in membra dividendia, vel talis, cujus una species sub se continet aliam: atqui hæc divisio non generis in suas species tanquam membra dividendia, sed tantum generis in unam speciem, quam genus in se comprehendit, esse videtur, hinc genus, seu justitia universalis deberet esse genus & simul membrum dividens oppositum particulari. Sed hi Authores malè confundunt Justitiam universalem cum Justitia in genere, seu toto potenciali, quod abstrahit ab universali & particulari. Justitia itaque genericè sumpta, prout abstrahit à suis speciebus, habetque pro suo conceptu, ut jus suum cuique

que tribuatur, dispescitur in Universalem & Particularem: Illa est, quæ vult, ut jus suum tribuatur juxta dictamina omnium virtutum, vagaturque per omnia virtutum genera jubetque, ut actus humani conformes sint etiam aliis virtutibus, quæ hominem in ordine ad societatem humanam tam naturalem, quàm civilem perficiunt, ait Arist. lib. 5. Nicom. c. 33. *est observantia omnium legum atque virtutum erga alios, nec ab ipsa virtute in genere aliter differt, nisi quod illa ad alios se referat; hæc non.* PARTICULARIS, quæ disponit hominem ad jus suum alteri tribuendum, quòd eidem ex jure verè activo & ex fine particulari competit, præscindendo nimirum ab aliis virtutibus, v. g. reverentiæ, honestatis, temperantiæ, gratitudinis, castitatis &c. Et hæc rursus vel distributiva, vel commutativa, de quibus alibi.

TITULUS II.

De Origine Juris, & omnium Magistratuum & successione Prudentum.

SECTIO I.

§. UNICUS.

Premittuntur quedam de Romulo & Remo, nec non de Urbis Romæ Origine.

SI in omnibus rebus id perfectum est, quod omnibus suis partibus constat (ita fere differit JC. Gajus in l. 1. ff. h.) & certè cujusque rei potissima pars principium est: si in foro versanti nefas, ut ita dicam, reputatur, nulla præfatione facta, Judici rem exponere: si denique juxta Q. Mutii effatum in l. 2. §. 43. ff. eod. turpe est artis, quam
quis

quis profitetur, ignorare initia, quantò erit inconvenientius, jus Romanum tractanti, omissis initiis, atque origine non repetitâ, illotis, ut ajunt, manibus ad materiam interpretationis immaturè prorumpere? consultissimè itaque Pandectarum compilatores, præmissis generalibus de Justitia & Jure, ad originem Jurisprudentiæ, quam in ordinem redigere statuere, descendunt. Hanc autem cunabula sua debere Romanis, hos verò Romulo, & Remo fratribus patre incerto (Deum Martem fingunt, ut violentum incestum cohonestent) Matre Rheâ Silvia Vestali Numitoris à patre Aventino regno destinati, sed à fratre expulsi filia natis, nemo est, qui ignorat: hi quippe jussu patris Regis (dic Regni usurpatoris) fluvio commissi, sorte, seu Numinum auxilio ad ripas tiberis delati, à lupa, ut volunt, seu juxta alios, à Laurentia Faustuli Regii gregis Magistri uxore ex vulgato corpore lupa à pastoribus vocitata, lactati, atque educati, ut adolevit ætas, nec in stabulis, nec ad pecora segnes (Regio quippe sanguine ut ut ignaros stimulante) altiorâque spirantes jam non feras modò subsistere, sed & in Latrones prædâ onustos impetus facere, pastoribus rapta dividere: & cum his crescente in dies juvenum grege, seria, ac jocos celebrare: tandem horum occasione Remus à latronibus ob amissam prædam infensis capitur, Regique sistitur: accusatus una cum fratre de prædis hostilem in modum in Numitoris agris patratis jussu Regis Numitori ad supplicium sumendum traditur. Faustulus jam dudum suspicatus, se regiam stirpem educare, Romulo (forte etiam ipsi Numitori Avo, nempe, qui Remum tenebat in custodia) rem & periculum fratris aperit. Veritate ex circumstantiis tum temporis, quo fuerant expositi, atque inventi, tum indolis minimè servilis patefactâ, conjunctis viribus Regiam invadunt, Regemque obtruncant, & ita Avo

Al-

Albania Regnum ab Ascanio Æneæ filio conditum, & successivè ad ipsum devolutum, restitunt, aliud sibi quæsituri: coepit enim ambos cupido in locis, ubi expositi, atque educati fuerant, urbis condendæ: spem augebat superstes adhuc Albanorum, atque Latinorum multitudo, cui & pastores accesserant. Rebûs ita stabilitis, avitum malum, ut ait Livius *Hist. lib. 1. c. 6.* videlicet regnandi libido intercessit, fratrumque animos de primatu concertantes invasit: inde ortæ discordiæ, certamina utrinque inita: in turba ictus Remus cadit, aut, ut vulgatiores fert opinio, à fratre Romulo, eò quòd per ludibrium muros transilierit, his verbis increpitante: *sic deinde quicumque alius transiliet mœnia mea*, interficitur. Ita solus rerum positus Romulus: urbs condita ab Authore suo nomen fortita est, diisque, Albano ritu, atque Græco Herculi sacra peracta. Hæc est origo tantæ urbis orbis dominæ postea factæ.

Sunt, non latet, qui Romam ante Romulum conditam volunt, & initio appellatam Valentiam: deinde ab Evandro ex Peloponneso profugo, qui ea loca auctoritate, magis, quàm imperio (venerabilis quippe miraculô literarum, & hinc rei inter rudes artium homines novæ) regebat, Romam appellatam à Græco vocabulo *ῥωμῆ*, quod robur, sive valentia est. Alii sentiunt, Trojâ captâ, quosdam ex Achivis in ea loca, ubi nunc Roma est, devenisse per Tiberim, ac suadente nobilissima captivarum foemina, cui Romen nomen erat, incensîs navibûs posuisse sedes, & extructum oppidum Romen ab ea dictum. Nonnulli & originem & appellationem urbis à Romo Æmathionis filio deduxere, verum eorum opiniones solido haud innituntur fundamento: veritati itaque magis consentaneum videtur, Romam esse conditam à Romulo & Remo fratribus A. M. 3220.

ante Christum natum 750. esto circa tempus discrepent, vid. Dionys. Halicarn. l.2. c.2. Liv. l.1. c.6. Flor. l.1. c.1. Primus ille urbis & imperii conditor Romulus fuit. Romulum dictum autumant ab arbore *Ruminali* id est ficu, sub qua Romulus & Remus inventi dicuntur cum lupa præbente infantibus *Rumen*, id est mamam; hinc subrumi, qui sub mamis sunt, & iis aluntur. Ficum illam in comitio ad tempora usque Neronis nongentos circiter annos stetisse contendunt, Tacit. l.13. c.58. ubi inquit *eodem annò Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuïs ramalibûs & arescente trunco diminutam, prodigii locò habitum est, donec in novos foetus reviresceret.* Si hoc displicet (quis enim in re tam remota, atque arbitraria quid certi statuatur) dic, Remum & Romulum à Græco *ῥωμῆ*, quod latinis robur est, nomen traxisse. Hoc indubitatum est, rem Romanam varias passam vicissitudines, totidemque scenam mutasse, & prout varietate statûs identidem alterabatur, ita leges, ita Jurisprudentia aliam atque aliam faciem nanciscebatur, dum civitas primò à Regibus, hîs verò ejectis, mox à consulibus, mox à dictatoribus gubernata, jam ad Democratiam, jam ad Aristocratiam magis inclinare videbatur; tandem verò ab Imperatoribus dirigebatur: unde aliæ & aliæ pro statûs diversitate atque genio rogabantur leges, plebiscita, S^Cta, vel demum constitutiones. Lubet igitur de his ordine dicturis facere tres periodos. Prima status Regii, Altera Popularis: Tertia Imperatorii. Possemus profectò huic labori vel omninò supersedere, cùm de his jam in nostra *Manuduct. ad Præm. part.3.* satis dixisse videamur; vel quæ ibi fortè desunt, methodò jam præfixâ supplere. Verùm consultiùs visum fuit Juris Historiam paulo fusiori calamo, utpote summè necessariam, filo continuato, additis, quæ ibidem deesse videban-

bantur (Tyronibus quippe scribebamus) itanectere, ut, quæ succinctè loc. cit. dicta sunt, magis elucescant. Sit jam

SECTIO II.

§. UNICUS.

De statu Populari.

Primum orbis Romani statum Regium fuisse commu-
 nissimâ sententiâ traditur, hincque ortas leges Re-
 gias. Non equidem contendimus, initio statim obtinuis-
 se leges stabiles, sed dicendum potius, aliquantisper sine
 jure certo coivisse, & vixisse Romanos, omniâque MA-
 NU, id est, uti alibi notavimus, æquo Regis arbitrio gu-
 bernâsse. Dixi æquo adeoque non absolute herili, aut om-
 ninò illimitato, efficaci tamen: vix enim populus Ro-
 manus libertatis suæ haud immemor (quippe vix Regis
 nomen audiverat) se comprimi fuisset passus. Vid. Hoff-
 mann. hist. Jur. Rom. illustr. ad §. 1. Sabhart. de Fatis Jurispr.
 exercit. 1. §. 9. Opus erat, donec spiritus Majestatis sese
 potuerit exerere, multâ prudentiâ, innumeris cautelis
 neque minori astutiâ: & quamvis Tacitus Ann. l. 3. c. 26.
 scribat: *Romulus, ut libitum imperitaverat.* Cui suffragatur
 Pomponius in l. 2. §. 1. ff. h. t. initio, inquit, *civitatis nostræ*
populus sine lege certa, sine jure certo, primum agere instituit,
omniâque MANU à Regibus gubernabantur. His etiam fa-
 vet Dionys. Halicar. l. 10. c. 1. *quamdiu regnatum est in urbe re-*
gum arbitrio lites dirimebantur, quod justum & illi judicâssent,
id erat pro lege. Attamen, ut ostendit Rupertus in Com.
 ad d. l. 2. §. 1. in mitiorem usum & in sensu, ut ajunt, ac-
 commodo hæc interpretanda sunt. *Aucta postea* (pergit
 Pomponius in d. l. 2. §. 2.) *ad aliquem modum civitate, ipsum*
Romulum, traditur, populum in triginta partes (dic prius in tres

partes, quas tribus dicebat, singulas tribus in decem curias) divisisse, quas partes curias appellavit propterea, quod tunc Reipublicæ curam per sententias partium earum expediebat, & ita leges quasdam & ipse curiatis ad populum tulit, tulerunt & sequentes Reges &c. Itaque Romulus statum, quem judicavit, optimum Reipublicæ selegit, à se ipso tanquam à capite incipiendo, dum se summo imperio ornatum, venerabilem, & augustum sumptis imperii insignibus, tum maximè lictoribus, reddere voluit; hinc trecentos etiam armatos, quos *Celeres* appellavit, tum ad custodiam sui corporis, tum ad defensionem majestatis sibi constituit; deinde, ratus, felicitatem Romanæ Reipublicæ in recta subordinatione digniorum & plebejorum, nec non in tranquilla & modesta privatorum vita acquiescere, ad cætera membra descendit, populóque, ut dictum, in tribus atque curias diviso (quamvis alii divisionem tribuum Servio Tullio attribuant) creatisque centum senatoribus, qui patres ab honore, eorúmque progenies patricii vocabantur (*Livius l. 1. c. 8.*) leges tulit.

4 (1.) De JURE PATRONATUS. Quo ingenio virtute & ope clarioribus injuxerat, ut infirmiores, rerum imperitos, & naturâ meticulosos contra iniquos aliorum conatus præsertim in Judicio defenderent, quid justè peti, & haberi posset, docerent, absentisque curam sumerent. Hinc non cliens; sed patronus accusabatur, hinc origo Advocatorum. Cliens econtra non minora Patrono præstabat officia, ejus nempe filix nuptui locandæ dotem constituendo, quilibet scilicet pro modulo facultatum; vel saltem muneribus augendo, captum ab hostibus liberando *Dion. Halic. l. 2. n. 20. vid. cit. Subhart. d. l. §. 14. & seqq. Heinec. Antiqui Rom. l. 1. tit. 2. §. 29.* Communia erant utrique, ne quis alterum accusaret, multò minùs contra alterum testimonium ferret, aut aliàs quidquam

quam moliretur : erat enim patronus cum cliente una quasi Persona. (2.) DE POTESTATE MARITALI, instituendo videlicet bonorum, ac sacrorum, communionem inter conjuges, jubendo indissolubilitatem vinculi matrimonialis, tribuendo Marito in uxorem jurisdictionem, & quidem in civilibus soli ; in criminalibus cum consensu cognatorum. *Laud. Hoffmann. d.l. §.5. Lit. B. &* sicut Marito in domo liberiores indulgit facultatem, ita etiam uxorem vitæ pudicitia, castimonia, ac obsequiis marito devotam, domus condominam pronuntiârat ita, ut succederet marito sicut liberi parentibus, & quidem sine liberis sola, iis verò exstantibus in portione filiali. Ita *Subhart. ibid. §.18. & seqq. qui §.21. notat*, tantam fuisse hujus legis venerandam memoriam, ut quinto denique sæculo urbis conditæ propudiosa matrimonii exempla obviarent ; nec antea ullas fuisse rei uxoriæ actiones ; cautiones &c. Probatúrque testimoniis Valerii Maxim. *memorab. c.1. Repudium, inquit, inter uxorem & virum à condita urbe usque ad vicesimum, & quingentesimum annum intercessit nullum.* Tertulianus *Apolog. c.6. ubi est illa felicitas matrimoniorum* (Romanos alloquitur) *de moribus utique prosperata, qua per annos ferme sexcentos ab urbe condita nulla repudium domus scripsit ; nunc in fœminis præ auro nullum leve est membrum : præ vino nullum liberum est osculum ; repudium verò jam & votum est, quasi matrimonii fructus.* Plus est, quod de sobrietate & castimonia mulierum Romanarum observat A. Gell. *noct. Att. l.10. c.23. Qui de victu, ait, atque cultu populi Romani scripserunt, mulieres Romæ atque in latio ætatem abstemias egisse, hoc est vino, quod prisca lingua temetum appellabatur, abstinuisse dicunt, institutumque ut cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa, ut odor indicium faceret, si bibissent.* Paulo post : *sed M. Cato non solum existimatas, sed mulctatas quòque à Judice mulieres refert, non*

minùs si vinum bibissent, quàm si probrum & adulterium admisissent. Hinc ortum ajunt, jus necandi uxores in adultério deprehensas Gell. *loc. cit.* Tulit: (3.) Leges DE POTESTATE PATRIA. Amplissima siquidem fuit Parentum in liberos potestas. Dionys. Halicar *l. 2. n. 72.* omnis námque potestas patri in filium, & quidem toto vitæ tempore ita fuit concessa, ut non tantùm nulla dignitas, nulla alia potestas absolvere, sed eum in carcerem detrudere, flagellis cædere, vinctum ablegare ad opera rustica, necare, vendere potuerit &c. Præerat igitur Pater tam uxori, quàm liberis, non eodem tamen imperii genere, uxori civiliter, filiis regiè. Unde ad rem, circa prius faciunt textus in *l. 41. pr. ff. de legat. I. in l. 19. §. 1. ff. de Ann. leg. l. ult. §. 1. ff. de aur. arg. &c. leg. ubi vocatur Domina Huber. ff. de his qui sui vel alien. jur. n. 2.* quoad posterius optimè differit, Justinianus in *§. 2. Inst. de patr. pot.* *Nulli sunt alii homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus, confer. cit. Subhart. d. l. §. 22. pag. m. 47.* Suberant quippe liberi parentibus servorum more, seu vice. Imò servus semel venditus cedebat domino, filius ter (fortè ob arctiùs inter patrem, & filium vinculum) erat vendendus, qui ritus, vel maximè etiam observabatur in emancipationibus, postea verò à Justiniano in *l. ult. C. de potr. pot.* sublatus. Si cuius iam rigor iste paternus nimis durus videatur, imprimis advertendum est, non fuisse potestatem illimitatam, sed ad quantitatem qualitatemque facinoris restrictam, quam Parentes amore naturali refrænati vix solebant excedere, Subhart. *d. exec. I. §. 27.* Accedit, quod hominum ævique genius mitiora non admiserit, mox allegat. Auth. *§. 23. & 24.* ubi simul ostendit, venditionem hanc in adoptionibus per emancipationem, ac vindicationem adhiberi solitam, haud fuisse imaginariam; transibat námque adoptatus in familiam alie-

alienam, nec prisca retinebat nomina, sed prænomen emptoris, seu patris fiduciarii unà cum nomine & cognomine assumebat, etsi plerùmque aliquid de nomine paterno (ut patet in C. Octavio à Cæsare adoptato, ideòque Julius Cæsar Octavianus, à gente utpote octavia oriundus, dictus) retinuerit. Si urgeas, durum esse, ut filius utpote ter vendendus, deteriori loco habetur quàm servus semel tantùm vendendus: falleris! nam servus venditus de manu transibat in manum, nexu non soluto, sed continuato, filius econtra venditione liberior fiebat; nec ita suberat emptori, sicut patri, præsertim quoad jus vitæ, & necis &c. Servus manumissus fiebat *Libertinus*: Filius verò emancipatus *Ingenuus*. Neque licebat parentibus etsi jure vitæ, & necis munitis, libertatem, vel potiùs ingenuitatem liberis adimere. Tantus erat libertatis, seu, ut *arg. l. 4. ff. de J. & J.* intelligit *Hein. in Antiq. Rom. l. 1. t. 4. & 5.* ingenuitatis favor *l. fin. C. de patr. pot.* sæpe memor. *Subhart. d. §. 27.* Addatur *Huber. l. 7. Digress. c. 4.* ubi existimat, initio & ex lege Romuli competiisse, veram venditionem, fuisse tamen illud jus mox ab ejus successoribus restrictum, adeòque adhuc salvari, *cit. l. ult. de patr. potest.* Tulit & aliàs leges de non credendis, de diis fabulis, de poena verberantis patrem, de murorum atque asylorum sanctitate, de observandis Auguriis, de munerum in Republica partitione: de exponendo atque necando partu (intellige monstroso) nec non de aliis materiis statum politicum spectantibus, quibus recensendis, utpote instituto nostro non adeò conducentibus, supersedemus.

Leges tulit NUMA POMP, de REGUNDIS FL. 5
NIBUS, ac TERMINANDIS AGRIS PUBLICIS, &
PRIVATIS, statuta poena capitali in eorum motores,
de CONTRACTIBUS, de conservatione PARTUS in
l. 2.

l. 2. ff. de mort. infer. Collegium FECIALIUM, ac PONTIFICUM instituit. Illis incumberebat cavere, ne Romani foederatis civitatibus injustum bellum inferrent, judicare de Legatorum injuriis: His summa in sacris compete-
 tebat potestas, leges de iis ferebant, ac sententias &c. *vid. cit. Hoffmann. d. l. §. 7.* Tulerunt, vel saltem confirmârunt leges priores etiam sequentes Reges. Et quidem TULLIUS HOSTILIUS de POENA CAPITALI atrocium criminum, de ALIMENTIS trigeminis ex publico subministrandis. ANCUS MANCIUS Instituta Numæ Pompilii Avi materni penè neglecta in usum revocavit, atque agriculturam & pecuariam, pacisque studium civibus commendavit: TARQUINIUS PRISCUS, armis esto occupatus, numerum tamen vestalium auxit, &, si de stupro fuerint convictæ, poenam invenit. SERVIUS TULLIUS censum ad promerendum plebis favorem, & sublevandos inopes instituit, revocatisque in usum Romuli, Numæque legibus, alias de contractibus, atque injuriis sanxit. Conferatur Dion. Halic. *l. 4. n. 159. & seqq.* TARQUINIUS SUPERBUS, econtrâ non tantum leges non tulit, sed optimo latas consilio, pessimò sustulit, multisque vigiliis rogatas ambitiosè abrogare conatus est: Primores Patrum, quos Servii rebus favisse credebat, interfecit: Regnum, quod cum vita Tullio violenter abripuit, hinc nec jussu populi, nec authoritate Patrum occupatum, metu firmat: Judicia capitalia sine consilio se solo exercebat, insontes occidere, in exilium agere, bonis mulctare, non suspectos modò aut invisos, sed unde nihil aliud, quàm prædam sperare poterat, relegare delectabatur: Morem senatum consulendi solvit: bellum, pacem, foedera, societates per se ipsum, cum quibus voluit, injussu populi, ac senatûs fecit, dirimitque. Violento huic imperio accessit
 stu-

stuprum ab ejus filio sexto Tarquinio Lucretiæ Tarquinii Collatini cognati sui, conjugii honestissimè matronæ violenter illatum. Romani hoc facinore exacerbati, atque aliunde despotici regiminis pertæsi L. Junio Bruto Regis ex sorore nepote authore, ac vindice conjurant in Regem, ejusque stirpem; nec illum, nec alium regem amplius se regnare passuros, jurant. Unde Cicero *de Divin. Regem posthæc nec Dii, nec homines Romæ esse patientur*: Regi ad sedandum tumultum è castris (erat enim bellum cum Rutulis) Romam redeunti clauduntur urbis portæ, exiliûmque indicitur: Castra Brutum libertatis Assertorem lætis animis excipiunt. Hic finis Regii status, qui per 244. annos duravit.

SECTIO III.

§. I.

De Legibus 12. Tabb. formulis & Plebiscitis.

Libertate itaque populo Romano, Regibus exactis, par- 6
tâ, & hinc Regiâ simul potestate emortuâ, etiam leges (si quasdam, ut alibi ex Subhart. *cit. l. §. 45.* notavimus æquitate, non jure regio subnixas excipias) desuetudine exoleverunt. Hic modica emendatione opus! ait Pomponius *in d. l. 2. §. 3. de O. J. Exactis deinde Regibus, lege Tribunica omnes leges hæ exoleverunt*: lege, mutato commate: *Exactis deinde Regibus Lege Tribunica, omnes leges hæ exoleverunt.* Nec enim leges, sed Reges tantum lege tribunica exacti sunt. Et iste est PRIMUS NÆVUS nostræ Jurisprudentiæ, ut vult *Thomas. de Næv. Jurisp.* quòd, ejectis Regibus, simul omnes leges exoleverint. Sit nævus, si assertum de omnibus simul legibus subsistit: nobis interim persuasum est, illas tantum uno velut ictu evanuisse, quæ statum Regium, non item communem respicere videbantur: *Scitis legem nobis esse jam ab urbe con-*

dita (sunt verba Dion. Halic. *Antiq.* 6. n. 289.) *quæ omnia ponit in Senatûs potestate, præter Magistratum creationem, legum lationem, & belli inferendi componendique arbitrium.* Vix hæc lex unquam abolevit. Quænam, sodes! libertas, legibus omnibus sublatis? *Nonne servi legum facti sumus, ut liberi esse possimus?* Cicer. *pro Cluent.* *sicut exanime corpus procumbit,* ait Demosthenes apud Stobæum *Serm.* 41. *similiter civitas, si leges absint, non subsistit.* In pretio utique habebantur leges tum Tulii de contractibus, privatis injuriis, civium libertate, manumissionibus, tum Numæ aliorumque Regum, quæ nimirum libertati non derogabant. Sanè hæc, ut ut sint: Illud certiùs est, populum incerto iterum jure & consuetudine magis, quàm lege certa uti coepisse *d. l. 2. §. 2. h. t.*

- 7 At ubi Romani Regiæ potestatis jugum excusserant, vix non duriora ex Patriciorum Senatûsque præpotentia experti sunt. Inde enatæ inter Senatum & plebem discordiæ, illo Aristocraticam, hac Democraticam, seu popularem Reipublicæ formam præferente. Brutus Regiæ potestati summè invidus, nec minori calliditate præditus, de nova Reipublicæ forma sollicitus, curavit duos consules creari, Regiôque nomine deleta, ac simulata, seu potiùs affectata Senatûs lenitate Patriciorum jugum plebi dulcissimum repræsentavit; ita, ut licet, sub Valerio consule Poplicula (à statu populari dicto) A. U. C. 245. creverit populi potestas, dum, ut regni suspensionem à se averteret, statuit, ut injussu ejus (populi) nullus Magistratum gereret, ac permissum esset, à consulibus ad populum provocare, plebs tamen postea, ære patriciorum gravata, se se opprimi sentiebat, amissâ, cum debita solvere non posset, libertate: sublata postmodum, ut plebejorum quodammodò sedarentur querelæ, consulari potestate, res ad Dictatores, penes quos belli, pa-
- cis-

cisque plena potestas esset, delata fuit, qua calliditate Senatus potestatem, quam proprio nomine exercere non poterat, mediante dictatura, quam pro libitu seligere licuit, usurpabat; hinc orta patriciorum erga plebem ære alieno pressam nova tyrannis, hinc nata PRIMA ab urbe ad montem sacrum A. U. C. 260. SECCESSIO, hinc relicta Patriciis urbs contra Extraneorum incursus defendenda. Pavor ingens in urbe, metuque mutuo suspensa erant omnia: placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Aggrippam facundum virum, qui hac apologia ad plebem usus fuisse fertur: *Tempore, quo in homine non, ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri: ventrem in medio quietum, nihil aliud, quàm datis voluptatibus frui: Conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, ne os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellet, ipsa unà membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse: Inde aparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse: nec magis, ali, quam alere eum; reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus vigemusque, divisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem.* Comparatio intestinæ hujus corporis leditionis ad noxiam plebis iram in Patres flexit hominum animos: tractatum de concordia: Ad reditum tamen plebs persuaderi non potuit, nisi, obligatione æris alieni remissâ, eidem simul concessum fuerit, ut annuos ex suo ordine Magistratus (quos vocabat Tribunos plebis) crearet, qui vim vel injuriam patientibus succurrerent. His adjuncti sunt Ædiles ædium sacrorum, locorum, seu viarum publicarum, ac rerum mercalium curam gerentes. Neque hic stetit plebis ambitio admissionem in Senatum desiderantis, & obtinentis, cui haud parum blanditus est Cassius excogitatâ, non tamen

in effectum deductâ lege Agrariâ de agris publicis inter plebejos dividendis: rem gratam plebi senatui verò odiosam protulit, sibi verò fata maturavit. Dionys. l. 8. n. 401. p. 544. Livius l. 2. c. 41. juncto lib. 3. c. 1. & seqq. ubi etiam seditiones hujus legis occasione ortæ prolixè narrantur: ferebantur leges, seu potius SCta & Plebiscita sibi invicem ob utriusque æmulationem contrariantia Modum ferendi hoc ævo leges, quæ juramento firmabantur, videsis apud cit. Hoffm. perid. 2. §. 2. per totum, & nos infra tit. 2. §. 1. n. 8.

- 8 Status iste sine lege certa (saltem publica & stabili) & ideo turbulentus, duravit per 60. ferè annos, nempe ab A. U. C. 244. usque ad annum 303. circiter non viginti, ut putat Pomponius in d. l. 2. §. 3. Causa erroris satis videtur probabilis, quod in libris scriptum fuerit, vigint. annis, quod pro sexaginta legi debuerat. Bynckersb. in prætermisiss ad L. Pomponii 2. b. t. tot igitur diffidiis rempublicam turbantibus ac tribunis plebis certum jus urgentibus communi omnium consensu missi sunt in Græciam tres legati Sp. Posthumius. A Manlius & P. Sulpitius Camerinus ad mutuandas leges Solonis aliarumque civitatum statuta. Dixi tres legati: Non decem, ut velle videtur Pomponius in d. l. 2. §. 4. b. t. siquidem, ut luculenter habet Liv. lib. 3. c. 31. & 32. decem viri primum post reditum Legatorum, nimirum A. U. C. 402. creati fuerunt. Textum restituere & Pomponium defendere conatur laud. Bynckersh. ubi supra, hoc modo: *Placuit publica auctoritate* (id est consensu populi, penes quem erat potestas & Majestas, & auctoritate Senatûs, qui auctor fieri dicebatur, ut habet Livius l. 1. c. 17.) *peterentur leges à Græcis civitatibus, & decem constitui viros, per quos civitas fundaretur legibus*: Alii conquiritur aliàs rationes, quæ dum medicinam applicare intendunt, vix non verbis subsequentibus venenum afferunt. Vid. Subhart. exercit. 2. §. 18.

§. 18. & seqq. Quibus postea A. U. C. 302. reversi decem viri creati, qui hasce leges nutu populi emendârunt, & decem tabulis, aliis duabus, cùm plura deesse viderentur, adjectis, primo, ut vult Brunnq. *Hist. Jur. p. 1. c. 3. §. 7. ROBOREIS* vid. *Subhart. exerc. 2. c. 35. p. m. 208.* dein EBOREIS (ita salvabis verba Pomponii §. 4. d. l. 2.) postea verò A. U. C. 306. L. Valerio, & M. Horatio Coss. ÆNEIS incisas, publicè proposuerunt, *Liv. ubi supra c. 57. in fin.* qui mos & apud *Plin. l. 34. c. 9.* & apud *Sueton. in Caesar.* legitur. Unde illud *Ovid. 1. Metamor.*

- - - *Nec verba minancia fixo*

Ære legebantur - - -

Quò etiam respexit J. C. Venulejus in l. 8. ad L. Jul. pecul. Inde enatæ leges XII. Tabb. tanquam fons totius nostræ Jurisprudentiæ; nec non *SECUNDUS NÆVUS* Thomafianus: quod leges peregrinas quæsierint, ac ad plebis rumorem, & vix non libitum emendaverint. Sed indulgendum: quî enim aliter fieri poterat, ubi neque plebi Patricii, neque Patricii plebi legislatoriam potestatem committendam judicabant, & tamen legibus opus erat? Cæterùm quantum Romani Græcis antecelluerint, constat ex Cassio de orat. apud Cicer. dum ait: *Quantum præstiterint majores nostri prudentia cæteris gentibus, tum facile intelligetis, si cum illorum Lycurgo, Dracone & Solone nostras leges conferre volueritis.* Dictum fuit fons totius nostræ Jurisprudentiæ. Agunt enim, ut videre est apud memorat: Hoffmann. *period. 3. pag. 25. & seqq.* ferè de omnibus materiis.

Jus triplex Tabulæ, quod ter sanxere quaternæ:

Sacrum, privatum, & populi cõmune quod usquam est.

Ideo optandum esset, ut ad nostram usque ætatem pervenissent: & licet non pauci varia vituperia & iniquitates

contra has leges conglomeraverint, eas tamen laudibus extollit Jacob Gothofr. l. 2. c. 7. in font. jur. civ. easque solidissimè & eruditè, more solito, exponit Grav. de O. J. l. 2. à §. 23. pag. m. 276. & seqq. jungatur Brunnq. cit. l. §. 11. & seqq. ubi earum contenta breviter enarrat. Imo, ut contendit Subhart. d. exerc. 2. §. 49. & seqq. & latissimè, atque eruditè ostendit Schultingius de collat. legum Mosaicarum per totum, multum conveniunt cum legibus Divinis V. T.

9

Brevitas & obscuritas legum 12. Tabb. occasionem præbuit interpretationi Prudentum, ac disputationibus fori. *Naturaliter evenire solet*, inquit Pompon. in d. l. 2. §. 5. *ut prudentum interpretatio desideraretur, ac disputatio fori: simpliciter nimis* (sunt verba Plutarchi in Solon) *ac generatim scripserat* (Solon.) *leges & sic per multas in sensu ambages judicium auctoritatem stabiliverat.* Memorabile interpretationis exemplum describit nobis Liv. l. 3. c. 55. quò vid. Subhart. l. cit. §. 51. Iis tamen non tanta inerat sub statu populari, quanta sub Imperatorio auctoritas. Hinc ista tempora haud quaquam confundenda, nisi te ipsum & totam Juris artem velis confundere. Cæterùm alii veluti obvii & communes iis, qui hærebant, obambulant, & respondebant in foro: Alii domi confidentes liberum venientibus faciebant aditum, & vocabantur Jurium Professores, ad quos audiendos ducebantur Juvenes. Vid. Cic. II. de legib. Ab initio autem nemo ad munus interpretationis accingebatur, nisi & morum integritate & rerum experientia, & recti amore esset conspicuus, imò à latis LL. 12. interpretis munus nemo subire premittebatur, quin antea vel Judicis, vel Magistratûs officium probè exercuerit, vel aliàs eximia dignitate præluxerit, ut testatur Subhart. ubi supra §. 52. Esto postea à formularum patronis hæc licentia fuerit multum profanata atque depravata: Unde non immerito oratorum Princeps de

de officio: *Cognitio juris, inquit, atque interpretatio summo in bonore semper fuit. Nunc ut honores, ut omnes dignitatis gradus, sic hujus scientiæ splendor deletus est. Alibi de legibus I. Ego memini, summos fuisse in civitate nostra viros, qui jus interpretari populo, & respondere soliti sunt. Testis est (ita perorat I. de orat.) Q. Mucii janua, & vestibulum quod in ejus infirmissima valetudine affectaque jam ætate maxima quotidie frequentia civium, ac summorum hominum splendore celebratur. A pueris autem, ut rursus probat Subhart. ubi supra §. 54. suos erudi curabant Romani: breviter, ac prudenter dicta juvenus memoriæ mandabat; secretior enim habebatur ars interpretandi leges, nec scriptis continebatur, sed ab una in aliam familiam quasi per traducem transmittebatur: Hinc sæpe mentio receptarum sententiarum, vel usus communis. Pomp. d. l. 2. §. 5. Item Imperator in princ. Inst. de pupill. substit. sed de his satis.*

Quisnam harum interpretationum initio Romano-¹⁰rum status? Decemviralis adhuc, qui tamen ultra quatuor circiter annos ab A. U. C. 302. usque ad annum 306. non duravit. Inter decemviros primatum obtinebat Appius Claudius, qui favore plebis, utpote omnis auræ popularis captator egregius, totiùs Magistratus regimen, tenebat: Moderatum fuit initio decemvirale imperium, esto *sine provocatione* concessum. Postea verò cum dignitate crevit, maximè Apii Claudii, qui Magistratum toto nisu affectabat, ambitio: substituit hic alios secum decemviros splendore vitæ prioribus haud quaquam pares: & cùm aliàs unus, quem ordo ad certum tempus præfixus tangebatur, fasces gereret, subito omnes cum duodenis fascibus prodiere, vix non decem regum speciem præseferentes: Terruit hæc res primo intuitu non infimos tantum, sed & primores: Et quamvis à Patribus abstineret crudelitas, sæviebat tamen in plebejos: Judi-
cia

cia domi conflagrantur, pronuntiabantur in foro: si quis collegam appellasset, ab eo, ad quem venerat, ita decebat, ut poeniteret, non prioris stetit decreto: foedus clandestinum inter ipsos jurejurando ictum dicitur, ne committia haberent, sed perpetuo decem viratu possessum semel obtineret imperium: Et jam nec tergo abstinebatur, virgis caedi, alii securi subjici, & ne gratuita esset crudelitas, bonorum donatio sequi domini supplicium. Tandem variis senatus, plebisque contra decemviros querelis accessit Appii Claudii erga Virgineam honesto thoro natam, quàm ut ancillam suam paternis laribus violenter abduxerat, libido, quæ odium plebis magis concitavit, & finem decemviratui, Appio in carcerem detruso, sibi que, mortem inferente, duobusque consulibus, revocatâ facultate provocandi creatis, imposuit, ita, ut idem & Regii & decemviratûs Imperii esset & exitus & causa. Vid. pluribus Liv. l. 3. c. 35. & seqq.

- II Patricii facultate interpretandi nondum contenti jus dicendi potestatem sibi vindicârunt, præscriptis in agendo certis actionum formulis (quas vocabant *legis actiones*) adeò strictè observandis, ut actor, unâ particulâ omisâ, causâ caderet, ceu docemur ex Cicerone l. 2. de juvent. c. 19. ibi: *Ita jus civile habemus constitutum, ut causa cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit.* Quandòque tamen, qui formulâ ceciderat, à prætore restituebatur, quò spectat locus Senecæ in Epist. 48. *Quid enim, exclamat, aliud agitis, cum eum, quem interrogatis, scienter in fraudem inducitis, quàm, ut formulâ cecidisse videatur? sed quemadmodum illum prætor, sic hos Philosophia in integrum restituit:* De Claudio ex hoc capite restitutionem indulgente testatur Sueton. c. 14. Consistebant autem legis Actiones in certis solennitatibus, tum respectu actionis, tum ratione temporis, ac loci ad amissum concipiendis, forma actionis

nis personalis hæc erat: *Ajo, te mihi dare aut facere oportere, actionis in rem hæc: fundus, qui est in agro, qui Sabinus vocatur, meus est: eum ego ex jure meum esse ajo.* Formulas variarum actionum in specie relativè exhibet *Brunnq. p. 1. c. 5. §. 3.* Paulò fusiùs & jucundiùs modum formularum exponit *Hoffmann. ubi supra pag. 65.* ita, ut vix non tota jurisprudentiâ fatò non satis deplorandò in meram ineptarum formularum notitiam inciderit: Earum vanitatem ostendit *Cicer. pro Muræn.* & formalia affert *Hoffmann. pag. 67.* Dies pariter erant certi, quod à Numa inventum ajunt, ut tradit *Livius lib. 1. c. 19.* simulque cum Pontificibus coepit. *Idem, inquit, nefastos dies fastosque fecit, quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat.* FASTI autem dies, explicante Varro sunt, quibus certa verba legitima sine piaculo licet Prætoribus fari, NEFASTI, quibus ea fari jus non est. Hinc *Ovid. Fast. 5. v. 47.*

Ille nefastus erit per quem tria verba silentur:

Fastus, per quem lege licebit agi.

Cùm autem Numa Collegio Pontificum anni descriptionem, omniumque dierum rationem in tabulas referre commiserit, penes eos quoque erat intercalare, & fastos dies, nefastosque arbitrato suo constituere. Actionem autem dabat, penes quem, vel à quo erat causa decidenda. Unde vix subsistet eorum (cum quibus & *Pomponius facit in §. 6. d. l. 2.*) opinio, qui existimant, à decem virorum ætate penes solos Pontifices jus dandi actionem extitisse. Tullius sanè aliter docet, dum *lib. 2. de leg. c. 19.* ait: *Publii filius sæpe ex patre audiui, Pontificem neminem bonum esse, nisi, qui jus civile cognovisset: totumne? quid ita? quid enim ad Pontificem de jure parietum, aut aquarum, aut ullo similium: ergo, quod cum religione conjunctum est. Id autem quantulum est? de sacris, credo, de votis, de feriis, de sepulchris,*

Et si quid ejusmodi est. Optimè meo judicio rem exponit Thomas. *de nev. Jurisprud. lib. 1. c. 5. p. 21.* & ex eo Hoffmann. *loc. cit. pag. 65.* quò vid. jungat. Heinec. *Antiq. Rom. ad Inst. l. 1. tit. 2. §. 31.* Illud dabimus, fuisse, utpote à prudentibus excogitatas, in penetralibus tum Pontificum, tum Prudentum, ut innuit Livius *lib. 9. c. 46.* ibi: *in Pontificum penetralibus abditum jus civile: abdita dierum ratio, quibus lege agi poterat, evulgavit.* Porro hæ formulæ ideo fuerunt excogitatæ, ne plebs, cui erant ignotæ, promiscuè ageret, sed operâ JCtorum indigeret. Mysterium formularum latuit diu, & quidem donec Appii Claudii, qui has formulas in libellum redegerat, scriba Cnejus Flavius furtim subreptas, divulgaverit, plebique communicaverit, veluti patet tum *ex l. 2. §. 7. h. t.* tum ex Valerio Max. *lib. 2. c. 1.* *Jus civile, inquit, per multa sæcula inter sacra ceremoniasque deorum immortalium abditum, solisque Pontificibus (quod non aliter recipimus, quàm in sensu superiùs explicato) notum Cnejus Flavius Libertino (Appii videlicet) patre genitus, & scriba cum ingenti nobilitatis indignatione (vid. desuper A. Gellius *lib. 6. c. 9.*) factus Ædilis curulis vulgavit, ac fastos pene toto foro exposuit.* Hinc frequens mentio divulgatorum fastorum, ac ortum jus civile Flavianum *d. l. 2. §. 7.* Cave tamen, ne hunc Appium Claudium, uti fecit Panciroll. *II. Variar. c. 2.* cum decemviro, de quo supra, confundas; hic enim illum integro sæculo præcessit: quippe decemviratus vixit A. U. C. 303. de illo autem mentionem facit idem Liv. *lib. 9. c. 29.* quod Appiam viam invenerit sub annum U. C. 442.

- 12 Cæterum etsi hoc modo formularum incertitudo sublata fuerit, major tamen per novas formulas, notis incognitis à JCtis editas, successit obscuritas. Fortè huc spectant hæc signa A. T. M. D. O. *Ajo te mihi dare oportere. Q. N. T. S. Quando negas te Sacramento. P. A. F. A. Po-*

Postulo anne fias Author. Sed rursus etiam istæ operâ Sexti Ælii, unde jus Ælianum appellatum, populo fuerunt publicatæ. Et ita intellige Pomponium in d. §. 7. l. 2. Nec enim, ut videri posset, Sextus Ælius has notas composuit, sed antea excogitatas, atque inventas in ordinem redegit, & pariter populo communicavit. Plura de his videri possunt apud Brissou. in opere stupendæ diligentia, de formulis & solennibus popul. Rom. verbis: Item jucundè de hujusmodi ritibus scripsit Gravina de O. J. lib. 2. p. 437. & seqq. Obtinebant hi formularum ritus, ut narrat ex Brissouio memoratus Hoffmann. pag. 71. (1.) in rebus ad cultum deorum spectantibus v. g. in dedicationibus ædium sacrarum (2.) in negotiis bellum & pacem concernentibus (3.) in Prætorum Edictis proponendis (4.) in actibus Judicialibus pronuntiandis (5.) in contractibus & conventionibus (6.) in testamentis condendis, aliisque actibus formiter exercendis. Vanæ autem huic Jurispræritiæ parentare jam videtur Cicero pro Muræna his verbis: *Sapiens existimari nemo potest eâ prudentiâ, quæ neque extra Romam usquam, neque Romæ rebus prolatis quidquam valet: peritus adeò haberi nemo potest, qui in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare: difficilis res ideo non putatur, quod perspicuis & minimè obscuris literis continetur, itaque si mihi homini vehementer occupato stomachum moveritis, tri-duo me Jctum esse profitebor.*

Non pauca etiam sub hac periodo exorta sunt inter patricios & plebem ob matrimonia inter hos & illos interdicta, ob divisiones agrorum, æs alienum, distributionem honorum, à quibus excludebantur plebeji, dissidia; ita, ut plebs ambitione & crudelitate decemvirorum turpique Appii audacia simul exacerbata, suadente M. Duilio Tribunoplebis, secunda vice à Patriciis segregata se se. A. U. C. 305. rebus adhuc contra decemviros turbulentis,

tis, ac nullatenus pacatis, ad montem Aventinum contulerit : hinc SECUNDA SECESSIO. Et

Ingens exinde in urbe tumultus, atque inter Patres vociferatio : Mittuntur ad exercitum, & plebem legati consulares : causæ secessus, seu desertionis postulantur, & cum non deesset, quid responderetur, sed in tanta turba, qui responderet, petit multitudo, sibi mitti L. Valerium & M. Horatium, promittitque, se iis responsuram. Iis advenientibus, potestatem Tribunitiam, provocationemque, nec non auxilia plebis, quæ ante decemviros creatos suppetebant, in priorem statum restitui petit : Decemviros igne concremandos : Quoad primum postulari æqua reponunt legati, quod decemviros concernit, iræ, magis ignoscendum, quam indulgendum : quieti inter Patres & plebem, non cædibus studendum. Justâ plebis petitione ad Patres delatâ, decemviri facti desuper Jcto, se Magistratu abdicant : creantur à Q. Furio Pontifice Max. rursus Tribuni plebis A. Virginius Virginiæ pater, L. Julius ejus Sponsus, & P. Numitorius avunculus, secessionis Authores : L. Valerius & M. Horatius creantur consules : renovatur in gratiam plebis Lex, de provocatione, unicum libertatis præsidium, novæque Legge munitur, *ne quis ullum Magistratum sine provocatione crearet, qui creasset, eum jus, fasque esset occidi, neve ea cædes capitalis noxæ haberetur.* Tribuni plebis denuò sacrosancti, his formalibus pronuntiantur : *Ut, qui Tribuni plebis, Aedilibus, Judicibus, decemviris nocuisset, ejus caput Jovi sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi, liberaeque venum irent.* Feruntur : vel saltem renovantur antiqua plebiscita, quæ Horatio Authore etiam populum, imò & ipsos Patritios, qui nomine populi venire aliàs recusabant, obstringerent. His tamen, cum multum derogaretur A. U. C. 367. facta TERTIA SECESSIO ad montem Janiculum, cujus

occasione, ac subsecutâ lege Hortensiâ (non Horatiâ) tandem Plebiscita vim legis perpetuæ obtinuerunt. Hic notandus est Pomponius qui in sua l. 2. §. 8. ait, *deinde, cum esset in civitate lex duodecim Tabularum & jus civile; essent & legis actiones, evenit, ut plebs in discordiam cum patribus perveniret, & secederet, sibi que jura constitueret, quæ jura Plebiscita vocantur, mox cum revocata est plebs: quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis, pro legibus placuit & ea observari, lege Hortensiâ: & ita factum est, ut inter Plebiscita & Legem species constituendi interessent: potestas (autem) eadem esset.* Ex his velle videtur, ac si tribuni plebis, atque plebiscita primùm post latas leges 12. Tab. sumpsissent originem, cum tamen ex dictis, & ex Livio, Dionysio, aliisque Historicis factis constet, Plebiscita, jam in prima secessione, videlicet A. U. C. 259. vel juxta alios 260. adeoque ultra 40. annos ante emutatas 12. Tab. Leges, initium traxisse: Solve, & si fieri potest, absolve: Pomponius considerasse debuit plebiscita, ut vim legis obtinuere, quod verè primùm in tertia Secessione contigit; vix enim est credendum, Jctum tam turpiter ignorasse duas priores, & quod in iis actum fuit.

§. II.

De Edictis Prætorum.

Ambitio Patrum etiam viam aperuit Præturæ. Cujus ¹⁴ origo, cum magnam partem juris nostri faciat, paucis enodanda. Non vidit Roma ante A. U. C. 387. Prætorem (intellige in specie talem; nomen quippe Prætoris generaliter competeat omnibus Magistratibus. *Pedianus ad Cicer. lib. 1. in Verrem c. 14.* Inde Prætoriam cohors à Præ-tore, id est, Imperatore exercitus nomen traxit. Vid. *Fest. de V. S. lib. 4. p. 372.* Cum verò hoc tempore Plebei de inæquali agrorum divisione maximè conquererentur, nec posset rebus popularibus medicina parari, nisi alter Con-

sulum, ut libertatis custos, ex plebe eligeretur (consulatûs quippe prærogativa penes solos Patres hætenus resederat) hinc dignitatem consularem etiam ad se devolvi, anxie desiderarent, factique fuerint tandem voti participes, primus, consul è plebe L. Sextius creatus est. Liv. lib. 6. c. 37. § 42. Patres econtra, dum animadverterent, sibi hæc viâ multum fuisse derogatum, obtinuerunt, ut liceat ex Patribus Prætorem (seu Magistratum) constituere, qui jus in urbe diceret: Nec intelligebant plebeji, quantum consularis dignitas, cui Jurisdictio hætenus connexa fuit, per hujusmodi officium, & potestatem (cùm maxima sit autoritas jus dicentis) pateretur, detrimenti. Hæc fuit, genuina causa inventæ Præturæ consul. laud. Liv. d. lib. 6. c. ult. § lib. 7. c. 1. esto aliam (dixerim, vel valde jejunam, vel tantum palliantem) alleget Pomp. in l. 2. §. 27. de O. J. ibi: *Cumque consules avocarentur bellis finitimis: neque esset, qui in civitate jus reddere posset, factum est, ut Prætor quoque crearetur, qui in urbe jus redderet.* Quis ergo (edicat Pomponius) ante hoc tempus, consulibus ex causa belli absentibus, Romæ jus dixit? Vid. memorat. Thomas. de Nev. jurispr. lib. 1. c. 7. Initiô quidem, ut dictum, Prætores ex Patriciis selecti sunt, postea verò etiam hæc prærogativa A. U. C. 418. ad Q. Publium Philonem plebejum devoluta est. Neque in urbe Prætura pedes fixit, vel tantum inter cives, sed ob multitudinem peregrinantium, & Prætores peregrini, & in Provinciis, imò & certis causis dabantur, ut refert Pomponius in d. l. 2. §. 28. § 32. ff. b. t. Hoffmann. d. l. pap. 77. Cæterum quamvis Urbanus, & Peregrinus potestate pares fuerint, dignitate tamen præcedebat Urbanus: Rara interim inter hos concordia!

15 Officium Prætorum, eorumque dignitas erat amplissima, tum circa leges, tum judicia, tum etiam alia negotia extrajudicialia, utpote imperiô prædita, & non in urbe tantum,

tum, sed & in Provinciis consulatui proxima; iisdem enim, quibus Consules, creabantur etiam Prætores auspiciis, quapropter consulum collegæ appellabantur, ut perspicue ex Messala apud Gell. l. 13. c. 14. colligere licet. *Patriciorum, inquit, auspicia in duas sunt divisa potestates, maxima, sunt Consulum, Prætorum, Censuræ, neque tamen eorum omnium inter se eadem, aut ejusdem potestatis: Ideo quod Collegæ non sunt Censores Consulum, aut Prætorum, Prætores Consulum sunt.* Paulo post. *Prætor, etsi Collega consulis est; neque Prætorem, neque Consulem jure rogare potest.* Profectò quamvis directè leges non tulerint, indèque dicerentur sanctissime jus civile colere, ejusque vox esse viva l. 8. ff. de J. & J. nihilque contra illud statuere posse, l. 12. §. 4. ff. de publ. in rem act. l. 12. §. 1. ff. de bon. poss. præterea illa, quæ ab ipsis fiebant, pro rebus *Facti non Juris* haberentur, l. 27. §. 2. ff. de pact. indirectè tamen, & in effectu, juvando, supplendo, corrigendo, jus civile, juxta l. 7. ff. de Just. & Jur. jus novum constituere videbantur: Patet res ab inductione; sic licet Prætor hæredem non fecerit, faciebat tamen bonorum possessorem §. 2. Inst. de bon. poss. qui in effectu ab hærede non differt, fatente Ulpiano in l. 2. ff. eod. Nec Prætor tollebat actionem civilem, sed contra illam exceptionem v. g. doli, vel quod metus caus. &c. indulgebat. Confer. Thomas. loc. supra cit. pag. 31. & seqq. ubi larvam contra Eberl. juri prætorio detrahit, quæ quamvis non singula approbemus, lectu tamen, utpote à tanto viro, adeoque non absque gravi fundamento scripta, dignissima censemus. Item non parùm palliabant Prætorum in jus civile arrogantiam *FICTIONES*, quibus salva videretur manere dispositio juris, etiam si Prætor ab ea recesserit, ut ostendunt actiones, *Publiciana Pauliana & Rescissoria* §. 3. 4. & 5. Inst. de Act. Vid. Heinec. Antiq. Rom. ad Inst. lib. 1. tit. 2. §. 24. Addat. l. 2. & 5. ff. de inoff. testam. circa fictionem testamenti inofficiosi à demen-

te

te confecti. Ambigimus tamen, num fictio dementiæ originem suam non potius debeat JCtis, quàm Prætoribus?

16 Dignitas prætoria vel maximè etiam emicuit in Edictis proponendis. Exponebantur hæc Edicta in Tabulis dealbatis, seu gypsatis, ita, ut ab omnibus possent legi, ac videri, quomodo illo anno Prætor v.g. de manumissionibus, tutelis, hæreditatibus, testamentis &c. sit jus dicturus, ac specialis in albi corruptores poena fuerit statuta: Erantque vel *Generalia*, quæ in genere, abstrahendo ab hac, vel illa causa, vel *Particularia*, quæ ad speciales causas emanabant, habentur exempla de contumace in *l. 75. ff. de Jud. & l. 53. §. 1. ff. de re jud.* vocantur Decreta, quæ non semper cum Edictis confundenda: cum verò experientia demonstraret, Prætores suâ abuti potestate, ut modò justum judicaverint, quod mox antea damnaverant, quò spectat rubrica, *quod quisque jur. in alterum &c.* refrænari debuit hæc judicandi libido, prodiitque Ann. II. C. 630. SCtum, ut Prætores suis perpetuis Edictis jus dicerent, nec amplius ab Edicto, quod semel proposuerat, liceret illo anno recedere. *Hoffmann. pag. 87.* Sed quodnam de Edictis Prætoris judicium ferendum? Dic singularem præsetulisse æquitatem, quam semper præ oculis Prætor habuisse deprædicatur; incertam tamen reddebant Juris artem, cum identidem mutarentur, ut tota Jurisprudencia in Prætorum manibus versaretur, ac novaretur, dum quilibet ambiret novi quidquam excogitare, &, vel ad explendam propriam cupiditatem, vel alienum favorem ambitiosè quærendum, gratiâ, vel odiô personarum actus, alia & alia Edicta proponere; ideò interrogante C. Cornelio Tribunoplebis sancitum fuit, ut Prætores ex Edictis suis fixis & perpetuis jus dicerent, neque eis totò Magistratûs annò, ut antea, amplius liceret recedere; quam ob rem cogebatur Prætor ab initio anni

ni Edictum proponere, & juxta illud toto anno judicare. Quod tamen non est confundendum cum Edicto D. Hadriani, quia per hæc fuerunt facta planè perpetua: per Edictum Cornel. verò tantum ad annum perpetuata, conf. Grav. de Orig. Jur. pag. 66. §. 38.

Quænam Jurisdicendi methodus? Prætor per se. ¹⁷ cognoscebat toties, quoties agebatur de *jure*, vel de æquitate, idque, vel *pro Tribunali* & ex alto (nim. loco conspicuo) vel de *plano* (quando desiderium suum exponentes, illum ex tribunali descendente in causis fortè levioribus excipiebant; pro Tribunali nihil cognoscebat sine consilio Assessorum. Imò in causis gravioribus puta, inofficiosi testamenti, petitionis hæreditatis (l. 13. §. 17. de inoff. testam. l. 30. ff. de liber. caus.) non aliter, quàm adhibito centum virali judicio: causas centum virales enumerat Cicer. lib. 1. de orat. c. 38. Judicem econtra dabat, si de facto quæstio ventilaretur. Eligebat illos Prætor, atque in album, & decurias quorum quinque erant, referebat: hos Actor in jure à Prætore postulabat. l. 29. §. 1. ff. com. divid. non tamen unum in specie l. 47. ff. de Jud. Si datus litigantibus erat acceptus (poterant enim ex justa causa recusare) Prætor eum his verbis: *L. Octavius Judex esto*, præscriptaque formula v. g. *si paret, fundum actoris esse, adjudica*, addicebat; formula autem strictissimè erat observanda; ita lege & intellige l. 23. ff. de jud. l. 14. §. 4. ff. de aqua & aq. pluvi. arc. jungatur l. un. C. de lit. cont. Limita, nisi partes litigantes etiam post litem contestatam convenerint, ut etiam de aliis cognoscat Judex. Ita cape l. 26. ff. de re jud. l. 74. §. 1. ff. de jud. Limita ulterius in Judiciis bon. fid. ubi ex bono & æquo proceditur. Cæterum maximus Artis nostræ Nævus est, ut solidissimè demonstrat Thomas. d. l. c. 7. næv. 16. quòd careamus acurata descriptione processûs Romani. Hinc eruditè probat, ineptum esse du-

F

bium,

bium, an legatum fundi simpliciter valeat, quia etiam gleba fundi fundus dicitur, quia hoc tantum procedit in veteri agendi ritu, instituta nimirum rei vindicatione, ubi gleba afferri oportebat, adeoque extra litem contestatam hoc significatum locum non habet; item eos errare, qui, sublati interrogationibus in jure faciendis, docent, possessorem in rei vindicatione de mendacio convictum causâ & possessione cadere, dominiô etsi ab actore non probatô, non sentientes, illud jure Romano constitutum fuisse ob usum actionis interrogatoriæ: operam tamen omni encomio dignam in enucleanda methodo Judiciorum veteri impendit sæpe memoratus Hoffmann. *Histor. Juris volum. 2. part. poster.* Non minor nævus est, quòd desideretur chronologia Actionum Prætoriarum; cum enim Prætores Edicta suorum Antecessorum sæpè corrigerent, supplerent, aut emendarent, eveniebat non raro, ut actio aliqua inveniretur, quæ cum præcedente quamdam affinitatem habebat, aut pinquior erat, ita, ut actio prior exinde fuerit inutilis visa, ut exemplo satis probabili ostendit de actione vi bonorum raptorum, quæ inutilis facta per actionem furti manifesti postea fortè introductam, Thomas. *l. cit. nævo 14. pag. m. 40.* Addunt & aliam instantiam, sed, ut suo loco videbimus, nobis suspectam, de Pauliana frustranea facta per hypothecariam.

18 Sanè huc vel maximè spectant Edicta Ædilium, quæ etiam aliquam juris nostri partem constituunt. Erant autem certi Magistratus, quibus primis temporibus, & initio cura ædium sacrarum erat commissa. Ita festus de V. S. lib. 1. *Ædilis initio dictus est, qui ædium non tantum sacrarum, sed etiam privatarum curam gerebat.* Alii hanc derivationem suppeditant, quòd facilis ad eum plebi aditus esset. Dicit Festus, *sed etiam privatarum.* Crescente quippe in urbe ædificiorum multitudine, ædilis potestas etiam ad ædes pri-
va-

vatas fuit extensa. Dignitas hæc omnium primò scilicet A. U. C. 260. post primam secessionem ad montem sacrum duobus ex plebeis collata fuit: Factum narrat Dionys. *lib. 6. c. 90.* Impetrâsse plebem à senatu, ut liceret sibi quot annis duos ex suo ordine plebejo creare ædiles, qui ministri & Collegæ Tribunorum essent, ædiúmque sacrarum, atque locorum publicorum ita curam haberent, ut, quidquid opus sit, & lites, quas Tribuni eis commiserint, dirimant, ac insuper curam annonæ gerant. Postquam autem dignitatis consularis, & plebeji fuerunt facti participes, etiam Patricii fuerunt admissi ad ædilitiam potestatem, factúmque SCtum, ut, duos viros ædiles ex patribus dictator populum rogaret: Patres auctores omnibus ejus anni commitiis fierent, ùt refert Liv. *lib. 6. c. ult.* Dicebantur autem ædiles *Curules*, quia curuli vehebantur sede, formam hujus sellæ describit Hoffmann. *ubi supra pag. 100.* Nec Patres soli hac dignitate gravisi; anno enim sequenti impetrârunt plebeji, ut alternis annis rursus de plebe crearentur, quod postmodum promiscuè factum legitur apud Alex. ab Alex. *Genial. dier. lib. 4. c. 4.* Magnus erat apud Romanos Ædilium splendor, viam ad Præturam, vel dignitatem consularem, pandens, neque levis cum splendore potestas Jurisdictione necessariò munita. Illorum autem officium consistebat in habenda cura ædium sacrarum, viarum publicarum, annonæ, rerúmque venalium, ac ludorum exercendorum, ùt pluribus videbitur *ad tit. de edil. edict.* Cicero splendorem hujus muneris *L. 5. in Verr.* eleganter exprimit his verbis: *sum designatus ædilis: habeo rationem quid à populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cerimonia Cereri Libero liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo, plebique R. ludorum celebritate placandam: mihi antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Jovi, Junoni, Minervæque esse*

faciundos; mihi sacrorum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem & solitudinem fructus illos datos, *ANTIQUIOREM IN SENATU SENTENTIÆ DICENDÆ LOCUM, TOGAM PRÆTEXTAM, SELLAM CURULEM, JUS IMAGINIS AD MEMORIAM, POSTERITATEMQUE PRODENDAM.* Quò etiam vel maximè spectat facultas proponendi edicta annua, quæ portio juris honorarii, seu Prætorii dicuntur in §. 7. de J. N. G. & C. quorum tamen paucissima superesse deducit Bynkersh. in obs. Jur. Rom. lib. 4. c. 8.

- 19 Miraris, cur de SCtis nil fuerit memoratum, cum tamen communiter ad hanc periodum soleant reduci? Veremur SCta sub statu Reipublicæ liberæ ad speciem juris legalis referre: Placita enim senatûs, ut ex Bachovio deducit Thomas. de Nævis lib. 1. c. 9. rata non erant, nisi à populo, penes quem summa potestas residebat, fuissent probata: Populus namque, si Dionysio credimus, tria sibi reservavit *jus inferendi belli. Creandorum Magistratuum, & condendi leges:* Ita enim laud. Historiographus lib. 6. Antiq. Consulem in senatu perorantem refert: *Scitis, nobis legem esse ab urbe condita, quæ omnia ponit in arbitrio & potestate Senatus NB. præter Magistratuum creationem, inferendi belli, deponendique arbitrium, & legum condendarum potestatem & hæc tria esse penes populum.* Damus equidem ultrò, emanasse sub Republica libera SCta, sed circa negotia leviora, puta ærarium, pecuniam publicam, controversias componendas, legationes ad bellum judicio populi decretum indicendum, convocationem populi, indictionem Feriarum, concernentia: Maximè etiam obtinebat trepidis ac turbatis rebus triste illud SCtum. *Darent operam consules, ne quid Respublica detrimenti caperet.* Ita Heinec. Antiq. Rom. lib. 1. tit. 2. c. 46. ubi §§. seqq. modum, quò fieri

ri solebant, eleganter describit: Hinc auctoritatem Senatûs populi Majestatem nuncupare, non dubitat Cicero *Philipp. 3.* Damus præterea, leges non aliter, quàm rogante, & auctoritatem præbente Magistratu, penes quem residebat potestas convocandi ad comitia populum, fuisse latas, ipsa tamen potestas, seu spiritus legalis non penes senatum, sed penes populum residebat. Damus imò SCta fuisse statu populari antiquiora, cùm eorum fiat mentio jam sub statu Regio, v. gr. ut sabinæ mulieres ad suos, reconciliationis gratiâ, proficiscerentur, de Interregibus creandis, de facultate eligendi Regem à populo senatui concessa, de quibus omnibus videri potest Dionys. *lib. 1. c. 82.* & Liv. *lib. 1. c. 17.* Sed hæc omnia, neque Pomponium, neque Tribonianum absolvunt, imò magis implicant. Damus non minus, Senatum multa sibi arrogasse, quæ populi erant; nunquam tamen eò res devenit, ut potestas legislativa in eo fuerit adorata: Damus etiam, Tiberium suffragia populi (quibûs adhuc sub illius Antecessoribus leges ferebantur) à populo ad Senatum, à quo parùm adhuc metuebat, transtulisse, & hoc probabiliter Pomponio & Triboniano erroris causam dedisse, ita ferè scribentibus *in l. 2. §. 9. ff. de O. Jur. & §. 5. Instit. de Jur. nat. gent. & civ.* *Aucto populo Romano, ita, ut convocari tam facile non potuerit cura Reipublicæ à populo ad senatum deducta fuit,* quòd si de libera Republica intelligatur, prorsus falsum est, esto ex Instituto Tiberii comitia è campo ad senatum fuerint translata. Tacit. *1. Ann.* Plin. *3. Epist. pen.* Ergo, subinfers, minor erit auctoritas SCtis, quàm Plebiscitis, Senatoribus, ac Patribus, quàm Tribunis? Prius concedimus: Et quid nî? illa lege Hortensia vim legis obtinere, de istis nulla extat lex: Posterius non habet legitimam sequellam: nec enim potestas ferendi plebiscita penes Tribunos, sed penes plebem Tribuno inter-

terrogante residebat. Sunt igitur Jcta vim legis habentia ad statum Monarchicum, sub quo habitâ ad Senatum oratione condebantur, referenda: de his nos etiam infrâ.

20 Hæc erant fata Jurisprudentiæ Romanæ sub statu libero: increverat diu jam numerus legum contentione perpetuâ Consulium & Tribunorum, ita quidem, ut earum multitudine laboraret civitas, quique Jctorum nomine honestabantur, vix omnia caperent in hunc diem statuta, quare sæpe deprehensæ contradictiones in foro, ut, quod alter tueretur acrius ex lege, alter inde pariter confutaret, unde meritò Tullius *1. de ll. Ignoratio Juris potius litigiosa, quam scientia*: leges quippe (quarum catalogum ordine alphabetico exhibet sæpè cit. Hoffm. ubi supra pag. 49. & seqq. licet non omnes sub hoc statu emanaverint) vix poterant numerari: Indigesta Edictorum erat moles, atque confusa Plebiscitorum conditio: In legibus populi vires: in Edictis Patrum astutia, favôrque partium: in Plebiscitis nimia libertatis cupido emicabat, atque eminebat; vix igitur in tanta factionum varietate supererat medela nisi earum integra subversio, seu statûs mutatio, quam dabit

SECTIO IV.

De statu Imperatorio, seu Monarchico.

§. I.

Quibus Artibus status Imperatorius fuerit Introductus?

21 Quænam, quantâque fuerit, populari libertate, cujus Romani ob quotidiana dissidia meritò pertæsi videbantur, maximoperè periclitante, imò jam jam agonizante, Julii Cæsaris ex nobilissima Juliorum Familia, Patre Cajo Cæsare, Matre Aurelia Cotta natus, ad sternendam

dam statui Monarchico viam, dexteritas, constat ex historia: Marcum Crassum & Pompejum Imperii æmulos, huic posteriori, Juliâ filiâ nuptui tradita, sibi conciliavit, ita, ut horum trium arbitrato omnia gererentur: Cæsari itaque utraque Gallia, Cisalpina & Narbonensis in quinquenniū, Pompejo Hispania decernitur, Crasso bellum Particum demandatur. Hac usus occasione Cæsar in Provinciam profectus Helveticos, qui illuc iter facere conabantur, domum repulit, Ariovistum Germanorum Regem, Galliæque infestum profligavit, Galliam pacavit, Britanniam, cui hætenus nequidem Romanorum nomen innotuit, devicit, Germaniam magnis cladibus attrivit: Regem Pharnacem uno, & toto prælio, more fulminis, oppressit; unde de se ipso dixit, *Veni, Vidi, Vici*. Quibus omnibus haud ægrè, ut in petitione consulatûs absentis ratio haberetur, impetravit, & cum filiæ mors affinitatem, & amicitiam cum Pompejo dissolveret; ejusque postea absentis ratio à senatu, cui nimia Cæsaris potentia suspecta videbatur, in secutis comitiis non amplius fuerit habita, & inde coortum bellum civile, infesto agmine Romam contendit, urbem nobilitate vacuam ingreditur, se Dictatorem dicendum curat, Pompejum cum suis Italia pellit, initoque ad Pharsaliam certamine, in fugam agit: Ubi autem Alexandriam appulit, controversias inter Ptolomæum, atque Cleopatram ejus sororem compositurus, ab eodem Rege penè, ac ita fuit oppressus, ut coactus fuerit classem, ne in hostium veniret potestatem, incendere, eoque incendiō nobilissima Alexandriæ Bibliotheca à Philadelpho Ptolomæo instructa, conflagravit; debellatō tamen postea Ptolomæo, atque extinctō, Regnum Cleopatræ tradit. His aliisque bellis confectis, quinque triumphos egit, primò Gallicum, mox Alexandrinum, deinde Ponticum & huic proximum Afri-

ca-

canum, denique novissimum Hispaniensem contra Pompejanos egit: Fertur porrò, trecentas gentes debelâsse, ac undecim centena & nonaginta duo millia hominum variis præliis cecidisse. Verè Cæsar aut potiùs cæsor humani generis, esto aliàs mitissimus in victos fuerit. In ipsa pugna Pharsalica excepta est vox obequitantis: *Parce miles civibus*. Jam num, rebûs Romanis pacatis, inde in unum Principem omnes congesti honores, dictatura perpetua, prænomen Imperatoris, cognomen Patris Patriæ: Inde suo arbitrio, postquam omnia paci restituerat, sibique tum militum amorem, tum populi favorem conciliaverat, ordinavit Rempublicam, supplevit Senatum, cæteros quoque honores, & munia publica ferè unus largitus est: Erat quidem Bibulus in consulatu Collega, sed nomine potiùs, quàm re juxta illud Poëtæ

Non Bibulo quidquam nuper, sed Cæsare factum est!

Nam Bibulo fieri consule, nil memini.

Fastos præterea vitio Pontificum per intercalandi licentiam, adeò turbatos, ut neque feriæ Messium æstati, neque vindemiarum autumno competerent, correxit, annumque aptavit ad cursum solis, ut esset dierum 365. & quarto semper anno, qui bis-sextilis vocatur, dies unus intercalaretur, Calendarium Julianum, quod vetus appellamus, mense quintili in Julium, utpote in proprium diei natalitii, qui in hanc anni partem inciderat, mutatò, introduxit: Jus laboriosissimè æque, ac severissimè dixit: Legem tulit de parricidis aliisque occisoribus hominum liberorum, illos omnibus bonis, alios dimidia parte mulctando. Consul. Sueton. *in vita Cæs. c. 4.*

22 Intenderat insuper Jurisprudentiam, tot legibus usque ad confusionem auctam, in ordinem redigere, & in paucos libros, sublatis nimirum inutilibus fictionibus, formulis-

lisque nugatoriis, iisque, quæ liberum statum redolebant
 abscissis, conferre; sed optima cogitatio cruenta Cæsa-
 ris morte, quam nimiam erga Patres, quos contemnere vi-
 debatur, ambitione elati præmaturaverat (à Cassio enim
 & Bruto in curiam veniens 23. vulneribus confossus in-
 terficitur) præventa fuit. Ejus ingenium sanè tanto ope-
 ri par fuisse æque, ac Justiniani, nemo negabit, qui illius
 facinora perlustraverit: lingua quippe disertus, creber sen-
 tentiis, & acutus, promptus ingenio ab omnibus depræ-
 dicatur: Ipse sui historia, & historicus eadem manu ter-
 ras sanguine, libros factis implevit; scripsit enim com-
 mentarios de gestis propriis, venustè sanè, parique mode-
 stia, ac libertate: Interdum eadem operâ & legisse & scrip-
 sisse, & librariis maximi momenti epistolas dictasse fer-
 tur. Nec deerat copia aliorum virorum, quos impensè
 amabat, doctrinâ, ac prudentiâ insignium, quis enim nescit
 Sulpicium, Scævola, Trebatium & alios? Nihil igitur
 sperandum, nisi absolutissimum opus, monumentis nem-
 pe veterum tunc temporis copiosius ad manus extanti-
 bûs. Eruditè de hac re Huber. in *Auspici. domest. orat.* 5.
pag. 117. & seqq. quem cit. *Thomas. d. l. n. 19. pag. 60.* etsi Ju-
 stinianum nostro, ac ejus viris nimis derogare; Julio ve-
 rò Cæsari ultra modum adulari videatur. Ait enim ibi:
O quàm præclaro Magni Dictatoris beneficio Jurisprudentia frue-
retur! Quantò cultius Justiniano (ignoscant sacratissimi manes)
Caji Cæsaris ingenium, quantò melior & Doctior Triboniano
Sulpicius, quàm dispares Dorotheo nescio cui, vel Theophilo Scæ-
vola, atque Trebatius: Quantò beatiora florentis Romæ, quàm
jaçentis & à Gothis oppressæ tempora, tantò elegantius, tantò
concinnius & eruditius (confessionem vis veritatis extorquet)
Julianum præ Justiniano compendium extaret. Non versare-
tur in ore Doctorum tristis querela, fractum nobis, & lacerum, &
enerve Juris corpus esse relictum. Non præsentarent deliciae no-

stræ Pandectæ, quasi rudera Magnificentissimi edificiî pulvere multo dissipata quasi, tabulas ornatissimæ classis ex infelici naufragio reliquas, aut merces pretiosissimas irreparabili jactura mari vasto fluctuantes. Ille, qui ingeniosa Calendarii emendatione suas anno tempestates, suas vices soli & cœlo restituerat, quantam non lucem foro idem, ac tribunaliibus, id est, ipsi Justitiæ, unico societatis humanæ præsidio, immortalî posteritatis bono infudisset. Non hoc solo, quanquam Fortuna major, Patre fuisti minor Auguste! Hoc addimus, non fuisse mirum, cùm illo ævo faciliùs haberi potuissent documenta antiquitatis, quæ successu temporis & per multa sæcula, vel corrupta, vel omninò combusta fuêre, adeoque non tantum Julii Cæsaris ingenio, sed, & vel maximè, temporis circumstantiis, hæc encomia forent attribuenda. Nec exinde Justiniano, aut Tribuniano, vel Dorotheo, ac Theophilo tam turpiter derogandum: Sit potiùs omnibus sua laus: Quid enim, si Cæsar ad tempora Justiniani vixisset, an quid meliùs in lucem protulisset? Liceat, dubitare.

²³ Hanc viam pandit, hæcque Monarchiæ fundamenta jecit Julius Cæsar: Neque difficilis adeò videbatur amplius sequela; frequentes namque inter Patres & plebem discordiæ indèque orta diffidentia, seditiosi Provinciarum à Romanis oppressarum tumultus, eorum extendendi fines aviditas, natæque necessitas fovendi milites, ac Duces in victoriis nimis elatos, ambitio Consulum, nimia Senatûs potentia facilem ad aliud regnandi genus aditum aperiebant. Verùm post cruentam Cæsaris mortem in graviores turbas recidit Respublica: Romanus populus videbatur rediisse in pristinam libertatem, & redierat sanè, nisi aut Pompejus liberos, aut Cæsar hæredem potentia reliquisset Octavium, lege curiata in Juliorum familiam adoptatum. Siquidem M. Antonius Consul, plebe ob violentam Cæsaris necem concitatâ, turbavit omnia:

Ar-

Armis Senatum oppressit : Galliam Cisalpinam invasit : Bellum contra illum a Senatu decernitur : Hirtius & Pansa Consules una cum C. Octavio triplicato exercitu ad Mutinam conveniunt : Signis collatis, victoriam referunt ; mortuis verò Consulibus, tres exercitus uni Octavio paruerunt : Is copiis Romam adductis, consulatum à Senatu XX. annorum adolescens extorsit, Cæsarisque exemplo pacem cum Antonio, ac Lepido Magistro militum, ad quem Antonius confugerat, sanxit : sequiturque Triumviratus, qui tamen non diu viguit ; Cùm enim Cæsar Octavianus & Antonius Julii Cæsaris ultores sese fuerint professi, Marcum Brutum & Cassium bello persequuntur ; post ambiguum pugnam Cassius & Brutus, falso errore de amissa victoria seducti, sibi manus inferunt, & cum iis omnis Reipublicæ spes occidit : orto namque inter triumviros de Sicilia Sexto Pompejo Magni filio adempta, certamine, Lepidus sine armis opprimitur, ejus copiarum signa ad Octavium transferunt, Marcus verò Antonius, postquam, repudiata Octaviæ Cæsaris Sorore Cleopatram matrimonio sibi junxerat, bellum Cæsari indixit, intulitque : Commisso apud Actium prælio cum æquo Marte pugnaretur, subito refugientem Cleopatram uxorius nimis, pugna, in qua de orbis imperio dimicabatur, desertâ prosequitur, & Alexandriæ obsessus, sibi manus Cleopatra verò, aspide mamæ admoto, necem intulit, & inde summa rerum penes unicum Octavium Augustum, ab augmento imperii ita cognominatum, devenit. Hic non tam Marte, quàm arte (quippe magnificentia benignitate muneribus, humanitate, ac modestia omnium animos fascinabat) A. U. C. 723. imperio potitus, successu temporis Monarchiæ formam à Julio Cæsare jam jam inchoatam in perfectiorem statum redegit, Senatui nudo potestatis splendore, ac nomine relicto : imò imperium se

depositurum, cum maximè ambiret, prudentissimè simulabat, dum posito, ut narrat Tacit. lib. 1. ann. c. 2. *triumviri nomine Consulem se ferens, & ad tuendam (dic etiam ad captandam) plebem Tribunicio jure contentum: ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii (hostibus nimirum tum in-tum externis debellatis) pellexit; insurgere paulatim, munia Senatûs, Magistratum, legum in se trahere, nullo adversante &c.* Justitia & Clementia inter omnes emi-
nuit. Jus ipse assiduè dixit, &, cum audiverit, *Ælianum* quemdam malè de se loqui, reposuit, *se quoque linguam habere: & dum Tiberius juveniliùs stimularet ultionem, rescripsit: Ætati tuæ, mi Tiberi! noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse, qui de me malè loquatur: Satis enim est, si hoc habemus, ne quis nobis malè facere possit. Sed de his satis.*

- 24 Superiùs meminimus, umbram libertatis Senatui fuisse relictam, quòd ulterius juvat prosequi. Fuit equidem, non diffitemur, ingens Senatûs authoritas; legebantur namque, ut plurimum, potentissimi & opulentissimi; Maximi Magistratus in eo numerabantur, ut Consules Ædiles, Prætores, Censores, Quæstores: compete-
bat Senatui ærarii cura, jus legationum ad exteras nationes, administratio Provinciarum Romanarum, cognitio criminum publicorum Italiæ: Imò à Tiberio comitia è campo ad Senatum translata sunt: Inter hæc tamen, si acrioribus oculis rem intueri placuerit, simulatione potius, quàm genuina veritate Imperatores Senatui adulabantur, & blandiebantur, ita, ut quidquid statuere libuerit, sensim sine sensu, ac, si omnia Senatûs nomine fierent, impetrarent, atque imperitarent: Neque enim consultum fuisset absolutam statim, detractâ larvâ, ostendere potestatem, vid. Hoffmann. *sepe cit. l. period. 5. Illust. 1. §. 6. qui §. seq. viam expandit, quâ Imperatores sub schemate pristi-*

stinæ libertatis non Regum, sed Imperatorum Ducum, vel Pontificum, aut Consulum nominibus usi, iisque, qui Monarchiam redolebant, dissimulatis, imperium ingressi sunt, quod, ut imposterum magis firmarent, de certo successore providi, per adoptiones in alios transferri curarunt.

Dubitas an summa hæc potestas lege aliqua expressa in Imperatores translata fuerit? Multa hinc pro & contra de lege Regia (cujus fit mentio in l. 1. ff. de constit. princ. & §. 6. Instit. de J. N. G. & C. afferturque testimonium in Capitolio nel Palazzo dei Conservatori, ubi extare æneas tabulas, quibus hæc lex incisa conspicitur, tradit, Hoffmann. d. l. §. 8. pag. 131. & testatur Gravina §. 114. pag. m. 138. & seq. ejusque fragmenta exhibet Heinec. d. l. §. 66.) Inter JCtos & Historicos disputata sunt. Nos breviter expedimus: Credibile est, Imperatorum Jura successivè, ut benè enumerat mox cit. Heinec. d. l. §. 64. in Augustum, ejusque successores fuisse translata; sic in Augustum collatam perpetuò Tribunitiam tradunt potestatem, ultimam ad illum provocationem, facultatem (quæ tamen non statim, ac semper, ex mox dicendis, fuisse ulum, credimus) pro libitu ferendi leges &c. Ita post Dionys. cit. Author ibid. Hinc non videntur malè discurrere illi, qui dicunt, per varia SCta in gratiam Octavii Augusti, aliorumque Imperatorum facta, modò hanc, modò illam summi Imperii partem fuisse translata, adeoque non una lege multominus uno halitu: Constat utique, adhuc sub Augusto populum fuisse rogatum, & ita conditas leges Julias, Æliam Sentiam, Fusiam Caniniam, Pappiam Poppæam, huncque modum leges ferendi fuisse continuatum usque dum, Authore Tiberio, Comitia à populo, seu Campo Martio ad Senatum fuerunt translata. Unde vix persuaderi possumus, lege aliqua certa, eaque unica, quæ REGIA vocaretur, fuisse potestatem in Principem, præ-

sertim sub Augusto, odiô nempe in Reges nondum extinctô, translata. Tantum dabimus Ulpiano in *d. l. i. pr. ff. de const. princ.* & Triboniano in *d. §. 6. de J. N. G. & C.* fuisse hæc Principum jura modò, ut diximus, translata, lege aliquâ descripta, quæ successu temporis, odio nempe Regum defervescente, fortè REGIA fuit dicta, sed de hoc pluribus infra: Interim

- 25 Quid quid sit, est tamen extra dubium in statu planè diverso opus fuisse diversis etiam legibus: Hinc, licèt, ut audivimus, Imperatores absolutâ noluerint uti potestate, aliis tamen mediis libertatem tum Magistratum, tum Senatûs studuerunt restringere: Siquidem, ut civilem Jurisdictionem ad se se paulatim attraherent, Jctis, quorum Romæ non exiguus erat numerus, *de Jure respondendi* facultatem dederunt, itaque sensim Prætorum auctoritas enervata: Comitîs prætereà à Campo ad Senatum translatis, oratione, qua suadebant potiùs, quàm juebant, circa legem ferendam ad eum habitâ Jcta vim legum habentia ferebantur: Tandem innotescebant Constitutiones, Edicta, Rescripta, & Mandata Principum, quibus indies Jus Romanorum augebatur. Jam de his ordine

§. II.

De Responsis Prudentum, atque Rescriptis.

- 26 Circa Responsa Prudentum tria sunt Jctorum genera consideranda. *Primò* veniunt disputationes fori ex legibus 12. Tabb. oriundæ. *Secundò* eorum Responsa, qui ab Impp. respondendi facultatem obtinuerunt. *Tertio* Illorum, quæ à Valentiniano & Theodosio auctoritatem, ac vim juris acceperunt.

Munus Jctorum in libera Republica erat (1.) actionum tum Judicialium tum extrajudicialium, nempe eman-

ci-

cipationum, testamentorum, formulas præscribere (2.)
 cautiones in rebus, quæ vitæ societatem continent, ut,
 sunt contractus, emptionis, locationis &c. adhibere (3.) le-
 gum, ac pactiorum seu testamentorum interpretationem
 dare. Quò refertur illud Pomponii in *d. l. 2. §. 5. ff. b. t.*
His legibus latis cœpit, ut naturaliter evenire solet, ut interpreta-
tio desideraret prudentium auctoritate necessariam esse disputatio-
nem fori. Verùm evuluit multum eorum aliàs eximia au-
 thoritas, dum & indigni (quod & hodie fieri, pro do-
 lor! experimur) præcones nempe formularum, homi-
 nes infimi & mercenarii JCTi nomen ambiebant. Unde
 orta distinctio inter JCTos & Pragmaticos. Cæterum pri-
 mæ, hujus classis, & veri JCTi, in Digestis appellantur Ve-
 teres, inter quos ultimi sunt Sabinus & Cassius *l. 3. §. 19.*
ff. de ac. v. am. poss. Exigua de his, quoad quasdam illustres
 controversias, restat memoria in *l. 68. pr. ff. de usufruct. l. 30.*
ff. pro socio §. 2. Instit. de societ. l. 4. ff. de capt. & postlim. revers.
l. 29. ff. de leg. Eorum nomina exhibet laud. Hoffmann. *pe-*
riod. 5. pag. 139. ubi simul advertit, in Pandectis paucissimo-
 rum fieri mentionem, & quidem (1.) *M. Porcii CATO-*
NIS in *l. 10. §. 1. ff. de edil. edict. l. 44. ff. solut. matr.* quo ema-
 nare dicunt regulam Catonianam. Jungatur *d. l. 4. ff. de*
capt. & postlim. revers. (2.) *P. RUTILII* in *l. 10. §. 3. ff. de usu*
& habit. (3.) *Q. MUTII SCÆVOLÆ* *l. 73. ff. de R. J. l. 241.*
ff. de V. S. l. 64. ff. de ac. rer. dom. Unde cautio Mutiana (4.)
 Ejus Discipuli: *AQUILII MUTII* in *l. 17. §. 6. de A. E. V.*
l. 6. §. 2. ff. si ser. vind. l. 29. ff. de l. b. & posth. (5.) *BLÆSI*
 in *l. 31. ff. de usu & usufr. leg.* (6.) *TREBATHII* in *§. 1. Inst. de*
Codicill. Neque horum erit postremus Cicero in foro
 quotidie perorans *l. 2. §. 46. ff. O. J. l. 30. ff. de pæn. l. 7. §. 4.*
ff. quib. ex caus. in poss. Horum tamen alii de Jure respon-
 debant, alii libros conscribebant, ut patet de Servio Sul-
 pitio, qui propè 180. libros conscripsisse dicitur in *d. l. 2.*
§. 43.

§. 43. ff. *h. t.* Ab his Jctis, Jurisprudentiam notabiliter fuisse auctam, ostendit *laud. Heinec. d. l. §. 36.* ubi enim, ait, deficiebant Jus Civile, aut Edicta, supplebant Jcti, uti probat ab exemplis de acquisitione per arrogationem, de inventione codicillorum, exhæredatione posthumorum, differentia inter exhæredationem filiorum, & filiarum, ac nepotum, stipulationis Aquilianæ, de Regula Cato-niana, substitutione pupillari, prohibitione donationis inter virum & uxorem &c.

- 27 Secundum Jctorum genus (de tertio mox infra dabitur agendi occasio) est illorum, qui facultatem ab Impp. & quidem primo ab Augusto (quidquid contra sentiat Gothofr. *ad l. 1. C. Theod. de respons. prudentum p. m. 34.* ubi verba §. 8. *de J. N. G. & C.* ad Valentinianum refert, egregiè refutatus, tum in notis ibid. lit. A, tum a Thomas. *Næv. Jurispr. 20. jung. l. 2. §. 47. h. t.* Pomponium autem nobis non imposuisse, testantur historiæ) per modum privilegii obtinuerunt de jure respondendi, ita, ut ab eorum responsis Judici non liceret recedere. §. 9. *Inst. de Jur. nat. gent. & civil.* Vid. exempla in *l. 43. ff. de A. E. U. l. 40. ff. R. C. & de autoritate quâ apud Augustum pollebat Trebatius in pr. Inst. de Codicill.* Ratio hujus facultatis Jctis concessæ haud improbabilis fuit, ut hac via Impp. labefactarent Prætorum auctoritatem, & potestatem Judiciariam ad se se cum aliis prærogativis traherent. Confer. *Thomas. alleg. næv. 20. pag. 69.* Eruditè de hac ratione disserit memorat. *Heinec. d. l. §. 39. lit. X.* Hæc potestas quibusdam ab Augusto proprio motu fuit concessa, sub ejus successoribus autem usque ad Adrianum peti debebat: Hic verò solitus erat dicere: *non peti, sed præstari debere.* Varia fuerunt ejus fata, ac modò in majori, modò minori æstimatione viguerat usque ad Constantinum M. ubi planè evanuit. *l. 1. C. de ll. quam constitutionem confirmavit Ju-*

Justin. in l. ult. Cod. h. t. Probè tamen notandum, responsa hæc, quæ J Cti, signata dare debebant, tantùm vim habuisse pro illa causa, donec Imperator Theodosius scripta Papiniani, Pauli, Caji Ulpiani, & Modestini universim approbaverit, l. un. C. de respons. Prud. & hoc erit tertium genus responsorum, de quo supra memoratum.

Ambigis, quid ergo, si J Cti dissenserint & litigantes diversa responsa attulerint? Difficilis responsio! Nam esto demus communiori, vel majori J Ctorum numero standum fuisse, vel etiam ad doctrinæ selectum habitum, fuisse respectum arg. d. l. 2. §. 47. & fin. ff. h. t. l. 7. C. de Profess. & Med. (lib. 10.) juncto §. 25. Instit. de R. D. & §. 2. de empt. vend. vel etiam tentandum, an alter J Ctus, audita altera parte, alteriùs opinioni non accesserit, vid. l. 43. ff. de A. E. V. l. 49. §. 2. ff. de legat. 2. l. 40. ff. de R. C. res tamen nondum est confecta: quid enim si neutra opinio fuerit communior? quid si opiniones fuerint pares numero & doctrinâ, vel uterque suæ sententiæ inhæserit? In medio hæret Thomas. d. l. næv. 20. pag. 73. Confer. Franzk. ad ff. de Orig. Jur. n. 59. & seqq. Nos electionem in simili obtinuisse credimus, quænam Judici placuerit; nam cæteris paribus unum responsum eliditur per aliud, hinc alius exitus vix sperari potuisset, nec omnis potestas judicanti erit deneganda, adeoque prudenter Gravina de O. J. §. 42. pag. m. 77. putat non improbabiliter, tantùm tunc Judicem debuisse sequi responsum, quando alius J Ctus, illud palam non oppugnabat, si unum tantùm haberet authorem; aut omnes unanimes approbassent: Jure Theodosiano paulo aliter res se habet, vid. infra in Append. n. 3.

Porro hac ætate ortæ sunt sectæ J Ctorum, rationem affert cit. Thomas. d. l. nævo 21. pag. 74. Hoffmann. period. 5. sect. 1. pag. 146. Jam utique antea, inquies, dissenserant J Cti? Ita est, & fortè magis, ob majorem in libera Republica

dicendi libertatem: sed non tanta authoritate erant istæ dissensiones suffultæ. Patronis opus erat, ut quis ad hoc munus perveniret: & hinc uti dissentiebant Patroni, ita pariter dissentiebant & clientes. Inde sectæ, hinc odia oriabantur, in discipulis postea magis, magisque multiplicata. Principes harum sectarum fuerunt duo illa Pacis Decora ATTEJUS CAPITO SABINIANÆ scholæ, & ANTISTIUS LABEO scholæ PROCULIANÆ Auctor: Ille unius Imperio, consequenter Aulæ: Iste vir incorruptæ libertatis eidem nimium quantum adulabatur: Ille honorum & dignitatum avidus: non item iste. Tacitus *Annal. l. 3. c. 75.* de illo fertur historia, quod cum Marcellus Tiberium voce latina non usum reprehenderet, exclamaverit, *esse vocabulum latinum, & si non esset, imposterum futurum, cum Imperator illò usus fuerit:* cui Labeo! *mentiris certè Capito, Caesar enim civitatem dare hominibus potest, verbis non potest.* Dicunt præterea, Labeonem ob votum, quod dederat contra intentionem Imperatoris, durius increpatum, intrepidè reposuisse, *suum quemque habere judicium* vid. Grav. *d. l. §. 72. pag. m. 106.* & Thomas. *l. cit.* ubi addit, Labeonem suas sententias non cæca aliorum sequella, sed proprio Marte elaborasse, minimèque jurasse in verba Magistri sui Trebatii *l. 1. §. 41. ff. depos. l. 1. §. 2. ff. de pericul. & com. rei vend. l. ult. ff. de jur. delib.* propterea Novitatum Amator habitus minimèque subtilis. Capito contra alieno magis, quàm suo ingenio sapere voluerat; hinc ejus successor Sabinus perpetuo probare sententias Veterum dicitur *in l. 6. ff. de condict. ob turp. caus.* De Aristone Labeonis successore contrarium probatur *in l. 1. §. 9. ad L. falc.* Illius (Labeonis videlicet) apud populum major fuit, quàm hujus (nempe Capitonis) authoritas & æquitas: ita, ut Trebatio prævaluerit, veluti ostendit, cum Grav. *ibidem laud. Author de corroboracione codicillorum, de quo.*

quorum valore, atque firmitate, postquam Labeo approbavit, nemini amplius dubium superfuit *princ. Instit. de Codicill. jung. §. 47. d. l. 2. b. t.*

Atteii Capitonis scholam mox secuti sunt præcipui. **MASSURIUS SABINUS.** Unde **SABINIANI** dicti: floruit sub Tiberio in summa paupertate: **CASSIUS LONGINUS** Sabini Discipulus *l. 19. ff. de recept. qui arbitr.* **CÆLIUS SABINUS**, sub Vespasiano, de eo fit mentio *in l. 7. de edil. edict.* **JAVOLENUS PRISCUS** post tempora Vespasiani: **SALVIUS JULIANUS** Author Edicti Perpetui, de cujus apud DD. Fratres æstimatione vid. *l. 17. ff. de jur. patr. nec non l. pen. de cond. indeb.* **CERVIDIUS SCÆVOLA**, cujus fit mentio *in l. 93. §. 5. ff. de Solut. l. 39. §. 1. ff. de neg. gest.* **TERENTIUS CLEMENS** arg. *l. 6. ff. de vulg. & pup. substit.* **MINITIUS NATALIS** vixit sub Trojano arg. *l. 9. ff. de Feriis*, **LUCIUS VOLUSIUS MÆCIANUS** Antonini Pii coævus & Philosophi Præceptor *l. 86. de A. v. O. H. l. 8. ad L. Rhod. & alii, quos vide apud Hoffmann. d. period. 5. sect. 1. pag. 147. & seqq. Grav. de O. J. §. 45. pag. m. 87. & seqq.*

Antistio Labeoni inhæsere inter alios **NERVA** Pater, sub Tiberio, taciti amicissimus *l. 4. Ann. c. 58.* Memorabile est, quòd voluntaria fame sit extinctus, idem Tacit. *ibid. l. 6. c. 26.* **SEMPRONIUS PROCULUS**, de quo rursus vid. *l. 17. ff. de jur. patr. l. 69. ff. de contr. empt. l. 10. §. 1. ff. de neg. gest.* Unde **PROCULEJANI** dicti **COCCEJUS NERVA** Filius, vid. de eo notabilis textus *in l. 1. §. 3. ff. de postul. jung. l. 47. ff. de A. v. A. P.* **PEGASUS**, hinc & **PEGASIANI** appellati, vixit sub Vespasiano vid. *§. 5. de fideicommiss. hæc.* **JUVENTIUS CELSUS**, Celsus Pater dictus *in l. 39. ff. mand. l. 4. §. 7. de ff. cond. caus. dat.* **JUVENTIUS CELSUS** Filius, Patris sententias acriter defendens *l. 20. & 30. ff. de leg. 2.* **NERATIUS**

PRISCUS sub Trajano & Hadriano, Proculi sententiam sequitur, *l. 17. pr. ff. solut. matr.* **ATILICINIUS** vid. *l. 7. ff. de condict. caus. dat. l. 45. §. 7. ff. mand. l. 4. §. 8. ff. de dol. mal.* **TITUS ARISTO**, de quo habetur mentio in *l. 8. §. 5. ff. si servit. vind.* **ULPIUS MARCELLUS** scholæ Sabinianæ infensissimus vid. Ulpianus in *l. 12. §. 5. ff. de usufr.* & quemadmodum ita, ut rarum & pro sententiæ confirmatione sit, si cum Julianio conveniat, uti videre est apud laud. Ulpian. in *l. 27. §. 3. ff. ad L. Aquil.* & *l. 2. §. fin. ff. de neg. gest.* **CAJUS** vixit sub D. Pio *l. 7. ff. de R. D.* & suum vocat Justinianus in *§. 3. præm. Instit.* **URSEJUS FERON.** consulat. inscriptio *l. 16. ad SC. Vellej. l. 104. ff. de leg. 1.*

Priores Philosophiæ non admodum operam dabant; Proculejani stoicæ Philosophiæ doctrinam in deliciis habebant: hinc aliquando naturali æquitati sua responsa, accommodabant, Sabiniani strictè verbis; Proculejani verò rebus ipsis exponendis se se applicabant. Harum dissensionum vestigia depræhendimus in Digestis non pauca (1.) de Pictura, an cedat tabulæ in *l. 23. §. 3. ff. de Rei vind. §. 34. Inst. de R. D. l. 9. §. 3. ff. de aq. rer. dom.* (2.) de eo, qui mandati fines excessit in *l. 3. §. 2. ff. mand. & §. 8. Inst. eod.* (3.) de nummis in venditione *§. 2. l. de empt. vend.* (4.) de specificatione in *l. 7. §. 7. ff. de aq. rer. dom. & §. 25. Inst. de R. D.* Proculejani namque stoicæ sententiæ addicti, rem specificatam specificanti cedere, ideò contendebant, quia forma dat esse rei Grav. d. l. pag. 85. qui à stoica hac opinione, ait, etiam sententiam *l. 21. pr. ff. de furtis*, efluere, ubi, qui partem aufert, juxta Trebatium, habetur fur totius. (5.) De possessione duorum in solidum in *l. 3. 4. & 19. ff. de prec. l. 3. pr. ff. uti poss. l. 15. §. 17. 18. 19. ff. de dam. inf. l. 3. §. ex contrario ff. de aq. vel am. poss. l. 5. §. ult. ff. com.* Sustulerant quidem has controversias Impp. in specie Justinianus in suis 50. Decisionibus; aliquando tamen & ipsi hæ-

hæsitabant : ita, ut potiùs conciliarent, quàm tollerent. Exemplum habes in *l. 6. §. 1. ff. de contr. empt. vend. in l. 12. ff. de præf. verb.* Item in *l. 4. ff. de leg. commiss. & l. 6. ff. de rescind. vend.* Id, quod fecerunt etiam J^Cti posteriores, nempe, ut putat, *Franzk. de Orig. Jur. n. 66.* à tempore Hadriani post compilatum Edictum perpetuum, neutri sectæ addicti conf. *l. 26. ff. de leg. 1. l. 15. §. 32. ff. de dam. inf. l. 14. §. 5. ff. de usu & habit. l. 18. & 40. ff. de her. pet. l. 7. §. 7. ff. de A. R. D.*

Inter quos nullius sectæ adhærentes, sunt **ÆMILIUS PAPINIANUS** J^Ctus ingenio, ac fama præstantissimus. Floruit sub Severo, Antonino & Geta. Ejus elogia videri possunt apud Otton. à Boekelen *de divers. fam. Vet. J^Ctorum c. 6.* Tanta hujus viri fuit autoritas, ut nunquam ab Impp. nisi honorificentissimè appelletur. vid. *l. un. C. Theodos. de respons. prud. Gravin. de Orig. Jur. pag. m. 124.* **CLAUDIUS TRIPPHONINUS** Papiniano amicus & familiaris vid. *l. ult. ff. de jur. fisc.* **ULPIANUS** ejusdem Papiniani Assessor cum Paulo fuit, Proculejanis tamen magis fuisse addictum, testari videntur notæ ad Sabinum. **JULIUS PAULUS** Assessor, uti monitum, Papiniani atque Ulpiani. Utrùm inter ipsum & Ulpianum vera amicitia (veriusne æmulatio) intercesserit sub dubium, hoc verò certum est, Ulpianum Pauli, vel Paulum Ulpiani autoritate nunquam fuisse usum, sed potiùs contrarium defendisse *l. 43. de act. empt. vend.* imò Sabinianis magis adhæsisse, uti evincit cit. à Boecklen ubi supra *pag. 65.* **HERENNIUS MODESTINUS** Ulpiani cultor & Discipulus, J^Ctorum, qui singularem famam obtinuere, postremus; sed peritiâ Juris non ultimus vid. *l. 5. C. ad exhib. jungat. sæpiùs memor. Hoffmann. d. perid. 5. sect. 1. pag. 147. & seqq.* Item *Gravina d. l. a. §. 47. usque ad 104.* compendiosè omnes J^Ctos tam sub statu libero, quàm Cæsareo enumerat *Gothofred. in man. Juris pag. m. 20.*

29 Firmato tandem Imperio rebúsque pacatis, Imperatores mentem ad privatorum jura attentius applicare studuerunt, hinc litigantium causas, ad se se delatas, rescriptis dirimebant: adhibitis tamen, seu adjunctis sibi J Ctis, ut exemplum de Alexandro ponit Spartian. *in ejus vita*: Eos enim in Aula, ut Ministros retinebant, variisque honoribus dignabantur: quò spectat præfectura prætorii, de qua *Grav. §. 125. p. 147. Assessoratus, Dignitas Magistri Scriniarum*: Erant autem scrinia loculi, seu latercula, in quibus acta Principum, quæ ad jus pertinebant, asservabantur. Et hoc est, quod dicitur, totum jus in Principum scriniis constitutum esse *l. 19. C. de Aq. duct.* Hinc etiam est, quod in pluribus Impp. Rescriptis, nil nisi J Ctorum responsa, quæ, vel confirmabant, vel refutabant, contineantur *vid. l. 14. C. de præd. min. l. 12. C. de legat.* Imò sæpè eadem fere verba referuntur, *l. 6. C. de nupt.* ubi leguntur verba Pauli *in l. 65. §. 1. ff. de R. N.* addatur *l. 5. C. de testib.* Monebantur insuper ad respondendum à Quæstoribus, ut probatur *ex l. fin. C. de divers. rescript.* Misera tamen multis videtur extitisse Romanæ Juris prudentiæ, tot variarum sententiarum sibi contradicentium obscuritatibus præpeditæ, conditio: Æmulatio atque invidia J Ctorum, diversis sectis addictorum, diversarum opinionum pater est; pertinacia verò mater: Utinam hodierna Jurisprudencia hoc vitio non laboraret! Plurima equidem optimæ severissimæque Religionis prostant vestigia, non tamen, cum Accursio *ad l. 10. §. fin. ff. de J. & J.* vel cum Baldo *ad l. 27. C. de Appell.* ad Divinitatem usque extollere audemus. Ait ille, jus Romanum abundare pietatis regulis, ita, ut illi, qui huic scientiæ operam dederint, Theologiæ studio, etiam quoad res Divinas, carere queant. Iste Spiritum Sanctum, scribit, ut alia juris Romani præcepta, ita in ore Prætoris posuisse Edictum, **QUOD METUS CAUSA GESTUM EST,**

EST, RATUM NON HABEBO. Fuerint optimi Philosophi, nemo tamen negabit, fuisse etiam non rarò stoicorum principiis seductos, ut probat vir celeberr. Budæus in *Exercit. de Errorib. stoicorum in Philosophia morali*, quem citat. Hoffmann. *d. period. 5. sect. 1. pag. 161.* quò vide, quidquid de hoc sit. Interim certum est, non pauca in *LL.* nostris reperiri stoicæ Philosophiæ vestigia; huc spectat Veterum JCtorum doctrina, de fato, cujus sæpissimè in jure, saltem relativè fit mentio, vid. *l. 28. §. fin. ff. de Jud.* ubi JCtus Paulus ad futurum eventum (quem in se, ut futurum certum dicit, & hoc est ipsum fatum) circa nativitatem posthumi, se refert, & vocat tantum quoad nostram inscientiam incertum, quò etiam facit *l. 3. ff. si pars hered. pet.* consequenter conditio de futuro in se tam certa est, quàm de præsentì, vel de præterito, esto illa nobis sit ignota, hæc autem nota, & certa nobis esse possit, adeoque per accidens nondum comperta. Ita intellige *l. 100 ff. de V. O. & l. 10. §. 1. ff. de cond. instit.* nec non *l. 75. §. 4. ff. de V. O.* Ita concilia *d. l. 28. §. f. de Jud.* cum *l. 30. §. 6. ff. de aq. vel ami. hered.* Donell. *Com. ad l. 37. ff. de rebus cred.* Confer. Corn. à Bynkershoek. *lib. 4. observ. 15.* Hic etiam, antequam Te missum faciamus, observa, JCtis non liberum fuisse ex ingenio, aut ex æquo, & bono omnia decidere, sed adstrictos sæpius eos fuisse legum rigori, & traditionibus Antecessorum: unde JCtorum sententiæ privatæ sæpè non fuerunt receptæ, etsi veræ: Ideò Javolenus à sua schola Labeonis recessit in *l. 39. §. 4. de statu lib.* ad rem etiam facit *l. 53. ff. de V. S.* Videat igitur prudens legum Interpres, utrùm nimirum JCtus respondeat? doceat? disputet? an aliorum sententias recitet? Hinc oritur quæstio

An plus JCtorum comentariis, an responsis credendum, cùm experientia doceat, eos sæpe aliter, quàm in com-

commentariis suis tradiderant, respondisse? Responsis majorem vim tribuit Nicolaus Boërius *Decis. 155.* utpote maturiori magisque deliberato judicio digestis, atque expensis. Aliam vim ingreditur Eruditissimus J.Ctus *Nood Prob. Jur. Civil. l. 2. c. 2.* ex ratione non incongrua, & experientia comprobata; sæpè enim isthæc responsa, seu consilia sordibus, vel gratiæ dari solebant, cum tamen omnes, qui momenta æqui bonique regunt, ab his alienos esse, oporteat: rarò mens verum sequitur, si ista præcipiunt: Exemplum affert de Scævola *in l. 14. ff. de transact.* ubi ingratiæ Amici, vix non contra se ipsum *in l. 3. ff. eod.* respondet, & creditoribus hæreditariis actionem utilem impertitur in eum, qui cum hærede transegit, etsi hæres non sit. Id quod in *d. l. 3.* judicio usus ingenuo, ac sepositio partium studio negat; nisi velis dicere ad conservandam ejus auctoritatem, hanc legem loqui de creditoribus testamentariis: Fatendum quippe est, vitiis hæc responsa laborare; sed ea est nostræ Jurisprudentiæ conditio, ut non semper id, pro æquo, ac justo habendum sit, quod natura & ratio nos docet, imò legibus convenire scimus; sed, quod à majoribus traditum est, accipimus, acceptumque observamus: Autoritas respondentis pro casu specifico, ususque exinde receptus, plus ponderis non rarò obtinet, quàm commentaria optimis, iisque veris regulis suffulta. Hæc de Responsis Prudentum.

§. III.

De Senatus-Consultis.

30 **M**Onuimus superius Impp. à primordio nati Imperii noluisse statim subvertere speciem pristinæ libertatis, & uti absolutâ potestate; sed potius videri cupiebant, eam cum Senatu divisisse, vel ei omnino pleno jure cessisse. In-

Interim tamen persuadendi artem tam egregiè didicerant, ut Senatus semper in eorum sententias abiret. Senatu namque convocato, atque oratione, vel per Quæstorem, aut etiam, si absentes erant, per literas circa rem decernendam habitâ, rogabant Senatum, ut quivis sententiam diceret: sequebatur SCtum, ad mentem orationis propositæ, hinc SCta, & orationes promiscuè confunduntur, vid. l. 8. ff. de transact. l. 23. §. 2. ff. de condict. indeb. l. 1. ff. de reb. eorum, qui sub tut. l. 32. ff. de donat. inter vir. & ux. aliique textus, quos citat Hoffmann. d. period. 5. sect. 2. pag. 171. Proponebatur postea Principi, qui illud confirmabat, & promulgabat: æneisque Tabb. tam orationes, quàm SCta incidebantur: unde orationes, quæ initio videbantur indigere confirmatione Senatûs, uti satis modestè indicare videtur D. Hadrianus in l. 22. ff. de pet. hæred. ibi: *Dispiciate, Patres conscripti, nunquid sit æquius, possessorem non facere lucrum, & pretium, quod ex re aliena perceperit*, postea ex Imperatorum authoritate orationibus declarata suum robur unicè acquirere cœperunt l. 8. C. de ll. Addi potest, nov. Leonis 78. & l. un. C. de SCtis. Symmach. lib. epist. 28. ibi: *superest, ut ea, quæ Serenitas vestra patribus deliberanda proposuit, cognito SCto, Lex Augusta confirmet.*

Sanè jam ante Imperatorum tempora, imò jam ante statum popularem, & sub Regibus extitisse SCta superius ostendimus. Modum, quò fiebant sub libera Republica elegantissimè describit ex Varrone Gell. Noct. Att. l. 14. c. 7. Authores (1.) ii erant, qui Senatum convocandi jus habebant, Dictator, Consul, Prætor, Tribunus plebis, Interrex Præfectus urbis, & extra ordinem Tribuni Militum, Decem-Trium-Viri: Locus (2.) designandus erat per Augures, hinc plerumque in templis (3.) Tempus; ante exortum, vel occasum solem factum SCtum, ratum non fuit, fiebant autem (4.) vel per *Discessionem*,

si nimirum ad factam propositionem sententiæ ejus, quod è Republica esse videbatur, præmissaque formula, *qui hoc sentitis illuc transite, qui alia omnia in hanc partem, consentiretur*, aut, si res dubia esset *per singulorum sententias conquisitas*, quas gradatim singuli incipiendo à consulari gradu, dabant, & postea discedebant: Hoc tamen veritati parùm convenire existimat idem Gell. l. cit. cùm in omnibus SCtis discessio fuerit necessaria. Morem discedendi paulo clariùs exponit Hoffmann. ubi supra pag. 173. & seq. *Per discessionem*, inquit, *convocans senatum expositâ convocationis causâ, suam sententiam dicebat, formulâque prolata discedebat: sequebantur, qui, cum illo sentiebant, reliqui in alium locum transibant*; differentiam autem inter hæc duo SCta in eo ponit, quòd, esto in omnibus SCtis necessaria fuerit discessio Senatorum, in SCtis per *Discessionem* tamen non requirebantur sententiæ Senatorum, benè verò per *exquisitas sententias*, ubi ante discessum eorum opiniones juxta ordinem exigebantur. Postquam verò successu temporis potestas legislativa à populo in Principem, & Comitia ad Senatum fuere translata, ferebantur quidem leges per SCta, sed non à populo Senatu interrogante, sed ab Imperatoribus, habitâ ad Senatum oratione: unde omnia SCta, quæ vim legis obtinent, sub Impp. emanârunt: Movemur in hanc sententiam auctoritate eorum, quæ ex Placentino affert Subhart. *Exercit. 3. pag. m. 546. Placentinus*, inquit, *celebris legum Interpres inter medios Barbaros, existimavit, SCta in Pandectis, & reliquis juris partibus, quæ suis distinguuntur nominibus, omnia sub Impp. condita esse.*

Placet brevissimè illa, quorum fit in Digestis mentio, ordine alphabetico, adducere. Quò spectata (1.) SCtum ÆMILIANUM Æmilio Junio, & Julio, Severo conditum. Agitur de libertate servis ex fideicommissio ob-

obtingente *vid. l. 28. §. 4. ff. de fideicom. libert. vocatur etiam Juncianum l. 51. §. 8. ff. de eod. (2.) SC. APRONIANUM*, quo cavetur, ut omnibus civitatibus, quæ sub Imperio Rom. sunt, & ipsis quoque municipibus hæreditas fideicommissaria restituatur *l. 26. ff. ad SC. Treb. (3.) SC. CALVISIANUM*, seu *CALVITIANUM*, quo statuitur, ut si major quinquagenaria minori sexagenario nupserit, non proficiat ad capiendas hæreditates, & legatas dotes. Adducitur ab Ulpiano *tit. 16. de solid. capacitate inter vir. & ux. vid. Briss. de jure connubior. (4.) SC. CLAUDIANUM*. Ejus contenta refert Ulpianus *d. t. 16. sed Claudiano SCto major sexagenario, si minorem quinquagenariâ duxerit, perinde habebitur, ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem*. Est & aliud hujus nominis, quod agit de muliere servo alieno conjuncta *l. 1. C. de SC. Claud. toll. & aliud quod de familiæ quæstione, domino occiso, tractat, & Syllaniano jungitur. tot. tit. ff. de SC. Syll. & Claud. (5.) DASUMIANUM*, quô cavetur, ne iis, quibus fideicommissaria libertas relicta est, absentia ex justa causa noceat. *vid. l. 36. pr. vers. quid ergo est, ff. de fideicom. lib. (6.) SC. JULIANUM*, cujus formalia prolixè allegantur *in l. 20. §. 6. ff. de hæ. petit. ejusque explicatio deducitur ibid. ab Ulpiano*. Agit de hæreditate ex legibus caducitatis fisco deferenda, & distracta ab iis, qui se hæredes putabant *(7.) JUNIANUM* ab aliis *NUMIANUM NIMIANUM*, vel *NIVIANUM* relatum *in l. 16. ff. de collus. deteg. his verbis: SC. factum est Domitiani temporibus, quo cautum, ut, si quis probâisset per collusionem quidquam factum, si iste homo servus sit, fieret ejus servus, qui detexisset. Numianum dicitur in l. 2. C. de collus. deteg. (8.) LARGIANUM* occurrit *in §. ult. de succ. libert. & l. 1. C. de lat. lib. toll. cavétque, ut liberi manumissoris non nominatim exhæredati facti, extraneis hæredibus eorum, in bonis latinorum præponerentur,*

(9) LIBONIANUM occupat singularem titulum in Pandectis lib. 48. de lege Corn. de Fals. & SC. Liboniano, sicuti (10.) & MACEDONIANUM lib. 14. (11.) ORPHITIANUM lib. 38. Ad. SC. Tertul. & Orphit. nec non (12.) PEGASIANUM, de quo specialis fit mentio in §. 5. de fideicommiss. hær. & nos ibid. in nostra Manud. n. 8. (13.) PISONIANUM, quo cavetur, ut, si poenæ obnoxius servus veniisset, quandoque animadversum in eo esset, ut venditor pretium præstaret, ne emptori injuriam fecisse Senatus videatur l. 8. ff. de SC. Silan. (14.) PLANCIANUM, memoratur in l. 1. & passim ff. de lib. agnos. (15.) RUBRIANUM in l. 26. §. 7. ff. de fideicommiss. libert. his verbis exponitur: *Si hi à quibus libertatem præstari oportet, evocati à Prætorè adesse nolissent, si, causa cognita, Prætor pronuntiasset, libertatem his deberi: eodem jure statum servari, ac si directò manumissi essent.* (16.) SABINIANUM, quo ex §. 14. de hær. quæ ab intest. def. & l. pen. §. 3. C. de adopt. cavetur, ut si extraneus unum ex tribus fratribus adoptet, ei quartam bonorum relinquat (17.) SYLANIANUM incidit cum Claudiano, de quæstione ob dominum occisum instituenda tot. tit. ff. de SC. Sylan. l. pen. C. de his quib. ut indig. (18.) STATILIANUM, seu potius TAURIANUM præscribit quinquennium ad accusandum eum, qui contra Silanianum, quæstione de occiso non instituta, testamentum aperuit (19.) TERTULLIANUM, seu Tertylianum occupat rubricam in Instit. lib. 3. de SC. Tertull. de quo nos suo loco (20.) eadem prærogativâ gaudent. TREBELLIANUM in Digestis lib. 36. (21.) TURPILIANUM, in lib. 48. ff. & Cod. lib. 9. tit. 45. (22.) VELLEJANUM in Digestis lib. 16. & Cod. lib. 4. (23.) VITRASIANUM, quo disponitur de casu, quo unus inter hæredes, servum manumittere jussos, infans adhuc est. Statuiturque, ut libertatem non impediat. Vid. l. 3. §. 1. & 6. ff. de fideicommiss. libert.

bert. (24.) VOLUSIANUM Modestinus in l. 6. ff. ad L. Jul. de vi privat. ita describit : qui improbè coeunt in alienam litem, ut quidquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Julia de vi privata tenentur.

§. IV.

De Principum Constitutionibus.

HAtenus Respublica Romana speciem quandam liber-³ tatis retinuit, successu postmodum temporis (quamvis determinari vix possit) larvâ hac depositâ, Principes (præsertim Hadriani temporibus, ubi coepisse constitutiones Principum & desisse SCta, vult. Thomas. de Næv. Jurispr. pag. m. 68. & 87.) suam potestatem clariùs prodiderunt, ac Rempublicam per Constitutiones regere, coeperunt; unde nata regula: Quidquid Principi placet legis habet vigorem l. 1. ff. de constit. Princ. §. 6. Inst. de J. N. G. & C. Earum autoritas ex modo illas publicandi, quem nervosè & eleganter describit Gothofr. ad Cod. Theod. lib. 1. tit. 1. in paratitl. vers. Posteaquam, satis apparet probaturque luculenter ex l. 1. §. 3. juncta l. ult. ff. ad L. Corn. de Fals. Addatur l. 2. C. Theod. de constit. princ. ibi: *Perpensas serenitatis nostræ longa deliberatione Constitutiones, nec ignorare quemquam, nec dissimulare permittimus.*

Non tamen nimis promptè credas cum Pomp. in l. 2. §. 2. ff. de O. J. hanc potestatem consensu populi expresso fuisse in Principem translata; hoc enim historiæ Romanæ perito ægrè persuadebis. Minimè quidem latet, Georgium Subhart. rerum Romanarum masculè gnarum de Fatis Jurispr. Rom. Exercit. 3. à pag. 511. ubi etiam Legem Regiam sub Augusto latam defendit, omni nisu persuadere allaborâsse, consensu populi expresso fuisse omnem potestatem in Augustum translata. Contendit (1.) Solum egisse, quæ supremam potestatem (arcanum illud)

concernerent, veluti Dionys. lib. 53. pag. 585. scribit: *de plerisque, & maximis solus egit cum Mæcenate, & Agrippa consiliariis intimis* (2.) Senatui reliquit equidem curam ærarii, sed, ne is nimiam effereretur potentiam, impetravit, ut eo, & militibus pro arbitrio sibi liceret uti; imò novum, quòd militare appellavit, cum novis vectigalibus instituit, vid. Sueton. in August. c. 49. quod lapis angularis est supremæ potestatis, arg. eorum, quæ habet cit. mox Dionys. lib. 53. pag. 580. *Re ipsa, inquit, Cæsar in omnibus plenum habiturus erat imperium, quod & pecuniam & milites haberet in potestate.* Pergit ibid. §. 35. & seqq. (3.) *Ex sola lege Augusti servus fit liber sine impositione vindictæ prætorie seu virgæ:* certè non alia ex causa, quàm, quod Principi placet, legis habet vigorem. (4.) Primus fuit, qui FISCUM vocabulum antea sordidum, ac popolare (significans materiam duriorum, quo major vis pecuniæ à quocunque privato servabatur) ad Augustum privilegium evexit, uti eruitur ex l. un. §. 14. C. de cad. toll. hoc verbo ideò usus, ne, si privatum thesaurum dixisset *Ærarium*, recrudesceret memoria Julii, qui commune populi ærarium effregerat: reddidit populo exhaustum, ac proprium (sed ficto nomine) erexit, idemque semper mansit, variisque privilegiis in dies augmentum fuit. l. 6. & tot. tit. de jur. fisc. Sanè non alia de causa, nisi quia voluntas Augusti pro lege erat, secus tamdiu non durasset, (5.) Imperium omne fuit in Augustum *Lege* translatum, de qua etiam fit mentio in l. 3. C. de testam. imperio autem plena potestas conscribendi milites, colligendi pecunias, bellum inferendi, condendi pacem &c. continebatur. *Hæc, sicut alia, inquit Dionys. lib. 52. n. 542. in libertate stabilita, ita sumpserunt Imperatores, ut nihil, non à civibus sibi datum, accepisse viderentur.* Si igitur hæc omnia à populo habuit Augustus, profectò ex lege populi, Senatúsque consensu habeat, necesse est: Hinc merito Mæcenat:

Ut

Ut statim legis vim habeat omne, quod tibi (Augustum alloquebatur) *consultanti per optimates placuerit.* Affert (6.) capita legis Regiæ, qua potestas, & Imperium translata dicuntur, quæ omnia & singula manifestè, ut patet, ostendunt, absolutam obtinuisse Augustum potestatem: Siquidem conceditur Augusto (1.) jus pangendi foedera nulli antea, nisi populo competens (2.) habendi Senatum, faciendi SCti, ita, ut (3.) nihil valeret, nisi autoritate, jussuque Principis fuerit confirmatum (4.) creandi Magistratus (5.) augendi, seu dilatandi urbis moenia, uti indicat Tacit. *Ann. l. 12. c. 23. & 24.* (6.) cunctaque ex usu civitatis, & ex Majestate Divinarum humanarumque rerum agendi, peragendive. Tandem (7.) omnia hæc vincunt æneæ Tabulæ, quibus incisam legem Regiam se vidisse, & summa cura descripsisse testatur *Dionys. loc. supr. cit.* Verum pace tanti viri, vel ista contra ea, quæ superius annotavimus nihil probant, vel in facto, ut ajunt, adhucdum sunt suspecta. Equidem *Primum* tantum probat arcana consilia, quæ habuit, cum Mæcenate & Ayrippa; non autem, quod ea apertè prodiderit. *Secundum* itidem solummodò indicat modum, quo Augustus summa rerum pededentim ad se se transferre intenderat, *Tertium* dubium relinquit, utrùm nomine Augusti Octavianus veniat, cum & alii post illum fuerint hoc nomine insigniti. *Quartum & Quintum* (quod aliunde non infert potestatem absolutam) non plus probant, quam secundum: *Sextum & Septimum*, sunt mera & nuda asserta, idcirco probanda, cum apud scriptores veteres de hac lege nullum extet vestigium. Interim tamen nolumus sententiæ contrariæ, vel aliorum fidei, quidquam derogare, sed in re historica, atque adeò intricata, cuique (quod & nobis reservamus) liberum judicium relinquere. Esto nobis de *Lege REGIA* tempore Augusti vix fides fiat. Consulat.

Hub.

Hub. lib. 1. Digress. c. 27. & seqq. Nood. obs. lib. 1. c. 2. & in oratione de jure summi Imperii pag. 775.

- 32 Constitutiones hæ sunt, vel *Generales* ab omnibus observandæ, vel *Speciales* ad certas personas tantum directæ. Harum rursus variæ species, nempe **EDICTA**, **RESCRIPTA**, **Decreta**, **EPISTOLÆ**, **ORATIONES ad Senatum**, de quibus supra, **Pragmaticæ SANCTIONES**, **MANDATA** &c. *Edictum est*, quod Princeps motu proprio edebat, & hoc vel Generale ad omnes Provincias, vel speciale ad unam, vel alteram vid. *l. un. C. de stator: Rescripta* emanabant ad libellos supplicantium (difficilis enim erat, veluti non rarò hodie, ad Principem accessus) dirigebantur ad Judicem. Et aliquando in rebus dubiis immiscebantur **JCtorum Responso**: Quænam fuerint observanda in eorum *Inscriptionibus Subscriptionibus*, docet breviter allegatus *Hoffmann. period. 5. sect. 3. pag. 193.* de usu sacri Encausti, seu atramenti vid. *l. 6. C. de divers. rescript.* Integram disfert. scripsit de cera rubra, & sacro Encausto *Stryck. vol. nov.* Erant etiam hæc, vel *Generalia*, de quibus fit mentio in *l. 9. §. 2. ff. de hered. inst. & l. 89. §. 1. ff. ad L. Fal.* vel *Specialia* ad certa negotia tantum directæ vid. *l. 70. ff. de leg. 2. l. 11. §. 2. & 18. ff. de legat 3. l. 3. C. de locat.* & ista erant strictissimæ interpretationis, ita, ut nec extensionem, nec argumentum à sensu contrario admitterent; à Judicibus tamen pro illa causa: vel si fuerint generalia pro omnibus) religiosissimè observanda, ceu patet *ex l. 5. Cod. Theod. de div. rescript.* ibi: *Multabantur Judices, qui rescripta contempserint, aut distulerint.* Limitandum, si fuerint contra jus *l. 1. C. Theod. d. t. Contra jus*, inquit, *Constantinus, rescripta non valeant quocunque modo fuerint impetrata, quod enim publica jura præscribunt, magis sequi Judices debent.* Cæterum, quæ generaliter ad jus emanabant, dicebantur perennia, uti habetur in *l. 2. C. de divers. rescript.* Verùm successu tem-

poris plenam legum vim, ac auctoritatem obtinuerunt. Repetebant equidem sæpius suas sententias Impp. quo factum, ut Judices secundum illas pronuntiarent. Huc spectant frequentes locutiones legum: *Sæpe decretum - sæpiissime rescriptum, aut constitutum est.* l. 6. de relig. & sumpt. fun. §. 1. Inst. de fideicomm. licet extent etiam exempla revocatorum Rescriptorum in l. 1. §. 19. ff. de quæst. imò nec JCti iis semper fuerint adstricti. Confer. l. 21. ff. de compens. cum §. 30. Inst. de act. in quibus proponitur sententia ex rescripto D. Marci in l. 4. ff. de comp. à Paulo neglecta, & subsequentibus JCtis reprobata. Jungatur l. 1. §. 26. ff. de quæst. ad rem etiam facit l. 18. pr. ff. de his quib. ut indig. l. 14. pr. ff. de appell. l. 49. ff. ad L. Fal. Epistolæ (de decretis alibi actum est) sunt nomen quoddam genericum applicaturque tum Edictis, tum Rescriptis §. 6. Inst. de J. N. G. & C. cum tam hæc, quam illa multoties per epistolas emanaverint: Epistolæ fit mentio in l. fin. C. de his, qui accus. l. 42. ff. de liber. caus. l. 9. C. de Accus. l. 5. §. Julianus & l. 24. ff. de const. pecun. Pragmaticæ Sanctiones sive Jussiones sunt, quæ non ad preces privatorum, sed cujusdam corporis, civitatis, Universitatis &c. ob causam publicam factas emittuntur l. 7. C. de divers. Rescript. l. 12. C. de vectig. & commiss. Mandata sunt præcepta, seu monita, quæ fiebant Provinciarum Rectoribus, seu aliis Magistratibus in Provincias missis; erat in iis administrationis ratio, aliæque, quæ ad Provinciæ curam pertinebant, præscripta. Vid. l. un. ff. de offic. Præf. Aug. l. 3. ff. de off. præf. l. 35. ff. de pœn. Ad illa respexit Justinianus in præf. nov. 17. Erant alia ordinaria, alia secreta, semper tamen scripta. Hoffm. loc. supra cit. Jungatur Gothofr. ad L. un. Cod. Theod. de mandat. Princ. ubi eruditè, more solito, communicat, quibus & in quibus negotiis fuerint dari solita.

Ex his omnibus patet, mutato statu, necessariam fuisse

se legum mutationem ; deficit enim anima potestatis publicæ , si Princeps ita legibus adstringatur , ut nihil mutare possit : Itaque sicut in Jurisprudencia veteri , ubi legis observatio rigorosissima fuit , locò mutationis dabantur fictiones , ita in Imperatoria obtinebat dispensatio, vel, locò tot solennium nugarum, fecerunt actus valere autoritate publica intercedente , ut patet *ex l. 19. C. de testam. ord.* concedebatur filiofamilias testandi facultas *l. 35. ff. de inoff. testam.* concedebantur veniæ ætatis , introducebatur peculium adventitium ; facilius etiam obtinebatur jus civitatis Romanæ ; esto namque sub libera Republica , cùm omnes Cives se Reges putarent , vix acquiri potuerit, Julius Cæsar tamen in eo impertiendo fuit liberalior ; Augustus econtrà parcius hunc honorem communicavit, veluti testatur Sueton. *in August. c. 40.* ita, ut Liviæ pro quodam tributario Gallo roganti civitatem, negaverit : immunitatem tamen obtulit, adfirmans, *se facilius passurum fisco aliquid detrahi , quàm civitatis Romanæ honorem vulgari* ; quapropter , ne urbs inutili turba impleretur , promiscuas manumissiones inhibuit : prodigalior nihilominus extitit postmodùm Antonius Pius , qui teste Ulpiano *in l. 17. ff. de stat. hom.* constitutionem promulgavit, vi cuius : *in orbe Romano qui sunt , Cives Romani facti sunt.* vid. *Nov. 78. c. 5.* Cæterùm

Maxima eaque optima mutatio contigit sub Constantino M. mutatâ scilicet in melius Religione , quam publicè professus est ; hinc exterminanda fuit idololatria paganorum, cultusque veri Numinis introducendus, novæque leges condendæ, quæ integros titulos *de SS. Eccles. de Episcop. & Cler.* occupant. Porro plurima ad hunc titulum, & more solito, optimè dicta, ac scripta reperiuntur apud Illustr. & Consult. D. Colleg. D. de Herz in Herzenfeld *in Eruditiss. Magistr. Historico-Legali Lib. 1. passim,*

ac per totum, quò Lectorem eruditionis cupidum ablegamus. Nos avocat

SECTIO V.

De Collectione Juris Romani.

QUænam fuerit Juris Romani tam sub statu Regio, 34
quàm populari; atque Monarchico, conditio, quænam tantarum Legum, Plebiscitorum, Edictorum, Responsorum, atque Ictorum, Constitutionumque Impp. varietas (dicam potius) immensa confusio, aut labyrinthus, satis elucet ex hætenus deductis: Quo ordine autem hæc jura fuerint in varios liberos, seu Codices collecta, nondum exinde scimus. Viam quidem monstravimus in nostra manu ductione in Appendice prima ad Historiam, sed undique admodum in compendio. Hinc ne videamur quoad ea, quæ maximè ad pleniorē nostræ Jurisprudentiæ intellectum spectant, deficere, aut proportionem negligere, placuit, & hic paulò uberius hujus rei successum ob oculos ponere, unde sequitur

§. I.

De Collectione Juris Ante-Justiniani.

POST Collectionem legum Regiarum Papyrii operâ in 35
lucem editam, nec non Juris Flaviani, atque Æliani, de quibus ex dictis, vix quidquam superest, prima fuit collectio EDICTI PERPETUI jussu Hadriani in ordinem redacta; fuit siquidem hic Princeps magni, ac vastissimi ingenii, famæ, gloriæque in paucis avidissimus, æquè, ac doctus, linguarum gnarus, industrius pacis, bellicæ artium peritissimus; ut igitur nominis sui immortalitatem posteritati relinqueret, suosque Antecessores

gloriâ superaret, non tantum novas leges circa liberos proscriptorum, Thesauri inventionem, decoctores bonorum, de quibus vid. *Tillemont. in ejus vita pag. 457. & seqq.* sed etiam priores sua autoritate renovavit, approbavit, formamque perpetuam iis indidit, & primo quidem Edicta Prætorum in unum volumen compilari voluit, curamque operis Salvio Juliano Javoleni Discipulo *l. 2. §. 47. de Orig. J.* adeoque Scholæ Sabinianæ *l. 57. de manum. testam.* non ut quidam sibi falsè persuadent, Proculejanæ addicto, commisit. De hac Collectione quidam benè, quidam non adeò laudabiliter sentiunt. Certè *Thomas. de Nævis Jurispr. lib. 2. c. 3. pag. 83.* parum sibi pollicetur ab ingenio Salvii Juliani, qui sectæ Capitonis principiis imbutus magis aliorum sequi opiniones, quàm veras à falsis propriò judiciò discernere didicerat; hinc nævos suos continere, atque ob ineptam methodum, actiones insertas, quæ tunc temporis parum erant in usu, vel, aliis inventis, omninò inutiles, ideoque, & vel maxime ob neglectam chronologiam actionum egregiè laborare dicunt. Conatur illum defendere Eberlin *de O. J. c. 10. n. 9. pag. 84.* qui hanc Collectionem Ofilianæ (emanavit sub Augusto *l. 2. §. 44. ff. de Orig. J.* sed, utpote autoritate tantum privatâ suffulta, neglectim habita) præfert; sed regerit *Thomasius*, hæc esse somnia Eberlini in cerebro ipsius nata, cum nec Authorem citet, nec ipse collectionem Ofilii viderit; imò stare, ait, optimam præsumptionem pro Ofilio *ex d. l. 2. §. 45.* ubi dicitur *Trebatius & Cascelius Doctior*; quidquid de hoc sit, esto rursus utrique sua laus: interim certum est, magnam hujus operis fuisse autoritatem, ut tradit *Jac. Gothofr. man. Jur. pag. 14. & 15.* his verbis: *boc opus adeo probatum fuit, ut antiquata jam lege 12. Tabb. in quàm plurimis hæc major, & potior jurisprudentiæ pars extiterit: Hicque jam fundus*

aus ejus habitus, eoque veluti æquissimo jure Impp. uti voluerint: atque exinde jam dimidia ferè pars sententiarum in Pandectas relatarum constet. Unde frequens Edicti in LL. mentio vid. l. 18. C. ex quib. caus. l. 4. C. de his, quæ vi l. 8. C. de injur. l. pen. C. de condict. indeb. Illud prætereà falsum est, Severum voluisse hoc Edictum aboleri, ut doctissimi quidam ex Spartiano in vita Severi c. 18. ibi: *Juliani decreta, jussit aboleri, quod non obtinuit*, se passi sunt seduci, cum locus ille, uti ex contextu patet, non de Salvio - sed Didio Juliano, ejus nepote, vel pronepote intelligendus sit: Aliqua etiam de suo adjecit, ut patet ex l. 3. ff. de conjung. cum eman. lib. quo tamen, non spectat Interdictum Salvianum, cum, ut probat *Bynkershoek*, sit Juliano Antiquius.

Secunda Collectio est Codicis Gregoriani & Hermo-³⁶
geniani à Gregorio & Hermogene compillatos. Continent Constitutiones Imperatorum infidelium, adeoque ab Hadriano usque ad Constantinum M. ita, ut Gregorianus ab Hadriano, qui A. C. 120. & seqq. imperavit, se extendat usque ad Constitutiones Valerii & Gallieni, qui regnaverant A. C. 244. Alter verò reliquas à Claudio, aliisque nempe ab A. 268. usque ad A. 306. contineat: Etsi prima opinio videatur suspecta, cum in eo quærendæ fuerint etiam Leges Diocletiani & Maximiani: Alii dicunt promiscuè conscripsisse eandem Apocham, cum leges unius etiam inveniantur in alio; sed vix hoc erit credendum, nam etiamsi quædam leges utrique Codici fuerint insertæ, exinde tamen non probatur, fuisse promiscuè compillatos; nam quamvis Gregorianus complexus fuerit constitutiones tum veteres, tum etiam ex novis Hermogeniano insertis non paucas; Iste tamen ultimus tantum noviores videlicet Diocletiani, & Maximiani comprehendebat. Quorundam etiam conjectura est, Hermogenem fuisse Christianum, tum, quia adhucdum sub

Constantini liberis scripsisse, exinde eruitur, dum in *l. 17. ff. de minor.* dicit à Præfectis prætorio appellari non posse, quòd primùm Constantinus statuit in *l. 16. Cod. Theod. de appell.* aliorumque jurium à Constantino introductorum meminit in *l. 10. ff. de off. præf.* & *l. 25. ff. de man. vind.* tum quia in *l. 60. §. 1. ff. de don. int. vir. & ux.* divortium admittit ob Sacerdotium. Utinam! Sed vix probabitur, tempus enim scriptionis nihil evincit, multò minus mentio Sacerdotii, quod & apud gentiles obtinebat, ut indicat Tertulianus *de monog. exhor. ad castitatem*: ibi: *noveram & continentes viros &c.* vid. Gothofr. *ad Cod. Theod. in prolog. c. 1.* Hoffmann. *de coll. jur. Rom. lib. 1. sect. 2. p. 15. & seq.* Hi Codices auctoritatem nacti sunt, sed à materiæ dignitate, quatenus complectabantur meras constitutiones Cæsareas, vid. Thomas. *de næv. lib. 2. c. 5. per totum.*

37

Tertia Collectio fuit Theodosiana, à Theodosio Juniore, adeoque auctoritate publicâ compillata: Hunc Codicem eruditissimis notis illustravit, immortale Jurisprudentiæ decus Jacobus Gothofredus, plurimòsque nævos, quibus scatebat, detexit. Ratio susceptæ operæ fuit rursus confusio, & incertitudo legum Romanarum orta ex continuis cum Paganis, aliisque infidelibus belli motibus: Hæc omnia complanare cogitaverat. Theodosius cum suo Imperii Collega Valentianus, in quem finem (1.) jusserunt jura, & leges introductas, rescriptis ex falsis precibus eas lædentibus severè prohibitis, strictissimè observari, vid. *l. 5. C. si cont. jus, vel util. publ. l. 7. C. de prec. Imp. offer.* (2.) determinârunt, quænam Jurisconsultorum responsa ad causarum decisionem allegari potuerint, qualia erant Papiniani, Pauli, Caji, Ulpiani atque Modestini, & illorum quorum tractatus & sententias prædicti quinque suis operibus miscuerunt, nimirum Scævola, Sabini, Juliani, atque Marcelli, omniumque, quos illi celebrârunt.

Ubi

Ubi diversæ erant sententiæ, præferebatur majoritas numeri; si numerus fuit æqualis, ejus partis præcellebat authoritas, pro qua pugnabat Papinianus, qui, ut singulos vincit, ita cedit duobus: notas Pauli, atque Ulpiani in Papiniani corpus factas, sunt infirmatæ (intellige, si contra illud pugnent) inter pares aliàs numero Judex eligat: Sunt ferè verba constitutionis Theodosianæ, quam refert *Hoffman. de collect. lib. 1. sect. 3. pag. 221. (3.)* ineptas veteres, & scrupulosas actionum, nuptiarum, dotium &c. formulas abrogârunt. Verùm neque hæc medicina lethalem Jurisprudentiæ morbum sanare poterat: non *prima*, quia vix poterat in tanta legum incertitudine probari, esse rescriptum contra jus: non *secunda*, quia vix est possibile in jure vago, incerto, & dissono jus certum, & consonum eruere: dependebat insuper sententia ex ingenio, vel memoria Advocati, qui modò pro Actore, modò pro Reo, cui patrocinari contigerat, in simillima causa Jctos, vel hîc Papinianum cum solo Paulo, ut ille vinceret, vel illic Paulum cum Ulpiano, ut Papinianus vinceretur, allegare poterat. Quid, si Judex studio partium pluralitatem fortè sibi notam dissimulâisset? addatur *l. 1. §. 5. & 6. C. de J. V. E. & Thomas. d. lib. 2. næv. 26. ad fin. c. 7.* ubi etiam constitutionem Theodosianam ex Gothofr. explanat. Non denique *Tertia*, quia etsi hoc optimo consilio factum, defectus tamen Juris non tantùm in superfluitate harum formularum; sed multis aliis consistere videbatur. Turbulentum Theodosii Imperium vocat *Hoffmann. loc. sup. cit. pag. 222.* ob fastum Clericorum, ubi multa de iis, satis pungenti calamo commentatur & comminiscitur: Fastum appellitat justum fervorem extirpandæ hæresis: Preces inhumanas nuncupat, quæ eò Theodosium moverant, ut hæreticos debitis coërceret poënis de quib. vid. *l. 15. 20. 25. 44. 55. & passim tot. tit. Cod. Theod. de*
bis,

his, qui super relig. contend. Dixisset melius: hæreticorum pertinacia (quam prò dolor, & nostra experiuntur tempora) turbabat Imperii statum. Sed quomodò veritas hoc in passu ab homine Acatholico, adeoque clericali statui infenso, speranda?

Æquior haud dubiè fuit Theodosii intentio erga Jurisprudentiam, dum constitutiones Impp. fidelium à Constantino M. usque ad se ipsum operâ octo virorum nobilium colligi, atque inutilia resecari (quod observatum patet ex l. 4. C. Theod. de his, qui ad Eccles. conf. quæ integra extat inter acta Concil. Ephes. & l. 2. C. Theod. de Religione, plenâque occurrit in Collat. carthagin.) mandavit: intenderat enim Antecessorum leges ab oblivione vindicare. Vid. ejus *Novell.* quam allegat cit. Hoffmann. *ibid.* pag. m. 224. divisus fuit in 16. Libros, & compositus ad normam Cod. Gregoriani, qui visus fuit sequi ordinem Edicti perpetui; si ejus nævos scire desideras, adi *laud. Authorem* pag. 227. nostrum enim non est de iis esse solliciti, nec etiam de ejus autoritate, tam in occidente, quam etiam oriente dubitare. Vid. cit. Hoffmann. pag. 228. qui in seqq. probatur, hunc Codicem ab aliis gentibus etiam Barbaris honori fuisse habitum. Imò Alaricus Wisigothorum Rex adhibitis Sacerdotibus, & viris Nobilibus ex tribus exaratis Codicibus, Pauli sententiis, Caji Institutis, ac ex Novellarum corpore continente Constitutiones Theodosii, Valentiniani, aliorum successorum, Breviarium operâ Sigeberti collectoris & Ariani recognitori, unde *Breviarum Arianum* dictum, colligi jussit, exiguo tamen emolumento Codicis Theodosiani, qui utpote legum Romanarum non satis periti, magis corruperunt, mutilarunt, & ita ad posteros mancum transmiserunt.

§. II.

De Collectione Jur. Rom. Justinianei.

Superest nobis Collectio Juris Justinianei, ad cujus ple- 38
 niozem intellectum quædam de juris Conditore præ-
 mittere non incongruum visum. Justinianum itaque
 A. C. 482. U. C. 1235. Taurisii (urbs Illyrii est) Patre
 Sabbatio homine obscuro, Matre vero Vigilantia, seu,
 ut alii volunt, Wigleniza Justini Imperatoris forore na-
 tum, Benderinæ, quam multis privilegiis donatam (vid.
nov. II.) & hodie Ochridam appellari autumant, educa-
 tum, in nostra Manuduct. *ad Jurispr. Justin. in præm. part. 3.*
App. I. n. 10. paucis dedimus. Nec illustrior contigit ori-
 go Justino, ejusdem Avunculo, patrique adoptivo.
 Fuit enim primo Subulcus, tum faber lignarius, post
 miles, inde prætorianis Præfectus, tandem verò alienâ
 fortè pecuniâ, virtute tamen propria Imperator effectus;
 Ab hoc fuit Justinianus Anno Christi 527. in consortium
 Imperii assumptus. Bella gessit cum Persis, Vandalis,
 Gothis, aliisque exteris, quæ ductu Belisarii & Narsetis
 victor absolvit. Cesserat quippe maxima occidentis pars
 Germanis: Hispaniam partim Gothi, partim Vandali (qui
 Africam sibi quóque subjecerunt) tenebant: Galliarum,
 & Germaniæ secundæ domini erant, Franci: Britannia
 Saxonum, Anglorumque hospitium: Vindelicia, &
 Germania prima Alemannorum, & Burgundiorum sedes
 erant: Roma caput illud Imperii ab Odoacro A. C. 146.
 capta, & ita Romanorum Imperium, quod sub Augusto
 inceperat in Augustulo desiit, uti passim testantur histo-
 graphi. De moribus Genio & Ingenio Justiniani, non
 pauci calamum acuerunt, inter quos primatum tenet
 Procopius, quem sequitur etiam Hoffmann. *sæpe d. I. lib. 2.*
c. 1. per totum. Multi tamen benigniùs scripsere: Eum

egregiè defendit Eichelius Professor Helstad. Inculpant illi fuisse (1.) planè *amustum stupidum*, & quovis *analphabetico rudior* id, quod faniores diluunt, contrariùmque evincunt ejus in Jurisprudentiam restaurandam studia & curæ *vid. §. 6. præm. Inst. ibi: - - - compositas, cum tres viri prudentes nobis obtulerunt, & legimus, & recognovimus &c.* Quis enim Justinum Avunculum tam bardum nepotem, quem ad Imperium destinaverat, educâsse credet? Nec obstat Autoritas Suidæ analphabeto rudior Justinianum appellantis, quia, vel intelligendum est de Justino, uti advertit, & fatetur ipse Hoffmann. ubi *supra §. 3. lit. O.* vel apertum est mendacium, quod Græcis commune videtur. Literas, inquit, Cicero, *Natio ista coluit, fidem nunquam* (2.) Avarum, ac tributis gentes omnes afflixisse: Sed illud rursus intelligunt de Justino minore; alterum excusant partim numerosa bella, partim sumptuosa ædificia (inter alia præcipuum & magnificentissimum S. Sophiæ templum) ad communem, piùmque usum extructa (3.) fuisse plus æquo uxorium, ac Theodoram in consortium Imperii admisisse; sed consilium foeminæ non semper vilipendendum: Certè non poenituit Augustum Liviam audivisse, nec Ferdinandum Regem Hispaniæ Isabellæ conjugii auscultasse (4.) Imprudenter cremasse veterum Juris scripta, quæ tamen lumen Digestis accenderent, sed, teste Mæstertio, fabula hæc est, jam dudum explosa, ac ex commentitio illo rogo nil, nisi fumum habet: contrarium liquet *ex l. 2. §. 10. C. de U. J. E. l. 1. §. 9. in fin. de caduc. toll.* (5.) Fuisse lapsum in hæresim Eutychiānam: sed alii hoc itidem negant; alii, ab Agapeto Pontifice Max. quem, dum illuc de pace Italiæ acturus venerat, in suas partes, atque errores trahere allaboravit, his verbis: *Enimverò credebam me ad Justinianum, non ad Diocletianum venisse*, liberè increpatum, resipuisse scribunt: hinc indu-

dubio id, quod melius, meritò præsumendum. Miris sanè elogiis Justinianum & Theodoram evehit in suo Chronico Joann. Antiochenus, dum ejus vitam describit; Franc. Guinetus in suo Justiniano c. 15. hujus Imp. pietatem, liberalitatem, justitiam, prudentiam clementiam, & castitatem summoperè deprædicat: adeò, ut veluti non desunt detractores, ita neque encomistes. Vid. Struv. histor. Jur. Rom. c. 3. §. 1. in not. Sanè maximam tum de Imperio, quod mirè dilatavit, & in priorem splendorem restituit, tum de Jurisprudentia, quam laboriosè in ordinem redegit, laudem promeritus est. Cæterà haud dubie homo, sicut alius, vitiis, ac erroribus obnoxius.

Usus est ad Artem Juris in ordinem, de quo in præm. 39 Institutionum nec non supra egimus, redigendam, operâ Triboniani, aliorumque 10. virorum. Tribonianus habet & suarum virtutum, eruditionis, ac doctrinæ encomiastes æque, ac rigidos, eosque nimium severos Cato- nes, ut ostendunt ea, quæ habet laud. Hoffmann. cit. lib. 2. pag. 280. & seqq. Verùm sicut non vulgaribus excellebat animi dotibus, ita nec caruit vitiis. Sanè Procopius de bell. Pers. lib. 1. c. 24. pag. 71. neque Justiniano, neque Triboniano aliàs addictus, incusatâ præcipuè ejus avaritiâ, illius pariter eruditionem admirari cogitur. Tribonianus, inquit, cum ingenii & ipse acie valebat, tum apicem eruditionis attigerat; sic, ut nullum ætatis suæ mortalium haberet hac laude superiorem. Item pag. 78. quippe mira urbanitate, lepore, & suavitate erat conditus, & avaritiam obscurabat splendore summæ eruditionis. Non minori elogio egregiè, æque, ac prudenter, agnita nempe veritate, eum defendit Gravin. §. 137. pag. m. 159. Hinc opus in lucem dedit, quo melius in tanta librorum copia, tam brevi temporis spatio, nec ejus critici in medium protulissent. Jam ad Justinianum redeundum: Jussit hinc legum Conditor imprimis codi-

L 2
cem,

cem, probabilius secundum ordinem Ediſti perpetui, componi, ita, ut compilatores (1.) litium prolixitatem amputarent (2.) omitterent leges superfluas, fimiles, contrarias, obſoletas, atque in unum colligerent, quæ diſperſa erant, addendo, vel detrahendo prout, res poſtularer (3.) ſenſum clariorem efficerent, addito die anno, & conſule, vid. *Conſt. Juſt. de nov. Cod. fac. ad Senat. urbis Conſtantinopol. datam Idib. Febr. ann. 1528.* Bonum conſilium, bonum omen; etſi fortè res meliùs ceſſiſſet, ſi proprio Marte Jus compoſuiſſent, cùm homini docto facilis accidat propria in lucem edere, quàm aliena ex tot centonibus colligere, vel emendare: cæterum Epocham Imperatorum, de quibus hætenus, exhibet Gothofr. in *Manuali* à pag. 15.

40 Codice intra annum abſoluto, animum poſteà convertit ad libros Pandectarum, ſeu JCtorum reſponſa, ut ſuperiùs notavimus, datâ compileribus priori cautelâ & facultate. Finis optimus, eventus, ſi planè non in omnibus, ſaltem in potioribus correfpondens; vid. notabilis textus in l. 1. §. 2. C. de V. J. E. ex quo magna Juſtiniani relucet in DEUM fiducia, & Religio, quidquid alii contra obgant; nam non inficias eundem, quædam vel imperfecta, vel manca, vel omninò contraria irrepiſſe; ſed, quid mirum in tanto opere intra triennium perfectò, aliqua, præter opinionem, reperiri: Porro non negamus, fore, ut partus perfectior prodiſſet, ſi per decennium, uti ſibi promiſerat Juſtinianus, & requiri videbatur, maturuiſſet vid. ea, quæ ex aliis notat *Hoffmann. d. lib. 2. pag. 303.* etſi parùm verecundè, & nos infra; ſed honeſtiùs!

41 Ne tamen Juſtinianus tam voluminoſâ Pandectarum mole Juris Tyronibus metum, aut deſperationem incuteret, prima Jurisprudentiæ Elementa Inſtitutiones nempe, ut audivimus, concinnari curavit. In iis non nulla

re-

reperies, quæ in Digestis, aut Codice non inveniuntur, ut sunt (1.) instituta Atheniensium & Lacedæmoniorum in §. 10. I. de jur. nat. gent. & civ. (2.) quod ex Aticilio de Institutione servi proprii sine libertate refertur in princ. de hæred. instit. (3.) de opinione Papiniani, quod testes uno annulo testamentum signare possint §. 5. Instit. de testam. ordin. (4.) Rescriptum D. Hadriani, ne miles incertæ personæ legare possit §. 25. de legat. (5.) Sabini opinio de hærede poenæ nomine invalidè adjecto in §. 36. eod. (6.) Papiniani effatum in §. 7. de fideicommiss. hæred. de SCti Pegasiani captiosis stipulationibus inter hæredem fiduciarium & fideicommiss. intercedentibus. (7.) Origo Codicillorum in princ. de Codicillis. (8.) Rescriptum D. Severi & Antonini de codicillis factis ante testamentum §. 1. ibid. (9.) Claudii indulgentia in §. 1. de SCto Tertull. qua matri contra priores leges legitima filii successio defertur (10.) sententia SCti Largiani & Edicti Trajani, qua liberti manumissoris, expressè non exhæreditati, præferebantur extraneis §. fin. de success. libert. (11.) verba D. Marci in §. 1. de eo, cui libertatis causa bona addic. quibus ii, qui à domino in testamento, in quo non aditur hæreditas, libertatem acceperunt, possunt petere bona sibi adjici, libertatis conservandæ gratia (12.) Definitio obligationis in princ. de oblig. (13.) Exemplum venditionis conditionatæ in §. 4. de empt. vend. (14.) Sententia Cassii docentis, si cum aurifabro conveniatur, ut ex suo auro annulum conficiat, esse emptionem materiæ §. 4. de locat. & cond. (15.) Sabini opinio dicentis, ei, qui fines mandati excessit, neque competere actionem quoad summam demandatam §. 8. de mandat. (16.) furtorum genera, & de fure hoc ipso manifestò, quod à domino visus fuerit in §. 3. de oblig. quæ ex del. nasc. (17.) Constitutio de bonis defuncti filii adrogati à creditoribus, casu quo arrogator eum defendere nolit, possidendis in

§. *fin. de acquis. per arrog.* (18.) omnia judicia esse absoluto-
ria, quo sensu intelligatur in §. *fin. de perpet. & temp. act.*
(19.) Lex hostilia, qua nomine absentis Reipublicæ cau-
sa, vel apud captivos, furti agi poterat: *princ. de iis, per*
quos ag. poss. (20.) cur actio furti manifesti sit perpetua,
princ. de perpet. & temp. act. (21.) cur liberi ipsius Patroni
sint liberti tutores legitimi, & cur patris manumittentis
sint manumissi tutores fiduciarii *princ. de fiduc. tut.* (22.)
tria testamentorum genera in §. *1. de testam. ord.* (23.) ora-
tio Pertinacis, quâ cautum, ne tabulæ priores revocen-
tur per posteriores, nisi hæ fuerint perfectæ §. *7. quib.*
mod. testam. infir. (24.) graduum cognationis diagramma.
in §. *9. de gradib. cognat.* (25.) Enumeratio 15. actionum
bonæ fidei in §. *28. de Actionibus.* (26.) Constitutio de SCto
Pegasiano tollendo. §. *7. de fideicomm. hered.* (27.) de data
minori potestate manumittendi. §. *f. quib. ex caus. manum.*
non lic. (28.) de hæredis vetito testimonio in testamento
§. *10. de testam. ord.* (29.) forma satisdandi in Urbe Rom.
præscripta, ut observetur in omnibus Provinciis §. *fin. de*
satisd. (30.) Servum, eô etiam invitô, cui deditus est, pecu-
niâ redimi posse §. *3. de act. noxali* (31.) injuriam servo illa-
tam non secundum partem domini, sed dominorum per-
sonam æstimari debere, quia dominis fit injuria §. *4. de injur.*

42 Dum compilatores ad Digesta, & Instituta occupa-
bantur, Imperator varias condidit Sanctiones, & Decisio-
nes, quibus vel leges priores abrogabantur, vel eorum
contrarietates complanabantur; hinc operæ pretium vi-
debatur, eas Codici inferere: Demandavit igitur hanc Pro-
vinciam Triboniano, ejusque sociis Dorotheo, Menæ,
Constantino, & Joanni viris Eloquentissimis, datâ illis
facultate hæce novas Constitutiones competentibus lo-
cis, ac titulis immiscendi, priorem Codicem à superfluis,
& inutilibus, vel contrariis purgandi, & emendandi, aliúm-
que

que componendi, qui ideò dictus Codex repetitæ prælationis, seu emendatæ editionis. Pia rursus desideria, si ad vota successissent; si in Codice priori Justiniano Codicem Theodosianum non ita corrupisset, ac interpollâisset Tribonianus; si lucem, ait Gothofredus *Comment. ad d. Cod. Theod. in prolegom.* eidem non detraxisset, dum historica, rescuit, dum leges discerpfit, ut videre est *ex l. 8. Cod. Theod. de jurisd.* quam in tres discerpfit *in l. 8. C. unde vi. in l. pen. C. de accus. & l. un. C. de abig.* Item *ex l. un. C. Theod. de abig.* relata, partim *in l. un. C. eod. & l. 10. C. de testam.* nec mentem illarum retinuit; si propositum servâisset, non immiscendo inveterata; si ignorantiam suam (dic potius humanam fragilitatem) non prodidisset, falsa admittendo, ut videre est *in l. 6. C. de hæret. in l. 9. de Episc. & Cler. l. 3. C. de apostat.* si formam non turbâisset duas leges in unam conflando, retentâ unâ inscriptione, subscriptione tamen utriusque appositâ, ut videre est *in l. 3. C. Just. de aquæ duct.* quæ conflata est *ex l. 5. & 6. C. Theod. eod.* Item *in l. un. de venat. fer.* quæ est *ex l. 12. C. Theod. d. t.* Confer. Gothofr. *cit. loc. in prolegom c. 4.* Cæterum Codex diutiùs, quàm Pandectæ floruit, tum, quia jus novissimum exhibebat, tum quod ad ejus conservationem multum contulit diligentia Clericorum, utpote, qui sua privilegia inibi expressa meritò conservare studebant; hinc, nec est tot Fata perpeffus: adeoque non est mirum, si Codicis plura reperiantur exemplaria: posterioribus tamen temporibus Pandectæ in scholis magis obtinuere, ita, ut sufficiat Codicis per allegationes mentionem facere.

Novæ materiæ novas exigebant Decisiones (nihil enim in humanis perpetuò stare potest. vid. *l. 3. §. 18. C. de J. V. E.*) quæ pro re nata emanârunt, vocanturque Novellæ, græca lingua, utpote Justiniano familiari (*Nov. 28. c. 2.*) scriptæ; jussu tamen ejus, in favorem hujus idioma-

matis imperitorum, in latinam translatae; uti clarè colligitur ex *Nov. 17. in præfat. ibi: Ideo librum Mandatorum composuimus, qui subter per utramque linguam annexus est, ut detur administratoribus nostris secundum locorum qualitatem, in quibus Romana, vel Græca lingua frequentatur, scire eorum Sanctionem.* Idem refert in *Nov. 66. c. 1. §. 2.* An omnes fuerint in latinum translatae; non constat. Carpunt hinc nimiam Juris constituti mutationem; sed qui hanc tollere cupit, auferat prius rerum humanarum quotidianas vicissitudines. Variæ circumferuntur Novellarum versiones, ut ostendit *Hoffman. d. l. pag. 322.* nimirum *Haloandrica, Scrimgeriana, Hombergkiana, Juliana, & Vulgaris* hæc tamen ultima recepta est: an verior, & emandatio non disputo, dum ad ea, quæ passim recepta sunt in scholis, & ad praxim meos labores dirigo, sitque admodum verisimile, versionem istam vel tempore Justiniani, vel non multò post ejus discessum editam fuisse, quia stylus videtur ejus Constitutionibus non absimilis, ac nonnulla versionis verba leguntur in epistolis Gregorii I. Pontificis *lib. XI. Epist. 53.* qui proximus Sæculo Justiniani vixit; provocantque ad illas capitula Regum Francorum: Unde falsum apparet hanc versionem Bulgaro, ut quidam volunt, esse adscribendam: Probabilius est, Irnerii & Bulgari ævo repertum fuisse à Monacho Berguntiano Novellarum Codicem, etsi passæ fuerint varias interpolationes, & librariorum errores. Sic in *Nov. 131. loco Sanctæ mem. Samson,* ponitur *Sanctæ Mariæ Sanso.* Porro, sicut tempus variat, non enim uno tractu, sed pro re nata, & quidem ab Ann. 535. quo latae sunt *Nov. 1. 3. 4. 7. 9. 10. 11.* multæque aliæ usque ad A. 559. emanarunt, *Hoffmann. ubi supra pag. 320.* ita numerus similiter variat. Quidam enim 98. quidam 165. quidam 125. numerant: in vulgata reperiuntur 169. recapitulentur dicta *ad præm. Instit.* Circa earum

authoritatem alii tantum Glossatis, alii etiam non Glossatis, vim legislativam attribuunt, cui posteriori sententiæ cum *Erico Maurit. de libris Jur. commun. §c. pag. 106.* & nos accedimus. Glossa enim authoritatem nec dare, nec adimere potuit; hinc, donec constet de contrario, stat pro illis præsumptio: quasdam excepimus in *Instit. l. cit.*

Suntne earum Inscriptiones authenticæ? Probabilius negatur, siue sermo sit de inscriptionibus novellarum, siue capitum, cum diversus sit in illis stylus. Aliæ planè phrasæ, verbæque minùs usitata, maximè in *Nov. 74.* Inscriptiones capitum interdum perperam, vellectæ, vel acceptæ. Sic in *Nov. 78. c. 2.* pro *libertis* positum est *liberis*: nec rubrum cum nigro semper cohæret; ideò & divisiones capitum suspectæ videntur.

Superfunt Authenticæ Codici insertæ, quarum Au-⁴⁴thores sæpe d. præm. dedimus Fridericum Imperatorem & Irnerium Ictum Bononiensem: licèt dicant, fuisse reperia Authenticarum vestigia ante Irnerium; hinc non videri improbabile, non omnes ab eo, sed ab aliis (quos ex *Bynkersbœk de Authore Authenticarum*, ubi *Strauchium* refutavit, qui nullas ab Irnerio integ. diff. *Irnerius non errans* editas admittit, citat *Hoffmann. pag. 331.*) emanasse: verba *Bynkersbœk. de Authore Authentic. c. 3. pag. 14.* ita sonant: *Irnerium neque omnium, neque ullarum esse Authorem; quasdam esse Irnerii quasdam Martini, & Azonis, & fortè quasdam Rogerii, Bulgari, Placentini, Pilei, Joannis, aliorumque ibi recensitorum, qui jurisprudentiæ restaurandæ sæculo XII. & seqq. operam navârunt.* Nos uti sententiam nostram non facimus, ita indubitanter credimus, eas in tantum habere authoritatem, in quantum correspondent suis fontibus, quædam autem aberrant, ut est *AUTH. quas actiones de SS. Eccles. AUTH. bona damnatorum de bonis damnat. AUTH. quod sine. de testam. AUTH. ex causa. de lib. præ.*

AUTH. si quis vult cautè. qui pot. in pign. vid. Bejer. in pos. ad ff. pag. 31. Plura de Authenticis haberi possunt apud cit. Bynkersbœk. d. l. & Strauch. in d. diss. Irnerius non errans. Hæ sunt scenæ & mutationes nostræ Jurisprudentiæ, cujus origo, status, atque conditio, ut meliùs & funditùs intelligatur sit ulterius

A P P E N D I X

De Historia Pandectarum.

SCopus nobis ad genuinam Pandectarum notitiam comparandam præfixus est; Hinc rursus ab origine res repetenda, unde sit.

P A R S I.

§. UNICUS.

De Pandectis in genere.

45 **D**ictu, scitùque magis necessaria præoccupavimus in nostra Manuduct. ad procem. p. 2. §. 2. ubi. (1.) unde deriventur (2.) quid sint (3.) quomodo tum à Glossatoribus tum (4.) ab ipso Justiniano dividantur, nec non (5.) quot libros in se, & (6.) quid isti contineant, vidimus. Modò circa unum, vel alterum aliqua supplere, eaque patienter legere non displicebit. Et quidem

Quo ad Tertium divisio in Digestum Vetus, Infortiatum & Novum tribuitur à Strykio in *Prælogn. jur.* §. 16. aliisque Bulgaro, ejusque Coëtaneis: floruit autem ad initium Sæculi decimi tertii. Fundamentum divisionis est incertum: si, quod dedimus in cit. *Manudictione* non arrideat; dic, appellari VETUS, quia pars illa usque ad lib. 24. tit. 2. solut. matr. multa jura vetera, præ aliis continet. INFORTIATUM ab infarciendo, quasi intru-

sum,

sum, insertum inter vetus, & novum, vel ἀπὸ τῆς ψογίας, ψογ-
 τῆς enim, vel ψογίων onus significat, quia illa pars ab one-
 re reddendarum dotium incipit, *Accurs. ad rubr. ff. solut.
 matr. Zæf. procem. ff. n. 7.* vel etiam è contrario, quòd ex
 omni Juris Corpore nulla sit utilior pars, quæ ad panem
 lucrandum magis conducatur; continet quippe materiam
 ultimarum voluntatum. Uti habent vulgati versiculi

*Sum liber en fortis disponens spolia mortis,
 Et, clausis portis, me lector discat in hortis.*

τῆς ψογίας Græcis significat, quidquid victus, & annonæ
 causa importatur, unde ex Jasone referunt, Baldum fuisse
 professum, quòd de sola substitutionum materia con-
 sulendo ultra 15000. Ducatorum reportaverit. NO-
 VUM, quia prima ejus rubrica est concepta *de nov. oper.
 nun.* Alias derivationes affert *Gloss. ad pr. ff. infort.* quò, si
 lubet, vide. Quod si *ad Quartum* quæris, cur in septem
 partes? Non, ut quidam volunt, præcisè, ideo, quòd Im-
 perator *in constit. dedit nobis Deus §. 1. de conf. digest.* necnon
in l. 2. §. 1. & seqq. C. de V. I. E. censuerit, huic suo par-
 tui illum numerum, qui naturali maximè convenit *l. 12.
 ff. de stat. hom.* attribui posse (sic enim potius novem fe-
 cisset) sed ex ratione, quam ipse Justinianus suggerit,
 quòd ad numerorum naturam, & harmoniam respicere
 voluerit. Sed quid hoc? Veterum erat superstitio, divi-
 nitatem aliquam, atque religionem inesse numero septen-
 nario, ut videre apud *Macrobi. lib. 1. de somn.* conferat. de
 septem processionibus Consulium *Nov. 105. c. 1.* Alii hanc
 divisionem deducunt exinde: Septimo gradu absolvitur
 computatio consanguinitatis; juxta Origenem septem
 sunt Mundi ætates; septimo die semen in utero matris
 conglobatur, fitque aptum ad capiendam formam; sep-
 timo die imponebantur nomina infantibus, ac si tunc vi-

tæ salutis fidendum esset; post septimum mensem fiunt dentationes: Anno septimo itidem primi dentes cadunt; venæ, seu arteriæ moventur numero septenario, vid. insuper *Petr. Geor. Tholos. synt. un. jur. l. 9. c. 9. n. 26.* Nec non *Gell. Noct. Att. lib. 3. c. 10.* Ineptius adhuc videtur, quod ait Pacius: Universum jus (ita somniat) est microcosmus, adeoque cum universo comparandum: Ideo quatuor Institutionum libri denotant quatuor Elementa; septem Pandectarum partes, septem planetas; duodecim Codicis Libri 12. signa Zodiaci (Sed quid, sodes! 50. Digestorum libri?) ut autem, pergit, primum mobile stellis caret, ita novellarum liber titulis; Sed quid rursus 9. collationes? Respondet: hæc divisio non est authentica: Ita est: tam parum, & minus, quam tua (sit tua pace dictum, mi Paci) somnia: Neque fanius arguis in jure Canonico, dum titulum *de purgatione Canonica.* Purgatorium, titulum verò de *V. S. & de R. J. Limbum parvulorum, & veterum Patrum* repræsentare autumas; sic fingis. Ita in multis labimur omnes! satiùs erit fateri ignorantiam, vel dicere, numerum esse arbitrarium, ita, ut, si unquam, certè in ejusmodi divisionibus procedat *l. non omnium 20. ff. de ll.*

- 46 Cæterum Digesta continere mera responsa prudentum, quos numerat *Gothof. in Manuali Jur. pag. m. 19. & seqq.* & nos saltem præcipuos allegavimus *supra n. 26. & 27.* non repetimus, sed illud, quod Imperator in *l. 1. §. 2. & passim. l. 2. & 3. Cod. de V. J. E.* differit, ad ejusdem, qui erat optimus, finem capiendum adnotare sufficiat, „Cum ad „summam, inquit in *cit. §. 2. d. l. 1.* & plenissimam Juris „emendationem pervenire properaremus, & omnem „Romanam sanctionem & colligere, & emendare, & „tot Auctorum dispersa volumina uni Codici (*Pandectas intelligit*) indita ostendere, quod nemo alius neque spe-

„Iperare, neque optare ausus est: Res quidem nobis dif-
 „ficillima, imò magis impossibilis videbatur; sed mani-
 „bus ad cælum erectis (*quanta Imperatoris in DEUM fiducia,*
 „*atque religio*) & æterno auxilio invocato, eam quoque
 „curam nostris reposuimus animis, DEO freti, & qui res
 „penitùs desperatas donare, & consummare suæ virtutis
 „magnitudine potest. Jubemus igitur vobis (*pergit §. 4.*)
 „antiquorum prudentum, quibus auctoritatem conscri-
 „bendarum, interpretandarúmque legum Sacratissimi Prin-
 „cipes præbuerunt, libros ad jus Romanum spectantes, &
 „legere & elimare, ut ex his omnis materia colligatur,
 „nulla secundum quod possibile est, neque similitudi-
 „ne, neque discordia derelicta, sed ex his hoc colli-
 „gi, quod unum pro omnibus sufficiat. *Paulo post in*
 „*§. 5.* sed his quinquaginta libris totum jus antiquum
 „per mille & quadringentos penè annos confusum, & à
 „nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum, nihil ex-
 „tra se habeat: omnibus auctoribus juris æqua dignitate
 „pollentibus, & nemini quadam prærogativa servanda,
 „quia non omnes in omnia, sed certi, per certa, vel
 „meliores, vel deteriores inveniuntur. Sed neque ex
 „multitudine auctorum (*ita §. 6.*) quod meliùs & æquius
 „est judicatore, cùm possit unius, forsitan, & deterio-
 „ris sententia, & multos & majores in aliqua parte supe-
 „rare: Et ideo ea, quæ antea in notis Æmilii Papiniani ex
 „Ulpiano & Paulo, nec non Marciano adscripta sunt, quæ
 „antea propter honorem splendidissimi Papiniani nul-
 „lam vim obtinebant, non statim respuere; sed, si quid
 „ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum,
 „vel interpretationem necessarium, esse perspexeritis, &
 „hoc ponere legis vicem obtinens non moremini: ut
 „omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi
 „viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex

„Principalibus Constitutionibus & à nostro Divino fue-
 „rint ore profusa : omnia enim meritò nostra facimus,
 „quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. Dat
 insuper in §. 7. facultatem supplendi, quæ deficiunt &
 rescandi, quæ superfluent. Videant. circa hoc *Wisen-*
bach. emblemata Triboniani, quæ etiam reperiuntur apud
Ludov. ad calcem Doctrinæ Pandectar. „Siquid au-
 „tem (prosequitur in §. 14. d. l. 2.) in tanta legum com-
 „positione, quæ ab immenso librorum numero colle-
 „cta, simile forsitan rarò inveniatur, nemo hoc vitupe-
 „randum existimet, sed primum quidem, „(utinam hodie-
 „ni Jurisprudentiæ Justinianæ critici hoc discretiùs perpenderent)
 „imbellicitati humanæ, quæ naturaliter inest, hoc inscribat,
 „quia omnium habere memoriam & penitus in nullo
 „peccare, divinitatis magis est, quàm mortalitatis. Dein-
 „de sciat, quòd similitudo in brevissimis non sit inutilis
 „nec citra propositum: aut enim ita lex necessaria erat,
 „ut diversis titulis propter cognationem eam applicari
 „oporteret, aut, cùm fuerit aliis diversis permixta, im-
 „possibile erat eam per partes distrahi, ne totum con-
 „fundatur, & tam sensus, quàm aures legentium pertur-
 „barentur. Eadem ferè habentur in l. 3. §. 13. C. d. t. ibi in
 §. 15. *ibid.* similiter contendit non facilè in hoc opere in-
 venire leges sibi contrariantes: *Contrariam, ait, aliis legibus*
legem NON FACILE quis repererit, si modo ad omnes con-
 trarietatis fines animum intendere festinet. Aut quis (sunt ver-
 ba l. 2. §. 15. C. eod.) subtili animo diversitatis rationes excutiet:
 sed est aliquid novum inventum, vel occultè positum, quod disso-
 nantiæ querelam dissolvit, & aliam naturam inducit discordiæ
 fines effugientem. En quàm prudenter omnes futuras cri-
 ses præviderit? Optima, non negas, fuit Imperatoris in-
 tentio; sed eventus non correspondet: Vel maxime cor-
 respondebit, si omnia sincero animo juxta temporum
 alio-

aliorumque emergentium circumstantias combinare allaboraveris, recapitulentur dicta à nobis in proœm. *Manud. p. 3. App. 2. n. 12. & seqq. per totum.* Equidem nec nos abnuimus, fore, ut partus perfectior prodiisset, si per decennium, uti sibi Justinianus in *d. l. 2. §. 12. & d. l. 3. §. 17.* promiserat, & laboris gravitas postulabat, maturuisset: & in hoc, nempe in nimia temporis, quod impenderat, brevitate, potissimum peccasse Tribonianum (qui aliàs nihil unquam Imperatoris jussionum contempserat, *l. 3. §. 9. Cod. de V. J. E.*) cum sociis existimamus. Accusant, & excusant *Schulting. in orat. pro Triboniano: Et Franc. Balduinus in præf. ad Justin.* Minus verecundè, pro more suo, carpit *Hoffmann. loc. sæpiùs cit. pag. 305. & seqq.* Similiter non abnuimus, ordinem, quem in compilatione Tribonianus servavit (an juxta Edictum perpetuum, juxtaque Codicis Constitutionem, ut jusserat, Justinianus in *d. l. 1. §. 5.* disputare non vacat, vide- sis *Dionys. Gothofr. in not. ad l. 2. ff. de stat. hom. Mauriti. de lib. jur. com. §. 8.*) non semper sibi cohærere, patenter liquet, vel ex solis tit. *de his, qui not. inf.* qui jungitur titulo *de postul.* Item *de recept. qui arbitr.* qui subnectitur materiæ *de integr. rest. de inoff. testam.* qui titulum *de jud.* immediatè subsequitur: Pariter titulus *de hæ. pet.* occupat locum sibi planè incompetentem, cum utique hi duo tituli spectarent ad materiam *de testam.* Conatur quidem *Gothof.* in *Manul. Juris* seriem Digestorum defendere. Sed vix! Interim tamen affert rationes non adeò incongruas, aut tanto viro indignas, ita quidem, ut si planè non sufficiunt, saltem non sine ulla ratione factum probant, uti videbimus in decursu singulorum librorum, vel titulorum. Porro optimo etiam consilio Imperator noster in *d. l. 2. §. 22.* prohibuit leges per sigla, id est integra vocabula per solum verbum innitiale v.g. S.P.Q.R. id est, Senatus Populusque Romanus, exprimere; sæpè enim indocta lectio, sen-

sensum corrumpit. Dum hoc in passu ipse Tribonianus non rarò lapsus fuerit. Ita in *l. 7. pr. ff. de cap. min.* hæc sigla E. H. Q. I. J. A. P. P. D. ita explicuit: *exceptis his, quæ in jure alieno personis positæ deferuntur*; cùm tamen hæc indicent. *Exceptis, his quæ in jure agnationis proximis potissimum deferuntur.* Neque enim alius sensus esse potest. Dicit quippe capitis diminutionem non tollere tutelam; dein excipit, nisi quæ defertur, agnatis nimirum legitima vid. Gothofr. *ad cit. l. Zoef. in procem. ff. n. 19.* Reliqua pro instituti nostri ratione videri possunt in *cit. Manud. ubi supra*, constat autem ex *ibid.* dictis, tres esse nobiliores Pandectarum Editiones, Florentinam, Vulgarem & Haloandricam, seu Noricam, aut Norimbergicam. De quibus etiam pro aliquanta eruditionis comparandæ notitia quædam sunt dicenda. Unde sequitur

P A R S II.

De Pandectis Florentinis.

Pandectas Florentinas, tum antiquitate, tum integritate, tum fide præ cæteris esse nobilissimas, communis est Jurisconsultorum assensus, veluti ex sequentibus apparebit.

§. I.

De Origine, & Natura, seu Consistentia Pandectarum Florentinarum.

47 **E**T quidem, antiquitatem quod attinet, à Politiano *lib. 4. Ep. 4.* celebratur voluminis ipsius veneranda facies, & quæ sanctam vetustatem ostentat: à Mario Salomonio *ad l. Gallus de lib. & postb.* audit Exemplar vetustissimum & cæteris venerabilius: ab Augustino in *præfat. Lib. I. emend. Antiquissimum ju-*

juris civilis monumentum; à Victorio in orat. funebr. Cosm. I. Præclarum & omni veneratione dignum monumentum antiquitatis. Præterea, ait Cujac. lib. 2. def. Papin. ad l. 2. de div. temp. præf. Florentinis libris nullos esse antiquiores. Sed ad quæ tempora hic Codex referendus? Inter cæteros memorabilis est Jacobus Vintimilius in dedication. Pand. quæ prodierunt anno 1548. ubi ex scripturæ antiquitate concludit, illas esse, quæ tot Justiniani constitutionibûs sunt celebratæ, & quamvis, ait ille, quibusdam videantur paulò post tempora Justiniani privato studio fuisse conscriptæ, tamen leviores conjecturas afferunt, quàm ut præjudicatam tot sæculis Doctorum opinionem possint convellere. Eminent nihilominus Politianus (quem secuti sunt Franc. Hotom. in Anti. Trib. c. 15. Perez. Com. in 25. lib. π. in init. van Eck. in princ. Jur. civ. de O. J.) qui lib. 10. Epist. 4. se non dubitare, profitetur, hunc librum Justiniani ætate esse descriptum: Quin eò confidentiæ processit, ut statuatur, hunc ipsissimum esse, quem sua manu conscripsit Tribonianus; talia enim in miscellan. c. 41. comminiscitur, ex quibus hoc necessariò concludendum est, ejus rationes potissimum sunt, (1.) quia nullæ in eo libro interpunctiones: (2.) Nulla (verius dixisset rara) scribendi compendia (3.) Grandes ubique literæ & compares (4.) Nulla dictionum intervalla (5.) Græcum in fronte epigramma, Græcæque præfationes (6.) Auctorum, librorumque index: Imprimis verò (7.) ipsius voluminis veneranda facies: Adde potuisset (8.) literæ jam multis in locis exolescentes, verbaque non interpuncta, quæ testante Budæo in ann. ad ff. ad l. 3. ff. de ll. difficultatem in legendo non levem pariunt: Hæc omnia summam hujus Codicis antiquitatem maximè commendant. Suffragatur Anton. August. in Modest. l. 2. §. ult. ff. de excus. qui etiam in præf. lib. 1. emend. argumentum desumit ex figura literarum, quæ Romanæ Græcæque veteri proximæ accedit. Jung. Contius in præf. ff. Accedit, quòd po-

N

stre-

stremi tituli paginæ carie disiectæ sint, & præposterè concinnatæ - Imò inquit *Taurell. in dedicatoria*, illo jam ipso tempore, antequam *Codices*, quos modo habemus, describerentur, situ, ac senio corrosum, glutino, & membrana fuit sarcendum. Equiparatur insuper Antiquissimis Codicibus à *Victor. in præfat. ante scholia in Cic. Epist. ad famil.* Est, inquam, penè vetustatis illius, cujus, & *Florentinæ Pandectæ* & *Virgilii Palatinus Codex*, nec non *Terentii liber* valde prædicatus. *Pandectæ Pisane*, inquit, post. *Abb. Panormit. & Bartol. Pancicoll. de Clar. Jur. Interpret. lib. 2. c. 13. pro Archetypo* diu sunt habitæ, & solæ, ut orta erat *Juris controversia*, consuli consueverant. Hinc nec *Bartolus* dubitavit, cum aliquando de unico verbo cum *Baldo* incidisset controversia, pro veritate lectionis *Pisas* mittere, & *Pandectas* super hoc consulere, quarum lectioni ambo *JC.* acquieverunt. *Alberic. Gentil. de lib. Jur. Civil. c. 2. in fin. August. lib. 1. Em. 1. Haloand. in præfat. ad Cod.* Ipse *Bart.* ad *l. nemo de pact. ad l. si creditor 7. §. fin. ff. de distr. pignor.* super qua hæc controversia mota fuit & alibi; Si hæc non sufficiunt, sint ibi testes omni exceptione majores, qui allegantur in Editione *Torrentina*; imprimis *Julius III. Pont. Max.* *Pandectas Florentinas originales antiquas* vocat: *Carolus V. Archetypum D. Justiniani Imp.* *Henericus II. Galliarum Rex.* *Les Urays tippes & Originaulx des Pandectes.* *Eduardus VI. Rex Angliæ:* *Ex Archetypo, quod plurimi docti homines illud ipsum crediderunt, quòd usus olim sit Justinianus Imp.*

48 Verùm hæc omnia quantumvis magnifica, ac prorsus singularia, nondum tamen evincunt, quòd intendit *Politianus*. Siquidem neque esse *Archetypum Justiniani*, neque ejus ætate fuisse descriptum, satis produnt errores, & menda, nec non lituræ & supplementa, ac mutationes, quæ in eo hinc inde offenduntur, atque in decursu occurrent, quæ omnia ab ipso parente emanare, ut vult

Po-

Politianus, foret incredibile, imò summè indecorosum
 Hinc potius ex mendis, quæ sublata sunt cum *Augustino*
lib. 1. emend. 1. & Contio disp. 6. concludendum, hos libros ad
 alicujus alterius Codicis Exemplar fuisse emendatos. Ad
 hæc multa adhuc manca, inutilia, incerta corrupta, & mi-
 nus integra supersunt. Uti ex sequentibus patebit. Ha-
 loander in *dedicat. Pandectar.* ita ratiocinatur: qui *Exemplar*
illud Florentinum Archetypon Justiniani fuisse contendunt, hi mi-
bi plurimum falli videtur, contrariumque plus, quam sexcentis
locis meridiano sole clariùs comonstrari poterit. Confirmant
 similiter hanc opinionem compendiaræ numerorum, ac
 literarum notæ, contra expressam Justiniani voluntatem
 in *l. 2. §. 22. C. de V. J. E.* insertæ, quod tempore Impera-
 toris contigisse haud facile præsumendum est, uti pru-
 dentissimè argumentatur *Petr. Lambec. in coment. de Biblioth.*
cæs. lib. 1. c. 19. Displicet nihilominus opinio *Alicati lib. 3. di-*
sput. c. 12. in fin. scribentis, multis post Justinianum sæcu-
 lis hunc Codicem esse transumptum: Potiùs econtrà pro-
 batur sententia: Anton. Augustini, quâ autumat, scri-
 ptum esse post aliquot annos quàm Justinianus è vita
 migravit. Idem tenet *Contius lib. 1. disp. 6. Marquard. quo-*
que Freberus in Epist. dedic. ad Rud. II. *Pandectarum illud an-*
tiquissimum exemplar, inquit, si non Justiniani ætate, saltem non
ita diu post scriptum fuit. Cui succinit *Gotthelf. Struv. Syntag.*
hist. diff. 16. Item *Mabill. de re diplomat. lib. 5. tab. 6.* Quò
 spectat illud *Lipsii Epist. cent. 3. epist. 39.* Extant nobiles illæ
Pandectæ Etruscæ à Justiniano ævo. Sed quid ad authorita-
 tes Pontificis, Imperatoris & duorum Regum? Emârunt
 istæ ad suggestionem Typographi Torrentini, qui in sup-
 plici libello ad operis commendationem ista expressit,
 fueruntque in ipsis privilegiis, ut fieri solet, repetita.

Sed ubi hic Codex scriptus? A quo & ad quod Ex-49
 emplar? Probabilis est conjectura, non alibi, quàm in

Græcia, & quidem in urbe Constantinopoli, fuisse scriptum; nam Berytus legum studiis celeberrima, proximè post Justiniani excessum miserè interiit, Romam (nec alia urbs præter has tres literis juridicis erat à Justiniano destinata) Gothi & Longobardi insidebant. Consul. *Anton. Augnst. 1. emend. 1.* Ita ex Broëo Perez in *Com. ad 25. libb. ff. initio. Freher. ubi supra.* SCRIPTORES rursus Græci, *laud. August. 4. Emend. 2. § 16. cum aliis hactenus citt.* Dixi Scriptores; Plures enim fuisse, probant diversi characteres: nec non inæquales chartarum collectiones, quas quaterniones, seu quinterniones vocant, juxta quos erat ad describendum traditus, unicus quippe integram ætatem consumpsisset. Dixi Græci, quod constat tum ex affinitate literarum græcarum, adeò quidem, ut quibusdam fraudi fuerit, dum Græcas pro latinis accepere. uti observat *Aug. 4. Emend. 16.* tum ex elegantiori characterè græco, quàm latino, nec non accuratiori scripturæ genere: & si quis error irrepsit, græcè fuit annotatus, correctusque, velut constare testantur *ex tit. de ventre in poss. mitt. § de conjung. cum eman. lib. ejus* præposterè positus, cùm hic deberet præcedere, & hic error græcè notatur: Porro ad munus scribendi sæpiùs applicabantur liberti, velut docet elegans textus in *l. 49. ff. de oper. libert.* successu postea temporis & Monachos libris describendis, ut otium honestè fallerent, se se mancipasse, testatur *Synes. in Dione edit. Parisien. pag. 48.* In scriptorum autem Codicis Florent. laudes, vel vituperia ire non juvat. Profectò, uti diligentia excelebant, ita linguæ latinæ imperitiâ laborabant, uti palam faciunt errores, qui irreperunt. Sit unicus in *l. 1. §. 32. ff. deposit.* locò putasti cum non esset, legitur in Florentina: puta, Stichum non esset; locò rapsodiæ legitur pars hodie; subpertus, pro subreptus: jurnæ pro ruina; domus pro modus; susceptam pro suspectam, qui errores

tamen, non tam ex ignorantia, quàm oscitantia potissimum emanare potuerunt, vid. sæpè laud. *August. 4. Emend. 2.* An ad unum, vel plura; & quod, vel quænam illa; & an fuerint vera Exemplaria, seu originalia (fuisse enim pluries tempore Justiniani descriptum, videtur extra dubium, cum utique debuerit promulgari in nobilioribus Imperii civitatibus) vix constare potest, & ideo in medio relinquimus. Idem, ob incertitudinem, deberet esse judicium circa quæstiones, publicusne fuerit, an privatus? & unde, seu quomodo Amalphin, ubi à Pisanis, ex mox dicendis, repertus fuit, pervenerit?

Juvat nihilominus non quidem vela in tam vastum 50 Oceanum expandere, sed à longè periclitari. Sunt, qui publicum dicunt, & quidem alicujus Magistratus, vel urbis Constantinopolitanæ, vel, quod verius credunt, alterius civitatis ad illam Italiæ partem, quæ Magna antiquitus Græcia dicebatur, sitæ, aut ad proximum Italiæ, Illyricum, vel ad civitatem Amalphi, ubi fuit repertum, proximioris fuisse missum. Si de ipsa Amalphi hoc intellectum velint, oppidò falsum videtur. Cum ad tempora Justiniani vix ascendat; vel si ea attingit, fuit libera Respublica suis legibus instructa. Imò hæc opinio etiam de aliis locis ad Occidentem, atque Italiam sitis, vix verificabitur. Certè *Balduini in Prolegom. de jure civili ante Justin. & Freberi cit. Epist. ad Rudulp. II. ante jus Græco-Romanum* opinio longè recedit. *Multis annis, ait ille, in Occidente major fuisse videtur, & usus & autoritas Codicis Theodosiani, quam Justiniani corporis, propterea, quod Justiniani opus recentius erat, & in Græcia natum, vixque ad occidentales populos pervenerat. In Occidente autem (ratiocinatur iste) non dicam Justiniani libros ab Authore suo intercidisse, & vix parenti suo superfuisse; sed nescio, an unquam eò illatos, aut ab ipso Justiniano in urbem Romam, ullamve Italiæ partem, necdum cæ-*

teras provincias Latinas excepto Illyrico (ut ipsiusmet ad senatum C. P. & omnes populos epistola indicium facit) publicatum, & observandum propositum: Nam occupata à Gothis jam tum ante 60. annos Italia fuerat. Item sentit Broëus *hisor. Jur. chronog.* Redeamus itaque, incertiores his facti, ab Occidente in Orientem. Simplicior est conjectura *Ant. August. 1. emend. 1. in fin.* fuisse hos libros studiosi alicujus viri in Græcia. Non implicat, si intelligas virum locupletem, nec mediocris fortunæ, quæ Codicem adeò preciosum (ex nobilissima quippe membrana, & aliàs decentissimè compactum) non admisisset; fuerit igitur cujusdam viri conspici, aut Magnatis, aut etiam cujusdam Magistratûs; nam hæc omnia, uti incerta sunt, ita æque est obscurum, quando, & quo fato Amalphin pervenerit. Dicunt aliqui, inter quos est *Cardin. de Luca dis. 1. n. 11. de servit. & Capicrius Lattro*, non ignobilis rerum Neapolitanarum scriptor, Mercatorem Amalphitanum (verius dicerent virum alium literarum, atque eruditionis cupidum, nec enim carebat Amalphis) qui, quocunque demùm modo, vel casu, vel studio, cum fortè studiorum (vel peregrinationis causa) se se Constantinopolim, ubi tunc temporis literæ, & præsertim Juridicæ, teste Viglio in *præfat. Instit. ad Theophil.* maximè florebant, contulerat, in hunc Codicem incidisse, emptumque suæ Reipublicæ donò dedisse.

51 Interrogas jam impatienter, quomodo Amalphi, ubi certe (quidquid Neapolitani amore patriæ, vel alii de Bibliotheca Comitissæ Machtildis erroneè comminiscuntur, fuit inventum) Pisas pervenerit? Vulgaris est historia, Pisanos Amalphim (urbs est Salerno proxima, quam perperam aliqui in Apulia locant, Malphiam cum Amalphi confundentes, ut inquit Gravin. *de O. J. lib. 1. c. 40*) in gratiam vel Innocentii II. Pontif. Max. ut narrant Annales Pisani à Bolognino allati, aut, ut volunt alii, Lotha-

tharii II. Imperatoris, aut etiam juxta alios rogatu Roberti Capuæ Principis ab Italis acciti, atque in Regem Italiæ renunciati, inopinatò fuisse adortos, eamque diripuisse, & inter alia Pandectarum volumen negligentius habitum reperisse. *Bald. & August. loc. cit.* atque pro unico navatæ operæ pretio (miranda profectò æstimatione) à Lothario, spreta omni aliâ prædâ, petiisse, *Grav. de O. J. civil. lib. 1. c. 140.* obtentumque secum asportasse, & per duo sæcula magno honore, ac veneratione coluisse, *Polit. 10. Epist. 4. August. 1. emend. 1.* Occasio autem, seu belli causa fuit notum illud Anno ære Christianæ MCXXX. inter Innocentium II. Honorio à majori, & saniori parte Cardinalium suffectum, & Anacletum itidem II. Nobilitate, opibus, nec non auxilio Rogerii Siciliæ Comitis, qui Regis nomen usurpaverat, suffultum. At Ludovicus Franciæ, Henericus Angliæ, & Lotharius Germaniæ Reges à Bernardo Clarevallensi Abbate concilliat, Innocentii, qui altero natalibus, ac potentiâ longè inferior, ad Pisanos confugerat, partibus adhærebant, ita, ut tandem Innocentius Lotharii potissimum interventu in sede Pontificali, post varios casus, fuerit stabilitus. Sed hæc non ad nos. Ad Pandectas revertimur, quas Amalphi inventas Anno MCXXXIII. vel tribus, aut quatuor seqq. cum aliis accuratioribus, dicunt *Louis Moreri, Auctor Cronic. Benev. apud Baron. Hahn. ad Wesenb. l. 1. ff. de Just. & Jur.* Ajunt insuper, Lotharium consilio, & opera Wernerii Guanerii, seu verius Irnerii (vid. *Corn. à Bynckersb. de Auctoritate & Auctorib. Authenticar. ad Lector.*) mandasse, ut hi libri publicè in scholis traderentur, & juxta illorum ductum tum in Italia, tum Germania jus diceretur. Qua de re ita scribit *Sigonius de Regno Ital. Lib. 11. in fin.* *Constans Doctorum hominum monumentis est fama, Lotharium, ut ex uno jure civili Romano posthac judicia fierent, lege*
san-

sanxisse. Ante hoc tempus, Itali certe, alii Longobardica, alii Salica, alii Romana lege utebantur: in posterum autem omnes uni juri, unigue legi, reliquīs abrogatīs, nempe Romanæ obtemperarunt: jusque civile publicis Italiæ in Gymnasiis majore celebrari studio, & diligentiore coli opera cœptum. Primus autem Bononiæ Irnerius exponere cœpit &c.

- 52 Dictum fuit notanter superiùs, *vulgarem esse historiam.* Num ubique veram, licebit dubitare. Sanè videtur fidem excedere Pisanos sub tam barbaro, & minus erudito sæculo pro sumptuosa classe operæque præstita, nil aliud quam obsoletas, aut saltem parùm notas Romanorum leges desiderasse: Quid ineptiùs, quàm milites, rude genus hominum, curam habuisse librorum; quin tanti fecisse, ut duo volumina prædæ locò convasare dignarentur? Si libros quæsierant, cur non integras Bibliothecas asportârunt, An tantùm fuit otii, ut librorum armaria excuterent? An Juris periti extitêre, quibus belli cura erat demandata? an noverant primo intuitu horum librorum præstantiam, ut divinare potuerint, fore, ut expulsis legibus Longobardicis substituerentur? Profectò Politanus, qui in Epistola ad J.C. Germanum, omnia, quæ ad hujus exemplaris gloriam faciunt, conquisivit, de hac donatione Imperatoria, quæ maximè existimationem auxisset, nihil commemorat. De Machtilde res denuò est suspecta, cùm, teste Sigonio *loc. cit. ad finem vitæ Lotharii*, multò ante Lotharii Imperium objerit. At alia fortè fuit. Vid. *Grav. de O. J. C. lib. 1. c. 143.* qui Baronium citat ad *Ann. 1074. n. 21.* Restauratio Juris Civilis, quam à Lothario institutam deprædicant, famæ, quæ æque falsi, ac veri tenax est, unicè innititur, ut ipse Sigonius, *ubi supra* fatetur. *Coringius de O. J. Ger. c. 20. & seqq.* solidissimis argumentis defendit, leges Romanas à Lothario neque in Italia, neque in Germania fuisse introductas; famam hanc

hanc commentum appellat *Franc. Lindenburg. præfat. ad Cod. LL. antiquar.* quem allegat & sequitur *Maurit. de Libb. Jur. com. §. 21.* Certè Edictum illud Lotharianum, quod de restaurando jure civili prætendunt, & ex Lothario alterum Justinianum, ex Irnerio, alium Tribonianum eformant, neque pictum, neque fictum reperitur: Sane nullus Author ejus temporis, imò inquit, laud. *Maurit. loc. mox cit. nec Centuriatores Magdeburgenses, nec Cardinalis Baronius, qui omnes pluteos, omniaque scrinia excusserunt, ullam hujus rei mentionem faciunt.* Putas, non produxissent Bononienses? Et dein, quid, si extitisse, ponas. An verum credis? quis, amabo! enumeret adulterina monumenta tam publicis, quàm privatis causis, pia quadam fraude conficta, quibus rudiori sæculo (consulat. *Baron. ad Ann. 1074. n. 13. & 15.*) fucum fecerunt audaciores? Quæ ergo nostra de inventione Pandectarum, Amalphî existentium, sententia? Num dicemus, totam historiam fabulosam? & ab homine malè feriato ad ludificandum eruditum orbem confictam? Non Evangelia; sed in defectum authenticorum testimoniorum, seu instrumentorum (quæ eò facilius ea ætate, ubi nulla adhucdum, vel saltem exigua erat hujus Codicis æstimatio, possunt deficere, quò minùs operæ pretium videbatur, rem tam parvi momenti in annales referre) conjecturas legimus, & scribimus; sit igitur & illi, quam mox afferimus, locus, suæque probabilitas. Imprimis vix nobis persuadebitur, Pandectarum libros à Pisanis initio acquisitionis literarum, aut eruditionis amore, fuisse retentos, aut conservatos; potiùs casu fortuito contigisse credimus, ut æternum Jurisprudentiæ Romanæ decus, & columen ab interitu emerferit. Quisnam ille? Unicuique hîc liberum esto genio, suæque conjecturæ indulgere: quidquid dices; erit incertum, semperque vincet, qui speciosiora substituerit.

- 53 Placet conjectura Her. Brenemannii *de hist. Pand. Flor. lib. 1. c. 8.* Asservabatur probabiliter venerandus hic Codex ab aliquo Amalphitano, uti litterarum studioso, ita divitiis, ac nobilitate prædito, in arcula, esto præter morem, cum hic honor nulli Codici, utcunque pretiosi, atque reconditæ antiquitatis, præter Homeri Illiadi, cui Alexander pretiosum Darii scriniolum destinavit, contigit: Hinc commodissimè evenire potuit, ut deprædantes Pisani arculæ formâ, atque pondere decepti, auri, argenti, aut alterius pretiosi metalli vasa, aliave ornamenta contineri, existimantes, subitariâ prædâ moram haud ferente ad naves asportaverint; Cæsi quippe à Rogerio fugatique primò Neapolim, inde, post aliquot dies, cum divite præda domum reversi sunt. Ubi apertâ arculâ pro thesauro, quod ajunt, carbones invenerunt: Rei inopinatæ novitas, haud dubiè indignatione commixta, plurimum conferre potuit ad maturandam ipsius Exemplaris famam concurrentibus ad visendum Pisanis, & cum his nonnullis ex Innocentii (in cujus potissimùm favorem hoc bellum erat susceptum) comitatu: quo fato mirâ DEI providentiâ, cui hæc inventio adscribitur à *Balduino in Proleg. de Jur. Civil. fortuna. Freher. in Epist. ad Rud. II. Cressolio vacation. autum. 1. 7.* citò innotuit, brevique foras divulgatum, Bononiæ ab Irnerio (fama quippe ejus, quem adstruunt, antecessoris Peponis vix ulla fuit) illiusque discipulis, Bulgaro Martino Gosio, Jacobo, atque Hugone doceri cœpit, & quidem, ut testatur Ostiensis, *ad c. 1. de testam.* occasione quæstionis Grammaticalis circa voculam ASS, & ita se à domino suo audivisse refert. Antea enim Bononiæ non vigebat, nisi studium in Artibus, nimirum in Philosophia, Grammatica, aliisque artibus liberalibus, dicuntque ipsum Irnerium fuisse Magistrum Artium, & Logicam tradidisse: *Odofred. ad l. ult. Cod.*

Cod. de integ. restit. qui etiam ad l. 6. ff. de J. & J. de Irnerio ita scribit: *Fuit ille primus illuminator scientiæ nostræ, & quia primus fuit, fecitque glossas in libris nostris, vocamus eum Lucernam Juris.* Porro nec illud placet, Irnerium rogatu Mathildis comitissæ jura Romana renovasse, cum istam, antequam ille legere cœpisset, vitâ decessisse, passim testentur, ut habet *alleg. Mauriti. ubi supra §. 21.* Nec convincunt, quæ habet *Abbas Urspergensis ab eod. Authore citatus.* Nam ista de Irnerio non ab ipso Abbate, sed ab alio assumpta, non levibus conjecturis autumant, idque probat *laud. Mauriti. ibid.* Ex quibus omnibus non obscure relucet, libros Pandectarum vix apud Pisanos fuisse, ut volunt, ab initio in tanta æstimatione; regebantur quippe lege Romana (sed ex Codice Theodosiano) & Longobardica, uti ostendit Codex Bibliothecæ Strozianæ, cui titulus præfixus est: *Statuti della citta di Pisa dell Ann. 1161. fino all An. 1262.* quapropter constat, friguisse Pisis integro sæculo post inventionem jura Pandectarum; hinc potius arguendum, negligentius fuisse hoc exemplar à Pisanis custoditum, ita, ut in multorum violentas manus inciderit. *Contius in præf. ante suam editionem;* hinc etiam est, quòd ex Pisanis paucissimi tunc temporis ad eas fuerint commentati: Esto alibi multum, aut omninò nimium Jura Romana etiam ex Pandectis florere cœperint. Uti desuper conqueritur D. Bernardus lib. 2. ad Eugenium III. Pontif. Max. *quotidie, inquit, perstrepunt, in tuo palatio leges; sed Justiniani, non DOMINI: Rectius etiam? Tu videris. Nam lex DOMINI immaculata convertens animas, eæ autem non tam leges, quàm lites sunt, & cavillationes.* Vid. *Coring. de O. J. Germ. c. 23.* Hac namque novitate juris Romani auditoria, Theologiæ, sacrorumque Canonum studiò propè neglectò, maximo frequentabantur concursu, ut perhibet *Gonzal. ad c. ult. ne cler. vel monach.* His omnibus non obstantibus re-

mansit, nihilominus celebre hoc manuscriptum Pisis ab Ann. 1134. circiter usque ad An. 1406. Hinc à multis nuncupantur PANDECTÆ PISANÆ, CODEX PISANUS &c.

- 54 Florentini Pisis arcta obsidione domitis, atque in suam ditionem redactis, inter alia in signum trophæi etiam hæc duo Pandectarum volumina secum æquissimo, jurèque belli receptissimo transtulerunt. *Arthur. Duck. de usu & auth. Jur. Civ. lib. 1. c. 5. §. 13.* Faceffat itaque maligna Forcatuli cavillatio, dum ait; *Sed hoc laudis Florentini invidere Pisanis longo post tempore, & Pandectas inde abstulerunt; infausta rapina ipsis sacrilegis, nec magis prospera, quam fuit Palladium Trojanum, Diomedis, quo Argos exportato, à suis civibus expulsus, in maximos casus, & dolores incidit, quoad Æneæ id restituit Beneventi, postquam responsum accepisset æger, de salute desperandum, nisi id Trojano viro redderet. An non etiam Florentini multis postea cladibus detriti sunt, vel ipsorum Pisanorum virtute?* Egregia sane argumentatio, quasi Pisani meliori Jure ab Amalphitis obtinuissent? Cæterum, si fides adnotationi manu exaratæ in Bibliotheca Stroziana, non statim fuerunt hi libri Florentiam translati, sed primum Ann. 1411. legitur ibi: *Ebbesi Pisa dal popolo Fiorentino à di nove Ottobre 1406. deinde, nell' Ann. 1411. fù presa Pisa, vennero le Pandette come spolie de Pisani in Fiorenza.* Locum describit Gronov. in *dedicat. ad Ant. Magliab. ante Emend. Pand.* his verbis: *Custodiuntur in Palatio veteri in dieta gemmis, auroque & Magnificentie regie instrumentis copiosissima, Davide & Hercule Janitoribus.* Sive ut paulò ante ait: *Inter gazas micante, flammisque imitante pyropo opimas.* Preciosâ clauduntur arculâ (seu cistâ holoserico ceruleo, quod solido auro artificiosè non minùs, quàm sumtuosè interstinctum est, ac variegatum) abductâ. Ipsum Exemplar eo tempore, quo ar-
- cu-

cula confecta, novo, eoque magnificentissimo amictu, purpureo, scilicet umbilicis, fibulisque argenteis, atque laminis vestitum dicitur: Reipublicæ Florentinæ arma, nec non in prima parte Moysen in altera Justinianum, & Tribonianum exhibens.

Modus, quo videndi fiebat copia non erat minus ⁵⁵ sollemnis. Uti eum describit Politianus *lib. 10. Epist. 4.* his verbis: *Ibi vero in ipsa curia, loco celeberrimo, monachorum quorundam, summique Magistratûs diligentia, & religione servatur: tum quoties profertur (quod ipsum non sine gravi causa fieri solet) accensis funalibus (ita enim mos traditus) monachi illi, quos dixi, summusque Magistratus capite aperto venerabundi circumfistunt.* Et ita se vidisse gloriatur Budæus in annot. ad *l. 1. ff. de J. & J.* Pari elogio solemnitatem hanc depingit Taurellus in *dedicatoria ante Pandectas.* Liber itaque Florentiæ, inquit, illo ex tempore summa cum cura, ac religione tanquam de cœlo lapsus merito est custoditus. Et huc respiciunt, qui de hac exhibitione passim ita discurrunt: *Pandectas Florentiæ publicè, religiosèque summa cum veneratione, ut Palladium servari, tanquam Appollinis oraculum consuli, velut rem sacram & antiquissimarum reliquiarum locò ostendi: Hodie, id est, hoc, quo vivimus sæculo, quamvis, omisâ hâc pompâ, non tamen sine Magni Ducis licentia (quæ nec temerè, nec cuivis conceditur, consul. Lauterb. in proleg. ad Pand. §. 4. n. 15. 16. & 17. qui copiam tantum se vidisse testatur) ostendunt.* Sanè

Ultima non laus est Pandectas si quis Hetruscas viderit - - -

Ita scribit, teste Gotth. Struv. in *Introd. in not. rei literar.* Rivinus in *Bibliotheca Paulina Lipsiensi.* Has adire non fuit dedignatus CHRISTIANUS, Daniæ, Sueciæ, ac Norwegiæ REX, quibûs visis, dixisse fertur: *hos veros Principum The-*

sauros esse. Scipione Ammirato *Histor. Florent. part. 2. lib. 24. ad Ann. 1474.* Vidit Abbas PANORMITANUS, uti habet *Decret. tom. 5. c. quamvis n. 3. vers. ult.* vidit renascente politiori literatura, & pro lubitu consuluit ANG. POLITIANUS *Miscellaneor c. 41.* Contulit præterea LUDOV. BOLOGNINUS Professor Bononiensis, prout testatur in suis Pandectis. Viderunt BUDÆUS & ALICATUS. Vidit, & iis, summa cum utilitate diutius inhæsit ANT. AUGUSTINUS natalibus ex Hispania nobilissimis oriundus, vid. *Ejus Proœm. lib. 1. emend.* vidit, & contulit, non minori elogio dignus LÆLIUS TAURELLIUS qui omnium votis expetitur Pandectarum Exemplar An. 1553. post decennalem in eo tractando, & retractando laborem typis Torrentinianis emisit: Vidit & in ejus descriptione maxima laude insudavit novissimè HENR. BRECKMANN. modum, quo hoc contigit, enarrat. in *sua hist. Pandect. lib. 1. c. 12.* videre & alii, quos recensere, nec tempus, nec instituti ratio patitur.

56 Formam Exemplaris Florentini describi petis? *Ethruscæ Pandectæ*, inquit, *Augustinus 3. Emen. 3. in duo volumina conscriptæ sunt, quorum alterum libros 29. alterum unum & viginti reliquos continet. Græcum in fronte epigramma est, ut notat Pollit. X. Epist. 4. Græcæ præfationes, Authorum, librorumque Index, quorum à fontibus leges emanarunt. Hæc autem volumina formæ sunt propè quadratæ, ita, ut altitudo duobus tantum digitis latitudinem superet.* Observante, Mabill. in *Museo Ital. ad diem 19. Apr. An. 1686.* Membranæ seu Pergamenæ candidissimæ sunt, ac tenuissimæ, ita, ut, si ex hodiernis esset confectum, quatuor ejusmodi volumina implerent. Quælibet pagina in duas columnas divisa, in qualibet columna versus quadraginta quinque continentur, lectu sunt per difficiles, ut scribit *Budæus Annot. ad Pand. l. 3. ff. de ll. literis jam multis in locis exolecentibus verbisque non interpunctis.* Præ-

terea & Augustinus in *Præfat. Emend.* inculcat fugientes ob vetustatem literas, cui tamen malo multis in locis obvium itum esse ait, dum ejusmodi literæ super inductō novō atramentō velut à fuga retractæ sunt. Difficultatem etiam parere in legendo debet, quia non orationibus solūm, sed ne verbis quidem ipsis scriptura est distincta, ut testatur August. 1. *Emend. c. 9.* sive, ut Taurellus commemorat. *ad Lector. §. 4. absque ulla vel clausularum, vel vocum distinctione sine aliquo præterquam capitum intervallo.* Interpunctiones quippe, si adsunt, certè sunt rarissimæ, August. *lib. 1. Emend. c. 2.* Taurell. *ad Lector. §. 4.* pro exactiori scilicet scriptoris ad sensum magis, vel minus respicientis diligentia, atque industria. Mos ita erat veterum, ut testatur de postremis quinque Livii libris Erasmus *præf. in 5. illos libros: Exemplar*, inquit, *admirandæ vetustatis prisco more perpetua literarum serie ita depictum, ut difficillimum fuerit verbum à verbo dirimere, nisi docto, attento & in hoc ipsum exercitato.* Figura literarum, uti testatur rursus Augustinus in *præf. lib. 1. Emend.* Romanæ Græcæque veteri scripturæ proximè accedit, multūmque ad Gothicas literas inclinat, uti vult Fontarinus in *vindic. diplom. pag. 86.* Esto autem Exemplar hoc notas quasdam contineat, uti contra Politian. testatur Augustinus *Emend. lib. 1. c. in fin.* & Taurellius in *præf. ad ff. §. 6.* Carere tamen, ajunt, sigilis. Per notas intelligimus signa quædam præter literas, quæ usu invaluerunt ad denotandam rem aliquam, quò pertinent notæ numerales, nec non musicæ, item lineæ transversæ quæ m. vel n. designant; mentio fit in *l. 6. de bon. poss. sigla sunt*, literæ initiales v. gr. S. P. Q. R. utrumque tamen fuit prohibitum à Justiniano in *l. 2. §. 22. C. de V. J. E. & nov. 107. c. 1.* Neque desunt correctiones plerūmque accommodæ, sic in *l. 17. pr. ff. de S. P. V.* legebatur in loco sui locum fecit, jam legitur: *In loco, cui sol fuit*; sed quando-

dó.

dóque (dum correctores eâdem cum scriptoribus, vel imperitiâ, vel studiosâ etiam ignaviâ, ne quid de libri pretio ob nimias correctiones decederet, laborabant, aut sæpè tædio ob Codicis vastitatem affecti videbantur, uti colligi potest in l. 10. §. 17. de gradib. affinit.) vel mancæ, vel ineptæ, aut omnino falsæ; sic in l. 31. ff. de ll. voluit singularem in pluralem mutare, quod exigebat verbum; legebatur *Princeps*, super imposuit corrector *e*. relicto priori *e*. unde legitur *Princepes*. In l. 4. in jus voc. ut eant. legebatur libro *quinguagintasimo*. Delevit *ta*, & remansit *quinguaginsimo*. At nimis longum foret omnes, quas passim, quibus data est inspiciendi copia, notârunt mendas, adducere: hoc solummodo monere juvat, non uno ævo, sed successivè, & à pluribus, errores hinc inde, prout videbatur, fuisse correctos; & non una vice, quod bene scriptum, malè fuit mutatum: In l. 27. de procurat. bene scriptum erat: *si quis omnia judicii*: recens manus *judicia* (ut cum *omnia* quadraret, ineptè substituit. In l. 34 de recept. qui arb. locò *eunt* malè substitutum fuit *erunt*. in l. 9. si quis caut. in jud. sist. locò *servus*, *Servius*. In l. 19. §. 3. ff. de negot. gest. locò *usucepisti*, *suscepisti*.

§. II.

De Authoritate Pandectarum Florentinarum.

57 **N**Auseam parerent, quæ hætenus de Pandectis Florentinis diximus, nisi etiam, quæ & quanta earum sit authoritas, & apud literatum, ac eruditum orbem existimatio per functoriè saltem exponeretur; hæc quippe maxima hujus narrationis portio est, atque momentum. Plenîs buccîs fama Etruscarum membranarum deprædicârunt, hucusque Authores passim. Cum antiquissimo, inquit, *Taurellus init. præf. ante π. Florentinarum Pandectarum*
Co-

Codice nullum omnino alium integritate, & fide comparandum. Concordat laus Contii in præf. ad corpus Jur. Gloss. Florentina lectio, ait, sine controversia multis retrò ab hinc sæculis supra omnes omnino scripturæ varietates palmam meruit. His præcessit Haloander in dedic. Pandect. ubi hunc Codicem vocat Antiquissimum Exemplar, & quod ob sinceritatem, ac scripturæ fidem ante quadringentos annos (id est ubi Amalphi Pisas delatum) in summa veneratione semper habitum est. Lambecius (cui succinit Fabricius in Biblioth. latin. lib. 4. c. 10.) vetustissimum, & toto terrarum orbe celebratissimum nuncupant; Imò dudum ante illos isthæc encomia deprædicavit Balduinus nell' oratione fatta nell' Academia Fiorentina in Lode del Gran Duca Cosimo l'Anno 1574. Augustino. I. Emend. 2. & in præf. lib. 3. fons & origo Juris præclaris, quo omnium gentium gubernacula reguntur, dicitur, denique ex eo Jus Civile desuetudine inumbratum, imò potius oblitteratum, per Europam, tanquam è tenebris, & caligine emergens, latè mortalibus Juris, ac Justitiæ expertibus, illuxisse testatur Forcatulus de Gallor. Imper. lib. 4. Nondum laudum satis, insigne, egregium, celeberrimæ ubique famæ deprædicatum, laudatissimum, fidelissimum, verissimum, veræ vetustatis & fidei spectatæ, quò nulli libri sunt castigationes (vid. Cujac. lib. 2. def. Papin. ad l. 2. de divers. temp. præsc.) purissimum, integerrimum, & perfectissimum Juris Civilis monumentum: Libri nobilissimi-optimi, utilissimi, oppidò pretiosi, aurei, veri Principum Thesauri, omni veneratione digni, Divini, & qui nobis sacratissimi esse debent, quibus nullos sanctiores res humanæ habuerunt (Scipio gentilis parerg. l. 1. c. 7.) templum Justitiæ, quod tanquam Apollinis oraculum consulitur, ut Palladium aliquod, velut de cælo delapsum (Taurell. in Epist. dedicat) Lapis Lydius, uno verbo incomparabile literatis omnibus subsidium, audiunt. Habes (vix non, ut opinor, ad fastidium) encomia, quorum Authores, ne nimis essemus prolixi, uti reticimus, ita genuinè,

ut par erat, retulimus; si fides vacillet, videri possunt. apud. *laud. supra Breneman. lib. 3. c. 1.*

- 58 Audiamus & defectus, seu vituperia, prout enim Encomiastes, ita, & ex adverso varii generis detractores nactum est Exemplar Florentinum. Aiebat Holoander *in dedicat. Pandect.* plurima in iis contineri, quæ non solum non defendi, se ne tolerari quidem possint, aut debeant. Augustinus *I. Emend. 1.* ingenuè fatetur, reperiri menda frequentia, partim sublata, partim scriptorem desiderantia: mancā aliquando, & lituris punctisque crebrius, quàm optimis libris faciendum erat, scripturam, insuper inutilia quædam, & incerta incusat. Adest præterea insignis lacuna post *tit. de bon. damnatorum.* Altera post *tit. de Interd. & releg.* ut notant Cujac. *obser. lib. 6. c. 23. & lib. 10. c. 18. Cont. 1. disput. 6.* Imo adhuc pluribus mendis scatere autumant Rebertus *recept. Jur. Civ. lect. l. 1. c. 8. Duaren. II. disput. Anniv. 9. Dionys. Gothofr. ad Lector. ante suam Edit. pudendos interdum errores in se habere à multis ostensum esse, asserit. Leoninus post encom. Edit. Taurell. VII. Emend. 18.* subdit, diffiteri haud posse, nulla exemplaria pluribus additamentis, & glossis onerata, corrupta, & depravata esse, illis Pandectis Florentinis. Hic ipse tamen *II. Emend. 15.* (ut accusationem excipiat excusatio) fateatur, *Pandectarum Florentinarum Exemplar antiquissimum esse, & ob sinceritatem & fidem scripturæ, in summa veneratione ab omnibus haberi.* Quapropter ea, quæ istic adeò conturbata sunt, & imperfecta, ut nec defendi, nec tollerari possint, imputat calamitati superiorum temporum & ignorationi. Ad di potest, non omnia hæc vitia (imò fortè pauciora) primæ manui, sed plura librariorum, aut correctorum ignaviæ, seu ignorantia, vel omninò ineptiæ (cùm barbaris illis temporibus, cuicunque stupidissimo patuerint) non pauca etiam potiùs maculis temporum, quàm hominum vitio esse adscribenda, Giphani. *de Imper. Justin.* Aliqua

qua utique etiam humanæ scriptorum fragilitati erunt relinquenda, cùm & doctissimus possit utique in describendo errare: sit igitur Exemplar Florentinum maximæ inter cætera authoritatis: Non tamen existimatio adeò superstitiosè excrescat, tàmque lubrico superstruatur fundamento, ac, si omnes ab illo abessent mendæ: Cogitari enim non nisi ineptè potest, illos libros meliora, quàm alia MSSa, fata fuisse expertos. Diximus: *Maximæ inter cætera authoritatis.* Unde aperitur campus quæstioni satis arduæ,

Utrùm omnia, quæ supersunt Pandectarum Exemplaria seu Editiones, ex Florentinis emanaverint? Non amplius hîc quærimus, num Exemplar sit ipsum Justiniani prototypum, & ex eo fluxerint libri omnes: quod usquam terrarum habuere Jcti; istud enim jam supra ex conjecturis satis prægnantibus refutavimus: Hoc itaque impræsentiarum quæritur, an ex illo omnia emanaverint Exemplaria, quæ nunc extant. Negat, post Cujac. Concium, & alios multoties à nobis supra alleg. *Gothofr. Hoffman. Hist. Jur. Rom. Justinian. lib. 2. c. 2. §. 9. pag. m. 31.* his argumentis commotus. *Primò* omnes, inquit, penè consentiunt, hunc Codicem non esse archetypum Justiniani, qui sola norma & regula esse posset, neque Justiniani ætate fuisse scriptum. *Secundò* omnes, qui illum inspexerunt, fatentur, in hunc Codicem multas irrepsisse mendas, atque errores. *Tertiò* quamvis concedatur hodie, & ante aliquot sæcula antiquissimum fuisse, inde tamen non sequitur, omnes ex illo fuisse descriptos: magna fanè est lectionum varietas, & quandoque in hoc, vel illo codice melior, & in jure convenientior, quàm in Florentino, observatur lectio, & licèt antiquiorem non habeamus (pergit laud. Author) potuit tamen hic, vel ille Codex junioris ætatis, ex antiquiori, & meliori

Codice suam originem trahere : cogitemus , exclamat, Codicum multitudinem , qui in Bibliothecis , & apud viros doctos latent ; conferamus Politiani , aliorumque relationem , qui prolixè testantur , quanta cum religione , & reverentia hic Codex tum à Pisanis , tum à Florentinis omni tempore fuerit custoditus , & quot ambages , ceremoniæ , atque solennitates , antequam quis inspiciendi facultatem obtinuerit , fuerint observatæ. Magni semper hunc thesaurum fecere Pisani , & Florentini , ut vix credi possit , eos tam prodigos fuisse , ut describendi facultatem aliis dedissent. *Quarto* dicendum esset , unde IVO Carnotensis in *Epist.* 99. Pandectas allegare , & quædam ex illis in suam collectionem inferre potuisset , qui An. MCXVI. mortuus dicitur in Cronico Alberici à Domino Leibnitio inter scriptores Brunsvic. edito ; Pandectæ Florentinæ verò demùm circa MCXXVII. adeoque 11. annis circiter post ejus mortem repertæ fuisse creduntur. Haftenus *Hoffmann.* qui postremum argumentum depromsit ex Gravina *de O. J. lib. I. c. 140.* ubi hic de Pandectis , ut volunt , Ravennæ repertis ita scribit. *Iisdem temporibus* (quibus scilicet Amalphi à Pisanis asportata fuerunt Pandectarum volumina nempe 1406.) *reperitum fuit Ravennæ , Constitutionum Impp. volumen , qui Codex appellatur , indeque cæteros libros juris , imò & Digestorum aliud Exemplar in lucem aliqui rediisse putant : Nec mirum , cum ea urbs longo tempore legibus Romanis vixerit , & Orientali Romanorum Imperio diù obtemperârit : Novellæ verò Constitutiones etiam antea per Italiam vagabantur , ita , ut , postquam recipiendi Romani Juris cupido incessit homines , agniti potius fuere quàm reperti : quibûs præmissis delabitur ad argumentum ultimum mox ab Hoffmann. adductum , de Ivone Carnotensi.*

sæ, & quidem omnium Princeps, quod errores & defectus, qui ordine titulorum, seu legum in Pandectis Florentinis notati sunt, reperiantur itidem in omnibus aliis, quotquot emanârunt, Editionibus, quod reverà maximum est argumentum, omnes alias ab illa emanâsse. Hoc autem assertum probatur (1.) ex præpostero ordine ultimarum paginarum sub *tit. de R.J.* ubi paginis variè disjectis & fatiscentibus, ac ab imperito incuriôve homine præposterè glutino reconcinnatis, atque compositis, penultima antepenultimæ prælata est, hæcque posterioris in sedem rejecta; hic error in omnes, quos vidimus, vel calamô, vel typis editos libros irrepsit, ut advertit post *Taurell. ad l. Gallus, & l. Vellejam in præf. Mauritius de libris Jur. com. §. 9.* quibus succinit *Augustin. l. Emend. 1.* his verbis: *Ex his apparet, errorem Pisani librarii omnes librarios secutos, & negare audeo, extare aliquem Digestorum librum in quo non idem error sit. Quibus consequens est, ex Florentinis cæteros omnes descriptos.* (2.) Erraverat illarum Pandectarum librarius libro 37. ubi post tractatum, seu *tit. de dotis collat.* omisso mediô titulô *de conjung. cum emancip. lib. ejus* subjunxit titulum *de ventre in poss. mitt.* Errore vel ab ipso, vel ab ejus domino comperto, initio hujus tituli in margine scripsit *στὸ ὁ τίτλος μετὰ τὸν ἐξῆς.* Id est, *hic titulus post sequentem est.* Sive post illum, qui deinceps, quem librarii errorem omnes ad hanc diem librarii, ob non illecta ultima duo verba Græca, quæ fortè in unum *ἐξῆς* coaluerunt, rursus secuti sunt *Aug. l. Emend. 1.* (3.) In quibusdam Editionibus invenitur in lib. 41. post *tit. de usurpat. & usuc.* titulus *pro soluto.* Qui planè superfluous est, spectâtque ad *tit. de usurp. & usucap.* cùm de hoc titulo, qui aliunde generalis est, & nisi alium supponat, rarò sufficit, tantùm agatur in l. 46. (quæ prima esset in *tit. pro solut.*) ff. d. t. de usurp. & usuc. Ratio autem, quòd hic er-

ror in omnes editiones irrepsit, est, quòd in Florentini Codicis margine fuerint juxta *cit. l. 46.* (incerto tamen Authore) reperta hæc duo vocabula, seu notæ *Pro solut.* (4.) Sub titulo *de Manumiss. test.* ordo illorum capitum debuisset mutari, ut indicant rursus verba græcè ibidem apposita, cùm autem ea non fuerint illecta, error scribentis, seu librarii etiam in reliquis editionibus permanfit. Consul. *August. cit. lib. 1. Emendat. c. 1. § 3.* (5.) videmus, quòd in locis, ubi lectio Florentinæ Editionis desperata est, mirè, ad genuinum sensum extorquendum, sese torserint aliarum editionum Compilatores, passimque variant, quod opus haud esset, si alia editio originaria adfuisset, quæ illum locum exhiberet. Unde meritò infertur, errores Codicis Florentini tantæ varietatis & fluctuationis dedisse occasionem (6.) Lacunæ, quæ post *tit. de bonis dam. & de inter. § releg.* apparent, itidem reperiuntur & in aliis editionibus, quæ utique, si præter Florentinam aliæ adfuisset, ex illa fuissent suppletæ, nec opus fuisset, ut à Cajacio vel Contio divinatoriè restituerentur. Ex quibus omnibus sæpiùs *mem. Ant. August. l. Emend. 1.* ita infert. *Nam cùm eos libros diligentissimè perlegissem, in ea sententia sum, ut unicum illud quidem exemplum arbitrer, ad quod omnes omninò, qui hodie extant Digestorum libri, conscripti sint, esto non credat Justiniani tempore scriptum fuisse. Idem repetit Emend. lib. 4. c. 17.* Ægrè in hanc sententiam (contraria quippe jam præoccupatus) consentire potuit Contius subdubitans, an errores, de quibus hætenus, in omnibus reperirentur; hinc cùm conquisitis variis Exemplaribus, atque MSSis uno præfertim, quem ab antiquitate summoperè commendabat, inspecto, errorèque præposterationis *ad tit. de R. J. invento disput. lib. 1. c. 6.* ita concludit: *Itaque mihi certissimum jam esse, persuadeo, quod illi scripserunt, ea, quæ extant Pandecta-*
runt

rum volumina ex Florentino, vel Archetypo esse descripta. Esto postea in præf. ante suam Edition. in fin. suam sententiam variè limitaverit, & vix non sibi contradicendo, revocaverit, concluderitque, tantum Digestum novum esse ex Florentino, cum reliqua duo volumina Vetus, & Infortiatum Romæ in Vaticana Bibliotheca jam extitisse dicantur. Sed quid barbara & ignota hæc divisio ad elidenda fortissima affirmantium fundamenta, quibus negantes hætenus satisfacere haud potuerunt, efficient? At, inquires, unde tanta aliorum Exemplariorum à Florentino diversitas, si aliud non extitisset Exemplar? Partim ex incuria, seu ignavia, aut ignorantia, seu stupiditate describentium; partim ex scriptorum hinc inde corrigentium, aut non rarò corrumpentium audaciâ, partim etiam ex laudanda sedulitate illorum, qui menda ibidem reperta, doctissimè, ac dexterrimè emendârunt. Optimè in hanc rem *Lud.*

Miræus ante suam Edit. de An. 1552. Profectò, inquit, eò libentiùs in hanc posteriorem sententiam concedimus, quò certius nobis est, Pandectas Florentinas, de quibus certò constat, esse tamdiu in possessione, quamdiu aliud Pandectarum originativum Exemplar, unde aliæ Editiones emanaverint, ostendatur, siquidem nullus Codex supra sæculum XII. quo exemplar Florentinum Pisas translatus fuit, ascendere deprehenditur, August. de ll. & SS. Cctis ad l. Jul. de adult. Argumenta Hoffmann. tantum probant absolutam, & physicam possibilitatem; nullatenus autem, quòd actu adfuerit aliud exemplar. Neque mendæ in eo repertæ hanc prærogativam eidem possunt adimere: Quòd autem difficilis fuerit ad illas aditus, non verificatur, quamdiu Pisis, ubi negligentius habebatur, sæpiùsque descriptus creditur, extitit. Sed quid ad Pandectas Ivonis Carnotensis? Imprimis non probatur, habuisse integras Pandectas: habuerit itaque quædam fragmenta, seu frustra, aut lacinias, ex quibus quasdam leges scilicet l. 7. II.

§ 13. ff. de spons. desumpsisse videtur, habuerit & integras Pandectas. An exinde probabis, superfuisse, vel ad manus fuisse eo tempore, quo invalescere coepit Jurisprudentia Justinianeae in Italia? Ibi quippe, ubi degebat Ivo, tardiùs invaluit Jus Romanum Pandectarum. Profectò, si tempore, quo jus Digestorum doceri coeperat, aliud Exemplar extitisset, de eo haud dubiè fuisset facta mentio. De Pandectis Ravennatibus tanta est scriptorum varietas, ut hæc unica rem suspectam faciat. Aliqui autumant, Codicem tantùm fuisse ita inventum: Alii has Pandectas fuisse ipsas Pandectas Pisanas, seu Florentinas, quas, cùm studium Romæ defloruisset, Ravennas translatas volunt; sed nobis hætenus non probatur studium Juris Justiniani, præsertim ex Pandectis Romæ invaluisse vid. Joann. Bapt. de Luca de servit. præd. dis. I. n. II. vel, si fuit Romæ quoddam Exemplar, certè tot invasionibus periit, aut de eo quid constare deberet. Add. Panziroll. de clar. Jur. Interp. lib. 2. c. 3. post med. Cæterùm ipse Hoffmann. aliàs contrarius ita de nostro hoc Codice differit. *Nibil detrahā pretio elegantissimi hujus Codicis, cujus similem nostra non novit ætas. Fateor, omninò multa loca ex eo emendari posse: semper illum in pari causa aliis præfero, imò quoties ejus lectio defendi potest, tuendum & eligendum credo.* Auctoritatem hujus libri mirè etiam extollit Huber. Digress. Part. 2. lib. I. c. I. Et hæc de præstantissimo exemplari Florentino sentimus: Quisque liberum suffragium habeat; alios dissentire, uti ubique, ita & hîc libenter patior, dummodò & alii me non ægrè.

PARS III.

§. UNICUS.

De aliis Pandectarum Editionibus.

PPræter MSSta Pandectarum Florentinarum dari etiam 62
 alia, quorum aliqua proximius alia remotius ad Flo-
 rentinam accedunt, satis demonstrant Vaticana, Barberina
 Regia Parisiensis, aliæque (quas inter non est postrema
 refertissima Bibliotheca Illustrissimi Benedictinorum Cas-
 finensium Monasterii, ubi teste *Brenemann* loc. *supra cit.*
lib. 3. c. 3. reperitur Digestum Vetus & Infortiatum, & illud
 quidem antiquissimum) celeberrimæ Bibliothecæ. Ad-
 sunt insuper & alia privatorum hominum MSSta, nempe
 Pilei, Azonis, Accursii, Bartoli, Budæi, Alciati, Zasii,
 Haloandri, Fradini, Vintimillii, Hugonis à Porta, Cu-
 jacii, aliorumque veterum JCtorum, ex quibus variæ
 Editiones emanarunt. Celebratissimæ, ut initio hujus
 materiæ notavimus, sunt Florentina, Vulgaris, & Haloan-
 drica, aut Norica, seu Norimbergica: *Hahn. ad Wesemb.*
diff. 1. p. 2. tantum duas facit Vulgatam, & Pisanam. Alii
 tot numerant, quot sunt Exemplaria typis mandata: Ita
 tradit *Maurit. de libb. jur. com. §. 7.* adeò, ut, tam Ruffardi,
 Contii, Hotomanni, quàm Charundæ, Pacii & Gothofredi
 Editiones ideò diversas à Florentinis putet, quia summa-
 ria, additiones, notæve habent, quæ non reperiuntur
 in Florentina. Sed, hac opinione intermissa, præter Flo-
 rentinam à Lælio Taurellio An. 1553. post decennalem
 laborem Typis editam, duas recipimus NORICAM ab
 Haloandro (hinc etiam HALOANDRICAM) & VUL-
 GATAM. Vulgatam constituit ea lectio, in quam plu-
 res antiquæ editiones, quæ vulgò in manibus omnium
 erant, conveniunt, maximè, quæ ante editionem Nori-

cæ, & Florentinæ prodiere. Posteriores quippe editiones alterutram secutæ sunt. Obstupescis ad ista? Ergo, inquis, dantur antiquiores Florentinæ? Haud dubiè, si intelligas typis datas; sed eæ ipsæ ex MSSis à Florentina hinc inde translatis desumptæ sunt. Equidem MS. Florentinum est omnium antiquissimum, sed non typis datum; Vulgata autem non est certa quædam Editio, certumve Exemplar, sed consensus plurium exemplorum in eandem lectionem *vulgo* jam receptam. Prodierunt equidem jam ante Florentinam variæ Editiones, quarum aliæ completæ, aliæ incompletæ cernebantur. Omnium primo prodiisse Institutiones volunt: Et quidem Moguntia Ann. 1468. Basileæ Ann. 1478. Venetiis Ann. 1484. ubi prima Pandectarum Exemplaria excusa contendunt *apud Cujac. III. ad Africanum in l. 6. de L. Cor. de fals. sæpiusque*, ajunt, *ibidem repetita*. Venetos secuti sunt Galli, uti habet Haloander *in præf. Cod.* De quibus autem antiquis impressis jam pridem locutus Lud. Blaublomius *in not. margin. ad l. un. de remiss.* & in specie de vetusta Nürembergensi Editione, scripsitque hæc ante Ann. 1523. quo prodiit ejus Editio. Paduæ, seu Patavii editum dicunt Digestum novum Ann. 1479. Venetiis Infortiatum, & Novum An. 1485. Digestum vetus An. 1498. An. 1529. in lucem dedit suam Editionem Haloander aliàs Hoffmann. qui omnium primus Florentinas Pandectas juxta collectionem Politiani à Bolognino descriptam edidit. Quamquam ne causus fuerit hoc fateri, cum furtivè hoc fecerit (severissimè enim Bologninus prohibuerat communicationem sui Exemplaris aliis faciendam *vid. Aug. 4. Emend. 14. § 16.*) nec per omnia earum fidem secutus, sed etiam aliis Codicibus usus fuerit, uti notat Struv. *Histor. Jur. Justin. c. 5. §. 16.* Utinam constaret, unde singula hauserit, quantamque authoritatem mereantur, *vid. August. 1. Emend. 2. § 4.* Dicitur etiam

No-

Norica, seu Norimbergica, cum Norimbergensium munificentia in lucem prodierit. Duobus Annis sequentibus etiam Codex & Novellæ lucem publicam typis aspererunt. Porro multa sui arbitrii fecisse dicitur Haloander: sæpissimè, inquiunt, detraxit substantivum, item pronomina, tam relativa, quam demonstrativa, aliasque particulas pro libitu, & nimis audacter mutavit: Secuta est operâ Alciati, aliorumque, Hervagiana Basileæ An. 1541. Horum industria excitavit alios, qui Pandectas ad Codicem Florentinum ediderant. Primus fuit Hugo à Porta, Alter sæpe laud. Taurellius, qui nitidis characteribus exscriptam, servatâ simul Pandectarum Florentinarum Orthographiâ, publicam fecit. Hæc Editio optima est, atque rarissima, ut testatur idem *Struv. l. cit.* ubi varias alias Editiones enumerat. Immensum, eumque immortalem laborem in conferendis Pandectis Florentinis, non sine maximo eruditæ Jurisprudentiæ emolumento, impendit novissimè Heneric. Brenemann, ut videri potest in ejus *Histor. lib. 4. c. 6.* Sub finem seculi XVI. nempe An. 1583. suam Editionem, quæ in omnium manibus versatur, notis, seu glossis brevioribus, &, ut vocant, minoribus (aliæ enim sunt glossæ majores; hinc dicuntur corpora Juris glossati, seu glossata) sensum legis explanantibus, illustravit vir optimè de Jurisprudentia nostra meritus Dionys. Gothofredus. Præstat illius Editio, quæ cura Simonis Van Leewen Abstelodami An. 1663. typis emanavit. Et alia Francofurti eodem Anno. Nec negligenda videtur, quæ prodiit Lugduni An. 1660. & quam Lipsienses An. 1708. procurârunt; meretur hîc legi præfatio ad Lectorem: quæ habetur in Editione novissima Antverpiana de An. 1726. Secutus videtur hic Author plerumque Editionem Florentinam, quod eruitur ex eo, quia, uti in illa, omisus est *ad tit. de usurp. & usuc.* titulus PRO

SOLUTO, & ad *tit. de reb. auth. jud. poss.* titulus de PRIVILEG. CREDIT. Idque pariter testatur *Mauritius de lib. jur. com. §. II.* Postquam tam multa de Pandectis diximus.

63 Interrogas cujus generis sit Pandectarum nomen? Ad Grammaticos te mitterem, nisi viderem, hanc questionem à magnis viris esse agitatam. Augustino in mentem venit Pandectarum genus in dubium vocare, esto antea cum cæteris constanter in foeminino extulerit, vid. *1. Emend. 1. in præf. lib. 3. c. 1. § 3. lib. 4. c. 16. § 17.* Cujac. incertus, utrum genus præferret, promiscuum adhibuit maximè tamen foemininum. Pro virili igitur, præter Augustinum, stat Mekerchus, Stephanus Vossius, Gronov. & alii: Contra sentiunt Casaubonus Giphani. Becmann. Alii, ne terminatio offenderet, singulari usi sunt Pandecten Florentinum vocantes. Alii in singulari masculini - in plurali foeminini generis volunt. Viden' quàm dissona in re tam levi! Quidquid dicendum esset, si Græca derivatio considerari oporteat, ita, ut magis hi, quam hæc Pandectæ dicendum videretur; postquam tamen hæc vox in Latio ab antiquo civitate donata fuit, juxta terminationem, adeoque in foeminino, convenientius erunt effe-rendæ. Vel si crisin evitare quis cupiat, circumscribat, & ad casum applicet, quo genus discerni nequit v. g. in *Pandectis Florentinis*, vel *Pandectæ Florentinorum*.

64 Probatum satis utique dedimus, Pandectas Florentinas tum Vulgatis, tum Haloandricis (esto non semper cæcâ pertinaciâ inhærendum, sed & aliis editionibus aliquid quandoque tribuendum sit) plurimis parasangis præcellere. Jam merito sciscitaris, quomodò in nostram ætatem, & quidem tam quoad Italiam, quàm quoad Germaniam pervenerint? Præter ea, quæ diximus in nostra *Manud. in Proem. part. 3. App. 3.* constat ex dictis superius *num. 51. § seqq.* vix esse credibile à Lothario Impera-to-

tore expressa constitutione fuisse præscriptas & approbatas. Jus quippe Justinianum in Italia (nisi cum *Mauritio de lib. Jur. com. §. 18.* Exarchatum, qui fuit Ravennæ ad ann. usque 752. vid. *Sigon. de Regno Ital. lib. 3. ad eundem Ann.* excipere velis) & regimine publico, atque civili, aliquando viguisse, difficulter probabitur; nam ipsius Justiniani tempore imperium Cæsarum evanuisse, abundè testatur Procopius & Agathias Justiniano coævi, adeoque omni exceptione majores. Citat equidem Gregorius I. qui exiguo post Justinianum tempore Pontificatum tenuit, relatus à Gratiano *in can. 18. caus. 11. q. 1.* quasdam Justiniani Novellas; sed hoc non plus probat, quàm fuisse quoad quasdam Constitutiones noviores satis notum, atque, præsertim in foro Canonico, receptum, & sæpius allegatum; veluti perspicuum fit ex iis, quæ apud Ivonem habet Joann. VIII. Pont. Max. p. 3. c. 38. ibi: *Nostre, inquit, serenitas cum præscriptis Episcopis, inspectis legibus Romanis, ubi habebatur de Sacrilegiis, invenimus, ibi à Justiniano Imp. legem compositionis sacrilegii constitutam (est l. 13. C. de Episc. & Cler.) scilicet in quinque libras auri optimi.* Idem probat Ivo Carnotens. Circa ann. 1100. Epist. 242. quem citat *Maurit. ubi supra §. 20.* qui duobus §§. anteced. ostendit, nomine Juris Romani plerumque iis temporibus, nimirum ante XI. sæculum venisse Codicem Hermogenianum Gregorianum & Theodosianum. Illud veritati convenientiùs videtur, auctoritatem Juris Justiniani magis increvisse, sub Friderico I. qui in Comitibus Roncaliensibus apud Rodericum dixisse fertur: *Nostis, quod jura civilia nostris beneficiis in summum provecta, ac moribus utentium comprobata satis habent roboris:* Major etiam auctoritas juri Justiniano pro iis temporibus exinde fortassis conciliabitur, quòd non tantum sciente, & pariente Lothario, Auditoribus fuerit propositum, adeoque tacitè approbatum,

veluti deducitur ex c. fin. dist. 10. ibi Leo IV. ad Lotharium Augustum: *Vestram flagitamus clementiam, ut, sicut hactenus Romana lex* (præsertim in Ecclesiasticis) *viguit absque universis procellis, & pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur, propriumque vigorem obtineat.* Sed, & vel maximè (cùm prius possit intelligi de alio jure Romano, nempe Codicibus prioribus) quòd postea Fridericus (sive primus, sive secundus) jussit suas Authenticas, seu novellas Constitutiones in Codicem Justinianum inseri, uti testatur ipsemet in *auth. habita C. ne fil. pro patr.* Sanè fuisset suæ Imperatoriæ authoritatis nimis prodigus, si leges suas corpori nullum usum, vel robur habenti inseri curasset; ut optimè monet Stryck. *V. M. P. in procem. §. 20.* Huc faciunt ea, quæ habet Strauch. in *diff. Irnerius non errans c. 2. th. 7.* Et ea, quæ diximus superius cit. *n. 51. & seqq.* Hac occasione, cùm jus Romanum Bononiæ publicè doceretur, legesque magis, ac magis florere inciperent, nec non ex Schola Irnerii in dies augerentur, & prodirent, discipuli, magna authoritas, juri huic etiam in Germania conciliabatur. Inter alios Irnerii Discipulos præstantissimi fuere Bulgarus, Martinus, Hugo, & Jacobus. Equidem Irnerius extremo pressus morbo, interrogatus, cui munus docendi commendaret, respondisse fertur

*Bulgarus os aurèum: Martinus copia Legum,
Hugo mens Legum, Jacobus est quod ego.*

Id est, Lucerna juris. Abierunt nihilominus & hi in sectas: Capita fuere Bulgarus, & Martinus æmuli, cùm suis, ut fieri solet, sequacibus, seu assedlis. Martinus Cæsari (Friderico) Rerum omnium *Dominium*, Bulgarus tantum *Imperium* asseribat. De quibus omnibus consuli potest

Pan-

Panziroll. de claris Jur. Interp. lib. 2. c. 14. Similem adulationem refert idem *Panziroll. d. l. 2. c. 25.* cùm Henricus Imp. Bononiæ esset, & inter Azonem, atque Lotharium JCtos medius equitaret (quantus honor JCtorum!) interrogavit, cuinam merum imperium competeret. Respondit Lotharius: *soli Imperatori.* Azo econtrà etiam *Præsidibus:* Lotharius equum retulit. Azo verò solitus dicere, *quia equum dixi, equum perdidit.* Hoc ævo Gratianus decreti Author, Jurisprudentiam Canonica, immixtis legibus Romanis (id est Justinianeis) multùm illustravit, & ita, tum ab eo, tum aliis Glossatoribus illustrata, Germanis magis magisque innotuit; præsertim (ut nil dicatur, quod Carolus IV. in *A. B. tit. 20. integram l. 5. C. ad l. Jul. maj.* intulerit) cùm institutæ fuerint Academiae, videlicet Heidelbergensis Ann. 1346. Pragensis circa An. 1360. Erfodiensis An. 1389. (cui omnium primò ab Urbano VIII. unà cum Jure Canonico, etiam jus civile docendi facultas concessam fuisse, volunt) aliæque, ut Trevirensis, Coloniensis, Viennensis, & ad eas ex Italia vocati, ac citique Professores, ac demum publicis Imperii legibus jus Justinianum approbatum; ut ostendunt ea, quæ habet *Stryck. loc. supra cit. §. 23. & seqq.* ubi §. 33. pariter probat, standum esse juri communi, nisi ostendatur, vel consuetudo, vel statutum contrarium & quidem ita, ut, si sit consuetudo, si sit statutum juxta communissimam sententiam, strictissimæ subsit interpretationi, & si ista sint dubia, ex Jure communi (Justiniano) lucem accipere, & declarari debere: Ratio est, quia hoc jus, ut testatur *citatus Author §. 31.* Imperii LL. universaliter (salvis statutis, & consuetudinibus antea certò introductis, ac etiam postea usu continuatis, quo casu latiore fortè interpretationem admitterent) receptum fuit. Hinc Maximilianus in *Constit. Wormatiens. von dem G. Otts-Lässterer,*

sterer, se ad Jus Justinianum refert, *vid. ord. Cam. de An. 1500. §. de succession.*; item *ord. Cam. p. 1. tit. 19. in pr. Rec. Imp. de An. 1654. §. 99.* Ejus enim autoritas & veneratio, testante *Lauterbach. in prolegom. ad ff. 2. n. 3. & 4.* quasi jus commune gentium per totam fere Europam deprædicatur, legesque peregrinæ ad illius normam mitigantur, declarantur, ac suppleuntur; quare Duarenus non dubitavit asserere, nullum librum sive græcum, sive latinum extare, qui tantum bonorum, atque utilium rerum complectatur, quantum Juris Justiniani corpus; & post S. Bibliam hoc librò nullum in toto terrarum orbe extare præstantiorem, existimat *Giphan. apud cit. Lauterbach.* Verùm de his, non plus ultra: Incesserat animum cupido etiam de Origine Juris Germanici aliqua seligere; sed cum angustia harum paginarum id vetent, aliis curis reservare cogimur; dummodo labor non sit futurus ingratus.

TITULUS III.

*De Legibus Senatúsque Consultis, &
longa Consuetudine.*

ET

Ad Titulum II. Institutionum.

De Jure Naturali, Gentium & Civili.

SUPPLEMENTA.

Didicimus, quid sit Justitia tanquam finis omnis Juris-prudentiæ seu Juris: Didicimus pariter Juris naturam, ejúsque originem: Jam meritò sequuntur media obtinendi Justitiam, videlicet leges, quibus Actio justa debet esse conformis. Cum autem hæc materia in

no-

nostra Manuductione *ad tit. 2. lib. sub rubrica de Jure Naturali Gent. & Civ.* fusè satis deducta inveniatur, eò nos pro more remittentes, unum tantum, vel alterum dubium juxta ordinem *ibid.* observatum enodabimus

AD PARTEM I.

De Jure Naturali, Gentium & Civili Romano.

DE JURE NATURALI audent dubitare, sed protervè ! An detur ? (2.) sed vix non ineptè ! An cadat in bruta ? (3.) sed prudentiùs ! Quod nam illius objectum (4.) Num prohibens simul sit irritans ? & (5.) demum, An admittat Epikiam ? Quoad *primum*; si ad probandam existentiam Juris naturalis autoritate opus est, adeat incredulus Gentium Doctorem; Hic *ad Rom. 2. v. 14.* ita differit : *Gentes, quæ legem (scriptam) non habent, naturaliter (ex instinctu naturæ) ea, quæ legis sunt, faciunt : Ejusmodi legem (rursus scriptam) non habentes ipsi sibi (dictante rationis usu) sunt lex, qui ostendunt (ipso facto) opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente Conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, & (discursu naturali) defendentibus.* Exempla petis ? Se ipsum, esto nulla extaret lex, quæ parricidium vindicaret, accusavit Cain ex horrore conscientiae poenam talionis pertimescens, in hæc verba erumpendo, *omnis, qui invenerit me, occidet me* : Adeat Oratorum Principem : Ait iste *II. de ll. Hanc, video, sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum Mundum regeret, imperandi, prohibendique Sapientiâ.* In oratione pro Milone de lege non minus aptè differit : *Quam non didicimus, legimus, accepimus; verum à natura ipsa arripuimus, ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.* His nondum contentus, R adeat,

adeat *Plurimum Reverendum Religiosiss. ac Clariss. D. P. Corbin. Thomas, Vice-Rectorem bujatem meritissimum, qui in eruditissimo suo Tract. de Jur. nat. ante annum publicæ disputationi exposito diff. 2. §. 3. & 4. ad confusionem & ruborem tantæ incredulitatis hanc legem demonstrabit: tecum autem negante brevissimè ita discurremus. Agnosces utique, te habere naturam defectibilem, quæ utique errare potest, & hoc de aliis admittes; cùm igitur Author naturæ creaturam defectibilem, quæ à suo fine ultimo deflectere potest, creaverit, debuit utique, ne ei deficeret in necessariis, normam, secundum, quàm, ad suum ultimum scopum tenderet, præscribere, & hanc vocamus legem naturalem, quatenus ab Authore naturæ rationalis provenit, illiusque bonum, atque utilitatem respicit.*

2. Quoad *Secundum* possemus supersedere, cùm sufficienter dictum sit in *Instit. ubi supra n. 5.* sed placuit magis explanare satisfaciendo argumentis contrariis. Sumunt (præter ea, quæ ibid. habuimus) fundamenta asserendi ex ipsis animantium actionibus mirabili ratione ad suum finem attemperatis; *siquidem parentes colere est lex naturæ, & hominibus, & bestiis posita, inquit, Demosth. in Aristog. orat. 1. Camelos, tradunt, ita reverentiâ ferri, ut etiam coacti, cum matre non congrediantur. Prostant in animantibus evidentissima fidelitatis Exempla: de Elephante puerum custodis suæ alente; de alio perfidiam sui custodis dimidiam tantum destinati hordei partem subministrantis, ingeniosissimè detegente; de Leonis admiranda ob acceptum beneficium erga Andromedem quemdam servum gratitudine; de cane sacrum viaticum toties, quoties ad ægrotum deferebatur, comitante, quæ omnia, & alia videri possunt apud laud. Clariss. P. Thomas cit. tract. diff. 3. §. 4. Similia profectò vix in homine requires, vel invenies. De Elephante ait Plinius lib. 8. c. 1. Animalium, maximum Elephas,*
pro-

proximūque humanis sensibus; quippe intellectus illis sermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorūque, quæ didicere memoria: amoris & gloriæ voluptas, imo verò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas. Religio quoque siderum, solisque, ac lunæ veneratio. Ex quibus non pauci sibi persuasum habent; brutis rationem, esto non nihil humanā inferiorem, inesse, adeoque, & legis obligationem. Sed verius, idque certius dices cum *Aristot. lib. 9. hist. anim.* esse **IRRITAMENTA VITÆ HUMANÆ**, seu cum *Cic. lib. 2. de fin.* **SPECULA NATURÆ**, in quibus simulacra quædam virtutum humanarum conspiciuntur, nullatenus à vera ratione; sed ab instinctu naturali quadāque phantasia, quæ non rarò (ratione quasi dormiente, vel incuriā) etiam in homine, dum ex habitu aliquid operatur, advertes, promanantia. Fiunt equidem & ista à brutis, summa ratione, ut prudentissimè ratiocinatur *memorat. observandiss. Author ibid. n. 11.* Sed ratio hæc haud quaquam residet in ipsis animantibus, sed in Authore Naturæ dirigente, quod optimè perspicies, paritate deductā à sagitta, quæ non proprio, sed à dirigente impresso rationali motu ad scopum tendit. Tota hujus mundi Machina ratione regitur; verum hæc non in rebus directis, sed in dirigente reperitur. Exempla superius allata sunt prodigia quædam naturæ ex singulari Authoris naturæ dispositione, fortè vel ad hominum confusionem, vel ad incitamentum, indita.

Quoad *Tertium* & objectum hujus Juris recordaberis, 3
nos dixisse in *Instit. hic n. 6.* esse omnes actus de se (intellige fundamentaliter, seu radicaliter, quippe, ubi non est lex, nondum esse potest formalis prævaricatio, juxta *Apostol. ad Rom. 8.*) honestos, vel inhonestos. Verum instabis, quænam ergo sunt illa, quæ de se bona, vel mala sunt? Si respondeatur cum *Reverendiss. & Magnif. P. Schmier p. m. in*

absolutissimo suo Opere de Jurispr. Can. Civil. lib. I. tr. I. c. 2. Sect. 2. §. 3. Illa, quæ simpliciter, & absolute expediunt naturæ rationali, quæ tali (id est, homini in se spectato) esse præcepta, vel prohibita, illa erunt jure naturali, seu de se bona, vel mala, quia omnis lex debet illa præcipere, quæ spectant ad conservationem illius communitalis, cujus est lex; & illa prohibere, quæ tendunt ad ejus destructionem, ut patet ab inductione: Nondum quiesces; sed urgendo interrogabis: Quænam illa sunt, quæ simpliciter expediunt naturæ rationali esse prohibita, vel præcepta? Habes ulteriorem responsionem: Illa simpliciter expediunt esse præcepta, in quorum præceptionem homo in statu abstracto positus, & ab Authore naturæ interrogatus, consensisset, ut præcipiantur, & illa expediunt esse prohibita, in quorum prohibitionem itidem ejusmodi creatura rationalis condescendisset; quia talis creatura, seu homo in abstracto positus, id est, ab omni statu particulari avulsus, an nempe sit dives, vel pauper, imperans vel subditus nobilis vel plebejus? respondisset pro bono naturæ in se, seu hominis absolute, quæ talis, spectati: scire, siquidem debuisset, quænam sibi sint consentanea, vel dissentanea; aliàs natura ei defecisset in necessariis, si tantum lumen ei non fuisset imperita, ut posset hoc discernere. At, ut prævideo, nondum me dimissum facis, hinc, cum difficile sit, talem hominem fingere, instantius indagas; Quænam ergo in specie sunt, in quæ talis homo consensisset, aut disensisset? consensissetne in testamenti factionem? in præscriptionem? in usuras? hinc nodus, hinc salta! hærendum sanè; & vix respondebitur, nisi petendo principium, & respondendo per id, quod est in quæstione. Quis etenim divinabit responsionem hujus creaturæ abstractæ? Fatendum itaque ingenuè, quædam in specie esse ita obscura, ut vix possit dari regula, in qua intellectus quiescat, nec ultra hæreat du-

dubius; mihi certè nullus hætenùs satisfecit. Hoc pro indubitato recipimus, in mensurando objecto juris naturalis triplici opus esse subordinatione, seu respectu nimirum *creaturæ ad Creatorem, ad se ipsam, & ad proximum.* Ita, ut hæc duo priori, postremum verò medio cedere debeant. Hinc non potest admitti, Socialitatem, ut vult *Grotius de J.B. & P. lib. I. c. I. n. 12.* esse mensuram adæquatam Juris naturalis, cum homo extra socialitatem, qui dari potest, non teneretur jure naturali, quod absurdum est dicere; neque socialitas singulis est præcepta. His jungantur ea, quæ de bonitate, vel malitia intrinseca actuum humanorum affert sæpe laudatus, & nunquam satis laudandus *Clariss. P. Thomas loc. cit. diff. 4. §. 9. n. 9.* Ait ibi: „Si scire cupis, an actus jure naturæ, sit præceptus, vel prohibitus, inspicienda est præprimis ipsius actûs natura, illum cum suo objecto, & fine intrinseco, & simul, cum natura Divina (tanquam principio omnis naturalis bonitatis) ejusque attributis, seu perfectionibus bonitate videlicet, veracitate, fidelitate Justitia &c. comparando: utrùm nimirum (ut nos capimus) cum illis conveniat, & erit intrinsecè honestus, vel disconveniat, & erit hoc ipso intrinsecè inhonestus; quamvis neque istud principium, deveniendo ad hypothesin, careat suis difficultatibus, ut fatetur *cit. Author Colend. ff. ibid.*

Ad *Quartum*: Respondetur, si actus sit prohibitus ob defectum potestatis in agente, vel ob incapacitatem materiæ, aut ob indecentiam in materia repertam, quæ perpetuitatem habet, non tantum est illicitus; sed etiam invalidus: sic contractus, vi, dolo, aut errore substantiali initus, nullus est, quia ista tollunt requisitum essentialle, nempe consensum: Item venditio secunda, si priori accessit traditio, quia venditor amplius non est dominus, consequenter nil habet, quod transferat, est ipso jure

naturali irrita, & inanis: Matrimonium in primo consanguinitatis gradu lineæ rectæ nullius est momenti, ob turpitudinem perpetuam, quam ista conjunctio continere videtur. Si verò actus tantum sit prohibitus ex alio motivo, seu circumstantia extrinseca, etsi sit illicitus, erit tamen validus: Inde est, quòd valeat matrimonium contra priora sponsalia, contra votum simplex castitatis, quia adsunt omnia requisita substantialia, *cit. Magnif. d. l. a. n. 148.*

- 5 Ad *Quintum* patet responsio vix non ex dictis in Institutis de mutatione: sicut enim Jus naturæ non admittit ex parte sua mutationem, sed tantum, quandòque ex parte materiæ, quæ juri naturali subtrahitur, ita etiam non admittit Epikiam propriè talem, quâ nimirum legem non tantum interpretamur, sed etiam emendamus, excipiendo hîc, & nunc ex benigna præsumptione casum, aliàs lege comprehensum. Ratio patet ex ibidem dictis; esset enim pro hoc casu propria mutatio: Admittit tamen Epikiam impropriad, seu declarationem, quâ in dubio interpretamur, casum nunquam fuisse lege comprehensum. Quis enim dicet, cultrum depositum debere restitui domino deponenti, si sit furiosus, esto aliàs jus naturæ obliget ad rem deponenti restituendam?

- 6 De JURE GENTIUM tanquam altera rubricæ parte similiter dubitatur (1.) Num sit vera species legis. Affirmant cum *prælaud. Magnif. d. l. c. 4. & seqq.* non pauci. Negant econtrà alii ex ea potissimum ratione, quia una gens alterâ non est superior, adeoque non lege, sed pacto, & conventionem, quâ hoc jus, receptâ inter gentes quâdam societate, introductum fuit, se se mutuò possunt obligare; omnis enim lex supponit tum superiorem, à quo procedat, tum subditos à quibus observetur. Neque dicas, superiorem in Jure Gentium

tium esse Gentes simul sumptas, deducta paritate à statu Democratico; nam, si, hoc; nullus Princeps, nulla Respublica supremam obtineret potestatem, consequenter falsa esset communis opinio, dari supremos Monarchas, Reges, & Principes, qui non agnoscunt superiorem, nisi DEUM, cum, stante hac sententia, deberent agnoscere Jus Gentium, sic non essent in linea humana suprema Capita ut res clarescit de Statibus Imperii. Accedit, quod, admittâ hâc sententiâ, nulla gens posset alteri movere bellum, utpote quod locum non habet, nisi inter eos, qui superiorem non agnoscunt; ergo. Neque dicas superiorem esse DEUM, ut est Author humanarum Politiarum; certum enim est, dari inter Gentes quamdam relationem fundamentalem societatis, qua illæ inter se connectuntur, ac mutuo sibi subveniunt; hinc opus etiam esse quadam regula, ab eo, qui hanc societatem approbavit, id est DEO Auspice, profecta; Nam esto DEUS, remotè saltem, sit Author hujus societatis, non tamen eam proximè constituit, vel fundavit, legesque eidem tulit, cum de hoc nullibi constet; sicut enim esto sit Author remotus status civilis, nihilominus tamen reliquit facultatem, proximam ferendi leges potestati humanæ; ita etiam, etsi sit Author societatis universalis remotus, voluit tamen Gentibus relinquere potestatem sibi constituendi normam, secundum quam inter se mutuò coirent, quæ salvatur per conventionem tacitam, vel expressam, sine introductione cujusdam legis, ab Authore remoto promanantis: Facit etiam, quod jus gentium non obliget, nisi supposita acceptatione Gentium; sed lex, juxta communem, non dependet ab acceptatione subditorum, ergo. Si dicas: Jus Gentium numeratur ab Imperatore inter species juris legalis: uti patet *in rub. de Jur. Nat. Gent. & Civil.* ergo. Respondebitur ibi sumi jus gentium latè, nimirum

rum pro jure civili, à pluribus Gentibus recepto, quo sensu haud dubiè est jus legale; sed non respectu Gentium, sed respectu subditorum harum Gentium, & hujus occasione tractâsse etiam de jure Gentium propriè, quod, etsi non sit lex respectu Gentium, est tamen lex respectu subditorum. Instas: Est necessaria potestas legislativa respectu subditorum, cujuscunque Reipublicæ; ergo etiam respectu gentium simul sumptarum: Reponitur, prius esse propter nimiam multitudinem, ne oriatur confusio, quod non procedit de Regibus, vel Rebuspublicis, cum non sint in tantò numero, ut indigeant alià lege humana; hinc sufficit, quòd pacto quodam ad certos actus sibi sum-operè congruos se obstrinxerint. Sed quid interest, rogitas, an Gentes teneantur observare hoc jus per modum legis, vel tantùm per modum pacti? Multùm! nam, si per modum legis Gentes tenerentur, ita, ut collectio majoris partis alterâ esset superior, posset hæc ab illa cogi ad leges per majorem partem latas recipiendas, dum è contra ad conventiones, quæ ineuntur inter æquales, nemo potest cogi. Ita ferè *Clariss. P. Placid. Böckhn quondam Coll. observandiss. nunc verò sacrarum scripturarum Expofitor Eru-ditiss. select. Addit. ad lib. 1. t. 2. q. 2. per totum.* Cui sententiæ vix non acquiescerem, nisi pariter difficile videretur admittere (suppositò, quòd gentes vi pacti liberè hoc jus receperint) unam, vel alteram Gentem, imò plures, posse, vel saltem potuisse dissentire, illudque non recipere, esto suppositâ Gentium multitudine, videretur necessarium, vel saltem summè proficuum. Admitti quidem debebit, opus esse consensu Gentium saltem majoris partis, tanquam conditione, sine qua non, sed non singularum: voluit enim DEUS, ut Author humanarum Politiarum, Gentes sibi invicem esse connexas; hinc etiam jura diuturnis gentium moribus introducta immediatè, & directè, in de-
fe-

fectum alterius superioris, approbare præsumendus est. Nec tamen exinde sequitur, Principes in suis territoriis, quoad ea, quæ suos subditos concernunt, non esse supremos, cum jus gentium Gentes simul sumptas respiciat: Replicabit quis, ut prævideo, hoc ad conservandam summam potestatem non sufficere, veluti patet de Statibus Imperii. Verum subest adhuc discrimen: cum à Statibus Imperii ad Cæsarem detur appellatio, vel saltem jus ultimæ cognitionis; quod de supremis Principibus quoad jus gentium dici nequit. Quidquid tamen sit. Nos rem adeò dubiam decidere non audemus. Sed suum cuique judicium relinquimus.

Dubitatur (2.) utrum distinguatur à Jure Naturali? sunt, qui contendunt, jus Gentium à Naturali intrinsecè, & quoad rem non differre; sed tantum extrinsecè & ut loqui amant, quoad diversa connotata, seu denominationem, quatenus jus naturæ singulis hominibus, jus gentium verò integris Gentibus accommodatur; videtur quippe (1.) in variis Juris textibus, & quidem in §. I. & II. de J. N. G. & C. in §. II. de Rer. div. l. 84. §. un. ff. de R. J. l. I. §. fin. ff. de J. & J. Jus naturæ & gentium confundi (2.) Ea, quæ reducuntur ad jus gentium, ut sunt Bella, legatorum Securitas, jura Foederum, Repressalia, Commercia, esse reducenda ad jus naturale: Bellum siquidem (idem proportionaliter de Repressaliis, quibus maxima inest æquitas) est species necessariæ defensionis, quò suppositò pro pace concilianda opus est (præsertim in statu Democratico, quomodo enim aliàs convenient?) Legatorum operâ; hinc illi necessariò & impunè admittendi: Foedera pariter obligant jure naturali; & justè petita ad subveniendum alteri in extrema necessitate (secus enim sunt liberæ voluntatis, seu naturalis potius charitatis) non possunt denegari: Commercia æque sunt necessaria, cum

S

Gen.

Gentium socialitas (jure naturali præcepta *arg. l. 3. ff. de J. & J.*) sine his haberi nequeat. Videtur (3.) Consultius esse, si ea, quæ spectant ad Gentium utilitatem, atque socialitatem reducantur ad jus Naturæ, utpote de se Stabile, fixum, & immutabile, quod vix dici posset de jure libero Gentium consensu introducto. Verum ista non movent, ut à concepta opinione, quam in *Instit.* aperuimus, recedere, cogamur. Siquidem (*Ad primum*) ex juris civilis textibus, & vel ex sola rubrica *de Jure NATURALI, GENTIUM, & Civili* satis patet, ea inter se distinguere, & quidem non tantum extrinsecè, sed in se & quoad rem, sicut Jus Civile à Naturali, & Gentium intrinsecè, & quoad naturam secernitur: magisque hæc doctrina firmatur ex §. 2. d. t. Jus Gentium dicitur, *quod USU EXIGENTE, & humanis necessitatibus GENTES sibi constituerunt.* Jus autem naturæ non usu, sed, ipsa rei bonitate, vel turpitudine ita exigente, non à gentibus, sed ab Authore naturæ DEO T. O. M. introductum fuit. Textus in contrarium adducti, summunt jus gentium improprie, quod est ipsum jus naturæ ab omnibus gentibus necessario receptum, & observandum, ut jam præoccupavimus in *Instit.* Accedit, quòd Legislatoris civilis in decidendis quæstionibus (si tamen in hypothesei voluit decidere, quod non credimus) juris naturalis, & gentium non tanta sit Autoritas, ut ab ea, melioribus rationibus suffragantibus, divortium fieri nequeat. Bella (*Ad secundum*) esto in genere considerata, si aliter una gens ab altera suum recuperare, vel injuriam illatam vindicare nequeat, ad jus naturæ reduci possint, multa tamen sunt in bello, quæ juri non naturali; sed gentium sunt adscribenda; hoc quippe jure bellum debet esse solenniter indictum, nec aliàs inter moratiores gentes reputatur (in linea belli) justum, ut habetur ex *Cicer. officior. l.* Nefas insuper est in bel-

bello, ubi pericula aliundè fatis sunt aucta, hostem veneno occidere, aut aliàs, arma, fontes venenare, vel corrumpere, ubi econtrà jus naturæ non vetat, quomodo-
cunque perimatur hostis : Jure Gentium non Naturali (hoc enim jure possent occidi) receptum est, ut captivi non occidantur, sed redigantur potius in servitutem, quod utique mitius est : Legatos jure gentium esse inviolabiles, patet ex *Liv. histor. lib. 2. c. 4. in fin. ibi : de legatis paululum addubitatum est, & quamquam visi sunt comississe, ut hostium locò essent, tamen JUS GENTIUM valuit, tum ex l. ult. ff. de legation.* Nam absolutè loquendo, utique legati non sunt necessarii, cùm alio modo sive pax sanciri, sive alia negotia tractari possent. Deinde alia sunt, quæ competunt legatis, plane ad jus naturale non reducibilia, quò spectant immunitas fori conventionis etiam in delictis (privatis) competens; item jus revocandi domum, honor &c. Fœdera similiter plura habent jure gentium adventitia: quòd nempe ad jura Majestatis pertineant: quòd etiam ex magna æquitate (esto non sit extrema necessitas) debeant admitti, quòd in alia etiam materia soleant recipi, v. gr. non tantùm circa bellum contra hostes, sed etiam circa fines regendos; circa commercia exercenda &c. In repressalibus jus naturæ se habet negativè, seu permissivè; jus gentium verò positivè eorum facultatem imperitur, ita, ut respectu utentis, sit quidem tantùm lex permissiva, respectu patientis verò præceptiva, ut hunc modum pati teneatur. Commercium esse absolutè necessarium, nondum probatum vidimus; hinc potius hætenus persuasi sumus, etiam sine commerciis posse gentes absolutè loquendo subsistere. Neque illud (*Ad tertium*) credimus, consultius esse, si omnia, quæ spectant ad gentium utilitatem, vel socialitatem sint firma, & immutabilia, cùm sæpe variatis circumstantiis, legem ipsam variare oporteat. Ac-

cedit, quòd jus naturæ tantùm in absolutè necessariis; jus verò gentium etiam in utilibus, & maximè convenientibus prospiciat, uti patet de commerciis; sed de his plura vide apud *Plurimum Reverendum ac Clariss. D. P. Placidum Böckhn Jurispr. Can. lib. 1. tit. 2. p. 2. quæst. 2. per totum.* Jungantur ea, quæ habet *cit. Clariss. P. Thomas diff. 3. §. 9. per totum.* Ubi hanc quæstionem mediò distinctionis solidissimè, ut solet, resolvit.

- 8 Juris Civilis Romani numeravimus in Institutis quinque species, *Legem, Plebiscitum, Sctum, Principis Placitum, Edicta prætorum, Responsa prudentum.* De quinque ultimis satis diximus in *Historia Juris*: Aliqua restant circa modum de prima: Modum verò ferendi leges apud Romanos describit *Heinec. Antiq. Rom. Instit. lib. 1. t. 2. §. 1. & seqq. (1.)* Magistratus major, cui cum populo agendi jus erat (nempe Reges, Interreges, Dictatores, Consules, Tribuni militum, Censores, Prætores, uti exempla traduntur ibidem de lege *Ælia Sentia à Coss. de Lege Pinaria de Ambitu, Tribuno interrogante, latis*) domi adhibitis viris prudentibus, qui judicarent, an esset è Republica? Concipiebatur (2.) comunicabaturque cum Senatu, sine cujus auctoritate cum populo agere nefas erat; cum verò Senatus nonnunquam difficilis esset in permittendis Comitibus, Lege *Mænia* cautum fuit, uti rogatore, quò Patres antea suffragia Authores fierent ejus rei, quam populus jussurus esset, id est legis ferendæ. Sequebatur (4.) promulgatio, quâ exponebatur, ut quilibet è populo eam legere, ac expendere secum posset, an renovanda, vel antiquanda lex esset. Spatium promulgationis, seu deliberationis erat *trinundinum*, id est trium nundinarum, seu 27. dierum, cum singulis 9. diebus recurrerent nundinæ. Sequenti post elapsum trinundinum die (ipsis enim trinundinis cum populo agere non licebat) conveniebat populus in
cam-

campum Martium, hisque peractis, magistratus quis POPULUM JURE ROGASSE, & POPULUS JURE SCI-
VISSE dicebatur (5.) lex ipsa ferebatur in Comitibus olim
curiatis postea *centuriatis*, id est, à præcone recitabatur, ac
is, qui rogatus erat, eam *suadebat*, nec tamen deerant, qui
dissuaderent, quod tam Tribuni plebis, quàm privati, si
eis à Magistratu concio dabatur, facere poterant: auditis
(6.) Orationibus, præsentibusque Sacerdotibus Divina ex-
ponentibus sitella, vel urna deferebatur, in quam conji-
ciebantur centuriarum nomina, fiebat *Sortio*, quæ centu-
ria prima, quænam secunda è sitella ad ferenda suffragia
exiret: Interim (7.) licebat iis, quorum intererat (Tri-
buniplex) solenni illo VETO legi interdicere: Id etiam
faciebant Consules, vel interdicendo, vel dies comitiales
eximendo, vel ferias latinas indicendo, vel etiam Augu-
res malum omen, fortè, quòd de coelo fulsisset, tonuis-
set, *aves adversa portendissent*, prædicendo: & ita, re in-
fecta, discedebant, si verò (8.) Nihil sinistri obnunciabatur
ipsa jam sequebatur *Rogatio* solenni formula: *Velitis, jubea-
tis Quirites: hoc ita, uti dixi, ita, vos Quirites rogo.* Additis
verbis: *si vobis videtur, discedite* (post legem tabellariam)
tabellam jubebo dari. Quo facto, in suam quisque centu-
riam, in qua suffragium laturus erat, discedebat. Facta
(9.) discessione, ferebantur *suffragia* olim quidem voce;
introducà vero lege tabellarià, tabellis, quarum uni in-
scriptum erat: *V.R. UTI ROGAS.* Alteri *A.* id est, AN-
TIQUA PROBO (10.) distribuebant has tabullas *Diribit-
tores*, quibus adstabant 900. custodes, ne fraus in distri-
buendis tabellis admitteretur: Erantque adstructi pro
qualibet centuria pontes, per quos ordine, quò à Præ-
cone vocabantur, transirent, & tabellas, quæ cuilibet
à capite pontis subministrabantur, in extrema parte desti-
natis cistulis imitterent. Reversi è ponte intra cancellos,

quos ovilia vocabant, includebantur, ne sæpiùs sese ad suffragia intruderent. Latis (11.) suffragiis, *Diremptio* fiebat, & tabellæ, seu suffragia à custodibus punctulîs numerabantur, pluribûs pro legis sententia inventis, SCITA, vel PERLATA. Si contra ANTIQUATA dicebatur. Lex verò Perlata (12.) Jurejurando firmabatur, ærique incisa servabatur. Nomen plerûmque à Consulibus, ut lex *Ælia Sentia*, *Pappia*, *Poppæa*, *Fusia Caninia*, accipiebat; aliquando etiam à Dictatoribus, Prætoribus, vel Censoribus, ut lex *Amilia*, *Aurelia*, quandôque etiam à materia, ut lex *Agraria* &c. nuncupabatur. Locus ferendi leges, uti tradit *Hoffmann. Hist. Jur. part. 1. period. 2. §. 3.* si majores interessent Magistratus, erat campus Martius extra Pomerium; si verò à minore Magistratu, puta Tribuno-Plebis, ferebatur, non erat determinatus.

AD PARTEM II.

De Jure Positivo.

- 2 **M**ateriam de jure Positivo satis fusè deduximus in Institutis; hinc ad unum tantum, vel alterum dubium respondebimus. Si prius vim legis à Demosthene & Chrysippo didiceris. Uterque relatus à *Marciano in l. 2. §. 1. ff. b. t.* Ait ille: *Lex est, cui omnes obtemperare convenit, tum ob alia multa tum vel maximè eo, quod omnis lex inventum, ac munus DEI est.* Pergit iste: *Lex est omnium Divinarum, atque humanarum rerum Regina. Oportet autem eam esse præsidem, & bonis & malis: & Principem & Ducem esse, & secundum hoc, regulam esse justorum, & injustorum, & eorum, quæ naturâ civilia sunt, animantium, præceptricem quidem faciendorum.* Hæc Stoici! Jam alibi omissa scire cupis, & quidem *Primo*: Num liceat Statibus Imperii statuta juri communi contrariantia condere? Potissima ratio dubitandi est, quia

quia jus commune, si non expressâ, certè tacitâ quadam conventionem Statuum Imp. receptum scimus, ut adeò in unius ex Statibus arbitrio non videatur, an eo jure uti velit, vel non? cùm, quod erat voluntatis, factum sit postea necessitatis. Medio distinctionis res erit decisa: Si sermo sit de administratione Justitiæ in causis, quæ ipsum statum cum aliis Imperii Statibus, vel civibus concernunt, haud dubiè non poterit se juri recepto amplius eximere; imò sub hoc respectu nulla eidem competit potestas legislativa; hinc neque facultas immutandi jura. Si verò administratio Justitiæ respiciat suum territorium, sive subditos (experientia teste) nihil obstat, quò minus possit à jure communi recedere: Non enim censentur Status Imp. jus commune aliter recepisse, quàm in quantum videbatur congruere utilitati sui territorii. Accedit, quòd neque Imperii, neque reliquorum Statuum interfit, quo jure alter Status in suo territorio, aut erga suos subditos utatur. Modò ejusmodi statuta non in præteritum extendantur, & legitimè publicentur, quò in exterorum notitiam perveniant; ne hi in hoc territorio novis legibus instructo, veteres secuti lædantur, uti prudentissimè advertit *Stryck. V. M. P. de ll. §. 7. in fin.* qui etiam in *antec. §. 6.* docet, quòd, & si Imperii placitum à reliquis Statibus sit approbatum, ut communem in Imperio habeat auctoritatem, possit unus, vel alter Status modestè contradicere, & jura sui territorii huic placito contraria sibi reservare, ut exemplum affert de Electore Saxoniae, qui contra constitutionem Wormatiensem à Carolo V. *An. 1521.* latam, quâ fratrum filii cum suis patruis in stirpes vocantur, protestatus est, vid. *cit. Recess. Wormat. §. Doch hat unser Oheim. Berlich. part. 3. conclus. 24. n. 17.* Porro, uti potest Status Imperii per statuta particularia legibus communibus derogare, ita, &

po-

poterit derogare Imperii Recessibus, quidquid contra sentiat *Myler ab Ebrnbach. de Princ. & Statib. Imp.* cùm vix, prout bene testatur *laud. Stryk. §. 8.* Provincia detur in Imperio, quæ non habeat statuta Imperii Recessibus contrariantia, utut enim ejusmodi Recessibus subsit clausula illa, daß sie (id est Status) die obbeschribene Puncta stät, fest, und unverbrüchlich halten wollen, hoc tamen non respicit negotia inter subditos Statuum, sed tantùm ipsum Imperium ejusque status inter se concernentia.

- 10 Quæres ulterius, an liceat subdito eâ solùm mente è suo territorio egredi, ut legem v. gr. jejunii, aut abstinentiæ servare non teneatur? Casus esto: Tempore hoc quadragesimali, quo hæc scribimus, clementissimè hic Salisburgi in civitate permissus est esus carnum; non item Lauffingæ, locò hinc tribus horis distante: poteritne civis Lauffinganus huc Salisburgum proficisci ex solo motivo comedendi carnes? Pro utraque stant graves Authores. Mihi tamen semper probabilior fuit visa affirmativa, quia talis utitur jure suæ libertatis, dum territorium egredi, uti supponimus, non est prohibitum; nec hoc facit, ut legem contemnat (si enim hoc fine, egrederetur, haud dubiè peccaret) sed potiùs, quia illam veneratur, se confert ad locum, ubi non viget, qui finis non est inhonestus. Neque dicas, esse inhonestum velle, legem declinare, quæ lata est ob bonum spirituale subditorum; Nam hoc est verum, si velit hoc facere, in loco ubi lex viget: non item si aliò se conferat, cùm Pastoris non intersit per se loquendo, ut oves, quæ hîc & nunc non sunt in ovili, legem observent. Si dicas, vix posse fieri, ut non adsit virtualis contemptus; Nimis scrupulosus es, cùm possit præcisè hoc animo territorium egredi, quia legem veneratur, & consequenter se conferre ad locum, ubi cessat, facta paritate de eo, qui animo mutandi domicilium.
- aliò

aliò migratur. Neque obstat *declaratio Cardinalium de An. 1627.* approbata ab Urbano VIII. vi cuius non licet se conferre ad locum, ubi Tridentinum non est receptum ad contrahendum matrimonium clandestinum, additâ ratione, quia contrahentes cum fraude contrahunt: Nam disparitas lata est, cùm matrimonium clandestinum, licet non ubique sit invalidum, est tamen ubique illicitum; hinc non immeritò talis animus peccaminosus (cùm velle matrimonium clandestinum contrahere in loco, ubi Tridentinum non est receptum, jam peccatum involvat) potuit irritari, hoc ipso quod tendat ad matrimonia saltem illicita, adeoque peccaminosa. Minus obstat *Bulla Clementis X. de An. 1670.* quæ incipit: *Suprema magni Patrisfamilias præordinatio.* Statuitur ibi, licere Religiosis, quibus concessa est facultas absolvendi à casibus reservatis, absolvere confluentes ex alia Provincia à peccatis reservatis in Provincia confluentium (non in propria ubi approbatus est) nisi noverint, poenitentes illos *in fraudem reservationis* ad aliam Dioecesin migrâsse: Siquidem, uti apparet ex ejus formalibus, quæ allegat *Clariff. D. P. Böckhn lib. 1. Decret. §. 5. n. 91.* ibi *in fraudem reservationis*, loquitur de animo fraudandi legem, ad quem Confessarius, vel maximè attendere debet; nos autem negamus, hunc animum semper debere adesse, simulque admittimus, posse Legislatorem, si exinde contemptum legis, vel scandalum advertat, in specie prohibere ejusmodi egressum, de se quidem licitum, sed hic, & nunc periculo scandalii, ob nimiam fortè frequentiam obnoxium: Imò, etiam ab hoc abstrahendo, sicut poenitentem circa talem actum præteritum peccati non damnarem, ita suaderem, ut imposterum abstineat, cùm sententia contraria, etsi non sit verior, sine dubio tamen cautior sit, & securior.

Quæres insuper, utrùm adhuc sedeat opinio in In-
sti-

stitutis exposita, peregrinos teneri legibus particularibus loci, per quem transeunt? Fixa sedet, donec validioribus argumentis eam dimoveris. Afferam, inquis: Audiamus itaque. Ille, arguis (1.) non tenetur legibus loci particularibus, qui in morali æstimatione non censetur præsens, atqui peregrini, cum transeunter se habeant, non censentur præsentibus, veluti probatur ex *c. 3. de V. S.* ubi explicatur, cur Salomon se dicere potuerit unigenitum, cum tamen fratrem uterinum habuerit, & dicitur, verum dixisse, cum natus statim abierit, vel decesserit, ita, ut non fuerit reputatus adfuisse. Arguis (2.) Peregrini non sentiunt commodum territorii, per quod transeunt; non equidem potest Legislatores cum tali advena nec in votis, nec juramentis dispensare, vel illum ordinare, ergo neque debet sentire incommodum. Arguis (3.) demus vigere in hac Metropoli statutum, ut Missam in Festo S. Virgilii non audiens ipso facto sit excommunicatus: Profectò nemo dixerit peregrinum, qui Missam neglexit, censuram incurrere *arg. c. 21. de sentent. excom.* Verum nec ista à sessione dimovent. Non *Primum*; Negatur enim, peregrinos non censeri præsentibus; quippe, si hoc verum esset, nunquam legibus loci, per quem transeunt, tenerentur, quod falsum esse, ipsi Patroni sententiæ contrariæ in exceptionibus, quas faciunt, debent fateri: Exemplum Salomonis non facit ad rem; inculcabat Sapiens *Prov. 4. v. 3.* Filiis, ut audirent, disciplinam Patris, testaturque de se ipso, se audivisse præcepta Patris: & in hoc sensu se verè dixerat, coram matre sua unigenitum, cum alter natus, & statim mortuus doctrinam patris audire non potuerit; hinc meritò, quoad hunc effectum, non habetur pro nato. Cæterum constat, utique natum, esto mox decedat, rumpere testamentum *S. 1. de exher. lib. l. 3. §. 3. ff. de injust. rupt. irrit. testam.* aliosque juris ef-

effectus obtinere. *Non Secundum.* Siquidem nec nos dicimus, teneri omnibus legibus, vel gaudere omnibus privilegiis: uti enim dantur leges pro civibus tantum, aut permanenter subditis, seu incolis, quò spectant leges, respicientes jura civitatis, seu incolatus; & simul etiam datur, si materia sit communis tam civibus, quàm aliis, potestas hanc materiam communem respiciens; ita pariter dantur privilegia, quæ respiciunt subjectionem permanentem, & verè talem; & dantur alia, quæ subjectionem quasi talem spectant. Nonne, uti legislator potest prohibere, ne peregrini quamdiu sunt in provincia, seu territorio emant, vel vendant, ita potest illis hanc facultatem, fortè civibus restrictam, concedere, seu relaxare. Jam nobis sermo est, de legibus, quæ respiciunt materiam omnibus communem, non quæ specialiter tantum cives, vel incolas concernit, quò spectat dispensatio in votis, juramentis, vel collatio ordinum. Deinde hoc argumentum rursus nimium probaret, uti consideranti, quæ diximus in *Instit. de J. N. G. & C. num. 30.* *Non Tertium*, quod prorsus non facit ad rem: An ignorare nos putas, sententiam contrariam esse probabilem; vel existimas, nos eò delabi confidentiæ, ut cum, qui contrariam sequitur, cujusdam contumaciæ, quæ tamen ad excommunicationem requiritur, arguamus? Absit! & nos talem, si practicè se resolverit, absolvimus, monentes tamen, ut nostram sententiam, utpote in se veriore, probabiliorem, & securiorem imposterum, ob periculum generale scandali, sequatur.

Interrogas, quando leges universales incipiant obligare? Recordor, in Institutis dixisse post duos menses à facta promulgatione: Verum mox cit. *Clariss. P. Böckhn de constitut. n. 112.* ea pro contraria affert fundamenta, ut iisdem vix possim resistere. Ratio ejus princeps est, quia hoc

tempus, neque ex natura rei, ut per se patet, neque ex dispositione juris requiri videtur, nam *nov. 66.* quæ est Achilles hujus sententiæ, tantum loquitur de legibus, dispositiones testamentarias concernentibus, ubi quippe pugnat specialis ratio, quod Imperator noluerit ultimas voluntates, quarum sumus est favor, irritas habere ante promulgationem in singulis provinciis, & secutam aliquam moram, intra quam leges probabiliter ignorari amplius non possent; ne alioquin plura testamenta, à nescientibus more pristino condita, suo valore & effectu destituerentur. Hinc est, quod tam in præfatione (ibi, & multis propter hoc periclitantibus testamentis quàm in *cap. 1.* (ibi: *Sancimus itaque ex illo nostras constitutiones, QUÆ PRO TESTAMENTIS SUNT.* Paulò post: *ne legum ignorantia TESTAMENTA homines facientes, videantur prævaricari legem.* Rursus paulò post: *Si scripta fuerit HUIUS MODI LEX. Non enim volumus DEFICIENTIUM infringi VOLUNTATES*) solummodò de testamentis fiat mentio; atque de iis tantum rationes decisionis obtineant. Idcirco firmiter credo, hanc novellam constitutionem solummodò ad eas leges accommodari posse, quæ aliis negotiis, aut actibus solennitates quasdam præscribunt, ne, cum publico dispendio nullitates emergant. Imò hanc legem non esse generalem, luculenter deducitur ex *d. c. 1. §. 1. & 2.* ibi: *propterea sancimus, seniore in Justiniano positam Codice legem (29. C. de testam.) valere hic quidem, ex quo insinuata est: In provinciis EX QUO DIRECTA ET PALAM FACTA EST, IN UNAQUAQUE METROPOLI; In §. 2. Alteram verò novellam (Nov. 18.) decernentem, quod filiis relinquatur, valere in hac felicissima Civitate, & in Provinciis POST DUOS menses insinuationis.* Huc etiam quodammodo respexit Concilium Trident. *Sess. 24. de ref. matr. c. 1.* ubi 30. dies requiruntur. Si dicas rubricam esse generalem: Reponimus, non-
dum

dum constare, an rubricæ in novellis habeant vim decisivam, cum non constet de earum Authore. Certè probabilius contrarium docuimus in *hist. Jur. ad Instit. Append. 2. n. 6. in fin.* Huic sententiæ re ipsa novissimè subscripsit *Plurim. Rev. Religiosiss. ac Clariss. D. P. Oddo Scharz, Coll. Observandiss. de Constit. n. 48.* ubi docet, in Provinciis legem obligare, quàm primùm eis PUBLICE innotuerit.

Rogas prætereà, utrùm leges debeant promulgari in singulis Provinciis, num sufficiat, si in Metropoli sint promulgatæ? Non sufficere præter alios quàm plures defendit *Illustr. D. Petr. de Marca de Concord. Sacerd. & Imp. lib. 2. c. 15. & Van. Espen. Tr. de promulg. leg. p. 1. c. 2. & 3.* Quibus & nos, eò lubentiùs accedimus, quò minùs hætenus à nobis impetrare potuimus, ut dicere debeamus, sufficere promulgationem in Metropoli factam. Ratio retrahens est, quia, ut lex sit lex, & obliget debet legaliter (id est publicè & moraliter, nimirum juxta prudentum hominum æstimationem) esse apta percipi in loco illo, ubi est lex, & vult obligare; sicut enim simplex promulgatio est necessaria, ut fiat simpliciter potens ad obligandum, ita etiam opus est promulgatione qualificata, nempe in singulis provinciis, ubi vult obligare, ut ibi fiat potens ad obligandum; est enim moralis allocutio ad populum, & quidem non privata; sed publica; hinc etiam debet ubique, ubi obligare vult, fieri: aliàs non erit moralis allocutio. Quis enim, amabo! dicet, vel credat, legē Romæ, aut Viennæ promulgatam, esse aptam percipi modò morali, & publicò hîc Salisburgi? Dices: sufficit, quòd possint aliàs hîc venire in notitiam: Hoc solemniissimè negamus, quia ejusmodi notitia est tantùm privata, & non legalis.

Instabis hoc ipso utique, quod sit in Metropoli promulgata, jam est absolutè, & de se apta percipi. Ita est: est de se, & absolutè apta percipi, quatenus omnes, si ibi

fuissent, protuissent illā percipere: Sed non moraliter, cum vix sit possibile, ut omnes totius Regni subditi, vel saltem major illorum pars in Metropoli reperiatur; vel si foret, tantum foret per accidens; extra metropolim verò non sit moraliter apta percipi, nisi promulgata; unde jam sequitur, extra illam non obligare, neque enim tenemur credere, nisi modo legitimo, & moraliter lex promulgetur ibi, ubi vult obligare; neque illud credimus, Metropolin, v. g. Romam, repræsentare, ut volunt, totum Imperium, vel Regnum, cum hoc imprimis sit, in materia substrata, contra naturam rei, & deinde nulla legali auctoritate suffultum. Adest, in his, sufficiens auctoritas legalis, dum *in c. 1. de postul. Præl.* rejecta fuit excusatio Episcopi Antissiodorensis, qui legem interdicti ideò neglexit, quia tantum in uno loco nempe Viennæ in Gallia, non item in sua Dioecesi fuit promulgata. Si ad hunc textum respondebimus, Episcopum prætendisse promulgationem singulis faciendam, quæ sententia, ut inepta, fuit meritò rejecta; haud dubiè regeres, vix esse credendum, Episcopum fuisse tam bardum, ut promulgationem singulis faciendam obtenderit: At fuerit Episcopus tam bardus, vel non, hoc saltem apparet in ipso textu, ejus excusationem fuisse frivolum hoc ipso, quia prætendebat, ut singulis fieri debeat promulgatio veluti manifestum faciunt verba reprobatoria Pontificis: *nec sit necessarium (inquit) cum constitutio solemniter editur (id est, ut nos capimus, publicè affigitur) aut publicè promulgatur, ipsius notitiam SINGULORUM auri- bus PER SPECIALE MANDATUM, vel LITERAS inculcare.* Quæ reprobatio extra oleas vagaretur, si excusatio non respexisset promulgationem singulis faciendam. Paucis! Episcopi excusatio hæc fuit, quòd non fuerit adstrictus ad servandam interdicti sententiam, *quæ ad EJUS notitiam nec per literas Pontificias, nec per Cardinalem, qui sen-*
ten-

tentiam promulgârat, nec per deputati ad hoc executoris mandatum, vel literas pervenisset. Consequenter exigebat, debuisset sibi fieri promulgationem: nec contentus erat promulgatione generaliter, in Provincia tamen, facta: quæ excusatio haud dubiè erat frivola, & inepta. Non equidem ignoramus, adversam sententiam firmari Stylo Curiae, dum juxta illius observantiam tantum Romæ promulgantur leges universales. At, uti Stylus Curiae non potest immutare naturam rei, ita, illum eò minùs reprobamus, quò curiae Romanæ notius est, adesse Romæ Agentes, ut vocant, ex omnibus Dioecesibus, qui de lege in forma authentica transmittenda, ut in singulis Provinciis promulgetur, debent esse solliciti. Accedit, quod Stylus Curiae non semper se extendat ad alias Provincias, ut observat *P. Engel de const. n. 67.* Quid, si legislator jubeat & exprimat, ut obliget, esto tantum in Metropoli sit promulgata? Legislator non potest mutare substantiam legis, adeoque tam parum hoc facere valet, quàm parum jubere, ut lex planè non promulgata obliget? Romæ enim, vel Viennæ promulgata, hîc prorsus non est promulgata, ergo prorsus non obligat. Exempla affers; hinc ab actu ad potentiam bona erit argumentatio. Jussit hoc Clemens V. & Urbanus VIII. in Constit. 115. quæ incipit *Romanus Pontifex.* Item exstat constitutio Innocentii XII. quæ incipit. *Speculatores &c.* ubi id ipsum præcipitur. Jusserint hoc: tantum probat, quòd Legati, vel Agentes Provinciarum teneantur illas locorum Ordinariis transmittere, & Isti curare promulgationem. Secus nunquam obligabunt. Exclamas impatiens: Testantur tamen Authores gravissimi in diversis Provinciis scribentes, obligare, esto non fuerint promulgata. Si autoritate extrinseca pugnandum, tibi non cedimus, cum Authores æquè graves testentur contrarium. Neque quærimus, quid Romæ fiat; sed quid
fic-

fieri deberet, *l. 12. ff. de off. Præs.* & quænam in se sit sententia probabilior: Non inficiamur, quod palam fit; neque dicam illis Authoribus scribimus; sed hoc, omnium bona pace, contendimus, de jure opus esse promulgatione in singulis Provinciis. Authores pro utraq; sententia citantur à *Magn. P. Schmier p. m. Jurisprud. Can. Civil. lib. 1. tract. 1. c. 5. n. 11. & 12.*

14 Ab usu æquè utilis, ac explicatu difficilis est quæstio, quomodo, & quando lex in præsumptione fundata obliget? Præprimis notandum aliam esse legem in præsumptione facti, seu particulari fundatam, aliam in præsumptione Juris, seu universali, prior dicitur, quæ prohibet actum tanquam unicè obnoxium nocumento boni privati, vel quæ respicit circumstantiam concernentem solummodò bonum privatorum. Posterior est, (1.) quæ vel prohibet actum obnoxium periculo nocumenti boni publici, vel (2.) quando via esset inventa eludendæ legis, si prætextu cessantis periculi deflectere liceret à norma lege præscripta, quòd tunc potissimùm obtinet, quando difficulter cognoscitur, an pro casu hoc vel illo adsit periculum, nec ne, ut est in actibus ob defectum Judicii irritatis, saltem si sint irrefcindibiles, ut professio religiosa. Item in contractibus pupillorum, minorenium sine autoritate tutorum, vel curatorum consensu initis, vel (3.) si lex ob frequentia pericula certas solennitates præscribat. Hic, generaliter notes, velim, non sufficere qualecunque commune periculum, ut lex dicatur in præsumptione generali fundata; omnes enim leges feruntur de iis, quæ frequenter, & communiter accidere solent, adeoque ad promovendum bonum, & averendum malum communiter timendum, sed debet esse periculum proximum, ut lex elideretur, si liceret ab ea recedere, revid. dicta in *Instit. ad tit. de Nuptiis p. 1. num. 3. vers.* Ad secundum negatur. His præmissis

Respondetur I. Legem in præsumptione tantum facti fundatam, non obligare in conscientia, si cesset periculum, cujus intuitu actus erat prohibitus, quia cessante ratione legis, cessat legis obligatio *c. 60. de appell.* sic lex præsumit, confessum esse debitorem, permittitque contra eum ferri sententiam; non tamen obligat, si probetur error confessionis, quia lex tantum obligat ex præsumptione, quod error in confessione non intercesserit.

Respondetur II. legem in præsumptione universali fundatam obligare, etsi pro uno, vel altero casu cesset ratio, propter quam actus erat prohibitus, quia semper manet periculum generale, ut patet in matrimonio clandestino, quod, etsi pro aliquo casu cessaret periculum, quod partes non sint negaturæ, tamen semper nullum est. Porro, si finis legis obtineri possit, modò servetur in foro externo, tenetur Judex in conscientia secundum illam in foro externo procedere, & partes, ne per vim aliud evincere præsumant, ejusmodi sententiæ parere: Hujus indolis lex est, quæ pactis nudis actionem negat, ne tribunalia impleantur litibus, adeoque Judex tenetur actori ex pacto nudo, saltem Jure Romano, negare audientiam, nec actor potest tale debitum vi extorquere, etsi debitor maneat in conscientia obstrictus vid. *Magnif. P. Schmier loc. cit. c. 1. sect. 3. §. 3. per totum, & Clariss. D. P. Coll. Bökh n. loc. cit. §. 3 n. 45.* ubi hanc materiam solidis exemplis dilucidant.

Ego ulterius eruo, toties legem in præsumptione universali fundari, quoties Authores vel omnes, vel saltem communiores conveniunt. Sic nemo disputat, an contractus à pupillo, vel minorenni initus sine tutore, vel curatore valeat? an testamentum ab impubere conditum robur obtineat? nullus quærit, an in effuso, vel ejecto culpa habitatoris intercesserit, nec ne, cum hæc semper præsumatur dummodò ex ejus cænaculo effusum, vel ejectum

etum sit. Ulteriùs impedimentum publicæ honestatis oritur ex sponsalibus propter familiaritatem, quam sponsi habuisse præsumuntur; atqui inter absentes cessat hæc præsumptio, & nihilominus adest impedimentum. Addantur ea, quæ habet supra *laud. Colendiss. D. P. Collega Scharz loc. cit. n. 52. & seq.*

- 15 Sciscitaris denuò, an possit Princeps per legem jus subdito quæsitum auferre? Respondetur extra causam boni publici negativè, quia etiam Princeps tenetur jure naturali, quod dictat, neminem lædere; jus suum cuique tribuere; non posse quemquam cum damno alterius fieri locupletiores §. 3. *b. t. l. 10. §. 1. ff. de just. & jur.* textus plures vid. *apud cit. Magnif. d. loc. sect. 2. §. 5. n. 198.*

Oppones textus alios S. Codicis *1. Reg. c. 8. v. 11. ibi: hoc erit jus Regis, qui imperaturus est vobis, agros vestros, vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis & c. servos quoque vestros, & Ancillas auferet, & vos eritis servi ejus.* Respondetur hos & similes textus non esse ad rem, cum tantum se habeant narrativè, seu prophetizativè ex ore Samuelis. Aliter dicendum, si fiat ex causa necessitatis, vel utilitatis publicæ, quia talis potestas est necessaria ad gubernationem Reipublicæ, ac in simili casu bonum privatum debet cedere bono publico; reditque primæva rerum communio *cap. 8. dist. 47. hic in facto,*

- 16 Quæsitus fui, an pacta dotalia, ubi viget jus commune, quibus secundæ conjugii ultra portionem filialem, existentibus liberis primi thori, contra *legem 6. C. de secund. nupt.* relinquebatur, potuerint confirmatione Principis roborari. Ratio dubitandi non erat levis, cum Princeps in suo territorio possit condere statuta contra jus commune, consequenter dictam *legem sextam* enervare. Roborabatur hæc opinio ex eo, quod Princeps, confirmando ejusmodi pacta, visus fuerit pro hoc casu dispensare. Accedit, quod

quòd non minùs possit per privilegium, quàm per statutum. Verùm his non obstantibus, respondi negativè ex unica hac ratione, quòd non possit Princeps jus liberis primi thori ex *d. l. Edictali 6.* per mortem parentis jam quæsitum auferre. Nec movebant argumenta contraria; Et quidem non primum, quia aliud est statutum condere circa jura, ubi nemo adhuc habet jus quæsitum, & aliud jus quæsitum per statutum, vel hujusmodi confirmationem auferre; dabam ego, posse Principem per legem, vel statutum generale *citata l. 6.* derogare, ut possit conjux secundæ conjugii posterum ultra portionem filialem relinquere; negabam tamen, illud statutum habere effectum retrò, ita, ut jus quæsitum auferri possit. Hinc licèt possit Legislator, testamentorum solennitates pro futuro abrogare, non tamen poterit facere, ut hæres in testamento minùs solemniter, seu illegitimè condito, dum illæ adhuc vigeant, institutus, hæreditatem capiat, cùm hæredibus ab intestato sit ex nullitate jus jam quæsitum *arg. §. fin. Instit. quib. mod. testam. infirm. l. 23. ff. de leg 3.* Hac ratione probè perspectâ haud difficulter respondebam ad alias rationes dubitandi. An benè Lectoris benevoli judicio relinquo. Applicari tamen huc poterit non ineptè vulgata regula, quòd leges non præteritis; sed futuris dent formam negotiis, *l. 7. C. b. t. l. 17. C. de fid. Instr. circa quam addat. Voët. ff. de LL. n. 17. vid. Hub. d. loc. n. 10.* De legum antiquitate legi potest *Voët. de J. & J. n. 1. & de ll. n. 1.* Sequantur interim supplementa

AD PARTEM III.

De Consuetudine.

NOvæ hîc oriuntur lites à nobis hætenus non prævisæ. 17
Credebamus (1.) nec unquam desuper dubitatum, le-

gem consuetudine esse antiquiorem. At modò aliter docemur. Gratianus, inquiunt, *in c. 3. dist. 6.* jus consuetudinarium sub ipsa mundi initia exordium habuisse asserit, & prima post legem *naturalem* eidem in jure legali subsellia ex merito deberi contendit: Quod ipsum non obscurè confirmant verba Pomponii *in l. 2. pr. §. 1. ff. de O. J. §. 11. de R. D.* Unde, errare eos, inferunt, qui primatum legi scriptæ vindicare exinde volunt, quod diuturni mores leges imitari dicantur, *in §. 9. de J. N. G. & C.* Jam Age: videamus, an nostra opinio possit ab errore vindicari. Nonne prima Mundi Genesis ab Adamo Protoparente nostro incepit? An non accepit ille, præter legem naturalem, alias à DEO T. O Max. præscriptas leges? Profectò alia præcepit, alia vetuit: Præcepit *Gen. 1. v. 28. cre- scite, & multiplicamini, & replete terram.* Et hoc si non singulis, certè omnibus, in sensu nimirum, ut ajunt, accommodo, seu in thesi. Sanctificavit diem septimum *Gen. 2. v. 3. ibid. v. 24. Relinquet homo patrem suum, & matrem, & ad- hærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.* Item *v. 17. ve- tuit, ne comederent de ligno vitæ.* An ista non credis omni consuetudine antiquiora? credo inquis: & optimè jam diu novi; sed ista non sunt leges; sed præcepta. Mira responsio! vix ab ea, quæ objicienti *§. ex Instit.* reponeret, non esse legem, absimilis. An fortè ideò non erant leges, quia nondum dabatur communitas. Utique non negabis, has leges, seu præcepta respexisse totum genus humanum, quod in Adamo repræsentabatur? Aliàs utique neque ille in nobis, neque nos in illo per come- stionem de ligno vetito peccavissemus: Transmittamus etiam nondum fuisse leges: Nonne multiplicatò homi- num genere, ut communitatem constitueret, mox migrâ- runt in leges, antequàm illa communitas consuetudinem, quæ longiorem temporis tractum, & pluritatem actuum re-

requirit, introducere potuerit? Certè quàm primùm fuit facta cōmunitas, sufficiens ad inducendam consuetudinem, jam his legibus, quà legibus, antequam consuetudo foret (non utique uno halitu) introducta, obstringebatur, & quamvis non possit assignari aliquod instans determinatum quo fuit facta cōmunitas sufficiens ad recipiendas leges nihilominus tamen, quàm primùm talis fuit, jam illa præcepta migrârunt in leges, quin adhuc consuetudo, quæ vix poterat incipere, fuerit perfectè introducta: Ut nihil dicamus, vix esse credibile, primum cujusque Reipublicæ, seu cōmunitatis Condito rem illam sine ullis planè legibus condidisse, vel homines fortuitò sine ullo planè capite, aut legislatore coivisse; & sine ulla omninò regula pro libitu usque ad consuetudinem receptam vixisse.

Profectò adducta in contrarium argumenta hoc minimè evincunt. Ait equidem Gratianus (cujus auctoritas aliunde non est legalis) *Jus consuetudinis post naturalem legem exordium habuisse*: Sed non addit statim, & immediatè, ut nullum jus aliud præcesserit. Ne potuit hoc dicere, cùm præcesserit jus Divinum; unde etiam falsum est, jus consuetudinarium sub ipsa mundi initia (hoc enim non erat possibile) exordium habuisse. In l. 2. §. 1. ff. de O. J. nihil invenio, quod opituletur opinioni contrariæ. Verba textus sunt hæc: *Et quidem initio civitatis nostræ populus sine lege certa, sine jure certo primum agere instituit, omniâque manu à Regibus gubernabantur ubi, sodes! jota de consuetudine?* An existimas, sine lege certa, sine jure certo, aut manu Regi esse idem, ac consuetudine regi? Vehementer falleris, ut opinor; siquidem consuetudine regi, seu gubernari, est potiùs lege (saltem non scripta) certa, & jure certo gubernari. Manu gubernari indicat justo superioris arbitrio (quasi voce, seu nutu) gubernari, ut explicat Hoffmann. *bist. jur. Rom. per 1. in illustr. §. 2. lit. A. & Subbart. de Fatis Ju-*

Jurispr. exerc. I. §. 9. Minus ad rem facit *§. II. de R. D.* qui ita sonat: *Singulorum autem hominum multis modis res fiunt, quarundam enim rerum dominium nanciscimur jure naturali, quod, sicut diximus, appellatur jus gentium, quarundam verò jure civili: Commodius est itaque à vetustiore incipere, palàm autem est, vetustius esse jus naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: Civilia autem jura tunc esse cœperunt, cum & civitates condi, & Magistratus creari, & leges scribi cœperunt.* Quid quæso hic textus probat? Jus naturæ esse antiquius jure civili? Hoc aliunde damus, nec probatione indiget, nisi imprudenter incredulis. Probat, inquis, jus Gentium, quod consuetudine introductum est, esse antiquius omni alio jure. Rursus falleris, si existimas hîc sumi jus Gentium, quod à Gentibus tacitè est introductum, seu, ut vocant, secundarium; siquidem pro ipso jure naturali, quod à multis jus Gentium primum, seu juxta *l. I. pr. ff. de A. R. D.* antiquius dicitur, accipi, exinde satis patet, quia hoc jus cum ipso genere humano natura prodidit. Quod de Jure Gentium (cùm neque hoc, nisi suppositâ Gentium pluralitate invalescere potuerit) verificari non potest. Vid. *Vinn. ad h. t. §. I. n. ult.*

- 18 Credebamus, & rursus indubitanter, (2.) Consuetudinem tacitò, seu præsumptò summæ potestatis consensu approbari. Jure Gentium approbari, dicit Amicissimus quidam, admittens equidem generalem, & juridicum Principis consensum ad roborandam consuetudinem sufficere; sed hoc (ad omnem nempe consuetudinem accommodandum esse consensum Principis seu Superioris) nulla lege, neque canonica, neque civili statutum legi, adeoque consuetudinem spiritum legalem, à jure Gentium accipere. Probat assertum (1.) Si extaret talis textus, & quidem in jure civili, esset, vel *l. 38. ff. de ll. vel l. 3. C. quæ sit long. consuet.* sed hi textus hoc non evincunt, ut legenti patebit.

In

In Jure Canonico foret *cap. fin. de consuet.* sed etiam hoc non facit ad rem, ut rursus legenti fiet patulum; cum non sit opus, ut ad consuetudinem rationabilem, & legitime præscriptam, accedat consensus legalis Principis, veluti eruitur *ex c. 3. de cognat. spirit.* ubi datur consuetudo rationabilis à S. Pontifice neque approbata, neque reprobata. Probat (2.) Ante omnes leges Civiles, & Canonicas, ante ipsam Ecclesiæ constitutionem, imò, extra imperium Romanum, apud omnes ferme Gentes existere Consuetudines, quæ, nullâ utpote lege extante, vim suam Juri Gentium debebant, ut meritò Poëta dixerit: *morem omnium esse legem.* Probat (3.) Juxta omnes potest introduci consuetudo contra legem, esto lex illa consuetudinem etiam futuram reprobet; atqui hîc deficit consensus Principis tacitus, & legalis, cum sit absolutè contrarius. Ergo. Verùm liceat pace viri Clarissimi, quem jure meritissimo maximi facio, esse sincerissimus Amicus personæ, sed & pariter æquè sincerus inimicus causæ, eaque liberè fateri, quæ sentio. Sentio autem hanc sententiam nequaquam posse subsistere, imò vix non contradictionem involuere. Idque evincere conabor enervando argumenta contraria. Utitur imprimis Author observandissimus argumento negativo, quod nullus adsit textus, qui asserat, requiri ad consuetudinem consensum legalem, seu tacitum Principis: licebit & nobis tali argumento uti, & invertendo dicere; nullus adest textus, qui dicat, consuetudinem vim suam accipere à Jure Gentium; Ergo ambo sine lege loquimur, éstque argumentum primò occupantis, adeoque nullius roboris. Num ratione pugnandum? Profectò hæc nobis magis, quàm Amico favebit: Dictat quippe, & vult, ut consuetudo, quæ est altera lex, ab eo immediatè approbetur, à quo in illo loco deberet approbari lex; quid enim quæso, Jus gentium ad consue-
tu-

tudines locorum particulares? Certè tam parùm, quàm ad leges, seu statuta hujus, vel alterius Provinciæ, ad quæ, saltem proximè, prorsus non respicit; Sanè ab ea potestate consuetudines approbari, à qua approbantur leges apertissimè (nī fallor) deciditur *in l. 32. ff. de ll.* adeò, ut neque textu, seu lege (quidquid sit de iis, quos Amico adducere placuit) deficiamus. Audiamus igitur verba legis, quæ integra apponere juvat. *Inveterata consuetudo PRO LEGE non immerito custoditur, & hoc est jus, quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant quàm, quod JUDICIO POPULI receptæ sunt (ita erat in statu populari) merito & ea, quæ sine ullo scripto populus probavit, tenebunt omnes: Nam quid interest SUFFRAGIO populus voluntatem suam declaret, aut rebus ipsis, & factis: quare etiam illud rectissimè receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris; sed etiam TACITO consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* Aut ad solis lucem vehementer cæcutio, aut patentissimè deducitur, id ipsum præstare consensum populi (suppone in statu democratico) rebus ipsis, seu factis, adeoque tacitè, & per frequentatos actus declaratum in consuetudine, quod operatur consensus per suffragia expressus in lege, atqui consensus per suffragia expressus erat spiritus ipsius legis, ergo idem erit dicendum de consensu rebus, & factis, seu tacitè declarato in consuetudine: quid amabo! sibi volunt illa verba: *merito ea, quæ sine scripto POPULUS probavit, tenebunt omnes:* Ubi verbum hîc de Jure Gentium, de quo neque somniâsse videtur JCtus? Ad id, quod additur *ex c. 3. de cognat. spirit.* respondebit ipse Amicus Adversarius, qui in terminis admittit, consensum Principis ad consuetudinem esse necessarium, tanquam conditionem, sine qua non, consequenter consuetudo, de qua *Capitulum*, aut non erit consuetudo, aut opus erit consensu Principis, seu S. Pontificis. Fatendum itaque est, illam con-

consuetudinem fuisse tacitè , seu præsumptivè approbatam ab anterioribus Pontificibus, vel non fuisse rationabilem, & legitimè præscriptam; sed tantùm de facto talem, de qua etiam verificari potest, quod grave sit, illam contemnere, cùm etiam consuetudinis de facto talis non viderem esse auctoritatem, satis constet ex *cit. c. fin. de consuet.* quod communiter explicatur de consuetudine facti, non Juris. Ad *secundum*, extitisse consuetudines ante omnes leges positivas, nobis nondum probatum est, & superius contrarium ostendimus. Deinde transmissio hoc sine præjudicio veri, exinde nondum sequitur, consuetudinem habere suam vim à jure gentium: vel enim illa communitas, consuetudinem introducens habebat Superiorem, vel non? si prius accedebat consensus vel tacitus, vel præsumptus ipsius Superioris: si posterius, potestas legislativa erat penes populum, qui ipso facto consuetudinem roborabat, uti deduximus ex *d. l. 32. §. 1. ff. de ll.* hinc rursus jure gentium minimè erat opus. Minus (Ad *tertium*) probatur, non adesse consensum legalem, seu præsumptum Principis in consuetudine contra legem, cui annexa est clausula derogatoria: Equidem, esto non adsit consensus Principis, qui legem illam cum clausula tulit, quid vetat, adesse consensum successorum illius, qui? sicut legem illam unà cum sua clausula possunt abrogare, ut nemo negat, ita etiam possunt consensu tacito, nimirum accedentibus in contrarium moribus (præscindimus hîc, num dicatur vera consuetudo, id, quod alibi negavimus) illam tollere, cùm possint emergere circumstantiæ, in quibus lex antiquior non est amplius utilis; & hinc poterit simul prudenter præsumi, Superiorem consentire in abrogationem. Deinde redit rursus instantia, quod consensus Principis sit saltem *conditio sine qua non*: Jam, juxta opinionem adversam, non potest

præsumi, ut causa principalis, quia est expressè contrarius; ergo neque poterit præsumi, ut conditio sine qua non, ex eadem ratione. Illud etiam videtur captu difficile, quomodo Jus Gentium possit esse causa principalis consuetudinis, cum tamen, juxta doctrinam viri Clarissimi, consuetudo sit omni jure positivo antiquior, & Jus Gentium spectet ad species juris positivi: Consuetudo, juxta hanc opinionem, sub ipsa mundi initia, ubi Jus Gentium, utpote pluribus gentibus nondum existentibus, obtinere non poterat, subsellia habuit; qui ergo potuit Jure Gentium approbari? Qui potest capere capiat. Ego nec hoc, nec illud capere valeo, quod Author Amicus ita concludat: *Dico igitur, generalem, & juridicum Principis consensum ad roborandam consuetudinem quidem sufficere, at verò nec in Jure Civili, nec Canonico eundem reperiri contendo.* Si hoc est, quod consensus Principis generalis, seu juridicus sufficiat, erit inter nos transactum; sed interim superfluum, quod requiratur approbatio Juris Gentium, si Principis consensus sufficit. Cæterum neque nos, neque accuratiores in jure Scriptores ponunt in definitione, adeoque pro substantia consuetudinis, *Consensum Principis*; sic enim tantum obtineret consuetudo in Statu Monarchico; sed in genere *Consensum Superioris*. Quiscunque demum ille sit, sive Princeps, uti in Statu Monarchico, sive populus simul sumptus, uti in Statu Democratico; sufficit igitur consensus Superioris illius Reipublicæ, in qua consuetudo introducitur.

Credebamus (3.) convenientius esse ponere actus frequentatos ad *conditionem sine qua non*, hac ratione moti, quod actus frequentati, seu etiam communitas nullo modo (in Statu Monarchico) adeoque neque instrumenta- liter præcontineant potestatem legislativam, cum tota quanta est, sit in Principem translata §.6. de J. N. G. & C.

&

§ l. 1. ff. de Constit. princ. Sed Amico placet, communitatem esse causam Instrumentalem, & consensum Principis conditionem sine qua non. Juxta quam sententiam communitas modo præstantiori, & nobiliori ad consuetudinem concurreret, quàm Princeps; cùm nobilior sit causa efficiens etiam instrumentalis, utpotè activa, quàm materialis, utpotè passiva, ad quam reducitur conditio sine qua non; Absolum sanè videtur, Legislatorem se habere tantum passivè, per modum quasi applicati, & consensum populi activè, ac per modum applicantis. Imò ipse Author admittit magis dependere valorem consuetudinis à consensu Principis, quàm populi; sed de harum præstantia differant Philosophi!

Dubitatur, utrùm consuetudo contra legem debeat ¹⁹ introduci per actus formaliter peccaminosos? Quod possit per ejus modi actus introduci tradidimus in Institutis. Contra quam sententiam noviter insurgunt (1.) Præscriptio cum mala fide neque inchoari, neque compleri potest *c. fin. de præscript.* ex ratione annexa, cùm, *quod non fide peccatum est, sitque omni constitutioni, atque CONSUETUDINI derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari*, quæ ratio est generalis, adeoque utrique tam præscriptioni, quàm consuetudini, quæ in hoc passu æquiparantur, applicanda; unde inferunt, tam in fieri, quàm in facto esse (& ita præoccupant vulgatam distinctionem in fieri, & in facto) ad utrâmq; opus esse bona fide, per verba finalia *cit. textus: Unde oportet, ut in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ, (vel hîc) legis præexistentis.* Insurgunt (2.) Ad ejusmodi actus non potest accedere, vel prudenter præsumi consensus legalis Superioris. Insurgunt (3.) Si actus sunt peccaminosi, ipsa etiam consuetudo erit peccaminosa, cùm talis sit effectus, qualis causa. Insurgunt (4.) vel lex, quam populus per consuetudinem

abrogare intendit, est multùm dura, & difficilis; aut genio subditorum accommodata, & bono communi oppidò proficua? si prius? populus contra illam agendo non peccat, quia ab initio non valuit. Si posterius? non consuetudo legem; sed hæc illam vincit; ita, ut subditi suæ propriæ salutis prodigi, legisque contemptores, digna animadversione sint coërcendi, & nullatenus solatio abrogatæ, pessimâ fide, legis sunt afficiendi. Quamvis ista veritatis colorem præseferant, non tamen mentis aciem adeò perstringunt, ut obliterari nequeant. *Ad primum* igitur præter ea, quæ diximus *in Instit.* ad hanc materiam n. 45. Admittimus quandam paritatem etiam quoad bonam fidem inter præscriptionem & consuetudinem; sed non omnimodam. Siquidem præscriptio currit contra privatum, qui nunquam in illam consentit, imò, si etiam in confuso sciret, rem suam ab alio possideri, contradiceret; hinc jura absolutè bonam fidem exegere, hoc ipso, quòd priori domino ad rem præscriptam non detur regressus; quod non verificatur de consuetudine, quæ non currit contra invitum, nec eidem jus adimit, adeoque sufficit, si adsit bona fides in facto esse, ubi primum nomen verè, & propriè dictæ consuetudinis meretur. Neque verba finalia *cit. cap. ult. de præscript.* aliquam mentionem faciunt de consuetudine. Imò totus ille textus de præscriptione principaliter est conceptus, ita, ut consuetudo (illa nempe, quæ præscriptionis quid immixtum habet, vid. c. 18. & 20. *de decim.*) tantùm per accidens influat, & reprobetur, si observari non possit absque mortali peccato, id est, si sit in materia, in qua non potest supervenire consensus Superioris: Hinc, si regeras, nunquam posse Superiorem consentire in actus peccaminosos: Replicamus (*Ad secundum*) non consentire in actus quàm peccaminosos; sed in abrogationem legis, quæ ipsi est libera. Neque ex eo
(Ad

(*Ad tertium*) quòd actus sint peccaminosi in fieri bona sequela fuit, quòd etiam consuetudo sit peccaminosa, cùm actus non sint causa efficiens (hæc enim est consensus legislatoris, qui à peccato omninò est immunis) sed tantùm conditio sine qua non.

Ad quartum discursus iste est amphibologicus, non enim sequitur lex dura est, & difficilis: ergo non valet: ergo subditos non obligat: Qui ita arguunt, *legem 12. §. 1. ff. qui à quib. manum. ibi: Quod quidem perquam durum est, sed lex ita scripta est.* Studiosissimè (ne dicam ignorantia affectata) dissimulârint, oportet. Sanè, si lex est moraliter impossibilis, ab initio non valet; quid autem, si sit, vel successu temporis fiat paulò difficilior, & minus utilis (non tamen omninò inutilis, quia tunc cessaret, cum ratione, ipsa lex *arg. c. 60. de appell.*) an non obligabit adhuc? An non poterit tolli per contrariam consuetudinem? An Princeps hoc advertens, non potius actus contrarios, qui successivè ad notitiam pervenerunt, dissimulabit, quàm mulctabit, hoc ipso, quod tendant ad maiorem Reipublicæ utilitatem? Ita nos opinamur. Et hìc vel maximè quadrant verba Cleobuli apud Barclai. *Argen. lib. 3. c. 6. pag. m. 292. ibi: Majores nostri res suas ad sæculi, quale tunc erat genium, curavêre: Nobis pro diversitate temporum, in quæ incidimus, interdum pro salute est à mente eorum, & consiliis abire; Ut, & profanæ superbiæ putem, ubique negligere avitam prudentiam: Et absurdum (addam ego abjectum, & fervile) reverentiæ genus esse, quòd nos perpetuò illorum institutis velit addicere.*

Utrùm autem debeat per actus formaliter peccaminosus introduci? Negant nonnulli ex ratione, quòd, si Princeps patiatur abrogare legem priorem ex præviis actibus formaliter malis, multò minùs erit invitus in abrogationem, si præcedant actus bona fide exerciti; cùm uti-

que, non magis illis, quàm his favere præsumendus sit. Profectò durum foret, ergunt, si Judex populum malâ fide operantem ab observantia legis absolveret, condemnaturus, si illum sciret, fuisse in bona fide, verùm liceat pace horum virorum, & hîc effari, quod sentio. Nec fortè illi in sensu mox explicando erunt contrarii: Admitto legem priorem tolli posse etiam per actus legi contrarios, bona fide exercitos; consequenter nullatenus hos illis esse deteriores; sed nego, ejusmodi consuetudinem dici formaliter contra legem; talis quippe consuetudo tantum per accidens, & materialiter, non item formaliter erit contra legem. Fac fuisse legem, quæ prohibuit, ne evehatur frumentum extra Provinciam: Fac populum scientem, contra eam egisse, ac evexisse longo tempore frumentum, an erit introducta consuetudo? Erit: Fac populum legem illam ignorasse, consequenter bona fide evexisse, an durabit efficacia prioris legis? Non durabit. Judex igitur utroque casu absolvat, neque quæret, an populus fuerit in bona, vel mala fide: sed tantum, an hi actus diuturni sufficiant ad legem priorem tollendam? interim tamen in hoc altero casu non erit consuetudo legis abrogatoria formalis, sed tantum materialis & per accidens. Si istas: Ad quid ergo hæc quæstio, si præcisè ad frequentiam actuum attenditur abstrahendo, an populus bona, vel mala fide egerit: Quæstio tamen sua non caret utilitate. Pone enim populum mala fide operatum fuisse, hocque non obstante, subditos se se fundare in consuetudine ita introducta; licebit ne oponere, talem consuetudinem non valere, utpote actibus peccaminosis suffultam? non licebit. Paucis; Lex tollitur, tam per actus malâ: quàm bona fide exercitos, sed in priori casu inferitur, intervenisse consuetudinem formaliter, & per se contra legem, in posteriori verò tantum materialiter &

& per accidens, quia non adfuit animus populi volentis inducere consuetudinem contra legem: Neque dicas adfuisse saltem animum generalem, seu præsumptum, quem sufficere, patet de consensu præsumpto Principis: Nam respondetur hoc argumento vel probari, illum animum semper, & indistinctè fuisse formaliter peccaminosum, vel solummodò materialiter, & consequenter etiam consuetudinem tantùm materialiter esse contra legem, seu potius esse desuetudinem: hinc, à primo ad ultimum manet verum, ad consuetudinem formaliter contra legem necessarios esse actus formaliter peccaminosos, & est id, quod fuit in quæstione: His probè notatis, faciliter satisfacies argumentis in contrarium adduci solitis, quæ præcisè, & potissimùm in eo sita sunt, quod ad consuetudinem contra legem non requiratur consensus, seu animus populi specialis, sed sufficiat generalis, quatenus populus facile consentit in abrogationem legis, ac obligationis præexistentis: Aliter dicendum, ajunt, de consuetudine præter legem, ubi populus nova obligatione se obstringit. Doctissimè fateor, hoc observatur; sed tamen hæc doctrina nostram sententiam non impugnat, utpote, qui etiam damus, legem tolli posse occasione actuum bona fide exercitorum; sed tamen negamus, in tali casu intervenire consuetudinem formaliter contra legem. Si res ita est, inquis, tunc nulla erit introducta consuetudo, hoc ipso, quod populus legem ignorans non habuerit animum introducendi consuetudinem, actus autem agentium non operentur ultra intentionem *arg. l. 19. ff. de R. C.* Nobis sufficit, quod sit prior lex abrogata: Nec ipsi dicimus consuetudinem contra legem esse propriè consuetudinem, cùm tantùm inducat statum prioris libertatis naturalis, unde meliùs formaretur quæstio. Num per actus tum formaliter, tum materialiter peccaminosos possit tolli lex:

In-

Instabis, si ignorabant legem, non habebant animum illam tollendi : Consequenter manet argumentum. Sufficit, quòd habuerint animum exercendi jus naturalis libertatis, qui ad abrogandam legem, quæ cum hoc exercitio stare non potest, satis est sufficiens. Illud etiam non inviti concedimus, posse quandòque, non obstante scientia legis, adesse actus bona fide exercitos, si nimirum intentio populi contra legem operantis nitatur prudenti epikia, iisque tolli consuetudinem, de qua opinione videri possunt plura apud *Clariss. D. P. Coll. Scharz, de Consuetud. n. 13.* Non tamen debent esse tales, imò difficulter, saltem primi (nec enim totus populus, vel etiam major pars statim uno impetu uniformiter operabitur) poterunt esse tales; quippe periculosum foret, si liceret ad evitandam obligationem in conscientia epikiam prætexere.

Assimilantur consuetudini (1.) Traditio, quæ ad exemplum consuetudinis fit sine scripto, jus tamen novum non inducit, sed illud supponit, ejusque memoriam conservat (2.) Observantia, quæ pariter nihil novi invenit, latiusque vagatur, dum non solum in legibus; sed etiam in contractibus, aliisque negotiis, personarum quoque singularem, locum obtinet; adeoque observantia est nihil aliud, quàm modus agendi, conformis suo exemplari (3.) Stylus curiæ, qui est norma in judicio procedendi, vel usu recepta, vel statuto præscripta (4.) Præjudicia, quæ sunt sententiæ de re controversa antehac pronuntiata, quibus postea in simili causa judicantibus exemplum præbetur. Hic quæri potest, utrum duæ vel tres sententiæ similes jam faciant præjudicium, ut Judex teneatur illas sequi? Respondetur esto Judex ab iis temerè, & absque rationabili causa, non possit, aut debeat recedere, si tamen videatur illi sententia contraria probabilior tenetur juxta hanc pronuntiare. Ratio est, quia non una, vel altera

tera sententia, sed rerum perpetuò judicatarum auctoritas vim legis obtinet, ita J.C. in l. 38. ff. de ll. faciunt huc disertis textibus in l. 13. C. de sent. & int. & in l. 12. ff. de off. præsid. ibi: non tam spectandum est, quod Romæ factum, sed quod fieri deberet.

Dices in conveniens est in eodem Tribunali pronuciari sententias contrarias: Sed adhuc, inconventius est contra leges, contra justitiam, contra æquitatem judicare, & errores, qui minus consideratè irreperunt, & quandoque etiam sententiam communionem fecêre, cæcâ sequelâ confirmare. Minus obstat l. 12. ff. de LL. quia non loquitur de sententia; sed de lege pluribus negotiis in illa non expressis, prudenter applicanda. Cæterum tam præjudicia, quàm consuetudo, cùm facti sint, probari debent l. 16. C. de prob. Ad probandam autem consuetudinem communiter sufficere, ajunt, duos testes, cùm in ore duorum, vel trium stet omne verbum; sed non vana ratione id negat Voët. ff. b. t. n. 34. quia hic non de unius litigantis; sed totius populi jure observando agitur, adeoque omnium civium utilitas vertitur, aut præjudicium; hinc requiri, ait, decem ad minimum testium turbam.

A P P E N D I X

De Conflictu Legum Diversarum in Diversis Provinciis.

SÆpe fit (utimur verbis Huberi ff. hic) ut negotia in uno loco contracta usum, effectumque in diversis locis Imperii habeant, aut dijudicanda sint. Notum est porrò, leges, & statuta singulorum populorum, dissipatis Imperii Romani Provinciis, multis partibus discrepare; unde non leves quandoque sese offerunt difficultates, si contractus, vel alia negotia juxta hujus loci statuta

inita, in alio loco, ubi aliæ vigent solennitates, ventilari debeant; ad has igitur pro usu fori facilius explanandas. Prænotandum, alia esse statuta *Personalia*, quæ nimirum statum, qualitatem, habilitatem personæ, v. g. utrùm, quis sit nobilis, integræ famæ, testabilis, minorennis &c. respiciunt, *Alia Realia*, quæ rem principaliter afficiunt; quò spectant jura successionis ab intestato, qui & quomodo agnati sint admittendi, donationes, communionem bonorum inter conjuges, dispositiones testamentariæ: *Alia Mixta*, quæ ab utroque per se loquendo abstrahunt, & tantùm actuum sive judicialium, sive extrajudicialium formam, atque solennitatem præscribunt, uti habet *Voët. de statutis ad tit. 4. ff. part. 2. §. 2. 3. & 4.* His præmissis revertimur ad regulas, quas tradit *cit. Hub. ubi supra.* **PRIMA EST:** *Leges cujusque Imperii vim habent intra terminos ejusdem Provinciae, omnesque ei subiectos obligant, nec ultra l. f. ff. de Jurisd.* ita, ut summo jure sive sint realia, sive personalia extra territorium, nihil operentur ex ratione *d. l. final.* **SECUNDA:** *Pro subiectis Imperio habendi sunt omnes, qui intra terminos ejusdem reperiuntur, sive in perpetuum, sive ad tempus ibi commorentur l. 7. §. 10. ff. in fin. de Interd.* & patet tum, quia contrahendo, seu quid aliud agendo se subjiunt, tum, quia arresta, ubique recepta, alia ratione, quàm nudæ præsentiaë justificari vix possent: Quandòque tamen (& hæc fit **REGULA TERTIA**) *Rectores Imperiorum id communiter agunt, ut jura cujuscunque populi intra terminos ejus exercita teneant ubique suam vim, quatenus nihil potestati, aut juri alterius Imperantis, ejusque civium præjudicatur.* Secus enim, inquit, nil incommodius commerciis acciderat, quàm si negotia jure certi loci valida, mox alibi, diversitate juris, infirmarentur: hanc regulam recipimus, si modum, juxta mox dicenda, doctrina capiat. Infertur I. negotia sive inter vivos, sive mortis causa, sive in Judicio, sive ex-

extra juxta solennitates illius loci, ubi ineuntur tum à civibus, tum ab extraneis celebrata, valere etiam alibi, ubi aliæ solennitates, & alia requisita observantur, nisi Rectores alterius territorii notabili damno afficerentur; sic testamentum holographum in Austria inferiori confectum, & receptum, valebit etiam Salisburgi, ubi aliàs servatur jus commune, sive dein Austriacus, sive Salisburgensis fecerit, & quidem tam quoad bona in Austria, quàm Salisburgi sita. Quæ illatio profectò non obtinet de rigore juris, cum semper procedat regula *d. l. fin. ff. de Jurisd.* quod jus dicenti extra territorium impunè non pareatur, nec teneatur Princeps, quoad bona in suo territorio sita, solennitates alterius loci agnoscere, ut optimè probat *Voët. l. cit. n. 10. & 11.* Sed tantùm ex comitate ideò recepta, quia esset valde durum, si habens plures res in diversis territoriis, deberet facere tot testamenta, inire tot contractus, quot sunt territoria, præsertim cum etiam juris peritissimus possit ignorare requisita, seu solennitates cujuscunque loci, ut advertit *laud. Voët. ibid. n. 13.* Ex quâ comitate receptâ, econtra testamentum holographum hîc Salisburgi conditum, & non receptum, neque valebit in Austria Inferiori. Quia semel nullum, semper nullum. *cit. Huber. d. l. n. 3.* Infertur II. si merx sit vendita in loco, ubi venditio non erat interdicta, poterit agi ex contractu contra emptorem etiam in loco, ubi venditio illius mercis erat prohibita. Aliter dicendum, si essent quidem merces venditæ in loco, ubi venditio non erat prohibita; sed tradendæ forent in loco, ubi earum venditio erat interdicta; hoc quippe casu non fieret condemnatio, quia repugnaret hoc juri, & commodo Reipublicæ, quæ merces vendere prohibuit; & hinc apparet ratio limitationis tertiæ regulæ, vî cujus etiam non subsisteret pactum, si Salisburgensis cum Monacensi hîc Salisburgi contrahe-

Y 2

ret,

ret, & promitteret, se velle respondere Monachii; vix enim impetraret Monacensis edictum contumaciæ ex eo, quod civis Salisburgensis Monachium citatus non comparuerit, quia videtur imminere quoddam præjudicium Jurisdictioni territoriali. Secus tamen dicendum foret, si contractus esset initus Monachii, quia tunc sortitur contrahens, forum contractûs jure communi approbatum: Hæc limitatio extenditur etiam ad casum, ubi tertio jam est jus quæsitum; hoc enim casu contractus in alio loco quoad jus tertio quæsitum non operabitur. Habes casum: Jure communi hypotheca conventionalis antiquior dat jus prælationis in re mobili, etiam contra tertium: quod in Hollandia non observatur, proinde, si quis ibi adversus tertium ex ejusmodi hypotheca ageret, non audietur, quia jus tertio quæsitum per jus alterius territorii non potest infringi *Hub. d. l. n. II.* Quid, si ex contractu alibi celebrato, hîc instituatur actio, in qua danda, vel deneganda aliud jus apud nos observaretur: pone, quòd hic breviori tempore extingueretur? Respondent, observari quoad actionem instituendam consuetudinem, seu statuta loci, ubi actio proponitur, quia hîc non agitur de valore contractûs, sed de executione, quæ est quid separatum, optimæque ratione receptum est, ut in ordinandis judiciis loci observantia, ubi agitur, inspicienda sit: Hoc quoad modum procedendi, seu solemnitates processûs, &, ut ajunt, quoad formalia, inhæsitanter recipimus. Sanè, quândoque non præcisè locus contractûs initi; sed potius ille, ad quem partes respexerunt, attendendus, *arg. l. 21. ff. de O. & A. contraxisse enim unusquisque in eo loco intelligitur* (est monitum *JCti in d. l. 21.*) in quo, ut solveret, se obligavit; unde, si quis matrimonium contrahat, ubi inter conjuges communio bonorum recepta est, statim discessurus ad locum, ubi non observatur, ejus-

ejusmodi communio haud erit introducta, ut exemplo probat *Hub. ibid. n. 10.* Infert mox *allegat. Author.* tertio qualitates Personales certo loco alicui impressas, personam ubique comitari eo effectu, ut ejusmodi personæ ubivis locorum eò jure gaudeant, quo alii ejusmodi homines fruuntur. Hinc, ait, qui hîc veniam ætatis impetravit, etiam alibi contrahens non restituitur (hoc erit tantum verum, quoad bona in territorio, ubi impetravit veniam, sita) Prodigus hîc declaratus (ita existimat memorat. *Huber.*) ubique pro prodigo habendus: Item 20. annis natus pro majorenni statutô habitus, potest alienare bona etiam alibi sita, ubi majorennitas primùm anno 24. acquiritur. Verùm, utut multi, quos citat *Voët. n. 7.* ista defendant, huic opinioni tamen eò minùs accedere possumus, quò certius nobis est, præsertim quoad majorennitatem, observari contrarium, & non immerito! si enim ipse Magistratus, ait *Voët. loc. cit.* extra territorium pro privato reputatur *l. 3. ff. de off. præsid.* multò magis amittet qualitatem alius privatus, quam habet ex speciali dispositione sui Magistratûs. Neque ullum huic sententiæ patrocinium accedit, quòd infamem ex judicis sententia ubique comitetur infamia *arg. l. 9. ff. de postul.* quòd tutela etiam se extendat ad bona alibi sita *l. 21. §. 2. ff. de excus. tut.* cùm alia sit ordinatio Imperii hodie, ubi jurisdictio patrimonialis est facta, quàm olim, ubi omnes Magistratus unius imperio erant subordinati; hinc poterat injungi, ut qualitates illæ ubique attenderentur. De curatela autem, vel tutela experientia contrarium docet; observat tamen ipse antea *Laud. Hub. n. 15.* regulas hætenus datas, quod scilicet actus in uno loco validè positus, etiam effectum habeat in alio, non obtinere circa res immobiles alterius loci speciali lege contrariâ quâdam qualitate affectas: unde infertur, si Salisburgensis habens bona immobilia in Austria,

de iis testamentum faceret in favorem Monasterii cujusdam, tale testamentum vix ibi mandaretur executioni, si in specie prohibitum esset de ejusmodi bonis in favorem Monasteriorum disponere. Nec aliud juris erit in successione ab intestato; si enim defunctus habeat bona in diversis locis, quoad immobilia servatur jus, ubi sita sunt, quoad mobilia verò statuta domicilii, quod defunctus habuit. Nos, uti concedimus, has qualitates, in uno territorio impositas, facilius etiam in aliis observari quoad res mobiles, quàm immobiles, cum illæ transeunter tantum sint in loco, possintque pro libitu domini per se loquendo, & regulariter ad locum domicilii transferri, veluti discurret *Voët. d. l. n. 11.* ita, & illud admittimus, qualitatem personalem in loco domicilii competentem, vel injectam, personam ipsam quocunque jêrit comitari; sed tantum in ordine ad dispositiones, quæ bona in domicilio existentia respiciunt, ut prudentissimè advertit sæpe memorat. *Voët. ibid. n. 9.* potest enim Magistratus qualitates vi statuti subdito competentes, esto negotium ibi sit gestum, ubi illæ non observantur, quoad bona in suo territorio sita tueri. Cæterum ad evitandas has tricas solent territoria affinia mutuos ut vocant, recessus inire, & si isti deficient, obtinebit jus reciproci.

TITULUS IV.

De Constitutionibus Principum.

HActenus de legibus in genere, prout videlicet à statu Reipublicæ, five Monarchico, five Aristocratico, five Popolari abstrahunt: Jam occurrunt leges, quæ tendunt ad gubernationem status Monarchici; postquam

quam enim lege Regia omnis potestas in Principem fuit translata. §. 6. de J. N. G. & C. l. 1. ff. h. t. obtinuit regula, quòd, quidquid Principi placet, legis habeat vigorem. *Quodcunque igitur Imperator* (sunt verba Ulpiani in d. l. 1. ff. eod.) *per epistolam, & subscriptionem statuit, vel cognoscens decrevit, vel de plano interlocutus, vel edicto præcepit, legem esse constat.* Hæc sunt, quas Constitutiones appellamus. Revid. dicta de Origine Juris sect. 4. §. 4. & in Institutis ad Præm. part. 3. App. 1. n. 8. in fin. nec non ad tit. de J. N. G. & C. part. 1. §. 3. n. 19. ubi pariter notavimus, Principum Constitutiones esse vel generales, vel speciales, *Generales* obtinent species legis, de quibus jam satis superiori titulo actum scimus. *Speciales* sunt Rescripta, quæ sunt juxta, vel præter jus, & nuncupantur *Rescripta in specie*, vel contra Jus, & *Privilegia* dicuntur. De his paucissima dicemus, relicturi plura Jurisprudentiam canonicam profitentibus, qui has materias ex professo tractant. Sit itaque

§. I.

De Rescriptis.

Rescriptum à rescribendo nuncupatum, est *Responsum* 1
Principis, scripto redditum ad instantiam partis. Dicitur *Responsum Principis*, five deinde sit Ecclesiasticus, five Sæcularis; intelligitur tamen supremus, si loquamur de rescriptis propriè talibus. Dicitur *ad instantiam partis*, id est ad præviam relationem, vel supplicationem, vel consultationem, per quod differt rescriptum ab edicto; quod si inferatur clausula *motu proprio*, tamen manet rescriptum, & tantum indicatur major clementia, & liberalitas rescribentis *arg. c. 15. h. t.* Dicitur *scripto redditum*; nam etsi scriptura non sit de essentia, est tamen signum, & testimonium juxta illud: *in lingua Principis stat gratia, in scriptura testimonium,*
 &

Et in executione emolumentum : Signantur autem rescripta gratiæ per verbum *fiat* ; justitiæ verò per verbum *placet* : unde dividuntur in Rescripta *Gratiæ & Justitiæ*, in illis gratia conceditur, in his Justitia exercetur. Cùm autem superius dictum fuerit : *ad instantiam partis*

- 2 Interrogabis, quis possit impetrare rescriptum ? Omnes, exceptis *servis, hæreticis. l. 2. C. d. S. Trinit. & excommunicatis* (intellige rescriptum Pontificium) ita, ut, si excommunicatus impetraverit rescriptum justitiæ, totus processus sit nullus *c. 26. b. t.* Nec obstat *c. 1. de except. in 6.* ubi contrarium statuitur ; Nam textus loquitur de processu coram Judice ordinario, qui alias jurisdictionem in excommunicatum habebat, ventilato, consequenter excommunicatio tantùm fecit processum illicitum non tamen invalidum : hìc autem Judex non habebat jurisdictionem, nisi ex rescripto ; cùm ergo illud sit nullum, etiam processus sine jurisdictione est nullus. Circa excommunicatum excipitur tamen excommunicatus excommunicatione minori ; item ipsa causa excommunicationis vid. *c. 1. b. t. in 6. Reiffenstuel b. t. n. 39. Et seq.* Idem dicendum, si S. Pontifex excommunicato (excommunicatione etiam majori) quem talem sciebat, rescripserit ; tacitè quippe censetur dispensasse *arg. l. 57. de re jud.* Num unus pro alio impetrare poterit rescriptum ? De rescriptis justitiæ negamus, nisi in iis causis, in quibus potest alius pro alio sine mandato agere, de quibus suo loco ; dantur enim ad lites instituendas, vel proseguendas : De Stylo Curiae tamen contrarium observari, tradit *Reiffenst. b. t. n. 59.* Aliud dicendum de rescriptis gratiæ *l. 6. C. de precib. Imp. offer.* ratio diversitatis est, quòd illa sint odiosa hoc ipso, quòd dentur ad lites, non item ista.

- 3 Circa formam imprimis notandum, quòd rescripta habeant duas partes (alii tres, alii quinque numerant) sci-

scilicet narrationem (in qua includitur supplicatio) & conclusionem. Narratio alia est *supplicantis*, quæ est propositio, & relatio facti ab impetrante concepta, & à rescribente repetita, hæc ab impetrante debet probari. *c. 6. §. si duo h. t. in 6.* quia subintelligitur. *si preces veritate nitantur. c. 2. h. t.* (imo de jure civili non aliter valere rescriptum, quam, hæc clausulâ expressè appositâ, statutum legimus in *l. fin. C. de divers. rescript.* Moribûs tamen hodiernis, juxta dispositionem juris canonici, hanc clausulam subintelligi, testatur *Stryck. V. M. P. b. §. 7.*) ratio ulterior est, quia asserenti incumbit probatio, nisi qualitates naturales alleget, v.g. quod sit sanæ mentis, quia hoc jam præsumitur *arg. c. ult. de præsumpt.* Alia narratio est *rescribentis*, quæ est relatio, & expositio illius, qui rescribit, & motu proprio quædam inserit à supplicante non suggesta, ut si supplicans tantum pro ratione petendi allegaverit studium, & nobilitatem, rescribens verò adjunxerit merita Antecessorum &c. Hæc nec probari debet, nec regulariter quidquam probat. *vid. c. 10. de privil. in 6.* ubi ex narratione exemptionis non probatur exemptio. Item *Clem. ult. de sent. excom.* nisi rescribens suam intentionem in narratione fundaverit. *Clem. un. de prob.* tunc quippe narratio probat, præsertim, si rescribens narret de facto proprio *vid. P. Engel h. t. n. 9.* Cæterum, ut servetur ritè forma (quæ tamen multum dependet à variante, & stylo Curia, seu aliorum Dicasteriorum) exprimandum est nomen rescribentis, annus Incarnationis, Pontificatûs (supposito, quòd sit rescriptum Pontificium) & si dirigantur ad Archi-Episcopum, vel Episcopum, hi vocantur *Venerabiles fratres*, alii Reges, Imperatores, Cardinales &c. *Filii*, & si ad unum in singulari, nunquam in plurali. *vid. notabilis textus in c. 6. de crim. fals.* ubi incuria executoris satis severè reprehenditur. Expediuntur sub annulo pi-

scatoris (est sigillum Pontificis) & aliquando in forma brevis, vid. *Clariff. P. Böckhn h. t. n. 4.* De rescriptis Imperatorum vid. *l. 6. C. de divers. rescript.* Pro varietate modi, quo expediuntur, aut materiæ, circa quam emanant, dicuntur rescripta Pontificia quandóque *Signaturæ*, quandóque *Brevia*, quandóque *Bullæ*, vid. *Clariff. D. P. Coll. Scharz de rescript. n. 8.* Jure Civili pariter rescripta, quæ carent die, & consule, carent similiter etiam authoritate. Cùm non omni tempore, puta pendente lite, aut appellatione, aut post rem judicatam, licitum fuerit, Imperatori supplicare, vid. *l. 1. 2. & 3. ut lit. pend. vel post provocat. & c. l. fin. C. sent. rescin. non poss.* Item viribus destituuntur, si sint destituta subscriptione Principis, seu Encausto. Vid. *d. l. 6. C. de div. rescript. jung. nov. 114. c. 1. & auth. gloriosissime C. de diver. rescript.* Hodierno jure præter nomen Principis exhibetur nomen Cancellarii, vel ad minimum Secretarii *Stryck. h. t. n. ult.*

4 Effectus rescriptorum est, quòd faciant jus inter partes, nisi ex alio signo constet, rescribentem velle tribuere vim universalem, uti patet in rescriptis Decretalium. Executio autem rescriptorum solet comitti personis in dignitate constitutis *c. 11. h. t. in 6.*

5 Contraria rescriptorum sunt vitia, quæ sunt vel communia, vel specialia. Communia sunt contrarietas, rasura, cancellatio, de quibus agitur ad titulum *de fid. instrum.* Specialia sunt *primò manifestus error latinitatis c. 11. h. t.* quia non præsumitur à Curia Romana (vel alia) fuisse neglectus. Erit tamen præsumptio juris tantùm, non juris & de jure. *Secundò*, si sit contra jus tertii, nec faciat mentionem, quia legislator non præsumitur velle juri tertii derogare; idem, si sit contra jus commune, ex eadem ratione, nisi rursus de derogatione fiat expressa mentio. An verò sufficiat mentio generalis, quando est contra aliquod Con-

cilium, an verò requiratur specialis? Nos, cùm non sit propria materia nostri instituti, non immiscemus, vid. *Magnif. P. Schmier tract. de jur. leg. c. 8. n. 69. & seqq.* item *Clariss. P. Böckhn h. t. n. 49.* Tertiò vitium ob- & subreptionis, *subreptio* dicitur, quando tacetur veritas, & *obreptio*, quando exprimitur falsitas. Ubi tamen distinguendum, an hæc vitia contigerint ex malitia, vel ex ignorantia; si prius? totum rescriptum est nullum, etsi contineat plura capita, & in uno tantum (quod tamen alii negant) sit commissum vitium, quia *cap. 20. h. t.* absolutè dicit, *quòd impetrans nullum commodum sentiat.* Item *in c. 15. eod. mendax precator careat impetratis.* Nec obstat *cap. 37. de R. J. in 6.* ubi utile per inutile non debet vitari: Nam hoc procedit, si non constet de voluntate contraria, nec dolus intercesserit. Facit similiter, quòd mendax precator debeat exhibere integrum rescriptum, adeoque etiam quoad falsa narrata, quod sine rubore, & salva honestate vix fieri poterit. Neque dictis contrariatur *l. 2. C. si contra jus*, ubi, non obstante mendacio, judex datus ex rescripto debet cognoscere: Quia sermo est de mendacio circa merita causæ, de quo non potest constare, nisi judex in causa procedat. Nec obstat *c. 9. h. t. in 6.* Quia potest intelligi de casu, quo vitium ex ignorantia fuit commissum, vel de casu, quo nullum intervenit vitium: Quod si igitur ex ignorantia fuerit commissum tale vitium, rursus distinguendum, an S. Pontifex cognitò vitiò tamen rescripsisset, saltem in forma communi; vel non? si prius? valebit rescriptum; non item, si posterius *d. c. 20.* vid. *P. Engel h. t. n. 11.*

Dubitatur, an dispositio *cit. c. 20.* habeat etiam locum in rescriptis gratiæ. Respondetur affirmativè. *Magnif. P. Schmier d. tr. & c. 1. n. 93.* quia ratio est generalis, facit etiam textus *in c. 7. h. t. in 6. & c. 9. eod.* Nec obstant textus contrarii scilicet *c. 6. h. t. in 6. & c. 21. cum c. 23. de præb. eod.* quia

subintelliguntur sub data distinctione in sæpè *cit.* 20. Idem dicendum, si fuerit vitium in causa impulsiva, ob eandem rationem *c.* 20. Inde sequitur

Quòd si rescriptum fuerit dolosè impetratum sit, probabiliùs ipso jure nullum, siue sit rescriptum gratiæ siue justitiæ, ob verba prægnantia *citt. texx. in c. 15. & 20. h. t.* Contrarium tamen de rescriptis justitiæ non improbabiler defen-
dit cum aliis *P. Reiffenst. h. t. n. 170.* dicens ope exceptionis pri-
mùm vitari, cui sententiæ multùm suffragatur *c. 9. & 23. h. t.*
Verùm, ut ait *cit. Magn. ibid.* hi duo textus versantur circa ca-
sus particulares, ubi rescripta aliàs nulla in poenam doli, seu
contumaciæ ab alio commissæ reconvalescunt. Num mo-
tus proprius sanet vitium ob-vel subreptionis? Responde-
tur, posterius sanare, non item prius *c. 23. pr. de præb. in 6.* quia
magis delinquit, qui falsum exprimit, quàm, qui verum
tacet. *cit. Reiffenst. h. t. n. 203.* qui *n. seq.* varias limitationes sub-
jungit. Severiùs adhuc in mendacem precatorem insur-
git jus civile, quatenus non tantùm rigori judicantis
subjicitur; sed etiam de crimine falsi teneri dicitur *in l. 4.*
& 5. C. si contr. jus vel util. publ. l. 29. ff. ad L. Cor. de fals. Ad-
dat. *Gaill. 1. obs. 14. n. 4. 5. 6. & 7.* Dicet aliquis: Hactenus
dicta spectant ad Rescripta Pontificia; Et quid hæc ad nos?
Sed non tantùm: Nam & possunt (si singularia de bene-
ficiis, vel de forma, qua expediuntur, excipias) ad sæcu-
laria applicari.

- 6 Rescripta, de quibus hactenus, Alia esse Justitiæ, Alia
Gratiæ, elucet ex dictis. Est autem Rescriptum JUSTI-
TIÆ. *Responsum Principis ad jus vel Applicandum, vel expli-
candum scripto datum.* Dicitur: *Ad jus applicandum*, quod fit,
quando vel S. Pontifex, vel alius supremus Judex, adeoque
etiam sæcularis, constituit Judices delegatos ad cognoscen-
dum de causis controversis, & jus administrandum: vel
Explicandum, quod contingit, si Princeps consultetur circa

casum dubium, quod olim toties, quoties solebat accidere; ceu extant exempla in Decretalibus, & toto Codice, esto hodie similes consultationes sublatae sint; dicitur de-
num Scripto redditum. Unde quæres, an rescriptum effe-
 ctum, seu valorem habeat à tempore *datae*, seu quo sub-
 signatur, an à tempore *præsentatae*, quo scilicet præsentatur
 Judici delegato? Respondetur quoad habilitatem per-
 sonæ attendi tempus *datae*, ubi persona debet esse habilis
arg. c. 1. h. t. in 6. quoad executionem verò respectu Judicis
 delegati, spectatur tempus *præsentatae*, ubi incipit Jurisdi-
 ctio delegati, ita colligitur *ex c. 12. § 59. de appellat.* Circa
 hæc rescripta notandum, quod reus non possit jure no-
 viori (jure enim veteri erant duæ *c. 28. in fin. pr. h. t.*) ci-
 tari ultra diætam, id est, iter unius diei extra Provinciam,
 nisi fiat expressa mentio *c. 11. §. cum verò d. t. in 6.* item, quòd
 debeant omnia accurratè exprimi, vid. *Magnif. P. Schmier*
d. loc. n. 117. Hæc rescripta sunt in dubio interpretanda se-
 cundum jus commune, quia dantur ad illud administran-
 dum *c. 18. h. t.* suntque insuper quoad personas & res stri-
 ctissimæ interpretationis, ideòque non extendenda *c. 15.*
h. t. Præsentari verò possunt in perpetuum *arg. l. 2. C. de*
diver. rescript. Textus contrarii juris Canonici, scilicet
c. 9. § 23. h. t. sunt concepti de casu speciali, ubi scilicet
 (ut mox superiùs advertimus) dolus, & negligentia in-
 tercessit, & ideò intra annum rescriptum exspiravit.

Rescriptum gratiæ est vel Contra jus (quod est pri- 7
 vilegium, de quo statim) vel Præter jus. Et definitur,
 quòd sit *responsum Principis de concedendo favore, vel gratia*
citra juris prohibitionem scripto redditum. Dicitur *citra juris*
prohibitionem, hoc est in materia à jure non prohibita, ut
 sunt plerumque rescripta ad beneficia, Canonicatus &c.
 Dicitur *Scripto datum*: hoc habet vim à tempore *datae* *c. 9.*
h. t. in 6. etiam quoad exceptionem. Vid. *c. 7. de præb. in 6.*

ubi præfertur, cui prius fuit signatum. Quando autem in forma *pauperum*, vel *communi* concedatur. Vid. *Mag. D. P. Schmier hic n. 143.* quænam sint exprimenda, ut non sint rescripta subreptitia consulat. itidem *laud. Author n. 147.* Cæterùm, etsi beneficia, Principum aliàs sint latè interpretanda, hæc tamen rescripta strictam interpretationem recipiunt, quia sapiunt ambitionem *c. 4. de præb. in 6. & ideo nomine beneficii simpliciter venit non curatum.* Plures illationes, si placet, videri possunt apud *memorat. Authorem n. 158.* Porro, cùm etiam hæc sint perpetua, possunt omni tempore præsentari *c. 9. de off. Jud. deleg. in 6.* quod, si unus habeat rescriptum generale prius, alter speciale posterius, præfertur posterior, *c. 14. vers. nos igitur c. 38. de præb. in 6.* Quid, si rescribens moriatur ante executionem? Si gratia sit facta, non expirat; facta autem dicitur, quando purè conceditur. Sive deinde sit generale rescriptum, sive particulare: expirat verò, si sit facienda, si scilicet sit concessa gratia sub aliqua conditione *v. gr. si fuerit dignus inventus, vel si doctor evaserit, & conditione pendente concedens moriatur.* Ita puto conciliandos textus *in cit. c. 9. de off. & pot. jud. deleg. in 6. & cap. 36. de præb. eod.* Aliter conciliat *prælaud. Magnif. P. Schmier d. loc. n. 168.*

§. II.

De Privilegiis.

- 8 **D**EFinitur privilegium à mox alleg. *Magnif. P. Schmier lib. 1. tr. 1. c. 8. n. 173.* quòd sit responsum Principis, seu legitimi superioris, quo specialis gratia, vel favor uni, vel pluribus contra jus commune scripto conceditur. Dicitur: legitimi superioris, quia cùm privilegium sit lex privata eximens privilegiatum ab observantia juris communis, non potest ab alio,

alio, quàm legislatore indulgeri. Neque regeras, potesse privilegium etiam non subdito concedi, puta Ecclesiis viatoribus &c. Nam negamus assertum; siquidem non subditus quà talis non indiget privilegio, cùm aliunde sit immunis ab observantia legis; adeoque conceduntur, quatenus saltem transeunter sunt subditi; secus non erit privilegium, sed conventio, vel species donationis *P. Engel h. t. n. 10.* Diximus incidenter, *privilegium esse legem privatam*: Tibi hoc non sapit, cùm leges, hoc ipso, quia tales, communitatem debeant respicere *arg. l. 1. § 8. ff. de ll.* Est insuper exemptio à lege, ergo non ipsa lex. Verè dicis: At etiam privilegium respicit communitatem, cui iungitur, ne impediatur privilegiatum ab usu sui privilegii: Hic subinfers: Ergo erit lex publica: Ita est, in sensu explicato: & simul privata, quatenus immediatè, & in executione (in intentione quippe eundem, quem aliæ leges finem habet) respicit commodum privilegiati, unde respectu privilegiati est exemptio, respectu aliorum est simul lex. Dictum fuit in definitione *contra jus commune*. Nam imprimis tantùm ista sunt vera privilegia, quæ à lege eximunt, juxta *c. 30. h. t.* & deinde de concessionibus præter jus actum est, §. *præc.* dictum fuit: *scripto redditum*, quæ particulæ, si nauseam pariunt, pace nostra, omitte, cùm dentur privilegia vivæ vocis oraculò concessa. Interim tamen saltem de stylo curiæ Romanæ, & juxta regulas Cancell. *reg. 27. § 52.* gratiæ ante expeditionem literarum dicuntur informes. *Reiffenst. h. t. n. 30.* Num ad privilegium opus sit promulgatione? Haud dubiè opus est saltem aliqua insinuatione, tum respectu illius, contra quem currit privilegium, tum Judicis, ut sciat, illum esse privilegiatum, & ne impediatur à suo privilegio *P. König h. t. n. 22.* tum etiam, ut ipse privilegiatus sciat, se esse privilegiatum, quia regulariter non potest uti, antequàm noti-

titiam habeat. Distinguit tamen *cit. Auth. d. l. n. 23.* An Princeps motu proprio concesserit, an ad petitionem alterius? Priori casu procedit assertum, quia privilegium est species donationis, quæ requirit acceptationem vid. *c. 1. §. ex parte de concess. præb. in 6.* non item posteriori, quia privilegium habet vim à tempore datæ. Suffragatur huic sententiæ *P. Engel h. t. n. 22. Reiffenst. eod. n. 45. & seq.* Num & iustâ causâ? Ut sit licitum, affirmatur, alias peccaretur contra iustitiam tum distributivam, tum legalem, non item, ut sit validum, quia sicut lex ipsa dependet à voluntate legislatoris; ita, & illius exemptio. Nec obstat paritas de indulgentiis, ad quarum valorem requiritur causa iusta: Nam indulgentiæ desumuntur ex Thesauro meritorum Christi, cuius S. Pontifex non est Dominus, sicut est Dominus jurisdictionis & potestatis legislativæ.

- 9 Privilegium est aliud *Affirmativum*, vi cuius privilegiatus potest aliquid facere, v.g. venari. Aliud *Negativum*, vi cuius potest aliquid omittere, quod alii debent facere. Aliud *Absolutum*, quod in nullius præjudicium tendit, v.g. portare catenam auream. Aliud *Respectivum*, quod tendit in præjudicium alterius, puta, decimas colligere. Hic subsistis. Non potest, ais, Princeps jus alteri quæsitum auferre, seu præjudicare. Verum sciendum, non in omnibus privilegiis respectivis tertio jus quæsitum auferri, quandoque enim concedens tantum sibi præjudicat, uti in exemptione à solvendis tributis: quandoque tertio tantum spem lucri faciendi intercipit, si fortè monopolium alicui concedat: quod si jus quæsitum adimat, hoc non aliter fieri potest, nisi exigente publica necessitate, vel evidenti utilitate, vid. *l. 2. §. 10. ff. ne quid in loc. publ. juncta l. 4. C. de emanc. liber. Voët. ff. h. t. n. 11.* Privilegium rursus. Aliud *Reale*, quod immediatè conceditur rei, seu personæ cum respectu tamen ad rem, scilicet
- of.

officium, dignitatem &c. competitque omnibus, qui rem habent. Aliud *Personale*, quod immediatè conceditur personæ, eidemque cohæret. Pro casu autem practico, an sit reale, vel personale colligendum est ex modo, quo concessum est privilegium, an fortè fuerit facta mentio personæ, v. g. LEOPOLDO ELEUTHERIO, an verò dignitatis v. gr. ARCHI-EPISCOPO SALISBURGENSI &c. prius erit personale, posterius reale; Multum autem interest scire, an privilegium sit reale, vel personale; nam reale transit cum ipsa re ad quemcunque possessorem; sicut legatum Principi relictum, si Princeps præmoriatur, debetur successoribus *l. 56. ff. de leg. 2.* vid. insuper *l. 20. §. 1. ff. de ann. leg.* Personale verò extinguitur unacum persona, nec ad hæredes transit ob expressos textus *in l. 68. ff. de R. J. l. 196. ff. eod. l. 1. §. 43. ff. de aqua: quot. & aesti. c. 7. de R. J. in 6.* Videbis tamen etiam privilegia personalia non rarò ad alios transire; quod plerumque contingit (*Primo*) propter legem, quæ facit, ut privilegium, saltem specie idem, ad alios perveniat jure non *transmissionis*, sed potius *extensionis*, ut est privilegium nobilitatis, prælationis in dote respectu liberorum uxoris *l. 12. C. qui pot. privilegium competentia marito ratione dotis concessum*, quod etiam liberis competit *l. 18. ff. solut. matr.* non item aliis hæredibus *l. 24. §. 1. l. 25. ff. de re jud.* Contingit (*Secundo*) quando effectus privilegii etiam aliis communicatur propter singularem conditionem privilegiati. Exemplum habemus in beneficio restitutionis in integrum, de quo vid. *l. 18. §. fin. l. 19. ff. de minor.* In SCto Macedoniano *in l. 7. §. 10. ff. ad SC. Maced.* ubi transire dicitur ad hæredes, ad fidejussores, *in l. 9. §. 3. ff. d. t.* Idem de Vellejano *l. 7. §. 1. ff. de except.* Contingit (*Tertio*) ob necessariam consequentiam: sic privilegium mariti transit ad uxorem *l. 8. ff. de Senat. l. 13. C. de dignitat.* Sic illegitima legitimato nupta

fit probabilius legitima ob l. 3. C. de nat. lib. Nicolaus Hertius diff. de transitione privileg. pers. ad alios th. 16. (est secunda in vol. 1. tom. 3.) Reiffenst. h. t. n. 14. & seq. vocat hæc privilegia mixta. Aliud merè Gratuitum, quod ex liberalitate: Aliud Remuneratorium, quod propter insignia merita conceditur; illud facilius, quàm hoc revocari potest: Aliud Purum, quod manet in terminis gratiæ. Aliud Conventionale, quod transiit in conventionem onerosam: Hoc licet sit verum privilegium, cum aliquid contra jus concedat, in materia tamen odiosa nomine privilegii haud comprehenditur, quia non manet in terminis puræ gratiæ P. Engel h. t. n. 5. in fin.; nec potest tam facile revocari: Aliud Commune, quod primario respicit bonum communitatis, ut sunt privilegia fori, canonis &c. Aliud Privatum, quod respicit primario commodum privati, & ideo potest privilegiatus illi renunciare c. 6. de privil. l. penult. C. de pact. non item prior c. 12. & 18. de foro compet. Aliud In - aliud Extra Corpus Juris; Illud est latioris interpretationis, nec indiget probatione c. 4. de præb. in 6. c. ult. de restit. spol. eod. Hoc debet probari, & est strictè interpretandū c. 18. de præf. c. 6. h. t. in 6. vid. P. Eng. h. t. n. 2.

- 10 Privilegium acquiritur duobus modis, CONCESSIONE, & COMMUNICATIONE, nam præscriptione, vel consuetudine privilegium non acquiritur, cum æquivalenter sint ipsum privilegium, hoc est, illa, quæ acquiri possunt per privilegium, possunt etiam acquiri præscriptione, vel consuetudine, adeoque non benè dicitur privilegium acquiri præscriptione. Privilegium autem concedere potest ipse Legislatores; qui enim potest legem condere, potest etiam ab ea eximere. Num Imperator juxta modernum Imperii regimen privilegia sine consensu Statuum valeat concedere? Affirmatur, si legibus Imperii publicis non repugnent, ita colligitur ex capitul. Leopold. §. 44. quò spectant collationes dignitatum &c. Interim tamen ejus-

ejusmodi privilegia non præjudicant Jurisdictioni territoriali. Si verò præfatis Imp. legibus repugnent, nullatenus potest. Confer. *cit. capit. Leopold. §. 3. & 38. Stryck. b. t. §. 8. Publicistæ passim.* COMMUNICATIO contingit per extensionem, quando ad alia subjecta extenditur, quod aliquando fit simpliciter, aliquando cum specialibus clausulis v. gr. principaliter, & æquè pariformiter &c. Cui possit privilegium concedi, patet ex definitione: Idem dicendum de forma, seu requisitis.

Effectus consistit in legitimo ejus usu circa materiam, in qua per privilegium à jure comuni quis est exemptus, ita, ut, nisi sit restrictum ad certum locum, possit privilegiatus in toto territorio concedentis illo uti, *arg. c. 22. h. t.* imò, si sit privilegium absolutum, scilicet in nullius præjudicium tendens, usus etiam extra territorium erit permissus, quia est actus voluntariæ jurisdictionis; tale privilegium est facultas legendi libros prohibitos. Sanè ad legitimum privilegii usum spectat ejus recta interpretatio. Ubi attendendum, nùm sit privilegium respectivum, quod tertio præjudicat, an tantum detrahat juribus concedentis? si prius strictè (vel etiam strictissimè, pro diversitate materiæ, vel odii, quod in se continet) est interpretandum, ita, ut non possit extendi, etsi videatur pugnare eadem, vel par ratio. *arg. §. 6. de J. N. G. & C. l. 1. §. ult. ff. h. t.* nisi ex circumstantiis evidenter colligi possit, fuisse intentionem concedentis, ut etiam ad personas non nominatas extendatur; uti patet de privilegiis pupillis quoad bona tutoris concessis, quæ etiam extenduntur ad bona aliorum curatorum *l. 15. §. 1. & ll. seqq. de reb. auth. jud. poss.* Parile exemplum habetur in *l. 17. §. 1. l. 18. ff. eod. & in l. 74. ff. de jur. dot. Voët. b. t. n. 16. & seq.* Si posterius latissimæ esse interpretationis, constat ex *l. 3. ff. de const. Princip. ibi: Beneficium Imperatoris, quod à Divina scilicet indulgentia profiscitur, quàm ple-*

nissimè interpretari debemus, jung. l. 2. C. de bon. vocant. Zoës. h. t. 22. Interrogas, quomodo intelligatur illud procardicon desumptum *ex l. 12. C. qui pot. in pig.* quòd privilegiatus contra privilegiatum non gaudeat privilegio? Intelligendum, si sint privilegia æqualia, seu ejusdem rationis, & uterque certet de damno, vel lucro captando: sic habens privilegium colligendi decimas, illo non utitur contra illum, qui habet privilegium de non solvendis decimis; minorennis contra minorennem non utitur privilegio, nisi unus certet de lucro fortè, quòd pecunia mutuò data apud alterum adhuc exstaret; vel sint privilegia diversæ rationis, v. g. filiusfamilias minorennis ageret ex mutuo contra filiumfam. majorennem; quia major est ratio ætatis, quam *SCti l. II. §. fin. ff. de minor.*

- 12** Contraria privilegii sunt modi, quibus amittitur. Amittitur *primò* interitu subjecti, cui inhæret, adeoque reale, interitu rei; personale, extinctâ personâ. *l. 68. l. 186. ff. de R. J.* Quod si civitati, vel castro, aut alteri corpori concessum sit, & hoc hostili violentiâ, aliòve fatò (citra delictum privilegiatorum) perierit, privilegium non tam cessabit, quàm potius suspendetur ita, ut, restaurato corpore, etiam privilegium reassumet vires, cùm afflictio non sit addenda afflictio. *arg. l. 73. de contr. empt. l. 36. ff. de relig. & sumpt. fun.* Num morte concedentis amittatur? Non, esto ad libitum fuerit revocabile, quia Princeps, quâ talis, seu dignitas nunquam moritur; manet igitur facultas eadem revocandi in successore *arg. l. 8. §. 1. & l. 12. §. 1. ff. de precar.* Addatur *Voët. ubi supra n. 25. Gail. 2. ob. 60. n. 15. & 16.* *Secundò* lapsu temporis, ad quod fuit restrictum. *Tertiò* cessante causa, ob quam fuit concessum *c. 12. de Cler. non resid. arg. c. 60. de appell.* supposito, quòd cesset causa *contrariè*, hoc est, quod usus privilegii fiat illicitus, ut, si concessio jure decimandi ob paupertatem, non

non tantum cessaret paupertas, sed etiam Parocho non maneret salva congrua sustentatio; hinc secus dicendum, si tantum cesset negativè, ut, si in dato casu solummodo cessaret paupertas, tunc enim non cessat privilegium. *P. Engel h. t. n. 20.* Quarto revocatione; privilegium siquidem merè gratuitum subdito concessum (quidquid contra sentiat *Voët. h. t. n. 21.*) potest ad libitum revocari, saltem validè, licitè autem tantum ex justa causa, quia sub tacita hac clausula censentur concedi *P. Engel h. t. n. 21. & DD. passim.* Caveat tamen, nec nimis facilè revocando incurrat notam inconstantiae, aut levitatis, uti monet laud. *Voët. ibid.* Nec obstat, quòd non possit revocari donatio, quia in donatione transfertur dominium rei donatae; non item jus per privilegium acquisitum transire dicitur in dominum privilegiati; sed semper pendet à libera voluntate concedentis, sicut facultas mutandi leges *Reiffenst. h. t. n. 120.* Dictum fuit: *subdito concessum*; Nam concessum non subdito, non potest amplius revocari, quia semel acceptatum transit in pactum, unde subintrat regula: quod semel placuit, amplius displicere non potest, mox laud. *Reiffenst. d. l. n. 121.* Dictum fuit: *merè gratuitum*, nam, si sit onerosum, etsi sit subdito concessum, non potest sine urgente causa boni publici retractari. Revocatio autem est vel **EXPRESSA**, eaque *generalis*, quæ non derogat speciali privilegio, nisi mentionem faciat, *per vulgata*: Aut *specialis*, quando in specie revocatur privilegium, vel **TACITA**, si Princeps factum contrarium ponat, cum quo privilegium stare non potest. Quinto Renunciatione, cum quilibet possit favori suo renunciare, nisi sit privilegium commune, ut supra dictum. Est autem renuntiatio pariter vel **EXPRESSA**, quæ de se patet, vel **TACITA**, quæ nimirum ex facto privilegio immediatè contrario colligitur, ut, si privilegium in non faciendo consistat, & pri-

vilegiatus contra suum privilegium faciat, pone si cuidam Collegio privilegiato adlectus alteri non privilegiato, & cum priori incompatibili se patiatur adscribi, *vid. l. 5. §. ult. ff. de jur. immunit. junctâ l. 9. §. 1. ff. de decurion. l. 1. §. 2. C. de his, qui spont. mun. publ.* Debet tamen ejusmodi factum directè, & universim privilegio esse contrarium: Hinc, si immunis à solvendis stauris una tantùm, vel altera vice solveret, durum foret dicere, suum privilegium imposterùm planè amisisse, ut optimè advertit *Voët. loc. cit. n. 22. Gail. 2. obs. 60. n. 10. §. seqq.* idque colligitur etiam *ex d. l. 2. de his, qui spont. §. l. 12. de excus. tut.* Sextò abusu, quia, si utatur privilegiatus contra mentem, facit se indignum *c. 11. §. 24. b. t.* requiritur tamen sententia, vel condemnatoria vel declaratoria, cum hæc amissio poenam sapiat. *Septimò.* Non usu, seu usu contrario. Hic tamen notandum, non usum esse duplicem *negativum*, quando ideo quis non utitur, quia non datur occasio, & *omissivum*, quando non vult uti, etiam datâ occasione; quidquid tamen sit, solo non usu, sive sit *negativus*, de quo certum est; tum, quia privilegiato nil potest imputari, quòd non utatur, quando non datur occasio, tum *ex l. 34. §. 1. §. 35. ff. de S. R. P. junct. l. 4. ff. quemadm. serv. amitt.* ubi tali non usu non amittitur jus aquæ ducendæ, vel itineris; sive sit *omissivus*, quia ex eo, quòd non utar re mea, etsi detur occasio, non amitto illius dominium: aliàs enim habens bibliothecam satis amplam, deberet timere, ne libri, quibus rariùs, vel fortè nunquam, utitur, non usu amittantur. Limitatur, si privilegium usu, vel consuetudine sit restrictum ad certum tempus, uti patet ab instantia de omnibus actionibus. Dictum fuit notanter: *solo non usu*; nam, si accedat præscriptio illius, in cujus præjudicium tendit, potest saltem privilegium respectivum amitti non usu: facta paritate de aliis juribus *ex l. 6. ff. de S. P. V.* sic, si non
utar

utar privilegio juris decimandi, alter, qui debet solvere decimas, vel Parochus poterit præscribere. Aliter dicendum de privilegio absoluto, quod non usu, nunquam amittitur, cum hic præscriptio obtinere nequeat, siquidem, ut currat præscriptio, debet in præscribentem redundare commodum; atqui ex tali præscriptione nullum potest redundare in præscribentem commodum; quid enim mea interest, Titium v. gr. posse, vel non posse legere libros prohibitos, posse vel non posse portare catenam auream? Planè ex eò, quòd ille tale privilegium amitteret, nec ego, nec alius præscribens commodum haberet, nisi fortè in linea invidiæ. Limitandum tamen, si alterius interesset, Titium non posse portare torquem aureum fortè, quòd minueretur alterius authoritas, seu dignitas. Ast tunc amitteret naturam privilegii absoluti. Dictum fuit superiùs: *amitti privilegium usu contrario*, ubi tamen regulariter non sufficit unus actus contrarius, sed requiritur, ut præscriptio, seu tempus ad illam sufficiens accedat, colligitur *ex l. 12. C. de excus. tut. § ex c. 6. § 15. b. t.* Dictum mox fuit: *regulariter*; nam si sit privilegium, quod datur ad unicum actum, haud dubiè actu contrario amittitur. Ita habetur *in c. 8. de constit. circa privilegium supprimendi Primiceriatum*, ita *Gletle p. 1. select. q. 5.* Hic interrogas, quo tempore privilegium non usu amittatur? Hanc quæstionem difficilem existimat *P. Engel b. t. n. 19.* Nos cum *Magnif. P. Schmier loc. supra cit. n. 185. § seq.* tantum temporis requirimus, quantum in aliis præscriptionibus; unde, si præscriptio privilegii currat contra Ecclesiam Romanam 100. anni, si contra aliam 40. si contra privatum 10. vel 20. sufficient. *Reiffenst. b. t. n. 224.* ita colligitur *ex cap. 15. b. t. § c. 6. de præscript.* in quibus textibus contra Ecclesiam requiruntur 40. anni. Nec obstat *c. 6. b. t.* ubi dicitur, sufficere 30. Nam ibi non fit mentio præscriptionis, sed tacitæ renun-

tia-

tiationis, quæ ex tanto tempore præsumitur. *arg. l. 6. ff. de usur. & fruct.* Instabis: Etiam *c. 15. b. t.* à nobis allegatum tantum mentionem facit de præsumptione; Respondetur, hoc nos ultrò posse transmittere, cum omnis præscriptio in aliqua præsumptione fundetur; interim tamen disparitas inter *cit. c. 6. & c. 15. b. t.* in eo consistit, quòd *c. 6.* fundetur in præsumptione juris tantum, quæ admittit probationem in contrarium *c. 15.* econtra præter præsumptionem habet annexam præscriptionem, quæ parit præsumptionem juris, & de jure, & ideò non admittitur probatio in contrarium. *cit. Magnif. Auth. d. l. n. 292.* Neque juvabit, si urgeas, non esse in potestate personarum Ecclesiasticarum suis juribus renunciare. Nam respondetur, hoc procedere de renunciatione expressa, & voluntaria, non tacita, & necessaria, præsertim, si habeat annexam præscriptionem; aliàs contra Ecclesiam non daretur præscriptio.

TITULUS V.

De statu Hominum.

ET

TITULUS VI.

De his, qui sui vel alieni juris sunt.

SUPPLEMENTA

Ad Titulum 3. & seqq. usque ad 9. inclusive

Lib. I. Instit.

OMne jus, quo utimur (& de quo hætenus) vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Sunt verba Gaji in *l. 1. ff. b. t.* Cum igitur (pergit Hermogenianus

in

in l. 2. ff. eod.) hominum causâ omne jus constitutum sit, primario de personarum statu, ac post de cæteris ordinem Edicti perpetui secuti dicemus. Diceremus & nos, nisi vix non satis dixissemus in *Instit. ad tit. de jure Personarum*, & seqq. usque ad 9. inclusive, quò more solito nos remittentes

Adnotamus (1.) summam divisionem quam facit Gajus in l. 3. d. t. & Tribonianus in pr. *Inst. de jur. pers.* quod omnes homines aut liberi sint, aut servi. salvâ illâ, quam substituit ipse Gajus in l. 1. ff. de his, qui sui vel alieni juris sunt, & idem Tribonianus in princ. *Instit. eod.* quòd nimirum, quædam personæ sui juris sint, quædam alieno juri subjectæ: vix ad regulas artis posse subsistere: Nam, si prior summa est, deberet hæc posterior esse subdivisio, adeoque ad unum ex prioribus membris posse reduci; hoc autem fieri nequit: Non enim potest reduci ad primum membrum hominum liberorum, cùm illi, qui sunt alieno juri subjecti, rursus vel sint juxta posteriorem divisionem subjecti patriæ, vel dominicæ potestati, consequenter ad liberos non spectent: Non ad alterum, cùm utique, qui sunt sui juris ad servos spectare nequeant: videtur itaque hæc posterior divisio potius esse summa: unde dicas. Alii homines sunt sui, alii alieni, juris: ILLI vel nulli planè potestati, vel cuidam potestati adhuc subjecti, nempe tutoriæ, vel curatoriæ. ISTI, potestati, vel dominicæ, vel patriæ subjecti: Quod si priorem tueri velis, dicere poteris: Summa divisio est in liberos, & servos: Hi subdivisioem (quoad statum, secus quoad officia) non habent §. ult. *Instit. de Jure pers.* liberi, alii Ingenui, alii Libertini, & utrique, omisâ jam (quòd fieri debuisset in cit. pr. *Instit. de his, qui sui, vel alien. jur.* & in l. 1. ff. eod.) divisione servorum, vel Patres, vel Filiifam. seu, vel sui- vel alieni juris, & illi vel planè nulli potestati (privatæ) vel potestati tutoriæ, aut curatoriæ subjecti. Et ita procedes juxta dialecticæ divisionis regulas.

2 Adnotamus (2.) tum circa NASCITURUM, quòd esto, ut suo loco diximus, nasciturus in sui favorem habeatur pro nato, præsertim si actus differri nequeat, hinc posthumò rectè testamento detur tutor, eidem pupillariter substituatur, conceptus ex matre libera nascatur liber, vel si ex justis nuptiis, etiam civis Romanus, non obstante quòd mater prægnans ultimo supplicio damnata sit, aut deportata *l. 18. ff. b. t. jungat. alius casus ex l. 7. §. 1. ff. de Senator. Voët. ff. b. t. n. ult.* nihilominus tamen præter casus, quos in Institutis excepimus, adsit alius notabilis in materia collationis, quæ etiam ad nativitatem differri potest, *l. fin. ff. de collat.* Accedit, quòd collatio posthumò facta quandoque cederet in damnum illius; parentes etenim plus retinent regulariter, quàm in liberos conferunt; hinc viventes, conferendo accepta pauciora, ventrem privare possent majori patrimonio, nimirum tribus partibus sibi *ex l. 3. ff. si pars hered. pet. interim debitis Thes. Jur. b. t. n. 24.* Nec obstat *l. 11. C. de collat.* ubi videtur etiam posthumò debere conferri, cum loquatur de posthumò jam nato, qui testamentum rupit. Hinc etiam est, quod in *l. 17. ff. de leg. 1.* legatum filiabus relictum non pertineat ad posthumam, cum in illa hypothese posthuma pro nata habita, ut ostendit *laud. Thesaur. Jur. d. l. jure saltem illorum temporum*, in sui præjudicium sustineret testamenti tabb.

Sed hîc interrogas, quot præsumatur Mater posse parere liberos, ut sciatur quot portiones ventri sint servandæ? Post varias altercationes decisum legitur, posse tres parere in *l. 3. & 4. ff. si pars hered. pet. l. 36. ff. de solut. jungat. l. 28. in fin. ff. de Jud.* ubi non rerum natura, in qua omnia certa sunt, sed nostra inscitia intuenda dicitur: Exinde patet, tres portiones esse ventri servandas, non tamen assignandas, cum posthumus primùm natus partem faciat, *l. 7.*

l. 7. ff. de Reb. dub. Huic decisione obstat è diametro *l. 30. §. 6. ff. de A. vel A. H.* Sed vel subest dissensus inter JCtos, uti patet *ex citt. tt.* vel Ulpianus tantum refert sententiam Pomponii; aliàs sibi ipsi manifestè contradiceret *in d. l. 4. ff. si pars hæred. petat.* Tum circa NATUM, quòd pro tali habeatur etiamsi statim non emissà voce decesserit, dummodò ex aliis signis vixisse, constet, & TOTUS in orbem processerit *l. 3. C. de posthum. hæred. junctâ l. 30. §. 1. ff. de A. vel O. H.* secùs nec testamentum rumpit, nec succedit, nec hæreditatem transmittit *d. l. 3. C. de posth. hæred. instit.* E diametro obstare videtur *l. 12. §. 1. ff. de lib. & posthum.* ibi: *Quid tamen, si non INTEGRUM animal editum sit, cum spiritu tamen, an adhuc testamentum rumpat? & hoc TAMEN RUMPIT.* Sed textus iste debet suppleri *ex cit. l. 3. C. de posthum. hæred. instit.* ibi: *sancimus* (certatum quippe erat inter veteres) *si vivus PERFECTE natus est, licèt illicò, postquàm in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decessit, nihilominus testamentum rumpi, hoc tantummodò requirendo, si vivus ad orbem TOTUS processit, ad nullum declinans monstrum, vel prodigium.* Dicitur: *ad nullum declinans monstrum,* quò etiam facit *l. 14. ff. b. t.* Nec obstat, quòd *in l. 135. ff. de V. S.* etiam monstra parentibus profint. Ita est, ad evitandas poenas orbitatis, aut etiam ad implendam fortè conditionem legato appositam, *si pepererit,* cùm eosdem, imò majores dolores mulier pariens pati debuerit. Quid, si fuerit exsectus? Habetur pro nato, & rumpit testamentum *d. l. 12. pr. ff. de lib. & posth. l. 132. §. 1. l. 141. ff. de V. S. Lauterb. ff. b. t. §. 27.*

Adnotamus (3.) quamvis in dubio standum sit pro legitima nativitate, non tamen legitimitas temerè est extendenda, ut advertunt *Hub. ejusque Scholiasies b. t. n. 4.* idémque colligimus *ex Coccej. b. t. controuv. 4.* sæpè enim agitur de gravi præjudicio tertii, tum ex capite alimentationis, tum successionis, adeoque res accuratè examinanda:

Quapropter obstupescas, quòd Justinianus contra *l. 3. §. pen. ff. de suis & legit. hæred.* videatur in *nov. 39. c. 2.* partum undecimo mense post mortem mariti natum pronunciare legitimum; præsertim cùm certum sit, foeminis, seu viduis præscriptum fuisse spatium 10. mensium, ut lugerent viros propter turbationem, seu commixtionem sanguinis *l. 11. §. 1. ff. de his, qui not. inf. l. 2. C. de secundis nupt.* ubi 10. his mensibus duo alii ad complendum annum, tantùm honestatis gratiâ adjecti sunt: Nec alia est ratio, quòd Gallus Aquilius suam substituendi formulam in *l. 29. pr. ff. de lib. & posth.* ad 10. menses restrinxerit: Ergo Justinianus, infis, in *cit. nov. 39. c. 2.* hæc omnia insuper habuit, aut neglexit? Minimè: longè alius ibi refertur casus: Mulier, quæ intra annum luctûs nupserat, sed scortata fuerat, eò impudentiæ fuit prolapsa, ut contenderet, se non incidisse in poenas præmaturè nubentium, quia non ex nuptiis, sed illegitimo coitu peperit, adeoque fatebatur, spurium peperisse, Imperator verò, hanc impudicâ exceptione non attentâ, hanc poenam incurrisse pronunciat. Illud faciliùs dabimus, quòd, esto contra partum mense undecimo natum stet præsumptio, non tamen rejiciatur omninò probatio in contrarium, ita, ut judiciò medicorum adhibitò, attentisque circumstantiis, possit legitimus pronunciari, cùm tantùm sit præsumptio juris fundata in eo, quod frequentius solet contingere, non autem juris, & de jure: Et tantùm deferimus *Carpzovio part. 4. constit. 27. def. 15.* Exinde facilè conciliantur varia decreta, atque sententiæ Imperatorum apud Gell. noctib. *Att. lib. 3. c. 10. & 16.* consulat. *Gotbofr. ad cit. nov. 39. c. 2.*

Quid si Mulier ad aliàs nuptias, impatiens perferre moras, properaverit; ita, ut dubium sit, utrùm partus sit defuncti, vel novi mariti, ut si nono mense post mortem mariti (qui fortè non diu ægrotavit, adeoque præ-

su-

sumi possit, non diu ante mortem habuisse commercium) & septimo post secundas nuptias sit editus? Alii adjudicant, cui similior est, alii priori, quia est prior tempore, alii posteriori, cui uxor quoad hunc partum diutius cohabitavit, & stante eo matrimonio natus est, alii ad utrumque pertinere, ajunt *arg. l. 8. ff. hæred. inst.* alii neutri adjudicandum esse contendunt *arg. l. 12. §. 1. ff. de his, qui not. inf. & l. 10. ff. de reb. dub. l. 3. §. 7. ff. de adim. legat.* quasi non jus, sed probatio deficiat *l. 30. ff. de testam. tut.* Nos cum *Voët. ff. de his, qui sui vel alieni jur. n. 9.* cæteris paribus adjudicamus secundo, qui debet sibi imputare, quod legitimum tempus non expectaverit; prior enim maritus est extra culpam, idcirco non debet illius hæreditas tum onere alimentationis, tum nova portione hæreditaria in præjudicium aliorum fortassis existentium liberorum gravari. Limitaremus tamen hanc sententiam, si favor primi mariti exigeret contrarium, fortè, quod ejus familia, aliis liberis non existentibus, deficeret; adeoque facienda erit præsumptio, quæ magis favet marito defuncto, cui plane culpa imputari nequit.

Adnotamus (4.) quoad eos, qui sui, vel alieni juris sunt, 4
Alieni juris propriè dici, qui sunt sub dominica, vel patria potestate, ideoque servos, & filiosfam. Servitutem quod attinet, esto, sit juris gentium, Romanorum tamen servi in multis differebant, à servis aliarum gentium, ut ostendit *Tacit. de moribus Germ. c. 25.* Cæteris servis, inquit, non in nostrum modum descriptis, per familiam ministeriis utuntur: Suam quisque sedem, suos penates regit: frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit, & servus hætenus paret: Cætera domus officia uxor, liberi exequuntur: verberare servum, ac vinculis, & opere coercere rarum: occidere solent, non disciplina, & severitate; sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impunè. Apud Romanos non pro personis, sed

pro rebus, & quidem Mancipi (Ulpianus in *Frag. tit. 19. §. 1.*) imò pro nullis habebantur. Hinc poterant legari, donari, vendi, adeò, ut nihil Romanis frequentius, quàm servorum nundinatio *l. 44. ff. usurp. & usuc. eorumque venditio, seu comparatio vid. l. 43. §. 1. ff. de evict.* quandòque nudi, ne quod vitium corporis latitaret, venum exponebantur. *Senec. Epist. 81.* Varia erant pro arbitrio domini, eorum officia, atque ministeria, quibus modò recensendis, non vacat immorari: si dentes pruriunt, adeatur *Heinec. Antiq. Rom. lib. 1. t. 3. & seqq.* Servis opponebantur Liberi, qui vel *Ingenui*, vel *Libertini*, de quibus jam actum in *Instit.*

- 5 Hic Adnotamus (5.) ad Ingenuos etiam reduci liberos à parentibus ex lege Romuli venditos post trinam venditionem. *Dionys. Halicar. lib. 2. c. 28.* Quod ita capies. Filius prima vice in servitutem venditus, & per manumissionem libertate donatus, rursus vendi poterat à patre, ac denuò manumissus, iterum in potestatem patris recidebat, tertiàque vice vendi poterat, ac, impetratà demum libertate, etiam patria potestate liberabatur *laud. Halicar. lib. 2. p. 97.* qui ita scribit: *Romanorum Legislator (Romulus) omnem potestatem in filium patri concessit, idque toto vitæ tempore, sive eum in carcerem conjicere, sive virgis cedere, sive vinctum ad rusticum opus detinere, sive occidere vellet. Et post: Neque Romano legislatori hoc satis fuit, quod hanc potestatem patri dedisset, sed etiam ei filium vendere permisit. Et - - - hoc etiam patri concessit, usque ad tertiam venditionem ex filio questum facere, data patri in filium majori potestate, quàm domino in Mancipium. Nam servus semel venditus, deinde libertatem adeptus imposterum est sui juris: at filius à patre venditus, si liber fuisset factus, recidebat in potestatem patris, & iterum venditus, & libertate donatus, servus patris, ut ante, fiebat. Sed post tertiam demum venditionem ex patris potestate exhibat.* Existi-
- mat

mat quidem *Gothofr. ad LL. 12. tabb.* Romuli legem de imaginaria venditione, in emancipationibus observari solita, intelligi debere; sed egregiè refellitur à *Bynkersh. de jur. occid. liberos. lib. 6. p. 177.* quia ritus hujus imaginariæ venditionis erat *legis Actio*, legis verò actiones primùm post *LL. 12. tabb.* ortæ sunt: licèt Romuli lex occasionem hujus triariæ imaginariæ venditionis dederit; quod autem post trianam venditionem impetratâ libertate ingenui manserint, sat clarè tradit *Paulus lib. 5. sent. tit. 1. §. 1.* ubi: *qui contemplatione extremæ necessitatis, aut alimentorum gratiâ filios suos vendiderunt, statui INGENUITATIS eorum NON PRÆJUDICANT.* Idem constat ex *l. 2. C. de patr. qui filios suos distrax.* ibi: *licet autem ipsi, qui vendidit, vel alienatus est, aut cuilibet alii ad INGENUITATEM eum propriam repetere.* Videtur quippe esse venditio operarum potius, quàm ipsius personæ, quò facit etiam sacer textus *Deuter. 15. v. 12. & 18.* De libertinis quos à libertis relativè differre, eséque eos, qui ex justa servitute sunt manumissi, alibi diximus.

Adnotamus (6.) modos manumittendi. Fiebant enim 6
 (1.) per CENSUM. Quando servus jussu domini nomen suum in censum lustralem referebat (2.) per VINDICTAM, quæ originem traxit à Vindictio servo ob patefactam conjurationem in libertatem, virgâ, quam *vindictam* vocabant, authoritate Magistratûs asserto. Fieri solebat coram Consule, Prætore, aut Proconsule, adhibito lictore, qui servi percussô capite, eoque in gyrum circumactô, inflictâque alapa (de qua vid. *Briss. de formul. lib. 8. p. 724.*) hæc verba addebat: *Hunc hominem liberum esse volo.* Vel: *Ajo, te liberum more Quiritum.* Initio ipse dominus hæc verba pronunciabat; postea tacente domino lictor. Accessit (3.) *Lege 12. tabb.* Manumissio per TESTAMENTUM. Quâ, si libertas purè data erat verbis directis: *Davus servus meus liber esto*, ejusmodi libertus nuncupabatur

tur ORCINUS, seu CHORONITA, quasi ejus Patronus in orco vel apud chorontem esset; si verbis precariis, hæres fiducarius manebat Patronus: si sub conditione, vocabatur pendente conditione STATU LIBER. Manumissioni per censum (4.) subrogata est apud Impp. Christianos & quidem sub Constantino M. l. 1. §. 2. C. de his, qui in Eccles. manumitt. exemplo veterum, qui in Templis ad Aras Deorum manumittere solebant, modus manumittendi in SS. ECCLESIIS, ubi recitatîs jussu domini tabb. & à cle- ro signatîs, servus libertatem consequabatur. Invaluerat etiam (5.) paulò ante Manumissio per EPISTOLAM, quæ initio sine solennitatibus, postea verò, jussu Justi- niani, adhibitîs 5. testibûs l. un. §. 1. C. de lat. lib. toll. fieri con- sueverat, & (6.) manumissio INTER AMICOS, si scilicet dominus, Amicîs præsentibûs servum convivio adhiberet. Servum etenim convivio assidere Romanis indecorosum videbatur. Cæterùm quomodocunque fuerint manumissi, antiquissimis temporibus plenam consequabantur liberta- tem. Verùm, cùm hoc modo Respublica Romana inutili- bus, iisque nequissimis impleretur civibus, primùm sub Au- gusto lege Ælia Sententia lata A. V. C. 755. cautum fuit, ut servi sceleris causa publicè cæsi, vincti, torti, aut stig- mate inusti, à domino manumissi, non plenam liberta- tem consequerentur; sed dedititiorum locò haberentur. Lex postmodum Junia à suis Authoribus Junio Silano & Norbano Balbo Conss. ita dicta, ulterius disposuit, ut manumissi per Epistolam, vel inter Amicos (aliter per vindictam) non *Civium*, sed *Latinorum* jura consequeren- tur. Hinc orta diversitas civium Romanorum, Liber- tinorum & Dedititiorum. Alii quippe plenariam liber- tatem nacti, fiebant *cives Romani*, Alii *Latini*, qui parti- cipes erant commerciorum, & mancipationum cum ci- vibus, familiæ emptores, testes, & libri pendes fieri, imò

imò ex fidei commisso (non item ex testamento) capere poterant, adeoque dicebantur vivere ut liberi, mori verò ut servi, ob denegatam factionem testamenti tùm activam, tùm passivam, Alii *Dedititii*, qui vix umbram libertatis experiebantur; erant siquidem omnium commerciorum, nec non testamenti factionis, tùm activæ, tùm passivæ expertes, & (quod miserrimum dices) nulla ipsis spes supererat ullo modo ad civium Romanorum, vel Latinorum jura aspirare; adeoque ejusdem erant conditionis cum populis dedititiis, qui se, Divina, ac humana omnia dedebant, jugoque submittebant; ita, ut nihil nisi jus ingenuitatis retinerent: Hanc diversitatem sustulit Justinianus in *l. un. C. de dedit. lib. toll.* & *l. un. C. de lat. libert. toll.* intentione quidem optimâ; an pari successu? dicant alii. Tu vid. *Thom. de us. pract. dist. bom. ing. & libert. l. 31. & seqq. pag. 18.*

Porro lex *Ælia* sentia ulterius progressa est; cùm enim manumissiones non rarò, ut refert ex *Halicarn. Heinecius Antiq. Rom. lib. 1. t. 6.* ob scelera in gratiam dominorum à servis commissa, aut procuratos dominis illicitos amores, vel etiam in fraudem creditorum, nec non alias causas parùm honestas obtinuerint, nimirumque frequentarentur, prohibuit, ne quis infra 20. annum manumittat, nisi allegatâ probatâque causâ, de quibus §. 5. *Instit. quib. ex caus. manum. non lic.* Rursus annullatas voluit manumissiones in fraudem creditorum, variâque alia capita circa amissionem juris patronatûs tulit, permisâ tamen facultate domino obærato servum hæredem instituendi, ut potius bona servi, quàm defuncti (quod videbatur ignominiosum) à creditoribus possiderent: *cit. Author. d. l. ubi §. 12.* observat, Justinianum incautè sustulisse hujus legis caput secundum, quo videlicet minori 20. annis manumissio inhibebatur, usumque fuisse in §. 7. *h. t.* ratione planè ridi-

cula, quòd scilicet libertas sit pretio inæstimabilis, cùm tamen hæc ratio non dominum, sed servum respiciat.

Restricta fuit etiam manumittendi licentia *lege Fusia Caninia* probabiliùs *A. V. C. 751.* (licèt alii antiquiorem existiment) rogata: solebant enim sæpenumerò morientes integras familias eo fine manumittere, ut liberalitatis laudem ferrent post mortem, & plures liberti pileati lecticam prosequerentur; Exinde autem Respublica pessimorum hominum colluvie referta, nimium quantum laborare coeperat, ut igitur huic malo obviaretur, certus numerus præscriptus ita fuit, ut, qui plures, quàm 10. servos non habebat plus parte dimidiâ non manumitteret, qui ad 30. ne plus tertiâ parte, qui ad 100. ne plus quartâ parte, qui ad 500. ne plus quintâ parte, & denique nunquam plus quàm 100. libertate donaret. *Heinec. Elem. jur. b. t. §. 125. Acuratiùs Antiq. Rom. eod. §. 3. & alii passim,* quæ tamen prohibitio tantum in actibus ultimæ voluntatis locum habebat; nec enim tantum suberat in actibus inter vivos, dum quis adhuc indigere potest, periculum: hæc saluberima constitutio à Justiniano itidem sublata est. Hic ulterius pergere volentem sistis: Juxta hanc computationem, infers, qui plures, quàm 10. servos non habebat, plus parte dimidia non poterat manumittere, qui ad 30. non plus tertia parte: Exinde sequitur: qui 10. habet, poterat quinque manumittere, qui 12. tantum quatuor, qui enim ultra 10. habet, non plus parte tertiâ manumittere poterat: Item qui 27. habebat, poterat 9. utpote tertiam partem manumittere, & qui 32. tantum octo, quia, qui ultra 30. tenebat, plus quartâ parte dimittere non permittebatur. Vides, quàm bellæ consequentiæ? Sed parce, dum præter Legislatoris intentionem per accidens quid sequitur: Idem quippe evenire comperies in augmento legitimæ: si adsint 12000. in hæreditate, & quatuor

tuor sint, quilibet 1000. capit, si quinque 1400. hinc plures plus capiunt, quàm pauciores, cùm tamen aliàs pauciores plus capere soleant. Deinde sensum legis Fusiae nondum percepisti; falsum quippe est, quòd, qui 12. habet, non possit plus, quàm quatuor manumittere; nam qui decem, & ultra habet semper ad minimum quinque, & qui ultra 30. ad minimum decem valet manumittere, ut optimè advertit *Bachov. Instit. de leg. Fus. Canin.*

De Patria potestate recordamur nos dixisse, potuisse parentes nimia egestate pressos tantùm liberos sanguinolentos, seu recens natos, non etiam adultos vendere, cujus sententiæ uti non poenitet, ita ulterius

Adnotamus (7.) nostram sententiam (nihil enim dissimulandum) exinde reddi difficiliorem, quòd Basilii Regium illud (ita laudatur in nov. Leonis 88.) Ecclesiæ decus, in *Homilia in illud*: **DESTRUAM HORREA MEA**, calamitatem pauperis flebiliter, & nervosè describens, patrem adducat deliberantem, num seniore, num juniore vendat. *Expende quæso*, inquit, *certamen ex una parte instantis famis, ex altera affectus paterni*: Illa mortem intentat, natura retrahit: sæpe concitatus, sæpe repressus (Egenus pater) tandem urgente necessitate consultat. Quem primum liberorum vendam? quem magis cupiet is, qui frumentum commutat, si primum? At ætatis honos me reprimit: si Juniorem? At me miseret ævi calamitatis adhuc indocilis. Cujusnam bestię ingenium assumam. Jam si cunctos retinere adnitar, cunctos vix vivo calamitate famis absumi: si unum vendidero, quibus oculis reliquos aspiciam, quomodo mensam accedam, cujus sumptus ex tali mercatura constant? Pari declamatione queritur D. Ambrosius de Nabutho c. 5. *Fames, inquit, urgebat ad pretium; natura ad officium, commori filiis magis paratus, quàm à filiis separari*: sæpe gradum protulit, sæpe revocavit: vicit tamen necessitas, non voluntas, sed quem vendam (Pater) priorem? primogenitum offeram? sed

prius me patrem vocavit? sed teneriorem dabo? At istum teneriori amore complector: Illum erubesco, hujus misereor? Illius gradum suspiro, hujus ætatem? Ille jam sentit ærumnam? Iste ignorat. Ille parenti similior: iste utilior? In illo imaginem meam vendo: in isto spem perdo &c. Hæc disputatio prohibita venditione aultorum utique fuisset inanis? Neque respondeas factum narrari: non jus: Avaritia, prædo minabatur, non necessitas, ut vult *Hub. Digress. lib. 2. c. 5.* Nam contra est, quod præfati eruditissimi Viri parentibus nihil exprobant, sed potius eorum misereantur. Ita est: Interim damnant avaritiam, & crudelitatem foeneratorum, seu divitum, qui ad ejusmodi calamitates inflecti non poterant: Ejusmodi itaque venditiones se habebant sicut pacta usuraria: Qui enim necessitate adactus, usuras promittit, non peccat; sed qui aliter dare non vult, & accipit, delicti reus est, *arg. c. 6. de jurejur.* Ita, qui extrema necessitate adactus vendiderat, haud erat culpandus, cum vita, tanquam fundamentum omnium bonorum temporalium, & occasio æternorum, pluris utique facienda, quam libertas. Profectò, fuisse legibus Regiis permissam venditionem, etiam aultorum, patet ex lege Numæ Pompilii, cujus formalia, juxta *Dionys. loco superius cit.* hæc sunt: *si pater permiserit filio uxorem ducere, quæ ex legibus particeps sit sacrorum, & bonorum, patri posthac nullum jus esto vendendi filium.* Quod ipsum in *LL. 12. tabb.* translatum in *Tab. IV.* legimus. ENDO. LIBERIS. JUSTIS. JUS. VITÆ. NECIS. VENUNDANDIQUE. POTESTAS. EI ESTO. SI PATER FILIUM TER VENUNDUIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO. Neque aliis Gentibus hoc erat incognitum, uti narrat *Plutarcus in Solone c. 17. & 37.* Postquàm autem, tum sub libera Republica, & florente Cæsarum Imperio magna veterum Jctorum ingenia prodiere, tum etiam, perdomitâ Romanorum armis

mis Græciâ, per Philosophiæ regulas hominis dignitas paulò rectiùs intelligi cœpit (*vid. l. 44. pr. ff. de ædili. edict. Cœperunt pariter cognoscere, hominem neque in commercio, neque in fructu esse debere l. 34. §. 1. & 2. ff. de contr. empt. §. 37. de R. D. l. 207. ff. de V. S. jung. Ambros. in aureo libello de officiis l. 28.* His itaque principiis debetur, quòd sub Cæsarum Imperio usque ad Alexandri Severi, & Constantini M. tempora venditiones, & oppignorationes liberorum publica lege interdictæ fuerint, veluti innuunt. Impp. Dioclet. & Maximianus in *l. 1. C. de patrib. qui fil. distr. MANIFESTISSIMI JURIS EST, liberos à parentibus neque venditionis, neque donationis, neque pignoris jure, aut alio quolibet modo in alium transferri posse.* Quâ formulâ Imperatores uti fuisse solitos, cùm in jure certo, atque indubitato rescriberent, testatur *Briss. de Formul. solenn. lib. 3. fol. 299. & seqq. jungatur notabilis textus in l. 1. C. de liberal. caus. nec non l. ult. C. de patr. pot.*

At, cùm necessitas legem non agnoscat, priores leges 8
jus quoddam postliminii obtinuere; hæ verò saluberri-
mæ constitutiones limitationes debuerunt admittere,
unam ob famem, & summam inopiam, alteram ob fisca-
le tributum, & obæratæ patris debita. Illâ infantes sangui-
nolenti: Hæc etiam adultiores in servitutem distracti sunt.
Illa jure extraordinario, & singulari: hæc moribus; utra-
que tamen contra Philosophiæ stoicæ regulas receptæ
sunt: Illius intrinseca ratio vitæ liberorum contra expo-
sitiones consuluit. Invaluit quippe, ut (quamvis Lege
Romuli, ceu probat *Nood. ad Jul. Paul. c. 2.* hoc tantum
in deformibus, atque monstrosis præmissa quinque vici-
narum sententia licuerit) expositionibus nihil esset fre-
quentius *arg. l. 29. ff. de manum. testam. l. 16. C. de nupt.* Editos
enim infantes in terram statuebant, eosque parentes, si
educare vellent, tollebant (hinc nata locutio *tollere liberos*

l. 6. §. 2. ff. de jur. patron. l. 92. ff. de A. v. A. H.) & alendi suscipiebant, hosque amplius dimittere non licebat; quos autem tollere patres nolebant, exponebantur, *Huber. cit. lib. 2. Digress. c. 5.* Id, quod adhuc sub Constantino, qui morem hunc infandum detestatus quidem est, sed nulla lege punivit, viguisse probat ex l. 1. C. *Theod. de alim. quæ inop. par. de publ. pet. deb. laud. Nood. ubi supra c. 5.* Neque dicas prohibuisse in l. 2. C. de patr. qui fil. distrax. quia neque hic directè prohibetur propositâ poenâ, sed permissâ sanguinolentorum venditione, atque, assignatis in d. l. 1. C. *Theod. de alim. quæ inop. par.* alimentis, causam, & occasionem sustulit, magisque, ut alios alliceret ad expositos nutriendos, removet, dum in l. 1. C. *Theod. de exposit.* (emanavit Anno 331.) statuit, ne jus esset patri filium, quem semel exposuit, vindicare, amissâ scilicet patriâ potestate, uti colligitur etiam ex l. 2. C. de infant. exposit. ubi etiam, veluti existimat *cit. Nood.* primùm fuit expositio prohibita ab Impp. Valentiniano, Valente, & Gratiano ibi: *unusquisque sobolem suam nutriat, quod si exponendam putaverit, animadversioni, quæ constituta est, subiacebit &c.* Sed quænam ista? Capitalis, per l. 8. C. ad L. Corn. de sic. quæ duobus ferè mensibus ante d. l. 2. emanavit. uti intuenti patebit. Cui opinioni præter memor. *Nood. d. l. c. 9.* accedit *Lipsius centur. 1. Epist. 85. ad Belgas circa fin.* Obtupesceis ad ista, inquires! An non tempore Jcti Pauli expositio pro homicidio, vel omninò parricidio habebatur? Ait hic in l. 4. ff. de agnos. & alend. lib. *Necare videri non tantum eum, qui partum profocat, sed & eum, qui abjicit, & qui alimonia deneget, & eum, qui publicis locis misericordiæ causa exponit, quam ipse non habet.* Ita videtur, & non est aliter, si ad juris præcepta, quæ præ oculis habebat Jctus, respiciatur; quis enim negabit, has expositiones fuisse improbas, vid. de-
super *Lactantius Divin. Instit. lib. 6. c. 20.* non item, si ad ea,
quæ

quæ usus receperat, legèque dormitante observabantur, attendisset. Delirâisset Paulus, si, moribûs fori repugnanti-
 bûs, respondisset. Sed quidquid de Authoribus hujus
 prohibitionis disputari possit, verum tamen manet, ven-
 ditionem fuisse restrictam ad recens natos urgente alimen-
 torum inopiâ & egestate; idque sufficienter deducitur ex
d.l. 2. C. de patr. qui fil. distr. junct. l. 1. C. Theod. de his, qui san-
guinolentos, quam per priorem non interpolatam à Tri-
 boniano, ut multi volunt, sed duas fuisse leges, unam
 ad Italos, alteram ad Provinciales, optimè autumat su-
 pra cit. *Nood. ibid. c. 5.* Esto enim ratio videatur genera-
 lis, quòd melius sit, ut parentes, & liberi conserventur;
 intrinseca tamen fuit, & primaria, ut obviaretur periculo
 expositionum, quæ maximè invaluerant, & exinde secu-
 turæ mortis; quod in adultis non obtinebat. Evenisse
 enim ejusmodi casus colligitur tum apud Nehemiam c. 5.
 ibi: *Filii nostri, & filiae nostræ multæ sunt nimis: accipiamus pro*
pretio eorum frumentum, & comedamus & vivamus. Tum
 apud Paulum lib. 5. sent. tit. 1. §. 1. ibi: *Qui contemplatione ex-*
tremæ necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderunt,
statui ingenuitatis eorum non præjudicant; homo enim liber nullo
pretio æstimatur. Exempla grævissimæ famis affert Euse-
 bius *Hist. Eccl. lib. 9. c. 8.* Victor. Episcopus Vitenf. lib. 3. *de*
persecut. Vandal. Pertinet huc horribilis illa in oriente fa-
 mes, quam ad A. C. 323. refert *Anast. Bibliothec. de qua*
Theophanes Confessor, & Monachorum Agri Præfectus in
Chronographia. *Hoc anno, inquit, septima indictione immi-*
nente, fames adeò truculenta orientem invasit, ut è pagis homines
turmatim glomerati in urbem Antiochenam, & Cyprum effunde-
rentur, in horrea, & Apothecas irrumpentes, cuncta prædari
cœperint &c. A. C. 447. fames multa millia hominum ab-
 sumpsit, ut testatur Marcellinus Comes in Chronico, &
 no-

novella Valentiniani. Sed de his (quæ Superi imposte-
rùm avertant) pro eruditione satis.

TITULUS VII.

*De Adoptionibus, & Emancipationibus,
& aliis modis, quibus potestas solvitur.*

ET

Ad Tit. Instit. 11. & 12. Lib. 1.

SUPPLEMENTA

§. I.

De Adoptionibus.

Miraberis prima fronte, quòd Compilatores nostri Adoptionem inter modos solvendi patriam potestatem collocaverint, cùm potius, ea mediante, juxta dicta in *Institutis*, patria potestas introducatur. Mirari desine: utrumque operatur Adoptio: solvit patriam potestatem respectu patris naturalis, & introducit in ordine ad adoptivum vid. §. 8. quib. mod. jus patr. pot. sol. Cæterùm vulgaria de hac materia vidimus in *Institutis suis locis*. Supplebimus ibid. omissa, præsertim quoad ea, quæ juris prudentiam Romanam antiquiorem concernunt, & ad solidam hujus tituli notitiam spectant.

I Adoptionis autem, utpotè actus legitimi, certis nimirum formulis, peragendi origo ex Antiquitatibus quærenda. Frequentiores apud Romanos, quàm alios Populos fuisse Adoptiones, nemo, nisi historiæ ignarus, inficias ibit: si causas quæris? in promptu sunt. Compertum enim (1.) Romanas familias habuisse sua sacra privata, suos fo-

focos, & aras, feriásque domesticas, de quibus videri meretur *Vincent. Grav. ad LL. 12. tabb. n. 76. pag. m. 414.* fuissetque lege Decemvirali cautum: *Sacra privata perpetuò manento.* Inde intelliges Modestini locum in *l. 1. ff. de R. N. nuptiis* videlicet Divinum jus communicari, quia mulier solenniter ducta sacrorum mariti fiebat particeps. Hinc etiam Clodius reprehensus, quòd effecerit, ut sacra Clodiæ gentis interirent: Si quis igitur ex Justis Nuptiis liberos non sustulerat, adoptabat extraneum, qui in sacra, & Gentem transire dicebatur *Briss. de V. S. pag. m. 931.* Accedebat (2.) (etsi per abusum, & vix non fraudulenter) occasio evitandarum poenarum orbitatis (non autem coelibatûs *l. 15. §. 2. ff. b. t.*) nec non participandorum præmiorum in favorem numerosæ prolis indultorum, quod tamen, ut in decursu apparebit, postea immutatum, vid. interim *pr. Inst. de excus. tut. Tacitus Ann. lib. 15. c. 19.* Ac demùm (3.) ratio non minus fraudulenta, si quis enim Patricii ordinis Tribunitiam potestatem plebeis debitam, ambiret, sese, ut voti compos fieret, plebejo adoptandum dabat. Prout exemplum hujus absurdæ adoptionis præbuit Clodius à Fontejo adoptatus. *Cicer. orat. pro dom. 13.* Item Dolabella, qui ob eandem causam in gentem Liviam transiit.

Non tamen omnium primò obtinuit Adoptio, saltem stricta, sed potius Arrogatio ita dicta à rogatione ad populum lata, ut vult *Gell. Noct. Att. L. 5. c. 19.* Fiebat etenim (accedente tamen ob transitionem sacrorum auctoritate Pontificum) in Comitiiis curiatis, non quidem, ut prænotatis fraudibus obviaretur; cùm jam priùs, quàm fraudum istarum extarent exempla, in Comitiiis peragi consueverit; sed quia arrogatus sperabat hæreditatem, de qua in alium transferenda solus populus cognoscebat, ut patulum est ex materia de testamentis. Nec tamen

omittebatur interrogatio inter arrogatum, qui, utpote sui juris, ipsemet author erat, l. 2. ff. h. t. & arrogantem, an scilicet unus pater, alter verò filius fieri vellit? unde arrogationis nomen derivandum volunt alii. Addantur ea, quæ habet *Nood. h. vers. Altera adoptionis species &c.* Formulam, præter *citt. Authores* exhibet *Heinec. Antiquit. Rom. hñc n. 10.* Estque hæc: *velitis, jubeatis Quirites, uti L. Valerius L. Titio tam jure, legèque filius sibi fiet, quam si ex eo patre, matrèque familias ejus natus esset: utique ei vitæ, necisque potestas fiet. Hæc, uti dixi: ita vos Quirites rogo.* Ex quibus n. 12. infert non alios, quàm cives Romanos adoptare adoptarique potuisse; cum aliis quippe nulla erat comitiorum communio:

- 3 Successu temporis introducta fuit Adoptio in specie, seu strictè sic dicta, quâ nempe liberi in sacris paternis constituti cujuscunque sexûs, ætatisque in aliam familiam transibant: Peragebatur, certis solennitatibus adhibitis, coram Prætore, aut Præside, seu Magistratu, penes quem erat actio legis, trinâ in filio, unâ verò in nepote, & fœminis, venditione coram quinque testibus ære, & librâ intercedente. Formulam rursus subministrat *laud. Heinec. d. l. n. 15.* Pater scilicet filium patri adoptivo emancipabat his verbis. *Mancupo tibi hunc filium, qui meus est: Tum pater adoptivus æs tenens, simulque filium apprehendens: Hunc ego hominem inquiebat, jure Quiritum meum esse ajo, isque mihi emptus est hoc ære hac æneâque libra.* Addatur *Huber. h. t. n. 1.* Mutatò postmodum Reipublicæ statu, abrogatisque formulis, absolvebatur arrogatio Rescripto Principis, adeoque & fœminæ, & pupilli adhibitâ causæ cognitione, de qua vid. *Hub. h. t. n. 5.* arrogari poterant l. 11. l. 17. & seqq. ff. h. t. Sed ad quid, rogas, illæ tres emancipationes, duæque manumissiones? Unde trinæ ille venditiones imaginariæ, adeoque etiam tres emancipationes

ortum traxerint, sæpiùs repetitum est suprà. Quia autem in adoptionibus non fiebat adoptatus sui juris, obtinebant quidem tot venditiones, & emancipationes, ne in potestatem reverteretur sui patris naturalis; interim tamen duæ tantùm manumissiones habebant locum, ne, tertia superveniente, prorsus evaderet liber. *Bachov. ad §. 2. Inst. h. t. n. 3. vers. videamus.*

Inventus ulteriùs fuit, & quidem probabiliùs, liber- 4
rà adhuc Republicâ, modus adoptandi per testamentum, si nimirum testator hæredem non tantùm in bona, sed & nomen adsciscebat, & ita instituit Cæsar Octavianus Augustus Liviam, & Tiberium; quamquàm propriè adoptio dici non potuerit, cùm non induceret patriam potestatem, aliâque sacra familiæ, sed solummodò nomen; olim quippe omnis adoptio patriam potestatem tribuebat *l. 32. & seq. l. 37. §. 1. ff. h. t. Huber. ad Instit. n. 1. §. 3.* Quod à Justiniano immutatum, & effectum patriæ potestatis tantùm adoptioni perfectæ relictum esse, alibi notavimus, patétque *ex l. pen. §. 1. & 2. Cod. h. t.*

Interrogas ulteriùs, quomodo debeatur quarta eman- 5
cipato, & exhæredato? Sunt, qui æquiparant, & utrique deberi, ajunt, indistinctè, hoc ipso, quòd impubes causam exhæreditatione dignam committere nequeat. Ita *Voët. ff. h. t. n. 3.* Sunt, qui distinguunt, dicuntque emancipato deberi, si sine justa causa fuerit emancipatus; exhæredato econtra, etiamsi ex justa causa sit exhæredatus. Ita *Bachov. ad §. 3. (ipsi 4tum) h. t. n. 1. Coccej. ff. h. quæst. 5.* quæ sententia non caret fundamento. Verba cit. §. 3. Ita sonat. *Item non aliter emancipare eum potest adrogator, nisi causâ cognitâ dignus emancipatione fuerit, & tunc sua bona ei reddat* (& hoc ideo, ut evitetur omnis suspicio, qua pater adoptans onerari posset fortè, quòd filium nimium durè tractaverit, ut dignus emancipatione videri debeat, *Ba-*

choy. ubi supra in pr. Vinn. b. t. n. 2. vers. dignus emancipatione)
Sed & si decedens pater eum exhæredaverit (En quòd hoc asse-
 rat indistinctè) *vel vivus sine justa causa emancipaverit* (En
 rursus, quòd primùm intuitu emancipationis justam cau-
 sam exigat) *jubetur quartam partem ei suorum bonorum RE-*
LINQUERE (quòd verbum indicat hanc quartam pri-
 mùm deberi post mortem *l. 1. §. 21. ff. de collat. Bachov. d.*
l. vers. sed si decedens) Neque deest inter emancipatum, &
 exhæredatum ratio discriminis; siquidem emancipatio ex
 sua natura nullam inurit maculam *arg. §. 6. quib. mod. jus*
patr. pot. sol. benè verò exhæredatio nov. 115. c. 5. hinc est,
 ajunt, quòd exhæredato, qui hanc maculam pati debet,
 quarta debeatur, esto justam causam commiserit. Sed,
 quì poterit impubes justam causam exhæredationis com-
 mittere? Non erit casus impossibilis: quòd malitia æta-
 tem suppleat: Cæterùm *Coccej. l. cit.* tam amphibologicè
 hanc quæstionem explicat, ut vix discerni queat, utrùm cau-
 sa, ex qua emancipatus quartam amittit, debeat esse justa, id
 est honorifica, num injusta, id est ingratitudinis. Profectò
 hæresis juridicæ damnare non possem, si quis diceret *d. §. 3.*
 esse intelligendum de causa emancipationis justa, adeoque,
 quòd, si adoptans ex justa causa (scilicet emancipato profi-
 cua) filium adoptatum emanciparet, quarta non obtineat;
 sed contentus esse debeat adoptatus, si sua bona integrè re-
 cuperet (cum aliàs pater naturalis in præmium emancipa-
 tionis dimidiam usufructûs partem possit retinere) & si-
 mul lucrum, quod emancipatione factâ sperat, adipiscatur;
 hinc faciliùs verificabitur, deberi exhæredato quartam indi-
 stinctè, cùm causa justa exhæredationis, nempe ingratitu-
 dinis vix concipi possit, & in emancipato obtinere quar-
 tam, si sine justa (id est honorifica) causa fuerit emancipa-
 tus, quia amittit jus succedendi arrogatione quæsitum:
 Sed, rogas, quænam ista in impubere? Una ex iis, ex
 qui

quibus parentes naturales suos filios impuberes poterant emancipare, prout extant textus in §. 6. quib. mod. jus patr. pot. sol. §. un. de leg. par. tut. juncto §. 2. per quas pers. cuiq. acq. Porro quamvis Coccej. in evincenda quarta ex hæredato INDISTINCTE debita, multum tribuat l. 8. §. 15. ff. de inoff. testam. ubi, si exhæredatus in querela non obtinuerit (certè ideò, quia commisit causam ingratitudinis) attamen quarta ei tanquam æs alienum concedenda dicitur: Vereor tamen, utrùm huic textui tantùm sit fidendum: Non enim ibi in querela succumbere dicas, quia causam ingratitudinis commisit, sed ideo, quia impuberi arrogato non competit querela inofficiosi, sed conditio ex beneficio D. Pii, consequenter etiamsi in querela succumbat (nec enim aliter fieri potest) nihilominus manet salva quarta, ut vocant, *Piana condictione ex lege* obtinenda. Quòd, si hæc non placent sequere, pace nostra, contrariam. Nos in medio relinquimus.

Non tamen poenitet eorum, quæ diximus in *Inst. h. t. n. 8.* hanc quartam esse quartam omnium bonorum, & non tantùm portionis ab intestato debitæ, quam vis plures filii, sive naturales, sive adoptivi concurrant. Contra hanc sententiam autem insurgit *Bachov. ad d. §. 3. h. t. n. 1.* Nulla inquit, potest dari ratio, quare D. Pius quartam diversissimam ab ea, quæ filiis naturalibus debetur, introducere, & Adoptivos melioris conditionis facere voluerit. Rationem dedimus in *Instit. loc. cit.* tum quia pater adoptans majus commodum percipit per filios arrogatos, qui se, & sua transferunt in potestatem arrogantis, quàm à naturalibus; tum etiam, quia naturales sufficienter natura commendat, hinc civiles magis indigebant legum cura. Sed instat *Bachov.* (1.) quòd arrogatus sæpe tenues habeat facultates (2.) Quòd etiam pater naturalis per suos filios acquirat, cùm id, quod præstat illa ratio pro arrogatis, præ-

stet etiam pro naturalibus ipsa natura *arg. l. 7. ff. de bon. damnat.* Tum etiam (3.) quòd præter quartam debeant arrogato omnia sua bona, quæ arroganti intulit, unà cùm fructibus, *seu commodum, quod postea* arrogans acquisivit, restitui *d. §. 3. h. t.* Et demùm maximè (4.) quòd, si arrogator non emancipasset, aut exhæredasset, sed vel instituisset, vel ab intestato decessisset, tantùm deberetur quarta, sicut aliis filiis, nempe ordinaria. Neque sequitur, inquit, (5.) frustra fuisse per constitutionem D. Pii inventam illam quartam, nisi esset omnium bonorũ; cùm habeat duo specialia imprimis, quòd debeatur etiam emancipato, qui alias privaretur, essetque longè deterioris conditionis, quàm filius naturalis, cui competit bonorum possessio contra tabb. Deinde quòd etiam debeatur exhæredato ex justa causa; sibi enim imputet arrogator, quòd, cùm causam justam habens in vivis non emancipaverit: Verùm, etsi ista, ut verum fatear, non sint spernenda, nihilominus tamen altiores radices egit opinio contraria, quàm, ut possit evelli, eamque adhuc magis roborant verba Pauli *in l. fin. ff. si quid in fraud. patr. ibi: Constitutione D. Pii cavetur de impubere adoptando, ut ex bonis, QUÆ MORTIS TEMPORE illius, qui adoptavit, FUERUNT PARS QUARTA ad eum pertineat, qui adoptatus est.* Respondent quidem, etiam quartam bonorum ordinariam appellari quartam bonorum *in l. 6. C. de inoff. testam.* & hoc non obstante, intelligi debere quartam legitimæ, seu portionis ab intestato debitæ. Sed vix satisfaciunt; nam ideo *in d. l. 6.* intelligitur quarta legitimæ, quia hoc in aliis textibus, nimirum *in l. 8. §. 6. ff. l. 31. C. d. t. & l. 2. C. inoff. donat.* sat clarè decisum est. Afferant Adversarii textus similes de quarta D. Pii, quibus explicari possit *d. l. ult.* & victas manus eò lubentiùs dabimus, quòd faciliùs fundamenta *Bachovii* enervantur: Siquidem (*Ad primum*) sibi imputet, qui pauperem arrogat. Quod

Quòd autem (*Ad secundum*) per filios naturales acquirat, hoc contigit vi, & potestate legis citra factum, & voluntatem filiorum: dum econtra arrogatus suo proprio facto se, suaque bona subjicit; hinc etiam est majori favore dignus. Accedit, quòd filii naturales non acquirant patri (*excipe peculium profectitium*) nisi usumfructum: arrogatus econtra bona sua etiam quoad proprietatem, transfert in arrogatorem: Et quamvis (*Ad tertium,*) quod prima fronte movebat) debeant unàcum fructibus in casum illegitimæ emancipationis, vel exhæredationis restitui, hoc tamen non facit ad rem, quia est in poenam, quòd arrogans injustè egerit; vel etiam dici potest, quòd tantum debeat restitui commodum illud, seu fructus, si extant, non autem si consumpti sint: Imò textus commodissimè intelligi potest de fructibus post injustam emancipationem, seu exhæredationem, quæ fortè usque ad mortem latuit, acquisitis. Textus ita habet: *Jubetur quartam partem ei BONORUM SUORUM relinquere, videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptivum transtulit, & quorum commodum POSTEA* (id est post exhæredationem) *acquisivit.* Ex quibus patet (*Ad quartum*) quòd, si non injustè emancipasset, vel exhæredasset, ad plus non fuisset adstrictus, quàm ad quartam ordinariam: Sanè illatio de casu non factæ illegitimæ exhæredationis, ad casum factæ, est plus quàm frivola: Siquidem si non emancipasset, aut exhæredasset injustè, neque deberet restituere ab arrogato acquisita. Ergo neque debet restituere casu quo illegitimè exhæredavit. Quomodo hæc illatio, quæ ex dictis *Bachovii* sequeretur, sapit? Sicut itaque in poenam illegitimæ exhæredationis bona arrogati amittit, ita tenetur ad quartam omnium bonorum, quæ (*Ad quintum*) per speciales illas prærogativas, quæ eidem attribuuntur, non minuitur, sed jure merito pinquior efficitur.

Num

Num hæc quarta mutata, & aucta sit in trientem? æquè ambigitur: Id, quod negamus, cùm nullibi hoc legatur, & *nov. 18. cap. 1.* non sit extendenda, utpote fundata in vinculo, seu æquitate naturali, quæ in ordine ad adoptivos hoc in passu, atque in materia aliunde correctoria non subintrat. Non obstant verba finalia *cit. nov.* quæ generalia videntur; Nam tantùm loquuntur de iis, quibus *antiquæ quartæ portio decreta erat*, per antiquam quartam autem, utique solummodò intelligitur legitima, cum quarta impuberum primò ex beneficio D. Pii inventa fuerit. Accedit, quòd *d. nov. c. 1. in fin.* se referat ad querelam inofficiosi; hæc autem arrogatis impuberibus, juxta superiùs dicta *ex l. 8. §. 15.* haud competit.

6 Hæsitatio adhuc, ut video, utrùm Adoptio nobilitatem tribuat? Te missum volumus ad dicta *in Institutis h. t. n. 9.* ubi nobilitatem ex majorum honoribus, Imaginumque numero deduximus, & firmamus ex Sigonio 2. *de Jur. Civil. Rom. c. 20.* quò etiam faciunt, quæ habet Tacit. *Ann. lib. 2. c. 23.* Inde est, quòd, cùm Romani, culinas in atriis facere soliti, antiquiores imagines ibi negligentius custodirent, ac fumo squalerent, iis, qui sola nobilitate gloriabantur, fumosæ imagines satyricè exprobarentur, prout *ex Cicer. contra Pison. ostendit Hub. Digress. p. 1. lib. 2. c. 24.* ibi: *obrepisti ad honores errore hominum: commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem &c.* Sanè quis dubitet, potiori jure Nobiles esse, quorum majores summos Reipublicæ honores gessisse, ac tam verbo, quàm factò non tantùm honorum, sed etiam avitarum virtutum se hæredes probant, quàm, qui præter codicillos, & extensas Principum Bullas aurò, non morum splendore comparatas, nil, quod ostendant, habent. Quòd autem adoptati, seu arrogati jura imaginum nacti fuerint, dubitare non sinunt tum ea, quæ de jure sacrorum erant hæc

hæc intima, ac pretiosissima familiæ) *loc. cit.* observavimus, tum ea, quæ *ex Plin. lib. 35. c. 1.* notat *laud. Author*, ubi Messala ægrè tulisse dicitur, quòd Scipionum imagines indigna adoptione dedecorari videret, quæ cura supervacua fuisset, si adoptatus Salutio nihil de nobilitate, vel jure imaginum participasset. Indubitatum exemplum habetur in Cicerone, qui Pisonum familiæ se nobilitandi causâ sociavit per adoptionem. Quid quòd P. Clodius se Fontejo homini plebejo arrogandum dederit, ut perorat *Cicer. pro domo sua* ad Pontifices, quò è patriciis exiret, ac plebejus fieret? Jam si adoptio ex patricio plebejum fecerat, cur non etiam ex ignobili nobilem, cum adoptio dignitatem augeat potius, quàm minuat *l. 35. ff. b. t.* Facit, quòd adoptatus à Senatore senatoriæ dignitatis (quæ est fons nobilitatis Romanæ) fuerit consors factus *l. 6. ff. de Senat.* Adde, quòd adoptivi adipiscantur, jura cognationis *l. 8. §. 4. Unde cognat.* Consanguinitatis *l. 43. ff. b. t.* omniæque familiæ *l. 11. §. 2. ff. de bon. poss. sec. tabb.* Item ait Vopiscus in Aureliano, hunc Principem adoptione factum, esse *heredem sacrorum, nominis, honorum, totiusque juris patris adoptivi.*

Neque dicas per traducem, id est, per sanguinem nobilitatem propagari; atqui adoptio jura tantum agnationis, seu quæ civilis inventionis sunt, non *sanguinis* tribuit *l. 23. ff. b. t.* Nam nobilitas est unicum inventum, seu figmentum juris positivi ad agnationem potius, quàm cognationem naturalem spectans, ita, ut, quòd hodie per sanguinem derivetur, sit merum opus Juris Germanici, vel aliarum etiam Nationum alio jure, quàm Romano, utentium, quò tamen haud excluditur modus nobilitandi per adoptionem, facta paritate de foemina ducta à nobili, quæ nobilis fit, etsi de sanguine non participet *l. 13. C. de dignitat.* Hæc tamen hodie tantum de ad-

rogatione, & post *l. pen. C. b. t.* de adoptione perfecta, capias, volumus, cum adoptio imperfecta non inducat amplius patriam potestatem, vel jura agnationis, sed ita adoptatus maneat in potestate patris naturalis, juraque suæ propriæ agnationis retineat *d. l. pen. C. b. t.* & clarius in §. 2. *Instit. eod.* Nec vana ratione! timuit enim Justinianus, ne adoptati ab extraneo post mortem patris naturalis ab adoptivo emanciparentur, ac hujus, & illius successionem exciderent, §. 14. *Instit. de hered. quæ ab int.* quod in ascendente verendum non erat. *Hub. b. t. n. 3.* Non obstat, quod in *d. §. 14. Instit. de hered. quæ ab int. def.* dicatur adoptatus se habere, quasi nunquam fuisset in patria potestate, consequenter inferendum videatur, reverà fuisse. Nam ly quasi sæpè veritatem importat, unde quasi procurator in *l. 65. de procur. quasi tutor in l. 1. §. 5. ff. de eo, qui pro tut. quasi suspectus in l. 7. §. 1. ff. de suspect. tut.* pro veritate accipitur. Vel dici posset, se habere, quasi nullus adoptionis actus intervenerit. Nec obstat ulterius, quod dicatur emancipari, emancipatio autem certè supponat patriam potestatem §. 6. *quib. mod. patr. pot. solv.* Nam emancipatio, ad exemplum hujus adoptionis, hîc sumitur improprie. Porro (ut ad nobilitatem revertamur) hanc questionem sub distinctione resolvit. *Berger in Thes. Jur. b. t. n. 16.* inter nobilitatem Romanam & Romano-Germanicam: priorem ex rationibus allatis admittit, non item posteriorem; cui & nos non inviti assentimur, si sermo sit de nobilitate Germanica *qualificata* (*von dem stüfftmäßigen Adl*) hanc enim neque Imperator potest impertiri; non item de *simplici*, ut videmus de foemina ducta à nobili, quæ etiam juxta mores Germaniæ simpliciter nobilis efficitur, non tamen nobilitate *qualificata stüfftmäßig*, cum ista nobilitas sit potius moribus introducta, ita quidem, ut nec Princeps, qualiscunque sit, possit illam impertiri, vel

vel suppleri, cum essentialiter, sicut ingenuitas, à Nativitate dependeat, quod de simplici dici nequit, aliàs quippe neque Princeps amplius posset nobilitare. Paucis: Illa Nobilitas per adoptionem obtinetur, quæ per Principis privilegium conferri solet, & potest.

Adhuc unum, quod difficultate non caret! Per adoptionem (inquit Paulus in l. 35. ff. b. t.) *Dignitas non minuitur, sed augetur; unde Senator, etsi à plebejo adoptatus est, manet senator; similiter manet & senatoris filius.* Idem confirmat in l. 6. ff. de Senator. ibi: *A Senatore in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis est, quasi Senatoris filius videtur, quia non amittitur senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis, non magis, quàm ut consularis desinat esse.* Imo, esto domicilium patris adoptivi nanciscatur, nihilominus & suum proprium retinet l. 15. §. fin. l. 17. §. 9. ff. ad municipal. Si hoc, quid causæ erat, quod Cicero in oratione pro domo sua in Clodium à Fontejo plebejo homine adoptatum tam vehementer inveheretur, essetque sollicitus, ne sacra gentis Clodiæ interierint? *Quæ major calumnia est (exclamat oratorum princeps) quàm venire imberbem adolescentulum benè valentem, ac maritum dicere, filium senatorem populi Romani sibi velle adoptare? id autem scire & videre omnes, non, ut ille filius instituatur, SED, UT E PATRICIIS EXEAT, ut tribunus plebis fieri possit, idcirco adoptari: paulo post subiicit: probate genus adoptionis, JAM OMNIUM SACRA INTERIERUNT - - - JAM PATRICIUS NEMO RELINQUETUR.* Et infra subjungit: *ut cuique aliquid acciderit, qua re commodius sit esse plebejum, simili ratione adoptabitur.* Itaque populus Romanus brevi tempore, neque Regem sacerorum, neque Flamines, neque Salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos Sacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum, auspiciæque populi Romani, si Magistratus patricii creati non sint, intereant necesse est: quum & Inter-

*rex nullus sit, quòd & ipsum patricium esse, & à patricio prodi
 necesse est. Ex quibus omnibus luculenter paret, omnia
 jura Patriciorum per adoptionem à plebejo factam fuisse
 extincta: Hinc etiam est, quòd Cicero in eadem oratio-
 ne moneat, ut caveatur, ne adoptionibus interirent sa-
 cra, & deturpetur nobilitas: Deinde, inquit, quod causa quæ-
 ri solet adoptandi: ut is adoptet, qui quod naturâ jam assequi non
 potest, legitimo, & pontificio jure (Inde patet, opus fuisse
 in arrogationibus Pontificum cognitione, quod etiam à
 Gell. Noct. Att. lib. 5. c. 19. notatur) quærat, & ita adoptet,
 ut ne quid de dignitate generum, aut de sacrorum religione minua-
 tur: Vult dicere; caveant Pontifices, ne adoptentur No-
 biles à plebejis, & ita obscuretur dignitas. Sanè videtur
 non obscure Orator à JCto dissentire. Difficilis assertio!
 Dic potiùs, Ciceronem ægrè tulisse adoptionem, non
 ideò, quòd simpliciter amiserit priorem dignitatem, sed
 quòd notabiliter deturpaverit, & obscuraverit. Sed in-
 quies, è Patriciis exiit? Non simpliciter, sed, retento or-
 dine Patriciatus, ad plebejum simul transiit. Sed *sacra in-
 terierunt?* Ita est, quoad priorem splendorem & nitorem,
 utpote, jam obscurata: Sed deficient Auctores comitiorum, auspi-
 cia populi Romani? Non vanus est timor, cùm patricius ado-
 ptatus à plebejo, esto maneat dignitas, nihilominus comi-
 tiorum Auctor, Interrex &c. nec ipse, nec ejus filius esse
 amplius potuerit, cùm jam fuerit alterius, & inferioris si-
 mul ordinis. Sunt, qui hæc à Cicerone oratoriò modò pro
 causa dicta; vel postea moribus populi Romani evanuisse,
 volunt. Nood. ff. h. vers. *Illud quale.* Sed nec istud placet: vi-
 de-sis utrùm Paulus non possit intelligi de adoptionibus, &
 Tullius de arrogationibus: Illa enim plerumque fit solius
 adoptantis, & patris ipsius adoptati voluntate, ita, ut
 sufficiat, si adoptandus non contradicat. l. 5. ff. h. cùm ve-
 rò quis arrogatur, sua se voluntate in alienam transfert
 fa-*

familiam, seque ipsum capite minuit: quare sicut licet mihi libero servitutem subire, si pretium, quo venundor, participem, ita pariter permissum erit, me dignitate abdicare, humilémque subire fortunam. Eâdem, vel simili ratione mulier senatorii generis, vel patricii plebejo nubens claritatem gentis suæ amittit: Si scrupulus adhuc remaneat, sume interpretationem Pauli juxta inscriptionem *d. l. 6. ff. de senat. ad L. Juliam & Pappiam*. Cavebatur hac lege, ne Senatores, eorúmque filii, cum libertinis, aliisque humilioribus foeminis sese connubio sociarent *vid l. 44. ff. de R. N.* Jam quærebatur, an senatoris filius à plebejo adoptatus, supposita nova hac lege Julia de maritandis ordinibus, maneat senatoris filius, adeoque prohibitus ducere libertinam, vel aliam inferioris ordinis; & respondet Ictus manere; & ideo non licere se tali connubio commiscere, cum in lege hac interpretanda magis veritas, quàm fictio attendatur: unde est, quòd etiam filius emancipatus maneat senatoris filius *l. 7. pr. ff. d. t.*

§. II.

De Emancipationibus, & aliis modis, quibus potestas solvitur.

JAm ad reliquas Rubricæ partes esset descendendum; sed cum hæc omnia à nobis fuerint præoccupata in *Institutis lib. 1. tut. 12.* unum tantum, vel alterum addere sufficiet; & quidem patriam potestatem Romuli instituto fuisse perpetuam, eamque primùm tribus venditionibus solvi potuisse, clarescit tum *ex tit. præced.* tum *ex alibi dictis*. Ab his igitur Romani non vanam sumpsere occasionem, ut prævia trinâ venditione imaginariâ, adhibitis quinque testibûs, ac libripende, nec non Antestato (antestari erat tactis auribûs testem advocare, & dicere: me-

mento, quod & mihi in illa causa testis eris) qui testes convo-
 ret, eorúmque fidem tactâ auriculâ obtestaretur, liberi
 è potestate dimitterentur. Fingebatur itaque emptor
 prima, & secunda vice uno sestertio numo (id est numus
 quatuor assium) filium emere, quem rursus manumitte-
 bat; tertia verò emptio fiebat contractâ fiduciâ, id est
 mancipabatur ea lege, seu pacto, ut emptor teneretur,
 recepto sestertio, statim remancipare, ne, si à fiduciario
 manumitteretur, hic jura patronatûs retineret, & patrem
 naturalem ab hæreditate excluderet: filium postea reman-
 cipatum pater ordinario vindictæ ritu additis alapis manu-
 mittebat. Formulas vide apud *cit. Heinec. d. l. §. 9.* Hæc
 de filiis; filiæ namque, & nepotes unicâ tantum emanci-
 patione, seu venditione, sub fiducia tamen factâ, è po-
 testate dimittebantur. Solennibus hisce emancipandi am-
 bagibus, substituit Anastasius Imperator Emancipationem
 solo Principis RESCRIPTO absolvendam *l. 5. C. de Emanc.
 liber.* Successit emancipatio JUSTINIANEA, quâ pater
 coram Magistratu declarat, se filium volentem ex pote-
 state dimittere *l. fin. C. d. t.* vid. dicta in *Instit. quib. mod. jus
 patr. pot. solv.* Dictum fuit: *volentem.* Casus exceptos de-
 dimus ibidem *n. 1.* quibus superaddunt aliqui *servitiem patris
 ex l. fin. ff. si à par. quis manum.* Item *arrogationem* in præju-
 dicium impuberis factam, ob *l. 32. ff. de adopt. & legatum
 intuitu futuræ emancipationis relictum l. 92. ff. de condit. &
 dem.* Sed hi casus sublestæ sunt fidei; *primus* enim includit
 poenam extraordinariam, vel privilegium, & ideo in seque-
 lam non trahendus. *Secundus* ideo non obtinet, quia *d.
 l. 32.* nihil dicit de coactione patris, sed tantum quod im-
 pubes adoptatus audiendus sit, si pubes factus emancipa-
 ri desideret, quod eidem eò facilius, causâ cognitâ, con-
 cedetur, quia arrogationis effectus interim in suspenso
 fuit: *Tertius* involuit necessitatem hypotheticam; sup-
 po-

posito enim, quòd pater legatum ea conditione relictum agnoverit, censetur etiam conditionem annexam approbare. Vid. tamen *Hopp. ad §. 10. quib. mod. jus patr. pot. solvit.* Fortè meliùs casibus exceptis annumerari poterit, si filius arrogatus causam exhæredatione dignam commiserit. *arg. §. 3. de adopt. juncta l. 32. pr. ff. de V. O.* Aliud adhuc rogabis, utrùm si pater filium nuru prægnante emancipaverit, etiam nepos postea natus censeatur emancipatus? Haud quaquam; sed manet in potestate avi *§. 9. quib. mod. patr. pot. solv.* quia nasciturus in sui favorem habetur pro natu; hinc facit testamentum ipso nullum. Nec obstat *l. 14. ff. de adopt.* quia faciliùs amittitur jus adoptione, quàm naturâ quæsitum. vid. *Bachov. ad §. 7. quib. mod. jus patr. pot.*

Ante discessum adhuc rogas, quid sit postliminium, de quo sæpiùs in jure recurrit mentio? Habes *ex §. 5. d. t.* Postliminium, quasi post limina, seu ad priora limina captivus revertatur, est juris beneficium, quò fingitur ille, qui captivus apud hostes abfuit, semper in civitate fuisse, ac jura, quæ in suspenso erant, semper retinuisse, quod si verò in captivitate moriebatur, fingeatur ex beneficio *legis Corneliæ* nunquam fuisse captivus. Nec vana erat pro conservando civium Romanorum decore fictionis ratio; nolebant enim Romani, ut civis haberetur pro captivo; hinc, si redibat, fingeatur nunquam in captivitate fuisse; si in illa decebat, habebatur, ac si momento captivitatis fuisset mortuus, unde ea, quæ filiusfamilias aliàs patri acquisivet, pone per prescriptionem, vel alio modo, & pater in captivitate decesserit, sibi, non hæredibus aliis patris acquirebat *l. 12. §. 1. ff. de capt. & postlim. rev. Voët. ff. de usur. & usuc. n. 2. in fin.* Jure hodierno hæc sublata sunt, cùm capti ab hostibus omnia jura retineant; consequenter, si pater in captivitate post aliquot annos de-

decesserit, non poterit unus ex filiis ea, quæ interim, & durante captivitate ex re patris acquisivit, sibi retinere, sed inter omnes erunt æqualiter dividenda *Hopp. ad cit. §. 5. usu hodie.*

TITULUS VIII.

De Divisione Rerum, & Qualitate.

SUPPLEMENTA

AD

Institutionum Libri secundi Titulum primum, Partem primam.

Satis de personis, earumque statûs diversitate. Jam ad res, ut alterum juris objectum: Profectò, sicut personæ variis discriminantur qualitatibus, ita jura rerum non unius esse generis, docent ea, quæ diximus *in Institutis hic ad tit. 1.* quò lectorem remittimus. Verùm iis non contentus

Rogitas (1.) cur Imperator *in pr. Instit. h. t.* Aliter res dividat, quàm Iustus Gajus *in l. 1. ff. eod.* Ait ille: *modo videamus de rebus, quæ vel IN NOSTRO PATRIMONIO, VEL EXTRA NOSTRUM PATRIMONIUM habentur.* Postea *in §. 1.* descendit ad communes, publicas, universitatis, nullius, & singulorum: Res postmodum nullius subdividit *in §. 7. d. t.* in sacras, religiosas, & sanctas: Inquit econtra iste *in d. l. 1. pr.* Summa rerum divisio in duos articulos deducitur; nam aliæ sunt *DIVINI* aliæ *HUMANI JURIS.* Divini juris sunt (veluti) res sacræ, & religiosæ, sanctæ quoque res - - - quodammodò Divini juris sunt. Quod autem Divini juris est, id nullius in bonis est, id verò, quòd humani juris est, plerumque alicujus in bonis est: potest tamen & nullius esse *in*

in bonis. Unde (advertis utique?) primum res humani juris in eas, quæ sunt in bonis, seu in nostro patrimonio, & eas, quæ sunt nullius, dispescuntur. Et fortè accuratiùs, quia hæc partitio suas habet subdivisiones; non item illa: Res equidem extra nostrum patrimonium non subdividuntur in Divini & humani juris, cum unum membrum tam latè pateat, quàm alterum: Imo Res Divini Juris propriè, nec intra nec extra nostrum sunt patrimonium, cum sint altioris ordinis; hinc debet hæc divisio præmitti.

Rogitas (2.) pro pleniori intellectu rei religiosæ, cur non licuerit LL. 12. tabb. hominem mortuum in urbe sepelire? Quid enim hodie usitatiùs? Tab. X. ita habet: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.* Non sine ratione factum putes; locus quippe religiosus juxta Sabinum apud Gell. Noct. Att. lib. 4. c. 9. dicitur, qui propter sanctitatem aliquam remotus, ac sepositus à nobis est; verbum à derelinquendo dictum tanquam ceremoniæ à carendo. Huc spectat Rescriptum D. Hadriani ab Ulpiano relatum in l. 3. §. 5. ff. de sepul. viol. ne scilicet sanctum jus municipiorum pollueretur l. 12. C. de relig. & sumpt. fun. Religiosum & illud ipsi Gellio dicitur, quod ob triste omen homines relinquunt; hinc Veteres privata sepulchra extra urbem in agris habere consueverant, quod postea tum Leo Imper. in nov. 53. tum Christianorum mores, ut experientia docemur, immutârunt vid. c. 15. c. 13. q. 2. Illud similiter est extra dubium, locum religiosum maximè sanctum dici; constat enim, speciales in violatores poenas esse decretas. tot. tit. ff. & C. de sepulc. viol. Qui sepulchra violant (est sanctio Constantini in l. 4. C. d. t.) domos, ut ita dixerim, mortuorum, geminum videtur facinus perpetrare; nam & sepultos spoliant destruendo, & vivos polluunt fabricando &c.

Rogitas (3.) cur in l. fin. ff. h. t. EGREDIENTIBUS aliò, quàm per portas, poena capitalis sit statuta? An non

ingredi potiùs abominandum, & hostile est? Non abnuimus: Sed ita habent omnia exemplaria. Accuratiùs locutus est Modestinus in l. 3. §. 17. ff. de re milit. ibi: *Nec non & si vallum quis transcendat, aut per murum castra INGR EDIATUR, capite punitur.* Et veluti hoc ad aliorum, etiam civitatum muros extendimus; non enim ad urbis (quæ Romanâ nulla major) dignitatem, sed securitatem hæc constitutio spectat, ut eruditè ostendit Nood. ff. h. versu: *Tertia species rerum nullius*; Ita hoc restringimus, & cum Illustr. D. Coll. de Herz in Herzenfeld, de civ. Beat. p. 1. c. 2. §. 2. n. 10. tunc obtinere contendimus, si quis animo hostili, non fortè ad evitandam poenam, muros transenderet. Animus hostilis, infis, aliunde meretur poenam capitale: At reponimus non semper, sed pro diversitate circumstantiarum, seu modi, quo exeritur, Stryk. h. t. §. 6. Multò minùs poena capitalis obtinebit, si quis aliò modò muris, aut portæ civitatis damnum intulerit; esto enim puniatur arg. l. 2. ff. de ff. ne quid in loc. sac. & quidem, quandoque restitutione in pristinum statum l. 2. §. 19. ff. ne quid in loc. publ. quandoque lege Julia de peculatu in quadruplum l. 2. §. ult. l. pen. ff. ad L. Jul. pecul. quò spectare videtur l. 11. ff. d. t. quandoque etiam deportatione l. 3. ff. eod. poena tamen capitali per se, & simpliciter loquendo haud multabitur cit. Nood. ubi suprà.

Placet insuper (id quod desiderari suspicor) afferre textus circa alias res sanctas, quas in Instit. h. t. n. 4. recensuimus & quidem de persona Principis, extat textus in l. ult. C. de ll. De ipsis Legibus in d. §. 10. d. l. 9. §. 3. ff. de R. D. l. 41. ff. de poen. De Legatis l. ult. ff. de legation. d. l. 8. §. 1. ff. de R. D. De Parentibus l. 9. ff. de obs. parent. præstand. Huc spectant omnes Superiores, Magistri, Professores, Moderatores, Instructores, ita, ut quò major est autoritas, eò sit major sanctitas, majorque in contemptores animad-

ver-

versio. De Principis imagine adest *tot. tit. de his, qui ad stat. & tit. de stat. & imag.* vid. l. 28. §. 7. ff. de pœn. Illud fidem tuam nondum meretur, quòd Imperator in d. §. 10. res factas nullius esse dicat. An omnes res sanctæ nullius sunt? Ita videtur, cùm æquiparentur rebus sacris: sit ita, si de rebus sanctis, quæ solenni ritu Diis Medioximis fuerint dicatæ, ut erant muri civitatis, sermo sit secus de aliis rebus sanctis minus strictè talibus, & ideò ita dictæ à Jctis, quia speciali sanctione à violatione hominum erant immunes. Dixi Diis Medioximis dicatæ: Equidem res sacræ Diis Superis: Religiosæ Inferis, seu Manibus: sanctæ Medioximis, id est Heroibus dicabantur. Ut observat *Illust. de Herz d. l. n. 16.*

Rogitas (4.) & magis doceri petis, num servitutes dicantur esse in bonis. Afferuimus in *Inst. h. t. n. 5.* & ulteriùs firmamus (1.) servitutes patrimonium augent l. 5. §. 9. ff. de N. O. N. (2.) possunt oppignorari l. 12. ff. de pignor. (3.) Earum consequendarum gratiâ competit actio l. 52. ff. de A. R. D. l. 49. ff. de V. S. §. 2. de Act. l. 6. §. 1. ff. si serv. vind. (4.) Actione Pauliana possunt revocari l. 3. & 4. ff. quæ in fraud. credit. Nec moramur oppositam l. 1. ff. de usu, & usufr. leg. sed eam magis dilucidamus: Casus legis est iste: Legavit quis usumfructum itineris in fundo suo: de rigore nihil egit, quia legavit servitutem servitutis, nempe *usumfructum itineris*; Iter (formaliter; ut nempe servitus est) dominus in re sua non habebat *arg. l. 5. ff. si usufr. pet.* cùm res propria nemini serviat: Nec tamen erat extra bona, quoniam illud, ut dominus, saltem habuit causaliter, seu eminenter: Si hoc displiceat, dicere poteris cum *Coccej. Jur. contr. de servit. q. 29.* servitutes prædiales (secus de usufructu, qui per se subsistit, nec prædio cuidam dominanti inhæret) non esse in bonis per se loquendo, & abstractivè, cùm nec usum, nec utilitatem sine prædiis habeant;

hinc neque per se possidentur *l. 32. ff. de S. P. V.* nec usufructuantur *l. 14. ff. de servit.* sed se habent, sicut cæteræ qualitates, scilicet salubritas, bonitas, amplitudo *l. 86. ff. de V. S.* sunt tamen in bonis cum fundo taliter se habente, seu dominante, sicut ipsum prædium salubre &c.

5 Rogitas (5.) pleniorum explicationem rerum extra nostrum patrimonium existentium. Res extra nostrum patrimonium existentes, diximus esse Communes, Publicas, vel Universitatis. Ad communes reduximus Aërem, Aquam profluentem, Mare, & ejus litora: Jam quoad primum: Dum Aër communis dicitur, non sumitur prout ad respirandum spectat, hoc enim sensu, & aliis animantibus communis est, nec considerationem juridicam habet, nisi ne corrumpatur, vel inficiatur *l. 2. §. 29. ff. de cloac. l. 1. ff. de extraord. crimin.* sed ut spectat ad usum hominum tantum, v. g. ad ædificandum, accupandum; in quo sensu, si secundum se, & absolutè consideretur, communis est *§. 1. h. t. l. 1. §. 2. ff. eod.* Si verò consideretur respectivè, prout dicit respectum ad territorium, fundum, ædes &c. probabilius (esto alii non vanis rationibus ducti contra sentiant) subest domino illius, cujus ædes, vel fundum ambit, seu tegit. Hæc consideratio habetur non obscurè *in l. 13. §. fin. ff. de injur.* At, inquis, in hoc ipso textu dicitur injuriarum agi posse, si usus aëris impediatur. Ita est, si ille usus impediatur, qui non spectat ad liberum exercitium rei meæ, puta mearum ædium, ut est aucupium, de quo loquitur *ibid. JC.* Inde fluit, quod possim ædificare à terra usque ad cælum, quod non teneam pati protectiones, projectiones supra meam aream extensas, seu prominentes, nisi probetur servitus: Huc facit *l. 1. pr. ff. de S. P. V.* ibi: *quia cælum, quod supra id solum intercedit, liberum esse debet.* Idem habetur *in l. pen. §. pen. ibi: in opere novo, tam soli, quam cæli mensura facienda est, & in l. ult. §. 4. ff.*

ff. quod vi aut clam. ubi Venulejus ait, quòd sepulchri sit non tantum is locus, qui recipit humationem, sed omne etiam supra id coelum. Regeris, ut suspicor: in his textibus non dicitur, quòd aër; sed coelum ad fundum spectet: Aliud est aër, inquis, seu ventus, & lux solis, aliud est coelum, seu spatium: Ex dominio spatii non arguitur dominium aëris seu lucis, nisi ex consequenti: Aër est elementum vagum singulis momentis mutabile. Subtilius fortè, quàm veriùs argutari videntur, qui ita discurrunt, viri docti: Quis, quæso hætenus nomine aëris, aërem materialiter sumptum, ac continuo mutabilem intellexit? vix potest de hoc esse disputatio. Sit itaque, uti quæstio, ita resolutio (ad exemplum fluminis) de aëre formaliter sumpto, prout est medium ferendi lucem, aliàque commoda quotidiana præstandi: Mutetur aër materialiter, sicut aqua in flumine, semper tamen unà cum fundo, seu ædibus, quas ambit, manebit idem formaliter, sicut flumen *arg. l. 76. ff. de jud.*

Quoad Aquam profluentem, quam communem diximus: Thomasio satisfacit *Illustris D. Colleg. de Herz d. p. 1. c. 3. n. 25.* Ait ille ad *Hub. b. t. n. 5.* Aqua profluens quoad proprietatem, erit utique ejusdem naturæ, cujus est flumen ipsum, præsertim, cùm essentia fluminis magis in aqua, quàm alveo consistat; flumen autem, aut publicum, aut privatum est; idem igitur & de aqua erit judicium. At reponit iste: Parum hoc ad regulas bonæ Philosophiæ, ad quam provocamus cum Alfeno eleganter philosophante *in d. l. 76. ff. de jud.* Flumen est totum aliquod, unumque semper, ac idem corpus, quod mille ab hinc annis fuit ob eundem situm, & alveum; esto aqua continuo mutetur, nec semper eadem sit. Est & horum diversus usus: flumine integro utimur ad navigandum, piscandum: aquâ ad lavandum, potandum citra ullum respectum fluminis. Demus

etiam, pergit *laud. observandiss. Author n. seq.* minùs congruè videri, si eadem res diverso respectu propria, & communis dicatur: concedamus, aquam, quæ subit rationem fluminis, seu cum alveo flumen constituit, esse in Reipublicæ patrimonio, vel imperio, nihil tamen impedit, quò minùs aqua profluens quoad usum innocuum, & inexhaustum, veluti *naturali servitute*, remaneat res communis, exemplo riparum, quæ quoad proprietatem sunt privatorum, quoad usum verò publicæ §. 4. *b. t.*

- 6 Descendamus ad tertiam speciem, quam Mare constituit; de hac porrò major subest difficultas, quàm alibi, quadantenùs prælibavimus, & modò paulò liberiùs explanare laborabimus. Ubi imprimis pro certo supponimus Mare tam in-quàm externum de jure naturali esse commune, ac consequenter sub nullius in particulari, vel (si mavis) sub omnium dominio in communi existere; quapropter cuique permittitur jus piscandi, gemmas vel lapillos quærendi, atque occupandi §. 1. *b. l. 2. §. un. l. 3. & 4. ff. eod.* ita, ut ædificium moli maritimæ (Aliter si litori, quod non est ita commune, sicut Mare *d. l. 4.*) super impositum jacentis fiat *l. 10. ff. d. t. l. 30. §. fin. ff. de A. R. D.* modò innocuus sit usus; si enim noceat, imperii jure potest subverti *l. 3. §. 1. ff. ne quid in loc. publ. l. 50. ff. de A. R. D.* Ex quibus patet, Romanos tantùm imperium, non dominium sibi arrogasse; aliàs structuræ Mari impositæ non privatis, sed populo Romano cessissent *arg. §. 29. & 30. b. t.* Quomodò ad propinquiora nostra sæcula hæc quæstio inter Hispanos dominium Maris Britannici sibi asserentes (quibus erudito calamo patrocinebatur Joannes Seldenus integro libello de mari clauso) & Belgas Magni Hugonis Grotii authoritati in opusculo de *Mari libero* subnixos, Mare liberum contendentes efferbuerit, distinctim deducit sæpè cit. *Illustris D. Coll. de Herz ubi supra* §. 2.

§. 2. n. 7. & seqq. Sanè veluti Grotius (cui accedit *Huber. digr. lib. 4. c. 13. n. 2. & de jur. civit. lib. 2. sect. 4. c. 2.*) suam sententiam moderatus fuisse videtur, dum in opere *de J. Bel. & Pac. lib. 2. c. 3. §. 8. & 10.* admittit, dari posse dominium Maris, quoad partem, si illa ab utroque latere terrâ ad eundem dominum spectante, ita ut ejus portio, seu accessio, utpote tam parva, videri possit, circumambiatur, ita Seldenus excedere videtur, dum contendit, Mare etiam externum, seu vastum, quâ latè patet, Oceanum dominium posse recipere, quod eò minus dici potest, quò minùs uni, vel alteri Reipublicæ totius orbis terrarum proprietas adscribi, seu affingi: vix enim, ac ne vix quidem, patet ad omnes partes accessus ad possessionem, per rerum naturam saltem possibilem, adipiscendam necessarius *l. 1. §. 1. ff. de A. v. A. P.* His suppositis, iisque repetitis, quæ alibi dedimus, certum nobis visum fuit, implicare dominium Maris, quoad usum aquandi, seu aquam hauriendi, atque lavandi, hoc nimirum sensu, ut possit alios ab ejusmodi usu excludere, cùm ejusmodi dominium foret inutile, imo invidiosum; est enim inexhaustibile, adeoque mihi & tibi, omnibusque aliis sufficiens, consequenter erit jus æquale, usûsque omnibus jure communionis, vel, si mavis, immutabilis condominii pervius, ac liber. Verùm hîc regeris: Talis magnitudo, ut omnibus sufficiat, est potius ratio tollendæ, quàm conservandæ communionis. Per se loquendo negatur; si alia ratio prudens subsit, ut infra videbimus, transmittitur: capiat igitur doctrina modum, quem mox inferiùs dabimus: Idem dicimus de navigationibus, quatenus istæ respiciunt transitum per vastum Oceanum, aut etiam Mare quoddam particulare, si certò sint innocui usûs, adeoque nullum imineat aggressionis, hostilitatis, aut invasionis periculum, quod ex circumstantiis, fortè, quòd planè sint inermes, colligendū. Quòd si
sub-

subsit aliquod discrimen, esto tantum remotum, dummodò non solum prætextum, seu omninò fictitium, poterunt à proximis territorii dominis, vel jure Imperii, vel etiam dominii, saltem paulò latius sumpti (quatenus ex qualicunque probabili prætextu exerceri poterit) ejusmodi navigationes prohiberi; siquidem territorii dominis competit libera facultas præcavendi omnia pericula sibi imminencia; cur non ergo & repellendi ejusmodi maritimas excursiones? Nec enim, ut jactant, adeò verum est, Mare externum (nisi fortè quoad unam, vel alteram magis dissitam partem) esse omninò inaccessible; postquam ars navigandi ad tantam peritiam, atque potentiam pervenit, ut ipsi Neptuno possit esse terribilis. Accedit, quòd aliud sit dicere, Mare de se esse incapax dominii, & aliud ex defectu sufficientis in ejus usu peritiæ: Illud negamus, istud ita recipimus, quòd, si forte hætenus (esto reverà secus sit) ars navigandi non adeò invaluerit, spes in futurum nondum sit præcisa, &, si non omnibus, saltem non paucis datum sit adire Corinthum: fieri utique facile potest, ut, quod nobis, vel non est, vel non videtur possibile, atque utile, aliis in emolumentum cedere, fierique possibile queat. Quoad piscationes (idem proportionaliter dicendum de occupatione aliarum rerum in Mari nascentium, vel reperibilium) facilior erit dominii assertio, quò, præter ea, quæ alibi diximus, facere videntur textus sacri Codicis, tum veteris, tum novi. *DOMINABIMINI* piscibus Maris. Ita *Gen. I. v. 28. omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Gen. 9. v. 2. Mare, & meridiem POSSIDEBIT*, ita de Nephtali *Deuter. cit. 33. v. 23. omnia subjeisti sub pedibus ejus Ps. 8. v. 8. & 9. Regeris. Hic tantum asseri dominium (potentiale) piscium, non maris. Illi, non istud possunt occupari. Negamus alterum membrum; ex dictis quippe, sufficit occupatio juridica, qualis etiam est quoad integrum ter-*

ri-

ritorium. Interim tamen neque hoc sine grano salis, & indiscriminatim asserimus; sed proximis maris accolis attribuimus, & quidem non tam privatis, quàm (saltem ex rationibus politicis) summis Principibus; sunt equidem ejusmodi piscationes maximis impensis, quibus privati vix possent sufficere, obnoxia; hinc tum ex hoc, tum ex variis aliis capitibus, argumento à venationibus deducto, subditis promiscuè haud permittendæ. Facit, quòd possibile sit imperium, uti fatetur *Huber. cit. Digr. lib. 4. c. 14. n. 2.* etiam cum exclusione aliorum; cur non & dominium; siquidem etiam ad imperium, quod etiam quasi possideri dicitur, opus est occupatione. Dices, lata est disparitas inter imperium, & dominium. Scimus: sed illa non consistit in modo acquirendi; idcirco saltem hoc habemus, quòd defectus in acquirendo ex neutra parte subfit. Non ignoramus, dominium dari in res, imperium in personas: Interim tamen constare debet, quousque imperium in personas navigationibus occupatas se extendat, adeoque etiam ad imperium opus est occupatione, & determinatione.

Dictis non obstat (1.) quòd mare etiam quoad usum piscium, sit inexhaustibile, omnibusque sufficiat (2.) quòd ob vastitatem, vel fluiditatem occupari, aut terminari nequeat, (3.) quòd sicut terræ, ita maris divisio consensu omnium Gentium fieri deberet. Nam *ad primum* negatur assertum, præsertim, si intelligatur de illis maris sitibus, qui terræ, ejusque accolis sunt proximiores. Accedit, quod hoc ipso, quòd esset inexhaustibile, potero partem sine alterius (cui in parte alia idem jus esto) injuria occupare. Instabis, ex hoc sequi, dari dominium maris etiam quoad aquandum: Negatur sequela, quia ejusmodi dominium prorsus nec utile, nec necessarium foret, cum sufficiat, si detur liber accessus ad lavandum, & hauriendum, quo

casu mihi sufficere dominium aquæ haustæ, quis dubitat? Hoc modo, pergis, nullum erit discrimen inter mare, quoad aquandum, & quoad piscandum? Falleris? Nam si spectetur, quoad aquandum, seu hauriendum, cum ejus modicus sit usus, non est opus possessione, seu dominio quodam prævio ipsius maris, sed sufficit dominium aquæ haustæ; dum econtra usus piscationis majori indiget spatio, pluribusque expensis, consequenter opus est, ut, qui vult hoc jure uti, de certo districtu cum aliorum exclusione sibi prævideat. Equidem ipse fateris, possibile esse, imò actu dari dominium terræ, quia indiget cultura; cur non & dabitur dominium maris, quoad illum usum, qui sine magnis sumptibus haberi nequit? *Ad secundum* est vulgata responsio, quod sufficiat, si terminari possit termino extrinseco, seu alieno, videlicet per insulas, scopulos eminentes, aut etiam per signa coelestia. At dices cum Grotio, signa coelestia ad complexionem domini, & corporalem occupationem non sufficere, cum illa tam parum eò pertineant, quam parum coeli ad terram. Sanè, inquit *cit. Author*, si dimensio astronomica ad causam domini sufficeret, verendum esset, ne nobis Geometræ terram, Astronomi etiam coelum eriperent. Sed vanus est metus! Non enim dicimus, dimensiones mathematicas (ceu nullam aliam nudam finium descriptionem) per se sufficere ad acquirendam possessionem, vel dominium; at pariter non negabit Grotius, sufficere ad possessionem, seu dominium, alio actu competenti acquisitum, circumscribendum, cum ex iis de finibus satis constare possit. *Ad tertium* patens est disparitas; nam usus maris non omnibus etiam gentibus ita accommodatus est, sicut usus terræ, hæc enim passim habitatur, non illud: hæc omnibus ministerium præbet; illud tantum vicinioribus; remotionibus verò, vel modicum, vel omnino nullum usum præstat. Sed satis navigatum.

Lis alia nobis est cum *Nodtio*. Contendit ille ff. *b.t.* 7
vers. Sequuntur flumina, & Probab. lib. 1. c. 7. & 8. res publi-
cas non differre à communibus. His argumentis suffultus;
Affert (1.) textum Marciani in l. 2. ff. *b.t.* ibi: *quædam na-*
turali jure communia sunt omnium, quædam universitatis, quæ-
dam nullius, pleraque singulorum. Et quidem (jam recenset
res communes) naturali jure omnium communia sunt illa,
Aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris. Ne-
mo igitur (ita pergit in l. 4. *ibid.* quæ, utpote ex eodem lib. 3.
Instit. cum priori conjugenda) ad litus maris accedere probi-
betur piscandi causâ, dum tamen à villis, & ædificiis, & monu-
mentis abstinenceatur, quia non sunt juris gentium, sicut & mare.
Paulò post scilicet §. 1. *Sed flumina pene omnia, & portus*
publica sunt. In tantum (ita prosequitur in l. 6. ff. *d.t.* rursus
uno spiritu cum prioribus legenda) ut & soli domini consti-
tuantur, qui ibi ædificant. *Universitatis sunt* (hic in §. 1. de-
scendit ad alteram speciem) non singulorum, veluti quæ in
civitatibus sunt theatra, & stadia &c. En, quòd Marcianus
tantùm quatuor species numeret: Res communes, seu publi-
cas; universitatis: nullius, & singulorum. Affert (2.) l. 24. ff.
de damn. inf. ubi Ulpianus fluminum usum communem dicit,
sicut litorum, & viarum publicarum, dum è converso
Justinianus litorum usum esse publicum, & juris gentium,
ait, sicut ipsius maris §. 5. *Inst. b.t.* Item idem Ulpianus
in l. 13. §. *fin.* ff. *de injur.* & Aristo in l. *pen.* ff. *de R. D.* publicam
vocant maris causam, quamquam mare, & litora sint
communia. Addit (3.) Per publicum, vel commune, nisi quid
aliud, quo jure nimirum res talis sit, dicamus, nihil di-
cimus, cum sit imperfecta locutio: Duplicem (inquit,
& ex Seneca *de otio sapientis c. 31. ex Cicer. lib. 1. Acad. quæst.*
nec non de finib. lib. 3. probat) fecerunt Veteres Civitatem,
unam majorem totius mundi, minorem alteram, nem-
pe Romanam, Atheniensem, & sic de reliquis. Inde quo-

que duplices constituere res publicas, seu communes, alias jure naturali, & gentium, quæ spectant ad usum prioris, alias jure civili, quæ posteriori conveniunt. Illæ deserviunt omnibus hominibus, seu civitati communi totius generis humani: istæ huic, vel illi civitati in particulari: Mundus quippe civitas est, inquit, hominum, Deorumque; unde jus naturæ, seu gentium jus civile generis humani aptè nuncupes: Illæ dicuntur publicæ jure Gentium *l. 7. §. 5. ff. de A. R. D. l. 45. ff. de usurp. & usuc. §. 4. & 5. b. t.* Istæ jure civili *arg. d. l. 6. §. 1. d. R. D.* Et hæc est plena locutio: Illa non sunt publica, veluti ea, quæ populi Romani sunt, quæ à natura sunt prodita, & sub nullius dominium pervenerunt, ut ait Neratius *in l. 14. ff. de A. R. D.* Et isthæc omnia recenset Marcianus *in d. l. 2. §. 1. l. 4. l. 6. pr. & §. 1.* ita ut res communes, & publicas promiscuè confundat. Confirmat (4.) suam opinionem firmo, atque claro, ut ille existimat, Neratii testimonio *in d. l. 14. ff. de A. R. D.* ubi ly publicum iis rebus applicatur, quæ primùm à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt. Nec dissimilis earum conditio est, atque piscium, & ferarum, quæ simul, ac apprehensæ sunt, sine dubio ejus, in cujus potestatem pervenerunt, domini fiunt. Nonne descriptio hîc rerum publicarum est verissima finitio rerum communium? hinc quis non videt, eas confundi, ac promiscuè accipi?

- 9 At huic opinioni validissimè sese opponit *Hub. Digress. part. 2. lib. 2. c. 1.* ubi postquàm de duplici occupatione, de qua, & nos suo loco mentionem fecimus, differuit, *n. 3.* ita pergit: Mirum fore ominamur, si doctrina JCtorum, ab hac evidenti rerum (communium, & publicarum) natura discrepet. Ideoque vehementem oportet esse dialecticum, à quo persuadeamur, nihil afferri posse, quod solidam earum rerum sapiat differentiam, sic, ut affirmari videmus. Agnovit post alios differentiam Tribonia-

nus in pr. Instit. b. t. quædam, in fit, naturali jure COMMUNIA sunt omnium, quædam PUBLICA, quædam UNIVERSITATIS, quædam NULLIUS, pleræque SINGULORUM. Respondet Nood. hæc verba quædam publica, vel esse spuria, adeoque expungenda, vel legendum, quæ eadem publica. Locus enim iste, ait, desumptus est ex Marciano lib. 3. Inst. relato in citt. supra tt. nempe l. 2. 4. & 6. ff. de R. D. consequenter debet eidem correspondere. Non est aliter, ac vult Noodius. Interim tamen licuit Triboniano (cujus autoritas nobis major est, utpote veritati, & rationi conformior) & oportuit ly publicum, quod Marcianus in latitudine generica, vel latiori intellexerat, secundum exigentiam artis, magis specificè exprimere: siquidem Publicum, ubi ex arte, & cum oppositione ad res communes, vel universitatis loquimur, importat res illas, quæ sunt sub patrimonio Reipublicæ, usus tamen adhuc omnibus communis. Econtra, si ly Publicum genericè, & in sua latiori amplitudine sumatur, de rebus, tum communibus, tum etiam universitatis in specie (quæ tamen juxta Nood. à publicis omninò differunt) prædicatur, quamvis abusivè, ut ait Ulpianus in l. 15. ff. de V. S. Id, quod repetit in l. 17. ff. d. t. Nuncupat quidem Justinianus usum littorum publicum in §. 6. b. t. cum tamen littora communia sint §. 1. eod. sed dicit publicum Jure Gentium, quod est idem ac commune: Exinde igitur tam parum sunt confundenda, quàm adoptio, & arrogatio, quàm pactio, & contractus, esto adoptio in genere dicatur tam de adoptione in specie, quàm de arrogatione, itidem pactio tam de pacto in specie, quàm de contractu, ut cuivis pervium est. Quis ignorat, Jctos de rebus magis ipsis, quàm verbis sollicitos, eadem nomina rebus specie diversis applicuisse. Ruptum, & irritum discrepare, testis est Tribonianus in §. 5. quib. mod. testam. infir.; in quo ipso §. tamen

confunduntur; stuprum propriè in virginem, viduámque committitur; adulterium in nuptam, & tamen etiam hoc (abusivè) stuprum dicitur, ita monente Papiniano *in l. 6. §. 1. ff. ad L. Jul. de adult.* quòd Veteres videantur confundere *ly publicum*, & *commune*, hoc ideò factum credimus, quia *ly publicum*, quasi *populicum*, pro termino generico magis, quàm *ly commune* adaptatum videbatur. Non negamus (nec ad probandum tot veterum exempla requirimus) publica prædicari posse de rebus communibus, sed tanquam genus de specie, sicut adoptio de arrogatione, pactio de contractu; exinde tamen, sicut malè confunderes arrogationem cum adoptione, contractum cum pacto, ita pessimè res communes cum publicis. Quis unquam vel gladio, vel calamo promiscuum jus navigandi, piscandi in flumine (quod est res publica) sibi, quod sciamus, asserere ausus est? Multi tamen, quâ calamò, quâ gladiò hanc sibi facultatem asseruerunt in mari, quod est res communis. Ito jam, & confunde usum maris cum usu fluminum, aut viarum publicarum: profectò nil, nisi risum reportabis. Parciùs ista, exclamas, ne risui exponas D. Augustinum: Ait ille referente Gratiano *in can. ult. caus. 23. q. 2.* *Justa bella gerebantur à filiis Israël contra Amorreos; innoxius etiam transitus denegabatur, qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.* Conquiescat paulisper Augustinus; Adversarius accedat. Littora cum mari, cum aère, juxta omnes, sunt communia, certique hoc juris est; ergo & flumina: Pessima certè consequentia: Illa à nemine (saltem ex integro) sunt occupata; flumina autem ferè omnia, ab iis, qui terras possident, propriæque eorum esse (utimur penna Huberi) Icti veteres docuerunt, Justinianus inculcat, doctores omnes repetunt, genus humanum consentit, res ipsa demonstrat & clamat. Jam prodeat Magnus Augustinus! Usus viarum est ejusdem cum

cum maris, aërisque usu, indolis; ergo & fluminum. Sed vix est, ut D. Augustinus ita tecum fuisset argumentatus: Profectò transitus innocuus, isque necessarius, vel manifestè utilis, jure societatis humanæ non tantum per viam publicam; sed & per proprios fundos debetur, uti ostendimus post alios *ad tit. de servitut. n. 4.* Huc, si usquam, vel maximè spectat illud: quod mihi non nocet, & alteri manifestè prodest, non est denegandum, hancque æquitatem agnovit subtilissimus Paulus *in l. 2. §. 5. in fin. ff. de aq. & aq. pluv. arc.* Eritne igitur jus communionis in bonis propriis, uti in aëre, marique? Negatne quisquam, interrogas, fluminum innoxium usum spectare etiam ad extraneos? At repone pariter, quinam sunt illi usus innoxii in flumine? Num forte jus piscandi, navigandi, etiam commercii causa? certè minimè! vel si asseras; pateat fluminum princeps Rhenus imposterum liberis exterorum navigationibus; obmutescant saluberrimæ constitutiones, pragmaticæque sanctiones passim receptæ circa telonia, aliàsque exactiones à territorii dominis, quos jus naturæ, vel gentium ignorare minimè dixeris, justissimè hætenus impositas: quis non videt absurditatem adeo palpabilem? Cur ergo, ais, hanc absurditatem non palpavit Gajus, & Marcianus, quorum ille *in l. 7. §. 5. ff. de A. R. D.* & iste *in l. 45. de usurp. & usuc.* alveum, & usum fluminis publicum jure gentium (quod idem est etiam juxta nos, ac commune) asseruere? Cur, reponimus, hanc neque advertit Justinianus, vel si mavis, Tribonianus divisionis rerum communium, & publicarum professus Author, dum *in §. 4. h. t.* usum riparum *in §. 5. ibid.* usum litorum jure gentium publicum æqualiter asserit, esto idem compillator, & Author mox prius inter littus & flumina distinxerit, illudque commune, ista publica dixerit? Nempe ly publicum quandòque pressius, quandòque laxius sumere, vel placuit, vel ob
ino-

inopiam sermonis, necessum fuit, præsertim, cum & flumina jure gentium publica hoc sensu verè dici possint, quatenus jure gentium receptum est, ut earum usus, proprietate penes populum manente, omnibus etiam extraneis pateat; nec sine rationabili causa valeat prohiberi. Nonne usus riparum in §. 4. *b. t.* publicus dicitur jure Gentium, & nihilominus in eodem textu proprietas ad illos, qui habent prædia vicina, asseritur. Multò igitur minùs implicabit usum aliarum rerum publicarum esse communem, & proprietatem spectare ad ipsam rempublicam.

Sed hìc jubemur subsistere: obloquitur his Ottomanus (1.) Ripa est pars fluminis, ergo pariter spectabit quoad proprietatem ad Rempublicam (2.) litus ejusdem est rationis cum mari, ergo & ripa cum flumine (3.) Ripa est ejusdem naturæ cum alveo, utpote ejus extremum, sed alveus etiam quoad proprietatem est publicus (4.) *Flumina*, (inquit Paulus in l. 3. *de flumin.*) *publica, quæ fluunt, ripæque eorum publicæ sunt.* At brevissimè satisfactum pergimus cum *Bachov. ad §. 1. n. 5.* *Ad primum*, tam parùm ripa est pars fluminis, quàm parùm vas pars aquæ. *Ad secundum*, est disparitas, quod mare perpetuò maneat, nec locum mutet; flumina econtra mutant alveum, demunt, & addunt, adeoque vicinis commodum & incommodum afferunt; hinc meritò ripæ vicinis adjudicandæ. *Ad Tertium* dicimus, alveum esse publicum extrinsecè, quamdiu à flumine tegitur, de se autem spectare ad privatos *arg. §. 22. & 23. b. t.* *Ad quartum*: Pauli textum intelligimus quoad usum non quoad proprietatem.

Jam pergimus in lite cum Noodio contestata, atque deducta, ejusque rationibus, quæ se ipsas jugulant, contra nos adductis, obviam imus, & quidem. *Ad Primam* Marciano opponimus Tribonianum Imperatoria autoritate immediatè suffultum; vel salva utriusque doctrina repo-
ni-

nimus, Marcianum sumpſiſſe publicum in ſenſu laxiori, & generico, Tribonianum in ſpecifico, & ex natura artis: quamvis nec iſte (& ita ſatiſfit *Rationi Secundæ*) hunc ſilum ſemper obſervaverit. Neque aliud (*Ad Tertiam*) probat iſte diſcurſus in ſe optimè formatus; hancque interpretationem ſimiliter (*Ad Quartam*) recipit textus Neratii, & quotquot alii poterunt adduci. Imò textus Neratii nobis favet, ſi caput addatur, ſic enim habet. *Quod in litore quis ædificaverit, ejus erit; nam litora publica NON ITA SUNT, UT EA, QUÆ IN PATRIMONIO SUNT,* ſed, *ut ea, quæ primum à natura prodita ſunt &c.* Quid eſt hoc, niſi quòd litora, utpote communia, diſtinguat à rebus publicis, quæ ſpectant ad populum Romanum, & poſtea deſcribat res communes, ad quas reducit litora. At vix ad iſta continebitur Ulpianus, qui in *d. l. 24. pr. ff. de dam. inf.* reſpondet, ſtructuram in flumine publico factam, cedere ædificanti ad inſtar ædificii in litore poſiti, conſequenter, non poterunt flumina ſpectare ad populum, aliàs ſtructura pariformiter cederet populo *arg. §. 30. h. t.* Sed impetum hunc coërcebit Scævola in *l. ult. ff. de flumin.* ibi: *quæſitum eſt, an is, qui in utraque ripa fluminis publici domos habeat, pontem privati juris facere poteſt? reſpondit, non poſſe.* Deinde accuratè textum perlegi, nec potui invenire, ubi dicatur, ſtructuram, ſeu opus fieri ædificantis; ſed hoc inveni, debere facientem ratione ipſius operis cavere de damno infecto: ſed hoc non tam ex dominio, quàm ex opere malè extructo; hinc continebit ſe Ulpianus, ſi dicamus, opus fieri publicum quoad uſum; ita tamen, ut ædificans, ſicut liberè poſuit, ita liberè poſſit tollere, aut deſtruere, modò nemini præjudicet: Ad cujus intellectum ulterius advertimus, in litore, vel mari licuiſſe ædificare, vel cum, vel ſine decreto Principis, ita ut ædificium cederet ædificanti, *l. 30. §. fin. ff. de A. R. D. l. 3. §. 1. l. 4. ff. ne quid*

in loco publico, dummodo neque publico neque privato nocitum fuerit *l. 2. §. 2. 5. & 8. d. l. 3. §. 1. ff. d. t.* Esto cautius videretur adhibere Decretum, ita capimus *l. 50. ff. de A. R. D.* si impetratâ licentiâ ædificaverit, tantum cavebat de vitio ædificii, si privatim etiam cavere debebat de vitio ipsius soli, & ita intelligit *l. 24. ff. de damn. inf. Voët. ff. h. t. n. 4.* dominus nihilominus non fit, nisi ripam propè flumen illimitatim (*arg. l. 16. ff. de A. R. D.*) habeat Latius *Voët. ibid. n. 9.*

- 10 Jam converteris ad res respectivè, quoad jus nimirum, quod in illas habemus, consideratas; & postquam satis apud omnes constat, duas esse species generales, nimirum **JUS IN RE**, seu **REALE**, & **jus AD REM**, seu **PERSONALE**, uti vidimus *in Instit. h. t. n. 10.* Rogitas (6.) quot sint genuinæ species *juris in re?* vulgarem aliorum tramitem secuti, quatuor species recepimus *loc. mox cit.* dominium, servitutem, pignus, & possessionem. Dominium esse speciem *juris in re* (quod, præsertim in jure civili, pro *jure in re aliena* qualicunque accipitur *arg. l. 2. §. 22. ff. de vi. bon. rapt.* dum econtra actio realis passim *actio in rem* dicitur, ideò & ipsum jus, **JUS IN REM** dici deberet) vix quisquam negabit, nisi, qui dominium, & ejus actionem contra quemcunque possessorem competere ignorat *l. 23. ff. de R. V.* Idem supponimus tum de servitute, quæ similiter parit actionem realem adversum quemcunque possessorem *l. 10. §. fin. ff. si serv. vind.* tum de pignore, ex quo nascitur actio hypothecaria similiter contra quemcunque possessorem *l. 16. §. 3. ff. de pignor. & hypoth.* Ratio ulterior, & genuina est, quia hæc jura ipsam rem sine respectu ad factum aliquod, sive licitum, sive illicitum, seu ad æquitatem quandam (ut econtra fit in actionibus tum personalibus simpliciter, tum in rem scriptis) adeoque directè ac immediatè ex natura sua afficiunt, & de jure sub-
- je-

jectant. De possessione idem diximus in *Instit. h. n. 11.* & sufficienter roboravimus *ibid. lib. 4. tit. 15. n. 3. 8. 11. & 15.*

Dubitas jam, utrùm non possit adstrui sta species **II** juris in re, nempe jus hæreditarium, quod describi potest cum *Illustr. D. Coll. de Herz loc. cit. n. 13. quòd sit jus, seu facultas complexum omnium jurium realium, & personalium à defuncto in hæredem translatorum, vel ex possessionis factò hæredi noviter acquistorum continens l. 37. ff. de A. v. O. H. l. 23. ff. de A. v. A. P. l. 28. §. 18. ff. de pet. hæred.* Unde colligitur, hoc jus constare in universitate, seu complexu omnium tum rerum, tum jurium *l. 1. ff. de rer. divis.* ita quidem, ut sine ullo corpore subsistere queat *l. 50. pr. ff. de pet. hæred.* nulla enim datur successio sine jure, bene verò sine corpore: imò successionem in universum jus, & successionem in corpus opponi, videmus in *l. 7. in fin. juncta l. 8. ff. de jurej. l. fin. in fin. de except. rei vend.* adeoque jus hæreditarium non incongruè dominium universale jurium magis, quàm rerum dici poterit: huc faciunt *l. 48. ff. de hæred. instit. l. 70. §. un. ff. de V. S. jungatur §. un. de reb. cor. & incor.* His suppositis quæstionem supra positam cum *laud. Observandiss. D. Coll. & aliis*, quos ibidem citat, affirmativè resolvimus, eamque sic firmamus. Dominium juris utpote latiùs, & genericè sumptum, adeoque comprehendens omnes species juris in re (imò & ad rem) debet utique esse distinctum à dominio rei; cùm igitur dominium universale hæreditatis, utpote etiam juris, jam sit per dominium juris genericè acceptum à dominio rei abstractum, non poterit, salvís bonæ divisionis principiis, ampliùs ad illud reduci. Neque valet, si dicas, illud dominium juris esse meram abstractionem, & quoad effectum juridicum præstare nihil, ut priùs diximus, patétque ex inductione, quatenus dominium servitutis, pignoris, vel alterius juris nihil est distinctum à servitute, pignore &c. Nam evidentior est

differentia inter dominium juris universalis, seu hæreditarii & dominium servitutis &c. quàm, ut consideranti non statim appareat. Siquidem dominium juris universalis parit propriam actionem distinctam à dominio rerum, nempe petitionem hæreditatis, econtra dominium servitutis non parit aliam actionem, quàm ipsa servitus, scilicet actionem confessoriam. Conatur equidem *Titius in The-saur. jur. ff. b. n. 5.* dominium servitutis, pignoris, jurisque hæreditariis à rerum moralium indole, seu natura excludere; dum ait: si à vicino stipuler jus pascendi, hætenus habeo jus ad rem: sequitur postea usus, & patientia: obtineo ipsam servitutem, non dominium: Si dicas, usu & patientia constitui dominium servitutis, ludis (ait Author) in terminis: inepta est affectatio, cum illud dominium nihil à servitute distinctum pariat: Si contendas, pergit, servitutem, pignus &c. posse alienari, adeoque debere esse in dominio. Respondet Titius, etiam dominium, & jus personale possunt alienari, ergo ipsum dominium erit in dominio. At veremur, ne *Consultiss. Author* nimis sit delicatus. Non est ludere in terminis admittere dominium servitutis (idem de aliis speciebus) à servitute ipsa distinctum, cum fines habeant, & effectus diversos: finis servitutis est utilitas prædii dominantis; finis domini est, quòd possit dominus de illa etiam aliàs liberè disponere, illam fortè alienandò, remittendò, vel pro libitu destruendò. Nec obstat Instantia. Nam quòd jus personale sit sub dominio, ex eadem ratione admittimus; dominium autem non esse in dominio, ex eo evincitur, quia dominium est ipsa ratio, ut ajunt, formalis tribuens facultatem alienandi & de re pro libitu disponendi, consequenter alia ratione non indiget; sicut albedo non indiget alia albedine, servitus alia servitute. Instabis ulterius de jure hæreditario: Utique etiam hæreditas materialiter considerata, quatenus

nus est objectum juris hæreditarii, potest & debet considerari, ut corpus, seu res; consequenter ejus dominium dici dominium *rei*, ut colligitur à pari de dominio gregis ovium, vel totius ædificii, quod consistere potest, etsi non sim dominus partium, per textum elegantem in *l. 23. pr. & §. 2. ff. de usurp. & usuc l. 1. §. 3. ff. de R. V.* debet itaque hæreditas ex pluribus rebus, & juribus conflata considerari per modum *corporis*, & *rei*. Reponimus imprimis, non esse confundendam universitatem *facti*, ut est grex ovium, quæ tantum per accidens constituit totum aliquod aggregatum cum universitate *juris* per se tali, quæ ex legis dispositione totum aliquod juridicum conficit, & ex qua consurgit specialis actio distincta ab aliis actionibus juris in re. Neque verum est, hæreditatem debere accipi per modum corporis, vel rei, alias enim etiam peti posset rei vindicatione, quod hætenus nemo somniavit. Deinde utique dominium hæreditatis non potest dici jus *in rem*, sed potius jus *in jus*; alias enim species juris in re immediatè rem pro objecto respiciunt, dominium verò hæreditarium hæreditatem, seu universitatem bonorum, quæ sæpè in meris juribus consistit, spectat. Dictum fuit sæpiùs: *dominium hæreditatis*, esto jus hæreditarium tantum improprie, ut supra notatum fuit, dominium dici possit, cum dominium rem potius, quàm jus respiciat; dum enim Jcti ex professo de dominio agunt, ut benè advertit *Huber. Instit. de R. D.* nullam nisi de corporibus, seu rebus, mentionem faciunt: Profectò hæres habet jus in omnia, quæ in hæreditate continentur, adeoque etiam in nomina, & obligationes, in res commodatas, & oppignoratas *l. 18. §. fin. l. 19. & 20. ff. de pet. hæred.* quís tamen audebit in his omnibus dominium eidem adstruere? Non obstat *d. l. 48. ff. de hæred. Instit. hæreditatis meæ NB. dominus esto & l. 70. de V. S.*

quia potius sunt verba testatoris, de cuius institutione quærebatur, & *JCti respondentis* pro subsistentia casus propositi, quàm ex arte loquentis; siquidem veteres ipsos *hæredes* pro dominis (ergo non verè & propriè) appellabant §. *fin. Instit. de hæred. qual. & diff. l. 22. ff. de A. v. O. H.* Est tamen jus in re, quia hæreditatem, quâ talem nobis immediatè ita subjicit, ut illam, à quocunque possessore se hæredem jactante, consequi valeamus *l. 9. ff. de pet. hæred.* paritque actionem realem distinctam ab aliis speciebus, quâ hæreditatem nostram esse contendimus *l. 3. ff. eod.* Si litem instauras, diversitatem actionum non importare semper diversitatem jurium, sic esto, ex dominio vero & ficto, oriantur diversæ actiones, nullus tamen hætenus ausus est, statuere diversas juris species: Et nos vires intendimus negando, imprimis dominium fictum esse creaturam juris civilis; Idcirco, cum rei vindicatio ad illud non potuerit extendi, debuit Prætor, ut Auctor hujus fictionis, etiam actionem propriam comminisci. Cæterum non tantum dominium, sed jus in re in genere deberet dividi in verum, & fictum, quia publiciana etiam competit ex ficta servitute, vel ficto usufructu *l. 11. §. 1. ff. de publ. in rem act.* idem de rescisoria *l. 1. §. un. l. 23. §. 1. ff. ex quibus caus. maj.* In illa enim fingitur jus, sive dominium, sive qualecunque aliud (cum sit de omnibus eadem æquitas) quod præscriptione nondum est acquisitum, esse acquisitum; & in hac, jus, quod reverà per absentiam, seu præscriptionem amissum est, non esse amissum: unde tolleranda potius est, quàm approbanda divisio *dominii* in verum, & fictum. Idem dicendum putat *Hub. d. l. c. 6.* nec non *b. t. n. 15.* de dominio, quod vocamus utile emphyteutæ, vel superficariò competens, quia juris Conditores, ait, emphyteutam non dominum esse, sed dominum habere, dicunt §. *3. Instit. de locat. cond. l. 1. §. 1. ff. si ager ve-*

vedigal, opponanturque emphyteuticarius & dominus in l. 1. 2. & 3. C. de jur. emphyt. Nec obstat Authori, quod habeat actionem realem, quia causa actionis in rem latius patet, quam ipsa actio. Nos, quibus aliter in *Instit. b. t. n. 13.* de dominio utili sentire placuit, negamus fieri bonam paritatem à dominio directo, & utili, ad jus hæreditarium, & dominium, cum illa duo jura sint subordinata, & utrumque in rem eandem tendat, non item jus hæreditarium, seu jus juris, & dominium, seu jus rei. Videamus itaque ulterius

An jus dotis universale sit etiam distincta juris species, 12 si fortè uxor universa sua bona marito in dotem dederit? Id, quod cum *Hubero cit. digr. c. 9.* negamus: Ratio princeps est, quia marito ex illa universitate bonorum nulla prodita est actio universalis (vel alia quævis etiam particularis præter eas, quas habet uxor, ceditque, si sint personales, marito) contra quemcunque possessorem, uti fit ex jure hæreditario. Siquidem marito nusquam leguntur aliæ actiones competere, quam contra promittentem actionem ex stipulatu, vel conditionem ex l. 6. C. de dot. promiss. ad dotem constituendam, quæ personales sunt; dote verò constituta contra possessores rerum traditarum rei vindicatio, si uxor fuit domina, quia dominium civile in maritum transfertur, vel publiciana, si dominium uxoris probare nequeat; contra debitores autem (si nimirum uxor nomina in dotem dedit) non alia actione, quam cessâ, potest experiri.

Nec obstat (1.) quod in l. 5. pr. de impens. in rem dot. fact. fiat mentio *juris* dotalis; nam ibi non agitur de jure quodam ex universitate in dotem datâ oriundo, sed hoc tantum dicit, quod expensæ non singula corpora (hæc enim non patiuntur ipso jure diminutionem) sed ipsam universitatem in genere minuant; quoad illa scilicet bona, quæ di-

diminutionem patiuntur, ut pecuniæ, & aliæ res quantitativæ veluti Jctus, in sequentibus legis verbis se explicat, jungatur *l. 1. §. 4. de dot. præleg.* Quid, si admitteremus jus aliquod, quo res dotales ad maritum spectarent, nondum tamen probaretur, esse jus reale ab enumeratis speciebus distinctum? Nec obstat (2.) quod actio ex dote dicatur actio *in rem l. 9. C. de R. V. juncta l. 1. §. 4. ff. de superf.* nam hoc ipsi damus; est utique rei vindicatio. Neque urgeas (3.) universitas debet producere jus aliquod universale: Prius enim probare debes, quod, si omnia bona in dotem dentur, consurgat aliqua universitas juris producens propriam aliquam actionem contra quemcunque possessorem, tam quoad res, seu corpora, quam quoad nomina, & actiones, uti habes in jure hæreditario. Quis negabit, pergis, jus dotis esse distinctum à dominio *vid. l. 4. ff. de leg. 1.*? Nec nos, nec alii hoc negabunt, sed omnes sanioris Jurisprudentiæ Interpretes tanta artis nostræ perspicuitate erunt præditi, ut dominium, quod marito competit in iis rebus, quæ uxoris fuerunt, à juribus aliis v.g. nominibus, seu creditis, quæ marito non tribuunt, nisi actionem personalem, discernere valeant, uti ex dictis clarescit. Plura, si lubet *vid. apud sæpius laud. Huber. loc. cit.*

- 13 Brevissimè interim tibi sistimus Antiquorum divisionem in Res MANCIPI, & nec MANCIPI. Illæ dicebantur, quæ certo ritu inter solos cives Romanos ita vendi, & alienari poterant, ut emptor manu eas caperet, & venditor earum evictionem præstaret, quò spectabant prædia in Italico solo, Jura rusticorum prædiorum, servi mancipio dati, quadrupedes, quæ dorso, collòve domantur, hæreditas, seu familia. Istæ, quæ non poterant ita alienari, & ita periculum erat emptoris. In illis fiebat alienatio solenni emancipatione, de qua videri potest

test Heinec. *Antiq. Rom. lib. 2. Instit. tit. 1. §. 17. & seqq.* Nos, cum Justinianus hanc differentiam sustulerit, ejusque exigua habeamus vestigia in *l. 32. §. 1. ff. de usurp. & usuc. & in l. 68. ff. de furt.* ulterius pergimus.

TITULUS IX.

De Senatoribus.

Jus, quod circa res obtinemus, actiones producit pro sui diversitate, vel reales, vel personales; Et hinc, cum actio coram competente Judice, seu Magistratu institui debeat, non incongruè juris Compilatores materiæ de rerum divisione, earumque juribus, & exinde oriundis actionibus substituunt titulos de officio Magistratum, quorum seminarium erat Senatus, seu ordo Senatorius (tres quippe erant populi Romani ordines, Senatorius Equestris, qui tamen, esto amplissimus ad plebejum reducebatur *l. 238. pr. ff. de V. S.*) ex quo plerique Magistratus seligebantur. At inquis, quid nominis, quid rei Magistratus? *Magistratus* (ita nomen derivat Paulus in *l. 57. ff. de V. S.*) est, cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis, quam ceteri diligentiam, & sollicitudinem rebus, quibus præsumt, debent; quin etiam *Magistratus* per derivationem à *Magistris* cognominantur. Rem ipsam exposcis? Pomponius in *l. 2. §. 13. ff. de O. J.* Magistratus definit, quod sint, qui juri dicundo præsumt. Dic cum Hubero *ff. de off. cons.* Magistratus est Minister summæ Potestatis ad exercendas imperii partes, quas illa obire nequit, parentium bono constitutus. Addat *Illust. D. Coll. de Herzin Magistr. histor. leg. 1. c. 1. §. 1. num. 3.* Merito igitur præmittuntur Senatores ex eo ita dicti, quod jus dicendi suffragium in

senatu habuerint: Et quamvis ab initio de plebe nemo fuerit admissus, postea tamen etiam ex plebe Consules, Quæstores, aliique Magistratus fuerunt adlecti, uti abundè vidimus *in tit. de orig. Jur. constâtque ex l. 2. §. 26. ff. d. t. & l. un. §. pen. ff. de off. quæst.* Senatores igitur, qui & Patres conscripti dicebantur, accipiendum est eos (ita finiente Ulpiano *in l. ult. §. un. ff. h. t.*) qui à Patriciis, & Consulibus, usque ad omnes Illustres viros descendunt, quia & hi soli in senatu sententiam dicere possunt. Eorum origo antiquissima, & quidem ipsi Romulo tribuenda, qui centum selegit ingenuos viros, quos ab ætate Senatores, à cura tum Reipublicæ, rerumque Divinarum, atque humanarum, tum aliorum inferiorum, quam gerere debebant, Patres nuncupavit. Jure antiquiori nulla inter Senatores reperitur differentia, nisi, quæ ex Magistratum officiis alios aliis reddebat illustriores, primique sententiam dicere rogabantur, *Gell. l. 4. c. 10.* Post tempora Constantini verò senatorius ordo in tres gradus fuit divisus; alii quippe Illustres, alii Spectabiles, alii Clarissimi dicebantur *Gothofred. in paratit. ad tit. Cod. Theod. de dignit.* Illustribus datum fuit jus sententiæ dicendæ, & in comitatu Principis primores habebantur, quod de aliis postea dici nequit; hi quippe deligebantur in Proconsules, vel Duces, Comites Prætorianos &c. *vid. l. ult. h. l. un. C. ut omnes jud. l. 2. C. de domest. tot. tit. Cod. de Comitib. Consistor. & plures seqq. lib. 12.* Quoniam autem inter omnes Illustres, præcedebant Consules, & Patricii, hi etiam vocabantur *super Illustres arg. l. 38. C. de appell. l. 26. §. 1. ff. de usur. §. 10. de injuriis.* De Patriciis, quorum numerum antea diminutum rursus restituit Cæsar, & Augustus lege Senia confirmavit. *Dion. lib. 52.* Habetur etiam notabilis mentio apud *Tacit. Ann. lib. 11. c. 25. iisdem diebus, inquit, in numerum Patriciorum ascivit* (de Claudio loquitur) *Cæsar vetustissimum quemque è Senatu,*

tu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas Romulus *MAJORUM*, & L. Brutus *MINORUM GENTIUM* appellaverant, exhaustis, etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & Princeps Augustus lege Senia sublegere.

Quanta fuerit tam sub statu regio, quam populari, & imperatorio Senatorum, seu Senatûs authoritas, non vacat hîc repetere, vid. dicta de O. J. num. 19. & 24. Uti autem variis prærogativis, seu privilegiis tum fori l. 1. & 2. juncta l. ult. C. ubi Senat. & Clariss. tum duplicis domicilii vid. l. pen. ff. b. & l. 22. §. 5. & 6. ff. ad municip. & de incol. tum immunitatis à poenis l. 16. C. de dignitat. l. 11. C. de quest. & aliis muneribus sordidis l. 4. 5. & 14. C. de dignitat. erant conspicui; Ita & illorum liberi dignitatis senatoriæ fiebant participes, esto isti fortè ante adeptam senatoris dignitatem fuerint nati l. 5. ff. b. d. l. 22. §. 5. ff. ad municip. Hinc deducitur communiter, etiam filium esse Nobilem, esto ante obtentam à patre nobilitatem fuerit natus. Voët. ff. b. num. 4. obstare videtur è diametro l. 11. C. de dignit. ibi: *Senator* (aut, ut notat Gothofred. b. t.) *SI SENATOR*, vel *Clarissimus PRIVATOS* habeat filios, editos quippe antequam susciperet dignitatem. Ita est, non obtruditur invitis, sed volentibus, & supplicantibus, ut innuere videtur Imperator in l. 23. §. 5. C. de nupt. & vult. Voët. loc. cit. Quid enim, si ob inopiam filius patris dignitatem tueri nequeat? Alii, & fortè veriùs, volunt, hanc l. fuisse ex l. 1. Cod. Theod. de senator. desumptam, & discerptam, quæ, ita restituyente Gothofredo, pergebat. Posteaque is in amplissimum ordinem allegatur, jubente, vel mediante cœlesti oraculo, ab hisce filiis glevalis necessitas auferatur, quæ omnia à Triboniano (utpotè sublata tunc temporis glevali, seu glebali necessitate l. 2. C. de Prætor. & honor. prætur.) fuerunt omissa, & ita textus obscurissimè excerptus. Manet igitur filius in conditione privata quoad onera & incommoda à Se-

natoribus subeunda, non autem, ut inquit textus, *pater- nos honores invidere filiis oportet*. Cujac. *ad d. l. 11. C. de dignit.*

- 3 Porro cum exundante hominum multitudine, qui aut meritis erga Rempublicam, aut Principum gratia honores petebant, & senatoria dignitate Imperatores omnes condecorare non possent, quibusdam veros concedebant honores, quibusdam nomina tantum, jura, & honorum insignia, quos propterea, quod officia actu non gererent, *vacantes*, & *honorarios* appellabant, impertiebantur. Horum ordinem, seu procedriam assignant. Theod. & Valent. *in l. 2. C. ut dignit. ord. serv.* his verbis: *Omnes privilegia dignitatum hoc ordine servanda cognoscant, ut primo loco habeantur hi, qui in actu positi, illustres peregerint administrationes: Secundo veniant vacantes, qui praesentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint: Tertium (verò) ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis: Quartum honorariorum, qui praesentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantum honorariae dignitatis adepti sunt. Quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustris insignia dignitatis.* Hæc nostris moribus non parum convenire, experiëntiâ comperimus: Sed, rogas, quid per codicillos intelligant? Diplomata, ut vocamus, quibus honores à Principe delati explicabantur. *vid. l. 1. Cod. Theod. de honorar. codicill.* fit etiam mentio in *nov. 25. c. 6. & 26. c. 2.*

- 4 Prætereà notabilis, nec intermittenda est *lex 8. b. t. Fœminæ*, ait Ulpianus, *nuptæ Clarissimis personis, Clarissimarum personarum appellatione continentur* (fœminæ quippe maritorum dignitate honestantur *l. 13. de dignit.*) *Clarissimarum fœminarum nomine Senatorum filiae, nisi, quæ viros Clarissimos sortitæ sunt, non habentur; fœminis enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt* (quorum honore eriguntur, genere nobilitantur, & forum ex eorum persona sortiuntur, *l. fin. C. de incolis*) Pa-

ren-

rentes verò donec plebejis nuptiis fuerint copulatæ. (Nam nuptæ plebejo dignitatem amittunt l. 1. C. de dignit.) Tamdiu igitur Clarissima fœmina erit, quamdiu Senatori nupta, vel Clarissimo, vel separata ab eo (scilicet per divortium) alii inferioris dignitatis non nupsit. Si enim minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint mulieres, priori dignitate privatæ, posterioris mariti sequuntur conditionem, & domicilium. d. l. fin. C. de incol. l. 13. C. de dignit. nisi Principis privilegio, ut quandóque poterant, priorem dignitatem retinere concessum fuerit, vid. l. ult. ff. b. t. Illud ulteriùs advertendum, si filia Senatoris liberto nupserit, oratione D. Marci nuptiæ sunt irritæ l. 16. pr. ff. de R. N. Sed pergendum.

TITULUS X.

De Officio Consulis.

Post amplissimum ordinem jure merito de Consulibus, ex eo ita dictis, quòd Reipublicæ consulerent, simulque etiam consulerent senatum, agitur. Hi pars nobilissima hujus corporis cùm essent, licèt dignitate, & authoritate ab universo ordine vincerentur, singulos tamen Senatores imperio, potestatéque vincebant. Fuisse alios ordinarios, alios extraordinarios, seu suffectos in locum intra annum demortuorum, satis probant SCtum Trebellianum, & Pegasianum, illúdque evincit *Bachov. ad §. 4. de fideicom. hæc.* cùm Pegasus, & Trebellius alii Consules non fuerint, quàm suffecti. Hoc pulcherrimè innuit *Seneca de ira*: dum describit, qui ampliores dignitates speraverat. Ibi: lib. 5. c. 31. *Dedit mihi præturam, sed consulatum speraveram: dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem: à me numerari voluit annum? sed deest mihi ad Sacer-*

dotium. Antiquissimam esse, cum ad statum popularem ascendat, eorum originem, relucet ex dictis *ad tit. de O. J.* passim. Et quamvis terminis satis angustis Consulum potestatem circumscribat Ulpianus *in l. un. pr. b. t. Officium consulis*, inquit, *est consilium præbere manumittere volentibus*, certum tamen est, initio habuisse imperium quasi regium, & etiamsi, in caput civium Romanorum injussu populi eis animadvertere non licuerit, poterant nihilominus illos coercere, & in vincula jubere, *vid. Pomponius in l. 2. §. 16. ff. de O. J.* Reipublicæ igitur potior administratio domi, & foris Consulum erat; nam, quæ decernere Patres debebant, vel populus sciscere, ipsi, an è Republica esset, cognoscere, ad senatum referre, populum, plebem, auctoribus patribus, rogare, omniâque, quæ ad publicam utilitatem proficua videbantur, suggere tenebantur, cum summa rerum penes eos residere, suo sensu, videretur, hinc optimè cecinit *Ovidius trist. 4.*

- - - - *Nullum Martia summum
Altius imperium Consule Roma videt.*

Nemo ad hanc dignitatem poterat aspirare, nisi annum tertium supra quadragesimum attigerit, *Cicer. pro Muræn. & Philipp. 5.* Is, cum, ut Cæsar Octavianus legibus solveretur, suaderet, in hanc sententiam differit. *Quid Macedo Alexander? quum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, nonne TERTIO & TRIGESIMO anno mortem obiit, quæ est ætas nostris legibus DECE Mannis MINOR, quàm CONSULARIS?* Hæc tamen ætas ab Imperatoribus, legibus utpote solutis, non ampliùs fuit observata *vid. l. 11. ff. de decurion. l. 57. ff. de re judic.* Severus enim Imperator Antonium filium, & Getam minorem adhuc Consulem designavit. Inde intelliges notas has N. B. P. in variis Principum Constitutionibus, atque rescriptis occurrentes, quæ consulem Nobilitat-

lissimum Puerum, sive Augustorum filium significant *l. 9. § 10. Cod. Theod. de Veteran. § l. 4. eod. Cod. de proxim. Com. disposit.* Prout autem regia penè potestate pollebant Consules, ita eam insignibus ostentabant. Quandoquidem & sceptrô eburneô, & sellâ curuli, & togâ prætextâ, seu purpureâ, ac præeuntibûs duodecim lictoribûs cum totidem fascibus (intellige simul, non quilibet seorsim) in forum prodibant: *omnia jura, omnia insignia* (ita Livius *lib. 2. c. 1.*) *primi consules tenuère, id modò cautum est, ne, si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur.* Hæc sub statu populari.

Verùm, translata à populo in Principem potestate, 2
sicut jura belli, pacisque in eum migrârunt; ita imminuta fuit Consulum potestas (vid. *nov. 105. per tot.*) ut non tantùm annuum olim imperium Imperatorum arbitrio fuerit restrictum (de Commodò quippe narrat Lamprius in unum annum 25. Consules designâsse) sed vix umbra prioris potestatis iis relicta videretur. Hæc igitur erant præcipua (1.) ut jus dicerent, sive iudices, arbitrósve darent *l. 29. ff. de leg. 2. d. l. 1. §. 3. ff. de appell. § l. 50. ff. de C. § D.* (2.) de liberali causa cognoscerent, *d. l. 50.* (3.) tutores constituerent, ac confirmarent *§. 3. de Attil. tut. l. 1. §. 1. ff. de confirm. tut.* (4.) de fideicommissis, & alimentis judicarent *§. 1. Instit. de fideicom. hered. l. 29. ff. de legat 2.* (5.) quô nil illis fuit antiquiùs, Reipublicæ munia ad Senatum referent *arg. l. 20. §. 6. ff. de hered. petit.* præterea (6.) equos curules in curuli exhiberent certamine *l. 6. C. Theod. de scenic.* (7.) Ludos septies in anno ederent *d. nov. 105.* (8.) Principes de more salutarerent, pro Cæsaribus supplicationes SC. decernerent, populi reditus sub hasta locarent, *Ovid. lib. 4. de Pont. Eleg. 5. § 9.* Et demum (9.) actuum omnium legitimorum, sed præcipuè manumissionum, solennia peragerent, *arg. l. 13. § 14. Cod. Theod. de infirmant.*
bis,

bis, quæ sub Tyrann. & Barb. gest. sunt l. un. ff. h. t. Ita quidem, ut & servos suos manumittere apud se posse, nulla dubitatio fuerit, nisi evenerit, ut minor viginti annis Consul sit, qui apud se manumittere non potest, cum ipse sit, qui ex Scto causam examinet: apud Collegam autem, causâ probatâ, potest. Ita Ulpian. in d. l. un. in fin. h. t. At quid ad ista Paulus? Apud eum, cui par imperium est, manumittere non possumus. Sunt ejus verba in l. 14. pr. ff. de manum. Idem sentit in l. 18. §. 1. ff. de manum. vind. Apud Collegam suum Prætor manumittere non potest. Et meritò quia par imparem non habet imperium. Ambo benè: Esto regula Pauli, Collegam apud Collegam, adeoque Consulem apud Consulem non posse manumittere. Nec aliter Ulpianus docet; sed hoc tantum in d. l. un. observat, si Consul minor sit, non posse simpliciter manumittere, sed primùm præmissâ apud Collegam causæ cognitione. Ita intellige verba: cum ipse sit, qui ex Scto consilii causam examinat (id est, cum deberet ipse causam examinare) apud collegam verò (lege omisso commate) causâ cognitâ, potest. Vult dicere postquam collega causam cognovit (qui non est actus jurisdictionis voluntariæ, uti manumissio) potest manumittere Voët. ff. h. t. num. 2. Nec solum potest coram se ipso manumittere, sed etiam adoptare, vel adoptari. Est doctrina Pauli in l. 3. ff. de adoptin. ibi: Si Consul, vel Præses filiusfamilias sit, posse eum apud semetipsum, vel emancipari, vel in adoptionem dari, constat. Magistratum, apud quem legis actio est (pergit Modestinus in l. 4. ff. d. t.) & emancipare filios suos, & in adoptionem dare apud se posse Neratii sententia est. Ex hætenus jam dictis colligitur insignis error existimantium Consulum, officium sub statu Imperatorio solis legum actionibus, seu actibus jurisdictionis voluntariæ fuisse terminatum; contrarium enim, & Ulpianum scripsisse libros tres de officio Consulum, liquet ex indice Pandectarum; unde eorum po-

potestatem mensurare velle *ex l. un. h. t. hominis*, quod ante pedes occurrit, tantum videntis sit, oportet, ut scribit *Nood. ff. h. t.*

TITULUS XI.

De Officio Præfecti Prætorio.

Consularem potestatem nulla rectius sequitur, quam præfectoria, quæ amplitudine Imperii, & auctoritatis omnibus Magistratibus antecellebat, dignitate verò reliquis (consulatu tamen, & patritiatu semper exceptis) par erat. Originem describit Aurelius Arcadius Jctus (quem tempore Constantini vixisse tradit Gothofr. in *manual. jur. de success. prud. § ad l. 16. Cod. Theod. de appellat.*) in *l. un. ff. h. t.* his verbis: *Breviter commemorare necesse est, unde constituendi præfectorum prætorio officii origo manaverit. Ad vicem Magistri equitum præfectos prætorio antiquitus institutos esse, à quibusdam scriptoribus traditum est. Nam cum apud veteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & Magistros equitum sibi eligerent, qui associati participales curæ, admilitiæ gratia (id est, ut vult Cujac. comitiorum habendorum gratiâ; vel Reipublicæ constituendæ, seu gerendæ causâ; aut juxta Gothofr. curæ militaris gratiâ; aut restitue, qui associati principali curæ militiæ gratia. ut contendunt alii) secundam post eos potestatem gererent: regimentis reipublicæ ad Imperatores perpetuò translatis, ad similitudinem Magistrorum equitum Præfecti prætorio à Principibus electi sunt. Data est plenior licentia ad disciplinæ publicæ emendationem.*

Primus Præfectos creavit Augustus, qui duos ex 2
equestri ordine delegit, eisque imperium in milites Præ-

torianos, Principum latera stipentes, attribuit, *Dionys. lib. 52.* Milites autem prætoriani à Prætorio, quod apud veteres erat tentorium, seu tabernaculum Principis, dicebantur. Porro quamvis eorum potestas initio non adeò fuerit excellens, authore tamen Tiberio astu Sejani Prætorio Præfecti ad summum quasi fastigium ascendit; hujus quippe suasu Tiberius cohortes antea dispersas collegit, conjunxitque, & vallo muniri castra, quæ non procul ab urbe posuit, jussit: Inde aucta Præfectorum potentia, & militum audacia adeò crevit, ut vitæ, necisque, Principum velut potestatem habentes, ad Imperatorum perniciem licentia abuterentur, & imperium Romanum, veluti prædium aliquod privatum, quandòque præconis voci subjiceretur. *Herodian. lib. 2.* Mansit equidem usque ad Antoninum Philosophum, teste Capitolino, horum Præfectorum imperium ad militaria restrictum; postquam verò hic Princeps hos Præfectos secum habere, eorumque autoritate, & periculo jura dictare coeperat. (quod tamen alii Commodò tribuunt, *Lamprid. in Commod.*) etiam ad civilia sese extenderet, necessum fuit. Illud (militare nempe) conferebatur gladio; unde nota Trajani celeberrima & Principe verè digna sententia: *Accipe* (inquit ad Præfectum) *hunc ensen, & si quidem rectè, & pro Republica imperavero, pro me, sin secus, in me utere.*

- 3 Civilem potestatem præseferabant, explicabantque, dum Principum mandata provinciarum Rectoribus dabant *l. 1. C. de off. Præf. prætor. Afric.* Edicta perpetuò observanda, & vim legum habentia proponebant *vid. l. 2. & 3. C. de off. Præf. prætor orient.* De appellatione cognoscebant, temerèque appellantes multabant *l. 17. & 19. C. de appellat. judicia vice Imperatorum exercebant d. l. 19. & l. 16. Cod. Theod. d. t.* Vicariis, Proconsulibus, ut & Rectoribus præerant; Legatos provinciarum, antequam postulata ad Prin-
ci-

cipem perferrent, audiebant, & an ad Principem mittenda essent, examinabant: vectigalium, & tributorum curam gerebant, ac interdum potestatem ea indicendi exercebant *l. 7. § 8. Cod. Theod. de extraord. & sordid. muner.* Militaris annonæ curam gerebant; hinc Domitianus quidam Præfectus à Constantii Augusti literis, quibus admo-
 nebatur, ut Gallum Cæsarem de maturando in Galliam itinere hortaretur, permotus: *proficiscere*, inquit audacter, *ut præceptum est, Cæsar; sciens, quod, si cessaveris, & tuas & palatii tui auferre jubebo propediem annonas.* Ita factum nar-
 rat *Ammian. Marcell. lib. 14.* Imò eorum potentia adeò excrevit, ut ab eo non daretur facultas provocandi *d. l. un. b. t. l. 19. C. de appell.* Et hoc vel ideo, quia credebant Principes iis (non enim, nisi, qui Magistratus antea ges-
 serant, assumebantur) neminem meliùs judicaturum, vel cùm locò Principis judicarent, ne ab eodem ad eundem appellatio dari videretur: Gravati tamen, quandòque precibùs Imperatori oblati obtinebant, ut post depo-
 sitam Præfecturam causa denuò cognosceretur, *l. un. C. de sentent. Præf. præ. l. 17. ff. de minor.* (ubi habetur ratio, cur à Præfecto non detur appellatio, benè verò coram illo possit peti restitutio) *nov. 82. juncta tamen nov. 119. c. 5. Cujac. ad c. tt.* Veluti autem constat, Præfectos præto-
 rio plenariam tum in civilibus, *l. 40. ff. de R. C.* tum in cri-
 minalibus *l. 1. §. 4. ff. de legat. 3. arg. d. l. un. ff. b. t.* successivè obtinuisse potestatem, summamque rerum iis fuisse comis-
 sam *l. 40. C. de Decurion.* Addat. *Illustr. de Herz loc. supra cit. c. 3. §. 2. num. 12.;* ita non liquet, qua ætate ab iis non li-
 cuerit Princeps appellari. Alii ad Commodi, alii ad Con-
 stantini tempora referunt. Illis favere videtur *l. un. C. de sentent. Præf. præ. & d. l. 17. ff. de min.* Istis patrocinator *d. l. 19. C. de appell.* Nos in medio hæremus. Interim non-
 dum obliti, dixisse, Hermogenem, qui Author est *d. l. 17.*

non Alexandri, sed Constantini, vel ejus filiorum ævo vixisse, undè mox *cit. l. 17.* magis favebit sententiæ posteriori vid. pluribus *August. Campian. de off. & pot. Magistr. Rom. ad d. l. un. b.*

- 4 Nec minora cum potestate sortita est incrementa Prætorum dignitas; siquidem, utut Augusti instituto Equitibus tantum, non Senatoribus hoc imperium concederetur, ita, ut si Prætor ad munus Senatoris fuerit advectus, hac potestate, quæ minimè primi ordinis viris congruere videbatur, censeretur privatus, *Lamprid. in Com.* quia tamen Alexandro videbatur incongruum, ut non Senator de Senatoribus judicaret, seu in senatu sententiam diceret de capite senatoris, ex amplissimo ordine Præfectos prætorio constituit *cit. Lamprid. in Alexandr.* Cùm autem ab hac ætate in dies augeretur Præfectorum dignitas, atque potestas, Constantinus M. paulisper limitavit, dum data Præfectis plenissima civilium administratione, bellicis rebus, quas Magistris militum gerendas mandavit, abstinere jussit, & Præfecturam in quatuor Imperia dispartitus est. *Zosim. lib. 2.* Unum Orienti, alterum Ilirico, tertium Italiæ, & Africæ, quartum Galliæ, Hispaniæ, ac Britannia præfecit. His quintum addidit Justinianus, postquam Africam à Vandalis occupatam recuperavit, eumque Præfectum prætorio Africæ nominavit, vid. *tot. tit. de off. Præfect. Præt. Africæ.* Interim, quantum decrevit iis quoad militaria, tantum accessit quoad civilia, quatenus secundam à Principe habuerunt authoritatem (nam Consulibus, ac Patriciis exceptis) nulli præstantiâ, ac dignitate cedebant. Tituli Præfecturæ erant inclyti: videlicet *Illustrissima Præfectura: sublimis, eminentissima sedes, atque authoritas: Illustris Magnificentia: miranda sublimitas: Magnifica Celsitudo*, *Gotthofr. in not. dignit. Cod. Theod. in pr. cap. de Præf. præt. vocabantur Paren-*

rentes Clarissimi Imperatorum, quod indicatur his literis P. K. AA. id est *Parens, vel Præfete Karissime Augustorum*, quod ante Constantini tempora obtinuisse, probat Capitolinus ex veteri inscriptione.

MISITHEO

EMINENTII VIRO. PARENTI PRINCIPUM
PRÆF. PRÆTORIO ET TOTIUS URBIS (sub-
stituunt ORBIS) TUTORI REIP. S. P. O. R. VICEM
REDIDIT.

Insignia fuere gladius summum, merumque imperium indicans, auratus currus, seu potius sella curulis, cui præco anteibat; imagines Principum, & provinciarum, quas inter symbola præferebant; toga auro, purpurâque intexta; aureus torques; scipio eburneus, & fasces cum securibus. Sed satis, ut arbitror, de hac Præfectura.

TITULUS XII.

De Officio Præfeti Urbi.

HUjus Præfecturæ origo à Regum temporibus repetenda est; Reges enim urbe abeuntes, ne interea civitas sine imperio foret, Magistratum rebus urbanis præficiebant, qui jus diceret, & subditis mederetur, ut refert *Tacit. Annal. lib. 6. c. 11.* quem morem etiam retinuisse consules, testatur *Dionys. lib. 4.* De hoc magistratu, quamvis non liqueat, utrum initio senatum haberit, nec ne, uti videre est apud *Gell. noct. attic. lib. 14. c. ult.* extra dubium tamen est, tantum crevisse posteriori ætate ejus potestas, ut inter alios Magistratus, licet majoris Imperii, Senatûs, ac Senatorum Præsul, & Judex esset, ipsis propterea Consulibus in senatu dignitate præstaret,

eos, tum in sedendo, tum in votando præcelleret: vid. Gothofr. ad l. 1. § seqq. Cod. de Præfect. prætor. Cujac. ad nov. 62. Unde Cassiodorus var. 6. c. 4. ad formulam Præfecturæ urbanæ his verbis differit. *Grande est quidem procerem esse, sed multo grandius de proceribus judicare. Senatus ille mirabili opinione gloriosus probatur habere Præsulem, quem Mundus suscipit jura condentem. Eoque fit, ut illi utantur in senatu potestate perfecta, qui apud te trepidant dicere proprias causas. Et aliquibus intermissis: De talibus, inquit, disceptas, QUIOS TIBI COGNOSCIS ESSE POTIORES. Confides supra OMNES, scilicet consulares SENTENTIAM PRIMUS dicis. Cùm igitur Præfecti urbi tanta excelluerint potestate, indubium est, integram habuisse jurisdictionem, cùm civilem, tum (excipe milites l. 1. C. de offic. Magistr. milit. l. 6. C. de jurisd. omn. judicum l. ult. C. de exhib. reis) criminalem intra urbem, & extra usque ad centesimum lapidem, seu milliare l. 1. pr. § 4. l. ult. ff. h. t. ultra hunc terminum, Præfecti prætorio erant cognitio, ut observat Illustr. D. Coll. de Herz ubi supra num. 14. ubi simul notat, quòd esto Præfecti urbi merum imperium obtinuerint antea, jus tamen deportandi primum à Severo nacti sint, teste Ulpiano in l. 1. § 4. ff. de leg. 3. vid. notabiliter l. 6. § 1. ff. de interd. § releg. § l. 2. § 1. de poen. Si curiosius poenarum genera jure Romano usitatarum scire interim desideras, vide sis Paulum §. Sentent. tit. 17. § seqq.*

- 2 Porro non tantum utramque jurisdictionem, sed etiam annonæ curam Præfecto urbi competiisse, author est Ulpianus in d. l. 1. § 11. ff. h. t. *Cura carnis omnis, ut justo pretio præbeatur (infit, Jctus) ad curam Præfecturæ pertinet, & ideo & forum suarium sub ipsius cura est &c.* At non capis, cur de foro suario, & aliis pecoribus (postquam dixit: omnis carnis) specialem mentionem faciat? Hic notandum, quòd publica divisio, vel præbitio ex rebus ad

victum spectantibus (afferimus verba supra laud. *Camp. ad l. 1. h. vers. omnis pag. m. 175.*) in carne, frumento, vel pane, vino, oleoque constiterit: Harum rerum quædam gratuitò, quædam partim gratuitò, partim accepto pretio, quædam omninò venales erant; cum his nempe distributionibus vitam libertatem populus Romanus comutârat, quod Juvenalis agebat. Dabantur gratuitò caro porcina, oleum, frumentum, cujus locò posteriores Principes panem distribui jusserunt, quod *Vopiscus in Aureliano* memoriæ prodidit, cum de eodem Imperatore, statuerat, inquit, *Et vinum gratuitum populo Romano dare, ut, quemadmodum oleum, Et panis, Et porcina, gratuitò præberetur: Carnem verò suillam, vel potius suillum pecus quædam Italiæ Provinciæ tributi nomine præstabant singulis annis, idque à suariis (erat collegium hominum huic tributo exigendo destinatum vid. l. 2. 3. Et 4. Cod. Theod. de Suariis) exigebatur. Et hinc est, quòd cura hæc specialiter Præfecto urbi fuerit commissa. Rei quoque frumentariæ Præfectus urbi præerat, & omni annonarum divisioni, vel gratuitò, vel pretio accepto, inter cives sæpè fieri solitæ; fuit enim antiquis temporibus cautum, ut de publico menstruum frumentum plebi daretur, pro quo semissem, atque trientem quisquis solveret in singulos modios. Anton. August. de legib. in Leg. Apulejan. Postea cautum fuit, ut remisso hoc exiguo pretio gratis (ostensâ tamen tessera tanquam signo, quòd esset ex numero gratis capientium) divideretur; Inde intelliges, quid sibi velit tessera frumentaria in l. 49. §. 1. Et l. 87. pr. ff. de legat. 2. Si Titio, ait Paulus in illa, frumentaria tessera legata sit, Et is decesserit: quidam putant, extinguere legatum; sed hoc non est verum; nam cui tessera, vel militia legatur, æstimatio videtur legata. Titia Sejo, inquit idem Paulus in ista, tesseram frumentariam comparari voluit post diem trigesimum à morte ipsius. Quo-*

ro cùm Sejus viva testatrice tesseram frumentariam ex causa lucrative habere cœpit, nec possit id, quod habet, petere, an ei actio competat? Paulus respondit (mirum, quòd se ipsum alleget) ei, de quo quæritur prætium tesserae præstandum, quoniam tale fideicommissum magis in quantitate, quàm in corpore consistit. Siquidem, qui jus civitatis Romanæ nactus erat, non hoc ipso jura frumenti de publico accipiendi consequebatur; hinc tesseras frumentarias comparabat, quod sæpius contigisse in Patronis, qui libertis suis, quos vel testamentò, vel vindictâ libertate donarânt, has tesseras comparare solebant, compertum habemus, colligimusque ex Ulpiano in l. 52. §. 1. ff. de jud. vid. pluribus cit. supra Campian. ad d. l. 1. c. 54. Huc spectant Rubr. Cod Theod. de annon. civic. de pret. pan. ostiens. de frum. urb. Constantinop. de canone frum. urb. Rom. de mensa olear. & ibi Gothofr.

- 3 Cura pariter spectaculorum omnium, & coërcitio popularium, eorùmque asseclarum (inter quos non raro factiones oriebantur, uti prostat exemplum apud Procop. de Bell. Persic. quod imperante Justiniano contigerat) ad Præfectum urbi spectabant: Erant autem populares (quos interdum Juvenes, vid. l. 28. §. 3. ff. de pœn. interdum factiosos appellabant veteres, Gothofr. ad d. l.) illi, qui in circo agitandis equis operam dabant. Idem Gothofr. ad l. 1. §. 2. C. Theod. de equis curul. His è diametro contradicit l. 2. C. de spectac. Eos (inquiunt Impp. Grat. Valent & Theod.) qui agitandi munus exercent, illustris auctoritas tua nullis, præter circense certamen adfici, noverit oportere suppliciis. Variæ, sunt interpretationes, ut videre apud Gothofr. b. t. Non est incongrua illa, quæ loco præter legit propter, ut idem significet, ac propè, & sensus sit, non esse agitatores, si in certamine delinquerint, puniendos, durante certamine: Et hoc saluberrimè, ob periculum majoris tumultûs. Unum adhuc monendum, quòd, cùm Præfectus

urbi Principis locò in judicando operam daret *l. 11. 13. 18. 44. 49. & 61. Cod. Theod. de appell.* quandòque concessum fuerit, ne ab eo detur appellatio *l. 20. C. Theod. quor. appell.* quoniam autem hæc facultas de non appellando vi officii non competebat, rursus postea fuisse revocatam, & denuò pro libitu restitutam, testis est *Gothofred. ad cit. l. 11. & 27. Cod. Theod. de appell. jung. l. 12. §. 7. vers. quoad autem C. de ædif. privat.* Insignia (si colores symbolorum excipias) erant eadem, quæ Præfectorum prætorio, *Gothofred. ad l. 22. C. Theod. de Prætor. & in notit. dignit. ejusdem Cod. tom. 6.*

TITULUS XIII.

De Officio Quæstoris.

DE Quæstorum origine à Regibus repetenda Ulpianus hæc differit *l. un. pr. ff. b. t.* Origo Quæstoribus creandis antiquissima est; & pene ante omnes magistratus. Gracchanus denique Junius lib. septimo de potestatibus, etiam ipsum Romulum, & Numam Pompilium binos Quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert: sed sicuti dubium est, an Romulo, & Numa regnantibus Quæstor fuerit: ita Tullo Hostilio Rege Quæstores fuisse certum est. Sanè crebrior apud Veteres opinio est, Tullum Hostilium primum in Rempublicam induxisse Quæstores.

His obliqui videtur Pomponius in *l. 2. §. 22. ff. de O. J.* Deinde, inquit, cum ærarium populi (adeoque exactis Regibus) auctius esse cœpisset, ut essent, qui illi præessent, constituti sunt Quæstores (qui pecuniæ præessent) dicti ab eo, quod inquirendæ, & conservandæ pecuniæ causa, creati erant. Uterque benè, si duo Quæstorum genera probè distinguas; Alii quippe erant Urbani, qui ærario in urbe præerant; Alii

Provinciales, quorum munus præcipuum erat extra urbem (uti priores intra urbis mœnia) vectigalia populi Romani curare, redditus Reipublicæ debitos à publicanis exigere, expensorum, & acceptorum rationem redere &c. videatur *Sigon. de jure provinciar. lib. 2. c. 7.* Illi statui Regio; Isti populari cunabula sua debent. Cui divisioni succinere videtur *Tacit. Ann. 11. c. 22. ibi: sed Quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. Creatique primum Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus LXIII. anno post Tarquinius exactos; ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat. Intercedebat nihilominus inter eos hæc notabilis differentia, quòd urbani neque lictores, neque viatores haberent, cum neque præsentem præhendere, neque absentem vocare, minùs in vincula detrudere possent. Benè verò provinciales: Prius colligitur ex *Gell. Noct. Att. lib. 13. c. 11. & 13.* ubi distinctè tradit, quinam habuerint jus vocandi, præhendendi, adeoque lictores, & viatores: Posterius discimus ex *Cicer.* qui de Plantio Quæstore Macedoniæ hæc differit: *Simul ac me Dyrrachium attigisse audivit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abjectis, veste mutata, profectus est.**

- 2 Varias experti sunt vicissitudines Quæstores urbani, dum eorum potestas in Præfectos ærarii fuit translata, à Claudio verò rursus restituta, à Nerone autem iterum sublata; Præfectisque demum attributa. Cæterum Quæstorum quidam dicebantur Principis candidati, de quibus fit mentio in *d. l. un. §. 2. ff. h. t.* ii videlicet, qui provincias nondum erant sortiti; sed quoniam Principis commendatio-
- ni.

nibus Magistratum obtinebant, ut ab edictis, epistolisque essent, ideò in provincias non mittebantur. Illorum præprimis erat officium epistolas, rescripta, leges nomine Principum perscribere, Imperatorum absentium orationes in senatu recitare; hinc in antiquis inscriptionibus Quæstores Augusti nuncupabantur: Primus per quæstores orationes recitavit Augustus, ceu testatur *Sueton. in August. c. 65. Dionys. lib. 54.* cum itaque ad gravissima negotia fuerint applicati, non nisi viri experientia, atque jurisperitia insignes ad hoc munus admittebantur, & ideò eorum dignitas magis, & ita crevit, ut à Constantino Magno *Quæstores Sacri Palatii* fuerint appellati, atque ab aliis Impp. præsertim Honorio & Theodosio majoribus identidem honoribus muniti, uti patet ex inscriptione *l. 17. C. Theodos. de prox. comit. dispos. deduciturque ex l. un. C. de quæst. & magistr. officior.* ubi æquiparantur iis, qui præfecturam gesserunt; quippe successu temporis cognoverunt, etiam de rebus, quarum causa Princeps appellabatur. *vid. l. 32. pr. & §. 4. Cod. de appellat. juncta nov. 126. c. 1.* ubi statuitur, ut non amplius nomine, & titulis imperatoriis v. g. *Nostre Serenitas*, veluti antea, sed nomine proprio imposterum interloquantur, ferantque sententias. Illorum tituli videri possunt in *d. l. 32. C. de appell. l. 1. C. de offic. Quæst.*

TITULUS XIV.

De Officio Prætorum.

DE Prætorum origine, dignitate, atque officio, satis, quantum curæ nostræ ferunt, diximus supra *de Orig. Jur. sect. 3. §. 2. num. 14. & seqq.* hoc adnotantes, quòd, uti sub libera Republica maxima erat Prætorum au-
tho-

thoritas, ita sub Imperatoribus, nil, nisi inane nomen retinuit, unde *Boëtius lib. 3. prof. 4. de consulat.* *Prætura*, inquit, *magna olim potestas, nunc inane nomen, & Senatorii census gravis sarcina.* Dicit: *gravis sarcina.* Nec immeritò; nam non tantùm magna pecuniarum vi comparare eam, sed etiam, qui admittebantur, scenica, & circensia ludicra suis sumptibus exhibere debebant *l. 1. 2. 4. 6. 11. 13. 26. & tot. tit. Cod. Theod. de Prætor. & Quæst. Gothofr. in paratitlis ibid.* Hinc res eò devenit, ut non tantùm absentes, sed & imperiti, imò adolescentes, & foeminæ (quamvis non proprio nomine) modò sumptibus pares, accirentur, ac vocarentur *l. 1. 2. & 17. C. Theod. de off. Prætor.* quæ tamen postea Valentiniani, & Marciani constitutionibus haud immeritò fuerunt immutata, cùm saltem iis remanserint liberalis causæ cognitio, tutorum, & curatorum datio, manumissiones, emancipationes, alique actus jurisdictionis voluntariæ *arg. l. 1. & 2. ff. l. 1. & 2. C. eod.* imò & quidam actus contentiosæ, videlicet in integrum restitutionis, nec non cognitionis de rebus minorum, alienandis, vel non *l. ult. C. de præd. minor.* qui coram absentibus, aut juris imperitis vel omninò non, vel saltem difficiliùs poterant peragi. Cæterùm dum Prætorum potestas adhuc integrè viguerat, illi *de jure*: Judices *de facto* cognoscebant, si fortè jus certum, & factum incertum erat: quòd si factum certum, & clarum, & jus simul certum (aut etiam dubium, ceu patet ex Seneca de Benef. lib. 3. c. 7.) Judice, vel actione haud opus erat, sed Prætor cognoscebat. *l. 9. pr. ff. de jurej. l. 1. §. 5. ff. de dol. mal. consul. pluribus Noodt. de jurisd. c. 8.* Reliqua videantur loco *supra cit.* Hic nobis nil aliud occurrit, quàm decantatissima lex *Barbarius 3. ff. b. t.* quam placet ad verbum ob oculos ponere.

Barbarius Philippus, cum servus fugitivus esset, Romæ 2 Præturam petiit, & Prætor designatus est: sed nihil ei servitutem obstitisse, ait Pomponius, quasi Prætor non fuerit. At quin verum est, prætura eum functum, & tamen videamus, si servus, quamdiu latuit (in) dignitate prætoria functus sit: Quid dicemus? quæ edixit, quæ decrevit, nullius forè momenti? an forè, propter utilitatem eorum, qui apud eum egerunt, vel lege, vel quo alio jure? Et verum puto, nihil eorum reprobari: Hoc enim humanius est: cum etiam potuit populus Romanus servo decernere hanc potestatem: Sed & si scisset, servum esse, liberum effecisset. Quòd jus multo magis in Imperatore observandum est. Vixit hic Barbarius Philippus Augusti temporibus, Eodem cum Antonio & Lepido triumviratum gerente: Romam venit, seque familiarem Antonio reddidit, ejusque amicitiam comotationibus, ut narrant, consecutus, præturam petiit, & his turbulentissimis aliàs temporibus, suffragante pariter Antonii potentiâ, obtinuit, jusque è sella curuli semel, iterumque dixit; à domino postea agnitus, & in servitutem revocatus, ingentem pecuniæ summam clam dedisse, & ita res silentio involuta fertur: patefacta postea Barbarii conditione servili, dubitabatur, num illius acta valuerint? & humanius pronuntiat Ulpianus, si nihil eorum reprobetur, ob utilitatem eorum, qui apud eum, vel lege, vel quovis alio jure egerunt. Sunt, qui, ut concilient Pomponium cum Ulpiano, textum emendant: sed opus non est emendatione, ubi aliunde sunt concordēs; nam Pomponius dicit servitutem non obstitisse, quasi Prætor non fuerit, consequenter ex mente Pomponii, fuit Prætor, quod & Ulpianus asserit: Errores irrepsisse in veterum scripta, dictu quidem facile est, non tamen semper utile, ac tutum; & sicut, si ex causa manifesta fiat, est laudibile, ita si ex dubia cavendum, ne, dum narrata supplemus, aut corrigimus, incertam magis faciamus re-

rum memoriae proditarum fidem. Jam occasione hujus legis nata est notissima illa disceptatio.

- 3 Utrum Acta coram, vel à Judice incapaci, errore tamen communi habito pro capaci valeant? Seu num error communis, ut aliqui proponunt, jus faciat? Esto hoc negemus, prius nihilominus asserimus: Jus siquidem ex consensu vel publico, vel privato, vero, vel præsumpto oriatur, oportet; consensui autem nil magis contrarium esse, quam errorem, constat ex *l. 116. §. 2. ff. de R. J. l. 15. ff. de jurisd.* consequenter esto valeant acta errore communi gesta, valor tamen, seu jus illud non ex errore, sed ex voluntate Legislatoris, qui acta tali errore gesta in favorem, vel publicum, vel privatum vult sustinere, dimanat; hinc error tantum se habet ut occasio, vi cuius Princeps movetur ad supplendum defectum, qui in agente occultè suberat: Id, quod sufficienter deducitur ex ratione in *d. l. Barbarius* assignata ibi: *Cum etiam potuit populus Romanus servo decernere hanc potestatem; sed & si scisset, servum esse, liberum effecisset.* Et hoc PROPTER UTILITATEM EORUM, qui apud eum egerunt, vel lege, vel quo alio jure, adeoque non error, sed præsumpta legislatoris voluntas ob communem errorem, & exigente utilitate publica jus facit, modò ille defectus occultus possit à potestate humana suppleri; unde non procederet assertum, si impedimentum à jure naturali, vel Divino proveniret, uti, si non Sacerdos pro sacerdote habitus absolveret, vel foemina ad Pontificatum fuisset evecta. At, inquis, si populus, si Princeps ejusmodi acta confirmat, cur dubitatum inter veteres? quis Pomponio? quis Ulpiano stultior? Nemo sane! At dubitaruntne Jcti, de populi vel Principis potestate? Hoc minime! sed de ipsorum voluntate, quam tamen præsumendam, decidunt Pomponius & Ulpianus ob æquitatem, atque hu-

humanitatem. Repetitum fuit sæpius, valere actus ab incapaci Judice gestos *ob publicæ utilitatis favorem*. Quid autem, si publica utilitas contrarium exigeret? Pone quemdam occultè incapacem à magno Rege, vel verè vel mentitè cum amplissima potestate ad regendam Provinciam missum omnia reformare, priores Præfectos loco pellere, novósque dignioribus substituere, Senatores inutilibus commutare, leges antiquas, easque saluberri-
mas, minus proficuis subrogatis, recantare, ac omnia súque déque vertere: Quis dicat, ejus incapacitatem consensu optimi Principis suppleri, & tam protervè ab eo gesta ob utilitatem publicam, quæ hîc suadet contrarium, convalidari? Quid, si autoritate privata, aliqua ab incapaci gesta sint? Si ista concernant partem civium notabilem, idem dicimus, quæ de persona putativè publica; Idemque ob utilitatem majoris subditorum partis dixêre Veteres. Sic Tullius *in orat. prim. adversus Anton. Primùm*, inquit, *acta Cæsaris servanda censeo, non quod probem, quis id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, & otii*. Sic Principibus placuit, qui acta sub Tyrannorum dominatione privatos concernentia confirmârunt, ut videre de Constantino *in l. 2. de Constantio in l. 5. de Arcadio, & Honorio in l. 9. Cod. Theod. de infirm. bis quæ sub Tyran.* Secùs autem foret dicendum, si acta à privato incapaci tantùm unum, vel alterum civem concernerent: Hinc idem Honorius, & Theodosius Junior non confirmârunt, sed annullârunt ab Heracliano peracta, eaque renovari jusserunt *in l. 13. d. t.* Idcirco nulla pronuntiatur libertas, quam servus, qui liber existimabatur, dedit *l. 19. ff. qui à quib. manum.* Nullum judicium, in quo servus procuratorem egit *l. 44. §. 1. ff. de jud.* Quod rursus sublimitandum videtur, si error iste planè esset communis: Inde est, quòd valeat testamentum, si servus com-
mu-

muni errore habitus pro libero testem egerit. vid. l. 1. C. de testam. §. 7. Inst. eod. huc etiam facit l. 3. prin. ff. ad SC. Maced. unde liquet, multum esse respiciendum ad circumstantias erroris communis; utrum fuerit prudens, magis, vel minus probabilis. Cæterum per se loquendo titulum, quo potestas in incapacem fuit translata, non exigimus, unicè respicientes utilitatem publicam, & exinde præsumendam Legislatoris voluntatem, atque consensum. Nec obstat, quòd Barbarius fuerit designatus Prætor. Nam hoc spectat ad narrationem facti, in qua se non fundat valor eorum, quæ gesserat, ut textum perpendenti patebit.

TITULUS XV.

De Officio Præfecti Vigilum.

APud vetustiores (utimur verbis Pauli, rem optimè explanantis in l. 1. ff. h. t.) incendiis arcendis Trium viri præerant, qui ab eo, quod excubias agebant, nocturni dicti: Interveniebant nonnunquam & Ædiles, & Tribuni plebis. Erat autem (majoris securitatis causa) familia publica circa portam, & muros disposita, unde si opus esset, evocabatur: Fuerant & privatae familiae (quarum utique etiam vel maximè intererat) quæ incendia vel mercede, vel gratiâ extinguerent: Deinde D. Augustus (cùm Triumviri sæpe fuerint negligentes vid. Valer. Max. lib. 8. c. 1.) maluit per se huic rei consuli: Nam salutem Reipublicæ (pergit idem Ictus in l. 2. eod.) tueri nulli magis credidit convenire, nec alium sufficere ei rei, quàm Cæsarem. Itaque septem cohortes (cum incendio multa periissent) ap-
portunis locis constituit, ut binas regiones urbis unaquæque cohors tueatur, præpositis eis tribunis, & super omnes spectabili viro, qui Præfectus vigilum appellatur. Habes ex ipso fonte
ori-

originem, & Authorem; quem etiam laudat *Dionys. lib. 55. Sueton. in August. c. 3. & alii.* Num fuerint Magistratus? Initio minime: Ita testatur Pomponius in *l. 2. §. 33. ff. de O. J.* ibi: *Nam Præfectus annonæ, & vigilum non sunt Magistratus; sed extra ordinem (ad tempus perexiguum) utilitatis causa constituti.* Verum cum experiundo cognovisset præsidium longè utilissimum, & necessarium, has cohortes retinuit, constitutis cum perpetua jurisdictione Præfectis vigilum, ut narrant *Dionys. & Sueton. loc. cit. Cujac. ad d. l. 2. §. 3. ff. de O. J.* Huc etiam facit *l. 1. Cod. Theod. de his, qui ven. ætat. impretr. Gothofr. ad l. un. C. Theod. de equestri dignit.* Horum officium apprimè describit præfatus Ictus Paulus in *d. l. 3. §. 1. b. t. Cognoscit, inquit, Præfectus vigilum de incendiariis* (qui culpa, non dolo incendia excitant; posteriorum enim cognitio erat Præfecti urbani) *effraCTORibus, furibus, raptoribus* (quieti quippe nocturnæ erant simul præpositi) *nisi, si qua tam atrox, tamque famosa persona sit, ut Præfecto urbi remittatur* (consistebat quippe Præfecti vigilum coercitio intra fustes & flagella *l. ult. ff. b. t. fustibus homines liberi, flagellis servi castigabantur l. 10. ff. de pœn. l. ult. ff. de injur. Illustr. D. Coll. de Herz ubi supra c. 3. §. 2. num. 19.*) Pergat jam Ictus: & quia plerumque incendia culpa fiunt inhabitantium (de sensu horum verborum alius erit, si Superis placet, dicendi locus) *aut fustibus castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut severa interlocutione comminatus, fustium castigationem remittit.* Sciendum est autem (ita in *§. 3.*) Præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coërrare calceatum cum hamis, & dolabris. Ut curam adhibeat (ita filum prosequitur in *§. 4.*) omnes inquilinos admonere, ne negligentia aliqua incendii casus oriatur: prætereà ut aquam unusquisque inquilinus in cœnaculo habeat (quàm optimè nostris moribus convenit) jubetur admonere: Præerat igitur Præfectus vigilum septem cohortibus libertinorum latinorum, quibus, ut

diligentiùs vigilarent, Lege Visellia constituta erant præmia, præsertim post sexennium laboris justa libertas, & civitas Romana. vid. Ulpianus *in frag. tit. 3. §. 5. jungat. in super l. 15. §. 1. & 3. ff. ad l. Jul. de adult.* ubi habentur pro absentibus. Duravit horum officium usque ad tempora Justiniani postea cum contemptim ab omnibus haberentur, non amplius Præfectos Vigilum, sed Prætores plebejos appellari, voluit idem Imperator *in nov. 13. pr. c. 1. & seqq.* data illis ampliori potestate, *Cujac. ad cit. nov.*

TITULUS XVI.

De Officio Proconsulis & Legati.

Satis de Magistratibus urbanis: Jam ad Provinciales egrediendum. Antiquissimi Magistratum Provincialium fuere Prætores (Consules enim, licet Provincias sortirentur, non rectè hoc numero comprehenduntur) qui, captâ Sardiniâ, mox Siciliâ, deinde Narbonensi Gallia, in has provincias missi sunt cum potestate, & imperio. Pompon. *in sua l. 2. §. 32. ff. O. J.* Senatus postea decernere solebat, quas provincias consulares, quas prætorias esse placeret; ita tamen, ut difficiliore provincie, quæ belli magnitudine robur consularis exercitus postularent, Consulibus mandarentur. Et hæc erat ratio administrandi ordinaria: Ubi autem è Republica esse videbatur, non solum per Magistratus; sed etiam per privatos, aut Magistratu jam functos, provincie extra ordinem regebantur, quapropter quibusdam imperium, quod habebant, in longius tempus prorogabant; quosdam verò privatos rebus bellicis cum potestate, & imperio præficiabant, omnes à potestate accepta, vel prorogata nomen

men fumentes. Unde, si Consulibus post anni spatium jussu populi imperium continuabatur, vel potestas, atque exercitus Consularis privato committebatur, quasi locò Consulum essent, Proconsules; si locò Prætorum, Proprætores dicebantur. Primi, qui imperium in provincias Consulum locò obtinuerunt, L. Lentulus, & L. Manlius memorantur; successu autem temporis Proconsulum administratio coepit esse ordinaria: Ita administrârunt Cicero, & Bibulus, qui post gestum consulatum, ille Ciliciam, iste Syriam sortiti sunt. Porro triplici ratione sub Republica facti Proconsules inveniuntur; si nempe post Magistratum, seu Consulatum gestum cuique prorogabatur imperium; si post Consulatum provincias ex Scto (Pompejano) per sortem, seu sortitionem obtinuerint; & si quis privatus ad Consulares provincias administrandas fuerit missus. Dixi sub Republica. Hâc quippe extinctâ, etiamsi in sortiendis provinciis proconsularibus, quædam libertatis imago remanserit, Principes tamen nullis se legibus obstringi passi sunt; Idcirco non Senatus amplius decernere potuit, quænam provinciæ essent consulares, quænam prætoriæ, sed Augustus, hac potestate diminuta, quasdam populi, quasdam Cæsaris appellavit: Cæsaris, quæ opibus, virisque præstarent; cæteris populo, seu Senatui relictis. *Sueton. in Aug. c. 47. Dionys. lib. 53. Hottom. lib. 1. Antiq. Rom. de Proconsul. & Proprætor.* Neque erat horum æqualis potestas; iis quippe, qui ad Cæsaris provincias mittebantur, majus; missis verò ad populi provincias, minus imperium concedebatur, donec etiam hæ provinciæ arbitrato Principum decerni, ac mandari coeperunt. *Hottom. Antiquit. Roman. lib. 1. c. de Proconsul. & Proprætor.* Siquidem (quo tempore, jure, vel astucia, hoc factum? non vacat indagare) omnes Provinciæ in Principis potestatem translatae fuerunt. Et hoc

absque magna difficultate; populi enim provinciæ præter stipendia populo; hinc stipendiariæ dictæ, etiam tributa Principi; unde etiam tributariæ appellatæ, solvere cogebantur? quapropter, ut subtraherentur populi imperio, quandòque rogabant; ceu colligitur ex *Tacit. Ann. l. c. 76.* Sed denuo, ut probat *Capitolinus in Gordian.* hæc autoritas ab Alexandro Senatui restituta legitur: Egit enim Alexander Patribus gratias, quod Gordianum Proconsulem miserint. *Neque gratius, inquit, mihi quidquam, neque dulcius potuistis efficere, quàm ut Antonium Gordianum Proconsulem in Africam mitteretis.* Permisit Patribus (ita narrat de Probo *Vopiscus*) ut ex majorum Judicum appellationibus ipsi cognoscerent, Proconsules crearent, legatos Proconsulibus darent. Hæc de origine, & diversitate.

- 2 Potestas, seu officium Proconsulis aliud erat in progressu ad suam provinciam; aliud in ipsa provincia. In via seu progressu Jurisdictionem voluntariam, non contentiosam, habuisse, patet ex *Martiano in l. 2. ff. h. t. omnes Proconsules, inquit, statim, quàm urbem egressi fuerint, habent jurisdictionem, sed non contentiosam, sed voluntariam, ut ecce manumitti apud eos possunt tam liberi, quàm servi, & adoptiones fieri.* Proficiscenti autem in Provinciam, ne ipsæ Provinciæ onerarentur, omnia subministrabantur ex publico *Liv. l. 42. in pr.* Unde Cicero in Verrem: *Majores nostri neminem, qui cum potestate, aut legatione in provinciam profectus, tam amentem fore putârunt, ut emeret argentum, aut vestem; dabatur enim de publico, & legibus præbebatur.* Leviora fuisse, quandòque subministrata, patet ex *Horatio de Mæcenate.*

Proxima Campano ponti, quæ villula lectum

Præbuit, & Parochi, quæ debent, ligna, salémque.

Licet postea multum, ut fieri solet, sit excessum, ut videre est apud Cujac. ad l. 6. C. de metator. & Gothofred. ad l. 2. & 12. Cod. Tb. d. t. Apparatus, quo hi Magistratus erant instruendi (cum potissimum esset supellex) satis colligi potest ex l. 7. & passim ff. de supellect. leg. Quænam autem fuerint observanda ante ingressum, sat perspicue describit Ulpianus in l. 4. ff. h. t. quod vide. Et notabile est, quod teneantur Proconsules de delictis uxorum: levia quippe sunt foeminarum ingenia, quæ sæpe avaritiâ, odiô, libidine sursum, deorsumque trahuntur; equidem, ubi animi impotentia accessit autoritas, vel venia fiducia, vel maritalis amoris conscientia, quæ statui publico pernicio-
sa sunt, plus justo sibi indulgere solent, non ignaræ illius:

Non videt uxoris delicta Maritus Amator,

Nullus amat verè vir, nisi cæcus amat,

Nil oculo contra dominam, nil creditur auri;

Est igitur surdus, non modò cæcus amor.

Porro compete-
bat etiam Proconsulibus quoad alias Provincias, & civitates, per quas transierant, notio quædam, atque inspectio. Consulatur notabilis textus in l. 7. ff. h. t.

Postquam autem Proconsul Provinciam suam erat ingressus omnimodam consequatur potestatem, uti tradit Ulpianus in d. l. 7. §. fin. ff. h. Cum plenissimam, inquit, jurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, qui Romæ, vel quasi Magistratus, vel extra ordinem jus dicunt, ad ipsum pertinent. Et ideo ita prosequitur in l. 8. eod.) majus imperium (seu potestas gladii) in ea Provincia habet omnibus post Principem. Nec quidquam est in Provincia (pergit Ictus in l. 9. d. t.) quod non per ipsum expediatur. Quapropter aliquibus placuit, ita Proconsulum potestatem extollere, ut Præ-

sidum imperium superaret; illis enim deportandi jus delatum scribunt, quod Præsidibus nullum fuit l. 6. §. 1. ff. de interd. & releg. l. 2. §. 1. ff. de poen. arg. l. 1. §. 4. ff. de leg. 3. Sanè jus relegandi Proconsules habuisse ex Trajani Epistol. ad Plinium pro certò constat, ibi: *Quid in persona eorum statuendum sit, qui à P. Servilio Calvo Proconsule in triennium relegati, & mox ejusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proximè tibi rescribam.* Plin. lib. 10. Epist. vid. l. 6. & 7. ff. de interd. & releg. Etiam illud liquet, habuisse eandem jurisdictionem, omniâque jura, quæ Prætores; eorum enim exemplo Edicta componebant; jus ex illis cum imperio mixto dicebant, uti constat ex Cicerone Ciliciæ Proconsule ad Atticum lib. 6. Epist. 1. Item ad App. decessorem suum lib. 3. familiar. Epist. 8. Romæ, inquit, composui edictum: *nihil addidi nisi, quod publicari me rogârunt, ut de tuo Edicto totidem verbis transferrem in meum &c.* Modus, quem in cognoscendo Proconsules observare oportebat, traditur in l. 9. ff. h. t. Jubetur ibi circa Advocatos, *patientem esse, sed cum ingenio, ne contemptibilis, aut dissimulare videatur causarum concinnatores, vel redemptores;* Jubetur omnium desideria audire; ne fortè, dum honori postulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres desideria sua non proferant, Advocatis fortè destituti; unde imponitur Proconsulibus, ut petentibus indulgeant, plerumque verò *fæminis, pupillis vel aliis debilibus, vel his, qui suæ mentis non sunt, & si non petant, ultrò eis dabit.* Et si quis ob potentiam Adversarii se Advocatum non invenire conquærat, oportet ei dare; ne quis ob adversarii potentiam opprimatur. Illud adhuc seriò Magistratibus inculcatur, ut eorum, quibus familiariter uti solent, reprimatur audacia, ne justitia eorum fraude corrumpatur. Et tunc demum te rectè Rempublicam administraturum credas, canit Juvenalis Satyr. 8.

*Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acersecomes, si nullum in conjuge crimen,
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Unquibus ire parat, nummos raptura - - -*

Hinc optimè faciet Magistratus, si nihil, quod ad suum officium spectat, operâ servorum, aut domesticorum expediat.

Insignia, quod attinet, Proconsulum erant vetustis 4
temporibus eadem, quæ Consulium, duodecim nempe fasces, totidémque lictores, hoc ipso, quod exercuerint imperium consulare. Unde, Plutarchus in Paulo: *Prætor*, inquit, *in Hispaniam missus est, non cum sex securibus; sed tot aliis assumptis, ut imperii Consularis dignitatem haberet.* Idem testatur Cicero de Pisone Macedoniæ Proconsule. *Ipse*, ait, *cum hominibus duodecim malè vestitis ad portam Cælimontanam pervenit.* Imperatorum verò tempore, uti diminuta fuit eorum potestas, & Prætorix æquiparata, ita & insignia restricta legimus ad sex fasces apud Ulpianum in *l. 14. ff. h. t. ad exemplum Prætorum.* Idem Cicero in Verrem *orat. ult. de suppliciis*: *Sex lictores*, inquit, *circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos, verberandosque homines exercitatissimi.* Obtinuerunt autem postea præter sellam curulem ex argento (carucam argenteam Julianus appellat) securim, fasces, de quibus in *nov. 24. c. 4. & nov. 30. c. 6.* Etiam alia symbola, quibus Magistratus reliqui exornabantur, codicillos nempe super abaco instrato erectos, imagines Principum, atque provinciarum; hisque omnibus statim, ac urbem egressi erant, usque ad reditum in urbem utebantur, vid. *l. 1. & ult. ff. h. t.* Satis de Proconsulibus.

Altera rubricæ pars Legatos indicat, qui Procon- 5
sulibus, ut eorum operâ & consiliô uterentur, adjunge-
ban-

bantur : Ante Augusti tempora à Senatu eligebantur : Et hoc unà cum illorum officio generaliter colligere licet ex Cicerone in Vatinius : Audire, inquit, de te cupio, quo tandem Scto legatus sit ? Ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati hujus Ordinis auctoritate legerentur ; adeonè tibi sordidum consilium publicum visum est, ut non Nuncios pacis, ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilii auctores, non ministros muneris provincialis, Senatus more majorum deligere posset ? Quis legatos unquam audivit sine Scto ? Dabantur autem plures uni, aut bini singulis, aut singuli singulis arg. l. 2. quis, & à quo appell. l. 4. ff. de off. ejus cui mand. Sub Imperatorum regimine ipse Proconsul legatum, vel legatos designabat, & Imperator approbabat ; donec Probus hanc facultatem Senatui restituerit. Vopiscus in Prob. Jurisdictionem plerumque non habebant, nisi à Proconsule fuerit illis demandata l. 13. ff. h. t. quod fieri oportebat in provincia, ut optimè observat Ulpianus in l. 4. §. fin. h. t. Post hæc, ait, ingressus provinciam mandare jurisdictionem legato suo debet (est tamen necessitas tantum hypothetica vid. l. 6. §. 1. ff. h. t.) nec hoc ante facere, quàm fuerit Provinciam ingressus ; est enim perquam absurdum, antequam ipse jurisdictionem nanciscatur (nec enim ei prius competit (intellige contentiosam l. 2. ff. h. t.) quàm in eam provinciam venerit) alii eam mandare, quam non habet. Quinimò & jurisdictionem propriam fuisse quandòque à Proconsulibus legatis indultam (volunt quidam indistinctè delegatam, quidam indistinctè propriam) colligitur ex Macero in l. 4. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd. ibi : Imperatores Severus & Antoninus Bradæ Proconsuli Africæ. Cùm PROPRIAM jurisdictionem legatis tuis DEDERIS consequens est, ut etiam de suspectis tutoribus possint cognoscere. Num manumissio (idem de aliis legum Actionibus) apud Legatum Proconsulis peragi potuerit ? meritò dubitandum : quippe pugnare inter se videntur.

dentur Marcianus cum Ulpiano, & Paulus. Ait ille, in *l. 2. §. un. ff. b. t.* Apud Legatum verò Proconsulis nemo manumittere potest, quia non habet jurisdictionem *TALEM*. Neque adoptare potest (pergit Ulpianus in *l. 3. eod.*) omnino enim non est apud eum legis Actio. Ratio dari solet quia legis Actiones ipsis Proconsulibus non competeabant vi jurisdictionis ordinariæ, sed ex speciali legis concessione, ea autem, quæ ita competunt, mandari non posse, aliunde clari juris est, tum ex *l. 1. pr. & §. 1. ff. de off. ejus, cui mandat.* tum etiam ex *l. 6. pr. l. 11. ff. b. t.* ubi imperium merum mandari à Proconsule haud posse dicitur. Inquit iste, in *l. 17. §. un. de manum. vind. sed & apud legatum ejus* (Proconsulis) manumittere possumus. Cujacius, & alii volunt esse omissam particulam *NON*, ut cum prioribus conveniat: Alii alia excogitârunt. Nos, uti inhæsitanter persuasi sumus, alias legis Actiones non competiisse legatis, propter verba omnino prægnantia in *d. l. 3. b. t.* circa manumissionem tamen (& hoc favore libertatis) distinguendum existimamus, Marcianumque intelligimus oppositivè ad Proconsulem, quatenus ille statim, ac urbem egressus est, adeoque etiam extra suam provinciam, jurisdictionem voluntariam exercet *d. l. 2. pr.* quod de Legato dici nequit, qui *TALEM* jurisdictionem non habet, sicut Proconsul. jung. *l. 4. §. 6. l. 13. ff. eod.* Imò etiam in provincia promiscuè non potuisse coram Legato manumissiones fieri, juris regulis congruentius videtur. Sed quid ad textum Pauli? Cape illum pro casu particulari fortè, quòd Proconsul sit absens ad mentem Papiniani in *l. 1. in fin. pr. ff. de off. ejus cui mandat.* vel ex speciali concessione, fortè quòd actus moram non fuerit passus, & Proconsul aliunde legitimè impeditus; si enim potest Proconsul antequam in Provinciam pervenerit aliquando, si nimirum necessitas non patiatur moram, jurisdictionem mandare, *l. 5. ff. b. t.* esto exercitium

nondum habeat *d. l. 4. §. 6. ff. eod.* cur non etiam poterit in similibus demandare, præsertim in provincia, Actiones legis, esto aliàs hoc eidem non sit permissum. Pro evitanda antinomia dici etiam poterit Proconsulibus urbem egressis competiisse, ubique jus assistendi manumissionibus: Eorum verò Legatis tantum in Provincia, & hoc favore libertatis, adeoque studio Paulus in *d. §. un. l. 17.* omisit de legato verba: *postquam urbem egressus*, ut tacite reciperet limitationem, quod tantum in provincia possit apud illos manumitti. Quò spectant ea, quæ habet *Voët. ff. b. n. 6.* quæ, si præplacent, amplectere; nec enim nobis adeò displicent. Hic pergere volentibus gradum sistis: Si Jurisdictio Legati, inquis, ut nobis supra verius visum fuit, & melius probatur ex *d. l. 4. §. 6. l. 13. ff. b. t. l. 1. §. 1. ff. de off. ejus cui mand. est jurisd.* delegata est dicenda; quæ dici poterit, à legato appellari Proconsulem *l. 2. ff. quis à quo appell.* ibi: *Appellari à Legatis Proconsul potest*, cum tamen in *l. 1. §. 1. ff. d. t.* appellari à legato debeat non delegans, sed ejus superior. Sunt qui in *l. 2.* substituunt *Proconsulis*. Nobis stante illa sententia, quod sit jurisdictio delegata, ita placet: In actibus jurisditionis à Proconsule delegatæ non Proconsul, sed Princeps, aut ille, qui ejus personam repræsentabat, debebat appellari *arg. l. 32. C. de appell.* in aliis verò, quæ non habebat à Proconsule, veluti erant tutoris datio *l. 1. §. 1. ff. de tut. vel curat. dat.* jus dandi judicem *l. 12. §. 1. ff. de jud. l. 12. ff. b. t.* jus cognoscendi de levioribus poenis *arg. l. 11. ff. eod.* junctæ *l. 2. ff. quis à quo appell.* ipse Proconsul erat, appellandus, *arg. l. 15. §. fin. ff. de excus.* quia in similibus ejus personam non repræsentabat. Cæterum, uti Legati Provinciam ingressi obtinere solebant jurisditionem, eamque egressi amittebant, ita ipse Proconsul, per egressum ex urbe (Roma) imperium, saltem quoad proprietatem (& jurisditionem voluntariam etiam quoad

quoad exercitium) nanciscebatur, & per ingressum in re-
ditu illud deponebat *l. 1. 2. § ult. ff. h. t.*

TITULUS XVII.

De Officio Præfeti Augustalis.

PER Præfectum Augustalem intelligitur Præfectus Ægypti Augustalis ab Augusto nuncupatus. Ægypto namque post Attiacum bellum in Provinciam redactâ, & urbe Nicopoli, ubi ludos quinquennales Augustus instituit, locumque castrorum, quibus usus erat, navalibus exornatum spoliis Neptuno, & Marti dicavit, extructâ, equitem Romanum toti Ægypto præfecit, jussitque Senatores in totum hac provincia abstinere; veritus, ne à summæ potestatis viris Ægyptii (gens vana, & ut Curtius habet, novandis potius, quam gerendis rebus aptior, atque proclivior) ad seditionem facile vocarentur. *Sueton. in August. c. 18.* Præterea, ut huic periculo magis præcaveret, & ne quid novi, locorum ubertate, felicitate soli, & gentis levitate molirentur Præfecti, ex secundo eos delegit ordine, ratus vel beneficii memoria, vel ob minorem auctoritatem nihil ausuros, aut, si quid tentassent, minus apud superbam gentem eorum conatus profuturos: Metuebant insuper Impp. (ut ex Tacito *Ann. 2. c. 59.* colligimus) ne, si descivisset Ægyptus, Italia fame urgeretur; erat quippe Regio fertilissima æquè, ac situ naturaque, ob difficilem accessum, adeò munita, ut facile adversus ingentes exercitus se tueri valuerit; hinc Augusto non immerito suspecta, & ideò neminem ex potentioribus, seu de Senatu se incio intrare voluit. Hac de causa ut refert *Tacit. loc. mox cit.* Tiberius Germanicum severissimè increpuisse dicitur, quod injussu Impertoris Alexandriam

driam ingressus fuerit. Obtinebat autem Præfectus Ægypti, seu Augustalis, qui non SCto; sed Principis jussu provinciam administrabat, potestatem Proconsularem; interim tamen non omnia insignia Proconsulibus concessa, ne splendore potestatis ad defectionem alliceretur, erant illi permessa: Ferebatur enim Memphi, celeberrima Ægypti urbe, extare Oraculum in aurea exaratum columna hoc vaticinio: *tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam venissent Romani fasces, & prætexta Romanorum.* Et exinde orta superstitio, ne cum insignibus mitterentur Præfecti. Cæterum eorum potestas variabat; & modò major, modò minor cernebatur, Jurisdictionem autem quod attinet, nil in hoc titulo (sive Compositorum, vizio, sive quod JCti hunc articulum non tractaverint) peculiare invenitur, nisi quòd juxta Ulpian. in l. un. ff. b. *Præfectus Ægypti non prius deponat præfecturam & IMPERIUM, quod ad similitudinem Proconsulis lege sub AUGUSTO EI DATUM EST, quàm Alexandriam ingressus sit successor ejus; licet in provinciam venerit.* Illud satis certò constat, quod ad exemplum Proconsulum non tantum jurisdictione contentiosa, sed & voluntaria instructi fuerint; hinc & legis Actiones iis competiisse, testis est tum Modestinus in l. 21. ff. de manum. vind. tum Ulpianus in l. 1. ff. de tut. & curat. dat. Nec solummodo Ægypto; sed & aliis Provinciis, videlicet utrique Libyæ, Thebaidi, Arcadiæ, & Augustamnicae præfuisse scribit *Campian. ad hunc tit.*

TITULUS XVIII.

De Officio Præsidis.

AD Magistratus Provinciales spectant etiam Præsides, qui alias Cæsaris provincias gubernabant. *Præsidis qui-*

quidem nomen generale est, ut inquit Macer. in l. 1. ff. b. t. eoque Proconsules, & Legati Cæsaris, & omnes provincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur; Et hæc acceptio est latissima, atque generalis: Altera, & strictior eos indicat, qui Cæsaris (non populi) provincias administrabant, sive dein Legati, sive Proprætores, sive Consulares Præsidesve provinciarum isti fuerint, adeoque solis Proconsulibus exclusis. Et hæc est hujus loci. Tertia, propria & peculiaris (de qua infra) eos denotat, qui etiam ad Cæsaris provincias quidem mittebantur, sed neque maximas provincias regebant, neque primum inter eos, qui à Principe mittebantur, locum obtinebant. Cæsarium autem Præsides pluribus ab iis qui Scito populi provincias sortiebantur, erant distincti, Cujac. observ. 21. c. 7. Isti enim, ut supra monitum, statim, ac urbem egressi, imperium habebant, & insignia; non item Præsides; sed tunc demum, quum in provinciam venissent; Istorum annuum erat imperium; illorum verò indefinitum à Principum arbitratu dependens: Præsides gladio erant accincti, seu cum jure gladii habitu militari (initio quippe eorum potestas ferè tota militaris erat) insigniti, Paulus in l. 3. & clariùs Ulpianus in l. 4. ff. b. t. Præses provincie, ait, MAJUS imperium in ea provincia habet OMNIBUS POST PRINCIPEM. Proconsules verò inermes, neque exercitum, neque (si originem spectes) jus gladii habebant. Lipsius in Tacit. lib. 1. annal. Una provincia Proconsulibus evenire poterat; plures sæpè committebantur administrandæ Præsidibus. Proconsules (teste Plinio in Tacit. Lib. 1. annal.) sex fascibus, Præsides autem quique tantum utebantur; Proconsules de causa status; non item Præsides cognoscere (nisi incidenter) poterant l. 1. C. de ord. jud. quod tamen immutatum legimus apud Impp. Dioclet. & Maximian. in l. 2. C. de ped. jud. & in l. 5. C. ubi caus. stat. agi d. b.

Alia autem competeabant Præsidibus *Jure legis*: Alia *Jure Magistratûs*: Ad priorem speciem præcipuè reducuntur **LEGIS ACTIONES**, quibus poterant Præsides auctoritatem suam interponere, ceu discimus ex Ulpiano in l. 2. ff. b. t. *Præses*, inquit, *apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere servum potest.* **IMPERIUM**, de quo jam suprâ allegavimus l. 3. & 4. quibus adjungimus l. 6. §. 8. ff. b. ibi: *qui universas provincias regunt, jus gladii habent; & in metallum dandi potestas eis permissa est.* jungat. insuper l. 7. §. 1. ff. de interd. & releg. *In insulam relegare*, inquit ibi Ulpianus, *Præsides provinciæ possunt.* Sed cur non deportare, l. 6. §. 1. ff. eod. *Deportandi autem in insulam*, ait idem JC. *jus Præsidibus provinciæ non esse datum*; cum tamen habuerint jus gladii? Quia illorum potestas, ut mox supra monitum, initio ferè tota erat militaris, quæ vana fuisset sine jure gladii. **JUS DANDI JUDICEM, TUTOREM**, quod eruitur ex l. 5. ff. d. t. Estque penes ipsum, causâ ad se delatâ, discutere, num ipse debeat cognoscere, vel Judicem dare, uti apertè referunt Julianus in l. 8. in f. ff. b. t. & Callistratus in l. 9. in f. ff. eod. quorum prior non esse imponendam necessitatem, ait, Præsidi, ut ipse cognitionem suscipiat; *sed eum aestimare debere, ipse cognoscere, an judicem dare DEBEAT.* Alter omninò consonat in verbis: *sed is aestimare debet, utrùm ipse cognoscere, an judicem dare DEBEAT.* Et propterea, ut veriùs volunt, probè advertendum, quòd, si Præsides in ea causa, ubi judicem dare debebat, ipse judicaverit, sententia non valuerit; & hinc neque transierit in rem judicatam, arg. l. 4. C. de sent. & interloc. Ibi: *Prolatam à Præside sententiam contra solitum judiciorum ordinem, auctoritatem rei judicatæ non obtinere, certum est.* Præsidis enim erat jus dicere, ut judicare nequiret, & Judicis erat judicare, ut jus dicere minimè posset, id quod non obscurè etiam deducitur ex l. 1. §. 7. ff. de extraord. cognit.

gnit. ibi: *Sed & cæterarum artium artificibus, quæ sunt extra literas, vel notas positæ, NEQUAQUAM EXTRA ORDINEM* (vult dicere; non ipse, sed iudice dato) *jus dicere Præses debet.* Consonat §. 14. d. l. 1. *Ad nutricia quoque, infit Jctus, officium Præsidis, vel Prætoris devenit; namque nutrices ob alimonia infantium apud Præsides, quod sibi debetur, petunt (id est ipse extra ordinem cognoscit) sed nutricia eousque producemus, quoad infantes uberibus aluntur. Cæterum post hæc cessant partes Prætoris, vel Præsidis: Id est: Non Prætor, seu Præses, sed Judex cognoscit.* Quid enim certius (interrogat *Nood. de Jurisd. lib. 1. c. 7.*) quàm Prætores lege Cornelia jussos fuisse ex Edictis suis perpetuis jus dicere? In quibus autem causis in Edicto Judicem, & formulam promissere, in his ab Edicto abire, atque extra ordinem intervenire quomodo eis jus, aut fas fuit? Sunt quippe partes Magistratûs, & Judicis separatæ: Ille formulam præscribit: Iste eam observat: Ille imperat, iste obtemperat; hinc optimo jure erat introductum, ut nemo se Judicem ex formula dare posset. *Præses provinciæ non magis tutorem, quàm specialem judicem ipse se dare potest, infit Ulpianus in l. 5. ff. b. t. idemque inculcat de Præatore in l. fin. ff. de off. Præt. Prætor, ait, neque tutorem, neque specialem judicem ipse se dare potest. Quod tamen postea à Dioclet. & Maxim. imutatum legitur in l. 2. C. de ped. judic.*

Jure Magistratus itaque Præses jus dicebat, quæ potestas eidem erat vi officii concessa, uti clarè innuit Hermogenianus in l. 10. ff. b. t. ibi: *Ex omnibus causis, de quibus vel Præfectus Prætorio, itemque Consules, & Prætores, cæterique Romæ cognoscunt, Correctorum, & Præsidium, Provinciarum est notio (intellige latius pro jurisdictione arg. l. 4. b. t.) omnia enim provincialia desideria, quæ Romæ varios judices habent, (ita pergit Martianus in l. 11. ff. eod.) ad officium Præsidium pertinent.* At non ita, ut eorum opinionem sequi teneantur, veluti saluberrimè monet Proculus in l. 12. ff. d. t. *Sed*
ll-

licet is, inquit, qui provinciae praest, omnium Romae Magistratum vice, & officio fungi debeat, non tamen spectandum est, quod Romae factum, sed quod fieri debeat.

- 4 Sanè non tantum quoad jurisdictionalia; sed etiam quoad Politica Rempublicam Praesides administrabant. Inspectis enim aedificiis (ait Ulpianus in l. 7. h. t.) dominos eorum, causam cognitam, reficere ea compellat, & adversus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat. jung. l. 46. pr. ff. de damn. inf. l. un. §. 1. ff. de via publ. nihil enim magis civilem, & humanum cultum populi ostendit, quam structura, atque elegantia aedificiorum; hinc eorum curam superius etiam Proconsulibus ex l. 7. ff. de ff. Procons. impositam recordamur: Et Impp. in l. 4. C. de aedif. privat. usuras centesimas (id est singulis mensibus centesimam sortis partem) ei adjudicant, qui socio detrectante aedificium reparari curavit, & si intra quadrimestre non solvantur, cedit aedificium reparanti d. l. 4. C. de aedif. priv. & l. 52. §. 10. ff. pro soc. Habebant tamen, sicut Proconsules, suos operum curatores, seu Aediles municipales, ad exemplum Aedilium curulium in urbe, subordinatos, de quibus fit mentio in l. 2. §. 1. ff. de operib. publ. curare insuper debebant, ut pacata, atque quieta sit Provincia, quam regunt. Ita inculcat Ulpianus in l. 13 ff. h. t.) quod non difficile obtinebunt si sollicitè agant, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirant, & prout quisque deliquerit, in eos animadvertant, receptatoresque eorum coërceant, sine quibus latrones & fures diutius latere non possunt. Illud tamen probè hinc advertendum, non potuisse jure Romano (secus canonico c. 17. 19. & 21. de accus. & hodierno Fachin. lib. 1. contr. c. 34.) sine prævía denuntiatione (erant quippe denunciatores ex officio constituti) vel accusatione fieri condemnatio (excipe tutoris remotionem l. 3. §. 4. ff. de susp. tut.) ut probat, tum sacer. textus Actor. 25. v. 16. ex responso Festi Judæ

deæ Præsidis ad accusationem Pauli, à Judæis institutam: *Ad quos respondi* (sunt verba Præsidis) *quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentibus habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina:* tum ex Epistola Antonini Philosophi ad Verum fratrem scripta. *Adde*, inquit Imperator, *quod non possumus reum facere, quem nullus accusat.* His consonant, quæ habet Ulpianus in 6. §. 2. ff. de muner. & honor. *si quis, ait, accusatorem non habeat, non debet honoribus prohiberi: quemadmodum non debet is, cujus accusator destiterit: ita enim Imperator noster cum D. Patre suo rescripsit.* Quapropter tam l. 13. h. t. quàm nov. 128. c. 21. ubi, inquirendum esse incriminosos, dicitur, intelligendæ sunt, si præcesserit, vel denunciatio vel accusatio. Haftenus de iis, quæ Præsidi incumbunt quoad ipsam provinciam.

Sunt etiam quædam, quæ respiciunt ipsam ejus personam, ipsiusque Comites, atque familiares; quippe nemo sanè alios, quibus imperio præest, aut regere, aut tueri rectè poterit, quin se se, amicos, & muneris socios ita continuerit, ut nihil, nisi quod honestatem, ac decorem spirat, emicet: Hinc Principis injussu provinciæ fines, nisi pietatis, & quidem non qualiscunque, sed *voti solvendi causâ* egredi nequit, l. 15. ff. h. ne cives publico in subitis casibus destituantur auxilio: Unde etiam *voti causâ* extra provinciam pernoctare (ut more majorum neque Tribunis plebis vid. Gell. Noct. Att. lib. 3. c. 2. ubi etiam de computatione diei agit) citra crimen læsæ Majestatis non erat permissum, quò facit etiam nov. 95. c. 1. Eorum, Comites, & familiares quod attinet, Scto cautum est, ut Præses de iis, quæ ab iis contracta sunt, antequam in provinciam venerint, parcissimè jus dicat; competit enim iis restitutio ex capite absentiae; si vero invitati per delictum quid passi sunt, & actio exinde orta ad hæredes

non transit, solummodo permittat litem desuper contestari, ut perpetuetur, deturque contra hæredes. Ita capimus *l. 16. ff. b.* Ratio hujus Senatûs-Consulti in eo consistit, ne Præsides humano potius ingenio, gratia, atque amicitia, quàm sanctissimarum legum æquabili judicio flectantur, & exinde provincialibus ab eorum potentia, vel iracundia quid esset timendum. At cur diximus de contractis antequam in provinciam venerint; Licebitne igitur Præsidi jus dicere de negotiis in Provincia à suis comitibus, vel familiaribus initis. Quæstio extra rhombum saltat, cum non liceat iis in provincia negotiari *l. 33. ff. de R. C. l. 46. ff. de jur. fis.* ereptio enim magis videtur, quàm emptio, vis potius, quàm contractus, dum cum eo negotiamur, qui quanti vult emere, vel vendere, parere cogimur vid. *l. un. C. de contract. judic. l. pen. C. de his, quæ vi met. caus.* Injungitur insuper Præsidibus in *l. 18. ff. b. t.* ut à muneribus abstineant, de quo tamen suo loco; nec non, ut faciles se præbeant adeuntibus; sed ita tamen, ne nimium facilis, præsertim familiaris, aditus in contemptum cedat; nam ex nimia, eaque æquali conversatione dignitatis contemptio nasci dicitur à Callistrato in *l. 19. ff. b. t.* Caveant pariter (est monitum ejusdem] *Cti ibid.*) ne in cognoscendo excandescant adversus eos, quos malos putant, neve præcibus calamitosorum illacrymentur; Id enim non est constantis, & recti Judicis, cujus animi motus vultus detegit. Ab his non abludunt ea, quæ Tullius ad Q. Fratrem epist. 1. scripserat. Sit summa, monet, injure dicendo severitas, dummodo ea non varietur (nisi ex gravi causa) gratiâ, sed conservetur æquabilis - - - Constantia est adhibenda, & gravitas, quæ resistat non solum gratiæ; sed etiam suspicioni (addimus, nimiaque severitati) Adhibenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in discernendo, in satisfaciendo, & disputando diligentia. Sanè nemo huc aptior Senecâ de Ira lib.

lib. 1. c. 14. & seq. ubi inter alia ita differit. „Non est pru-
 „dentis errantes odisse, alioquin sibi ipsi odio erit. Co-
 „gitet quàm multa contra bonum morem faciat, quàm
 „multa ex his, quæ egit, veniam desiderent; jam ira-
 „scetur etiam sibi: Neque enim quis Judex aliam de sua,
 „aliam de aliena causa sententiam. Nemo invenitur,
 „qui se possit absolvere, & innocentem quisque se dicit,
 „testem respiciens, non conscientiam. Paulò post, „nil mi-
 „nusquam irasci punientem decet; cùm eò magis ademen-
 „dationem poena proficiat, si judicio lata est. Et mox; „
 „ergo ad coërcitionem errantium, sceleratorumque irato
 „castigatore opus non est. Nam, cum ira delictum ani-
 „mi sit, non oportet peccata corrigere peccantem: „ Et
 „rursus, „ procedens in tribunali non furens, nec infestus,
 „sed vultu legis; illa solennia verba severâ magis, gravique,
 „quàm rabidâ voce concipiam, & agi jubebo non iratus,
 „sed severus. Et cum cervicem noxio præcidi impera-
 „bo, & cum parricidam insuam culeo, & cum mittam
 „in supplicium militare, & cum Tarpejo proditorem, ho-
 „stemve publicum imponam; sine ira eò vultu, animoque
 „ero, quo serpentes, & animalia venenata percutio &c.
 Ad hæc prospicere jubetur Præses, ut non acerbum se exactorem,
 aut contumeliosum præbeat, sed moderatum, & cum efficaciâ be-
 nignum, & cum instantiâ humanum; cùm inter insolentiam incu-
 riosam, & diligentiam non ambitiosam multum intersit. Ulpiano
 auctore l. 33. ff. de usuris. Uti autem Præsides (idem de aliis
 Magistratibus) Principis autoritate jurisdictioni munus
 adipiscuntur, possuntque ad illud cogi l. 9. ff. de mun. & bon.
 l. 18. & 31. C. de decurion. ita pariter summæ potestatis in-
 jussu se se eodem abdicare non possunt, & si aliter fece-
 rint, nihil agunt, cùm imperium non amittant l. 20. ff. b. t.

TITULUS XIX.

De Officio Procuratoris, vel Rationalis.

Magistratibus Provincialibus, qui variis nominibus rempublicam gerebant, etiam annumerari possunt Procuratores Cæsaris, qui esto ad alia Cæsaris negotia gerenda fuerint constituti, interdum tamen in minores Provincias cum imperio, & potestate mittebantur, ut etiam vice Præsidis fungerentur *arg. l. 4. C. ad L. Fab. l. 23. §. 1. ff. de appell. l. 3. C. ubi caus. fisc. l. 2. C. d. pœn. junct. l. 1. C. de ped. jud.* Dixi: *Ad alia negotia.* Siquidem principaliter instituti erant, ut administrarent res fisci, prædia v. g. locando, redditus, & debita exigendo, ac desuper rationes conficiendo, ut indicant ea, quæ habet Dionys. *lib. 53. pag. 579.* hinc rationalis nuncupatus. Dixi: *vice Præsidis fungerentur*: quo casu non tantum civilem, sed & criminalem jurisdictionem exercebant. *Cujac. lib. 19. obs. 17.* Si fidem suspendis; in Martyrio SS. Perpetuæ, & Felicitatis apud *Nood. b. t. in. fin.* ista leguntur: *Hæc sic scripseram. Cum deinde, inquit Laud. Author, incidi in passionem SS. Perpetuæ & Felicitatis, in qua reperi sequentia verba ad hanc partem pertinentia, nondum, quantum suo ab aliis adducta.* „Alio die cum pranderemus (sunt „verba Martyrii) subito rapti sumus, ut audiremur: Et „pervenimus ad forum. Rumor statim per vicinas fori „partes cucurrit, & factus est populus immensus. Ascen- „dimus in catasta. Interrogati cæteri, confessi sunt. Ven- „tum est & ad me. Et apparuit pater illico cum filio „meo, & extraxit me de gradu, supplicans: miserere „infanti. Et Hilarianus Procurator, qui tunc loco Pro- „consulis Minuci Timiniani defuncti, jus gladii acceperat, „Parce, inquit, canis patris tui; Parce infantia pueri. Fac sa- „crum pro salute Imperatorum. „Et post. Tunc (Hilarianus)

„nos universos pronunciat, & damnat ad bestias., Sic editur: *Tunc nos universos.* Nullo sensu : nisi legatur, *tunc reos universos.* Est igitur eorum officium, ut observat Ulpianus in *l. 1. ff. b. t.* rem Cæsaris diligenter administrare, ita, ut ab iis gesta, rata sint, ac si ab ipso Cæsare gesta fuissent. *d. l. 1. pr.* dummodò Cæsaris, non proprio nomine (quò casu nihil agunt) gesserint *d. l. 1. §. 1.* Est tamen potestas limitata; non enim alienare rem Cæsaris, sed diligenter gerere commissum est, inquit Ulpianus in *d. l. 1. §. 1. b. t.* ubi simul advertit, hoc in procuratore Cæsaris (licèt aliàs, quoad administrandas res Cæsaris magnam habeat affinitatem cum procuratore generali) esse præcipuum, quòd ejus jussu hæreditatem adire possit, quòd secùs est in aliis procuratoribus *l. 90. ff. de A. v. O. H.* Quid autem, si hæreditas debitis sit gravata? Re perspecta consulitur Imperator; hæredis enim instituti in adeundis, vel repudiandis ejusmodi hæreditatibus, voluntas exploranda est. Ita Ulpianus in *l. 1. §. fin.* & Paulus in *l. 2. ff. b. t.* Cæterùm non tantùm administratio rei fiscalis, sed etiam lites, si quæ emerfissent, apud Proconsulem (nec enim ipse olim jurisdictionem habebat) instituendæ, vel excipiendæ Procuratori incumbabant; idcirco usurpando vim Prætoris, haud dubiè fines mandati excedebat, qua de re sufficiat unicum adduxisse Tacitum *4. Ann. c. 5.* Adeò (inquit) ut Procurator Asiæ Lucillius Capito accusante provincia causam dixerit, magna cum adseveratione Principis, non se jus, nisi in servitia, & pecunias familiares dedisse. Quod si vim Prætoris usurpâisset, manibùsque militum usus foret, spreta in eo mandata sua, & ita reus cognito negotio (auditis nempe lociis) damnatus est. Hoc ab initio. Postea autem Principis (Claudii) vox, ut refert idem Tacitus *Ann. 12. c. 6.* sæpius audita fuit, parem vim rerum babendam à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset: Ac ne fortuito prolapsus videretur, Senatus quoque consulto cautum plenius,

quàm antea, & uberiùs. Exinde coepit Procurator Cæsaris in causa fiscali pecuniaria, eandem habere potestatem, quam in ea antè soli habuerant Magistratus, Prætores, & Proconsules, ita tamen, ut his non fuerit adempta; sed ut concurrenter exercerent. Esto (præsertim post rescriptum Severi, & Antonini in l. 2. C. ubi caus. fisc. ibi: *Non animadvertimus, cur causas ad officium Procuratorum nostrorum pertinentes ad Proconsulis notionem advocare velis*) meliùs fuissent facturi, si abstinuissent, quò respexit Ulpianus in l. 7. §. 2. & l. 9. ff. de off. Proconsul (conjungendus enim est uterque locus) dum ait: *Cùm plenissimam autem jurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, quæ Romæ, vel quasi Magistratus, vel extra ordinem jus dicunt, ad ipsum pertinent, nec quidquam est in provincia, quod non per ipsum expediatur: Sanè, SI FISCALIS PECUNIARIA CAUSA sit, quæ ad PROCURATOREM Principis respicit, MELIUS FECERIT* (in reverentiam nempe d. l. 2.) *si se abstineat*, Constantinus verò longiùs ivisse videtur, dum in l. 5. C. ubi caus. fis. imperio-tenùs sic rescripsit. *Ad fiscum pertinentes causas Rationalis decidat, omnibus concussionibus prohibendis. Quibus ademptam volunt Proconsulibus jurisdictionem in causis fiscalibus, eamque solis Procuratoribus relictam. Interim tamen quandòque etiam post hæc tempora Rationalis se habuisse legitur ut defensor; ita statuentibus Impp. in l. 5. Cod. Theod. de jurisdict. quod rursus fuit immutatum, vel temperatum, & data Rationali facultas, Fisci Advocato præfente, cognoscendi l. 4. C. de Adv. fis. l. 41. C. Theod. de appell. Cæterùm dictum fuit: *in fiscalibus*; privatorum enim lites ad eos, nisi litigantes consenserint, vel fungerentur vice Præsidis, non spectabant. l. 1. C. de jurisd. omn. jud. d. l. 23. §. 1. ff. de appell. Sed quænam (incidenter rogas) fuere provinciæ, ad quas Procuratores cum potestate vice Præsidum solebant ablegari? Videntur ex Tacit. lib. 1. bist. c. 11. fuisse po-*

potissimum duæ Mauritaniæ, Rhetia, Noricum, & Thracia; nec non quædam aliæ, præsertim Judæa, in qua resederat Pontius Pilatus. Verum hi à prioribus, seu à Rationalibus differebant, quod harum Provinciarum Procuratores jam ante tempora Claudii, & quidem sub Augusto potestatem, seu imperium nacti fuerint, ut colligitur ex Tacit. *loc. mox cit.* Porro nec illi, nempe Rationales, unius erant generis; alii quippe res fisci, alii res Principis patrimoniales administrabant: Isti veteribus COMITES rerum privatarum *tot. tit. C. de off. com. rer. priv.* Postea verò Augustæ domus: Isti summæ rei RATIONALES dicebantur. Ad res autem privatas, seu patrimoniales referebantur omnia caduca, & omnia quæ delictorum causa publicabantur *l. 8. 9. 11. & passim C. Theod. de petition. & ultrodat.* quæ esto ad fiscum pertinuerint, non tamen ex fisci rebus, fortunisque, sed potius privatorum nascebantur *vid. l. 2. eod. Cod. de distrab. pignor. quæ tribut. caus. ten.* Rebus verò fiscalibus, seu sacris largitionibus inferebantur ea, quæ ex ipsis rebus, redditu, seu fortunis Fisci proficiscebantur: hujus generis erant Gynæcia Baphia, Thesauri, pecunia cudenda, lanificia, ornamenta Imperatoria, & pleraque eorum, quæ præter cellarium, penumve ad usum Principis comparabantur, quæ rursus suos speciales habebant procuratores, variis nominibus efferri solitos *vid. l. 1. & 2. C. de murilegulis.*

TITULUS XX.

De Officio Juridici.

Postquam Ægyptus, Antonio debellato, in ditionem
populi Romani inciderat, Alexandrini etiam suum
Ma-

Magistratum, quem Juridicum appellare placuit, ab Augusto obtinuerunt: Equidem Ægypto præerat etiam Præfectus Augustalis, de quo nos supra, sed alio imperii genere: Iste locò Regis, Juridicus (nominis Ethimologia dictante) ut jus diceret. Utrumque ex Equestri, non Senatorio ordine datum, constat ex ratione, quam dedimus supra de officio Præfecti Augustalis; cùm enim populus Alexandrinus Cæsari ob volubile ingenium, & rerum novandarum studia esset invisus, non solum decurionum ordinem, ut sibi constitueret, inhibuit; verùm etiam, ne quis Alexandria civis Senator populi Rom. fieret, lege sancivit. *Dionys. l. 51. p. 163.* Primus omnium Severus Imp. eligendæ curiæ facultatem impertitus est: Deinde D. Antoninus, ut in Senatum Romanum legi Alexandrini possent, indulgit. Erectus autem postea Decurionum ordo ob civitatis præstantiam (Nulla quippe post urbem Romam vel magnitudine, vel operibus major, doctrinarum Mater, doctissimorumque virorum seminarium facta *Sueton. in Vespas. c. 19.*) eò dignitatis pervenit, ut nomine Senatorum ab Imperatoribus vocarentur, qui in eum fuissent adlecti, veluti patet ex inscriptione *l. 19. C. Theod. de petition.* quæ sic habet. IMPPPP. VALENTINIAN. THEOD. & ARCAD. A. A. A. ad Senatores civitatis Alexandrinæ. Non tamen existimes velim, nomen Juridici tantùm Magistratibus Alexandria competiisse; constat siquidem ex Capitolino in M. Anton. *Datis, inquit, JURIDICIS ITALIÆ consuluit, ad id exemplum, quo Adrianus Consulares viros reddere jura præceperat.* Et de hoc Juridicorum genere extat responsum Scævola in *l. 41. §. 5. ff. de fideicom. libert.* De Juridico autem Alexandria meminere Tribonianus in *§. 5. de Attil. tut.* & Ulpianus in *l. 2. b. nec non Impp. in l. un. C. b. t.*

Porro Juridici potestas tota, quanta in jure dicundo continebatur. Huc collimat Tacitus XII. *Ann.* 60. *D. Augustus*, inquit, *Equestres* (nempe *Præfectum*, vel *Juridicum*) qui *Ægypto præfiderent*, lege agi, decretaque eorum proinde haberi jusserat, ac si *Magistratus Romani* constituissent. Inde est, quod *Ulpianus* in *l. 1. § 2. h. t.* & legis actiones, & dationem tutoris Juridico competere asserat. jungat. *d. l. un. C. eod.*

TITULUS XXI.

De Officio ejus, cui mandata est Jurisdictio.

De hac materia agetur in tit. de Jurisdictione.

TITULUS XXII.

De Officio Adsefforum.

Magistratibus, aliisque jus dicentibus, de quibus hactenus egimus, nullos aptiores dederis comites, quàm Consiliarios, quorum operâ, atque prudentiâ publicè, privatimque, quum in jure dicundo, tum in Epistolis, Edictisque, tum in aliis, quæ sæpius occurrere experimur, difficillimis rebus tractandis, utantur; quis enim in ejusmodi gravioribus negotiis, aut in jure inter omnes æquabili constituendo se non errare, aut non vacillare, adeoque sibi soli sapere, aliis contemptim habitis, confidat? Hinc est, quod apud Romanos, gentem inter omnes mortales longè felicissimam, nemo unquam sine Jurisperitorum consilio Magistratum gesserit: Quin imò ipsi Cæsares Tiberius, Claudius, & Adrianus, rerum

jam potiti, non modò sapientissimè jus dixerunt, verùm etiam suis Magistratibus jus dicentibus se Consiliarios præbuerunt. *Sueton. in Tiber. c. 33. in Claud. c. 12. Dion. in Adrian.* Quanta fuerit Consiliariorum, seu Adsefforum apud primores Romanorum Imperatores auctoritas, nemo, nisi in historia prorsus peregrinus, atque omnino jejunus, ignorat. Inter cæteros notissima est Trajani cum Neratio Prisco amicitia, quem non solùm in consilium adhibuit, verùm etiam ita unicè dilexit, ut, teste *Spartian. & Dion. in Adrian.* facturus esset hæredem, nî hanc ei spem Plotinæ erga Adrianum gratia præcidisset. Non absimili existimatione à consiliis stetere Celsus filius, Salvius Julianus, alique Ælio Adriano: Ulpius Marcellus, Vinidius Verus, Salvius valens, Volusius Metianus, Javolenus, Antonino Pio; Scævola M. Antonio, Papinianus, ex cujus scriptis tanquam ex Pythii tripode oracula plerique mortalium deprompserunt, nec non Ulpianus, & Paulus Severo. Paucis! omnibus tum Imperatoribus sapienter regnantibus, tum aliis omnibus Magistratibus sive in urbe, sive in provinciis jus dicentibus adstiterunt Jurisconsulti, qui nonnunquam Comites, Socii, Consilarii, Adseffores nominabantur vid. *l. 1. 2. 4. & 5. ff. h. t. l. 2. 10. 12. & 13. C. de Adseffor.* Dictum fuit superiùs, neminem sine Jurisperitorum consilio Magistratum gessisse: Hoc expositione indiget; nec enim ad omnes causas opus erat consilio Adsefforum; si quidem causæ leviores sine consilio, &, ut ajunt, *de plano* cognoscebantur: graviores *Pro tribunali*, adhibita matura causæ cognitione, Jurisque peritorum præhabito consilio dirimebantur, quæ minimè sunt confundenda *arg. l. 1. §. 8. ff. ad SC. Turpill.* Inde fluit, quòd Ulpianus *in l. 2. §. 1. ff. quis ord. in poss. serv.* scribat, bonorum possessionem, quæ causæ cognitione non indiget (id est Edictalis) *de plano* decerni posse, eam autem, quæ cau-

ſæ cognitionem expoſcit, pro tribunali debere decerni; jungat *l. 3. §. 8. ff. de bonor. poſſ.* Interim tamen non omnia, quæ Adfessorum adhibito conſilio fieri conſueverant, pro tribunali fieri dicebantur (nec enim valebat converſio) cùm etiam illi Magiſtratus, qui non pro tribunali, ſed ex ſubſelliis juſ dicebant, vel de plano cognoſcebant, ut erant Quæſtores, Triumviri, Tribuni, Juſ peritorum conſilio uſi fuerint.

Subdubitas hîc, quænam fuerint cauſæ cognitionem 2
deſiderantes? Erant potiffimùm (1.) BONORUM POSSESSIONES DECRETALES vid. *l. 3. §. 4. & 5. de Carbon. edict.* (2.) ALIENATIO PRÆDIORUM MINOREN-
NIS *l. 6. C. de præd. & aliis rebus minor, ſine decret.* ibi: *Minorum poſſeſſionis venditio delato ad Prætorem, vel Præſidem provinciae libello* (quo abſolvebantur cauſæ de plano) *fieri non potuit; cùm ea res confici recte aliter non poſſit, niſi apud acta cauſis probatis, quæ venditionis neceſſitatem inferant, decretum ſolenniter interponatur:* ubi adverteſ utique diſcrimen inter ea, quæ libello, & ea, quæ ſolenni decreto terminabantur: quò etiam facit *l. 9. l. 1. ff. de off. Proconſ.* Ubi decretum, inquit, Ulpianus, *neceſſarium eſt, per libellum id expedire Proconſul non poterit; omnia enim, quæ cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum non poſſunt expediri:* Sed quid rei eſt, interrogaſ, per libellum expediri? Per libellum (ſeu de plano) expediri negotium dicebatur, ſi Magiſtratus libellis, ſeu precibus ſibi porrectis, ſimpliciter reſpondebat, ut optimè declarant Impp. in *l. 2. C. quemad. teſtam. aper.* & in *d. l. 6. C. de præd. & aliis reb. min.* Erat ulterius (3.) DILATIO litigatoribus danda *l. 4. C. de dilat.* (4.) IN INTEGRUM RESTITUTIO *l. 3. ff. de in integ. reſtit.* (5.) ABOLITIO CRIMINUM *l. 1. §. 8. ff. ad SC. Turpill.* (6.) MANUMIS-
SIO A MINORE ex lege Ælia Sentia *§. 4. Inſt. quib. ex cauſ. manum. non lic.* (7.) EXCUSATIO TUTORIS *l. 39. ff. de*

excus. (8.) CAUSA DAMNI INFECTI l. 4. §. 8. & *passim de damn. inf.* (9.) TRANSACTIO DE ALIMENTIS legatis l. 8. pr. & §. 17. ff. *de transact.* (10.) CONCESSIO FACULTATIS POSTULANDI d. l. 4. §. 8. ff. *de damn. inf.* Quænam de plano, id est sine causæ cognitione, poterant expediri? In genere omnes causæ leviores, & quidem à Consule vel Prætore sive procedente, sive levante, domi, forisque *arg. l. 4. §. un. ff. de interrog. in jur. fac. ibi: Jus enim eum locum esse, ubi jus dicendi, vel judicandi gratia (Prætor) consistat, VEL SI DOMI, VEL IN ITINERE HOC AGAT l. 7. ff. de manum. vind.* In specie verò (1.) EST MANUMISSIO per vindictam d. l. 7. ff. *de manum. vind.* ibi: *Non est omnino necesse pro tribunali manumittere: Itaque plerumque in transitu servi manumitti solent, cum aut levandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodierit Prætor, aut Proconsul, legatusve Cæsaris.* Haud absimilia habentur in §. 2. *Instit. de libertin.* (2.) POENA pro levibus criminibus infligenda, veluti fustium in liberos, flagellorum in servos l. 6. ff. *de accus.* (3.) RES MILITARES l. pen. ff. *de feriis* Atque (4.) CUSTODIARUM l. 12. ff. *de accus.* l. 13. §. fin. ff. *de quæst.* Nec non (5.) COGNITIO de liberis, libertisque, qui parentibus, vel patronis obsequium non præstiterè l. 1. ff. *de jur. patr.* l. 4. §. 10. ff. *de off. Præf. urb.* Quænam hodie de plano (non quidem sine causæ cognitione, sed intermissis solennitatibus) tractari debeant, alibi dabitur dicendi locus; hæc enim pro accuratiori textuum notitia per transennam attulimus. Jam ad Adseffores reversi telam prosequimur.

- 3 Officium Adsefforum describit Paulus in l. 1. ff. *b. t.* sequentibus verbis: *Omne Officium Adsefforis, quo Juris studiosi (id est Juris Consulti, qui Jurisprudentiæ operam dedere, vid. l. 1. C. de Adsefforibus ibi: provocent eos, quorum prudentiam sibi putant necessariam, jung. nov. 17. c. 5. vers. festinabis)*

par-

partibus suis funguntur in his ferè causis constat: In cognitionibus (videlicet in causis per decretum expediendis) *Postulationibus* (actionum scilicet, quas Prætor, vel Præses in provincia pollicetur, danturque causâ pro tribunali cognitâ *d. l. 3. §. 8. ff. de damn. infecto*) *Libellis* (supplicibus, quibus à Magistratu aliquid petimus, adeoque examinandis, num quid contineant, quod per libellum expediri non posset) *Edictis* (erant Magistratus jussa proprio motu privatæ, vel publicæ utilitatis causa promulgata) *Decretis, Epistolis* (quibus Magistratus in judicium aliquos vocare, Principem consulere, consultationibus legatorum suorum respondere debebant dictandis *l. 6. §. 2. ff. de offic. Procons.*) ex quibus elucet, per Adfessores tanquam per organa civilis Imperii, veluti per Præfecti classis mandata, in usum prodire, atque exerceri (utinam!) totum jus dicentis officium: Hinc est, quod, si quid imprudenter commissum sit, Consiliariis, non Magistratui imputandum, illique non iste puniendi *l. 2. ff. quod quisque jur. in alter. stat.* Illi quippe, non iste, artem Juris profitentur: *Brunn. ad d. l. 2. Cujac. obs. lib. 23. c. ult. Quotus enim* (interrogat *Cicer. in orat. pro Planc.*) *quisque Magistratus, quotus quisque juris peritus est?* quò inservit *§. 7. de Leg. Aq. junct. pr. Inst. de obl. quæ quasi ex delict.* Limitant, si ipse Magistratus imperitos sibi consiliarios, seu Adfessores elegerit. Quid si Juris Doctorem utpote autoritate publica ad respondendum de jure approbatum elegerit? Perinde est; cum & in illis vel maximè datur selectus; nec omnes æqualibus elogiis, jurisque peritia sint præditi. Optandum profectò foret, ut studiorum fervor ita floreret, ut tantum viri præstantissimi, ut olim, possent ad hanc spartam admitti. Verùm ea est, pro dolor! nostrorum temporum conditio (libentiùs dicerem corruptela) ut inter tot ambientes per paucos reperire sit, qui se omni, ut par esset, nilu dignos facere allabo-

rent, aliis utpote, iisque ventosis (utinam non minus decentibus!) exercitationibus occupati. Quanti ejusmodi Thrasones erunt aliquando Adseffores! Sanè facillimi ad aliorum quæcunque suffragia. At punctum satis! Veritas odium parit. Ad nostra revertamur. Quid si Magistratus, consiliis insuper habitis, omnia vix non imperio-tenus ac quasi pro libitu decideret? Haud dubiè res male judicata ipsi Magistratui non Adsefforibus imputabitur. Cæterùm assidere possunt omnes, qui sufficientem jurisprudentiam, ejusque in provincia usum nòrunt, modò nulla infamiæ nota laborent, ceu discimus ex Martiano *in l. 2. ff. h. t.* sed è converso omnibus animi dotibus, quæ tam nobile officium decent, instructi sint. Sed cur de infamibus à Jcto quæstio proponitur? An potuit subesse dubium, infames esse repellendos à tam illustri munere? Potuit, postquam Romana civitas, & Imperii honores etiam deterrimis patere coeperunt; hinc opus fuit rescripto, de quo mentionem facit Jctus, ut obviaretur huic malo: Illud etiam præterire nolumus, fuisse olim prohibitum (nisi brevi temporis spatio) assidere in sua patria, sicut Præsidis officium exercere: Illud colligitur *ex l. 3. ff. h. t.* Hoc testatur Dio in Antonino, ratio erat, ne provinciales suos contra Principem instigarent, &, ut Casiodorus ait, ne gratiam parentela provocet, vel odium longæ contentiones exasperent. Ex his intelliges *l. 37. § 38. pr. ff. ex quib. caus. maj.* juncta *l. 10. C. de Adseffor.* Porro uti Adsefforum obligatio non erat exigua; ita etiam congruo salario præmiabantur, ceu patet *ex l. 4. ff. h. t.* & ex iis quæ habet Gothof. *ad l. 1. C. h. t. § de salar. c. 3. Thes. 8.* videri etiam potest *l. ult. C. Theod. de postul. l. ult. C. de inoff. testam.* Jam & de his satis. Cùm autem præter Magistratus, quorum officia à Jctis in Pandectis descripta habentur, dentur & alii, qui vel Jctorum sectis pe-
ni-

nitus extinctis, vel iis jam dilabentibus, obtinuere; dentur & insuper alia inferiorum Comitum officia, non inutile visum fuit ista annectere. Sit igitur

A P P E N D I X I.

De Reliquis aliorum Magistratuum, Minorumque Comitum officiis.

Veniunt huc (1.) COMITES ORIENTIS, qui Imperii amplitudine pluribus, dignitatis verò ordine omnibus præstabant; siquidem universo Orienti, quæ in quindecim provincias dividitur, præerant, amplissimamque jurisdictionem exercebant, ut colligere est ex *l. 4. C. de jurisdict. omn. jud.* & quod proprium est majoris imperii, Rectores provinciarum, qui illorum auctoritate regebantur, corrigebant. vid. *l. 1. Cod. Theod. de off. Rector. prov.* (ubi Constantinus Imp. severissimè simul invehitur in rapaces Officialium manus) jung. *l. un. C. de classic. (lib. 11. tit. 12.)* Interim tamen non credas, fuisse eorum potestatem summam; ab iis, siquidem appellabatur Præfectus prætorio, qui adhibito quæstore cognoscebat *l. 32. pr. C. de appell.* fuit insuper horum imperium à Justinano multum diminutum, ut videre est in *nov. 8. c. 5. & nov. 20. c. 5.*

Veniunt huc (2.) VICARII, quorum origo, uti parum liquet; ita certum est, imperante Diocletiano existisse Vicarios (quos Victor in Dioclet. Propræfectos appellat) ceu patet ex inscriptione *l. 2. C. de pedan. jud.* quæ sic habet. *Impp. Diocletianus, & Maximianus AA. & CC. Vicariis.* Imò jam sub Alexandro Severo fuisse Vicarios, constat ex Ulpiano in *l. 1. §. 4. ff. de leg. 3.* mentio fit vice, Præfecti, quod idem denotat, ac Vicarius Præfecti. Hi Dioeceses (erant tractus, seu complexus plurium Provin-

ciarum, quæ unius regebantur imperio) integras administrabant, uti rursus deducitur ex inscriptione *l. 94. C. Theod. de decurion.* quæ sic sonat. *Idem* (nempe Gratian. Valentin. & Theod.) *A. A. A. Constantino Vic. Diœces. Pontic.* Erantque Vicari ita constituti, ut vices Præfectorum prætorio gerere dicerentur *d. l. 1. §. 4. ff. de leg. 3.* quò etiam facit inscriptio *l. 1. C. Theod. de usur.* ibi: *Imp. Constantinus A. ad Dracilianum agentem vicariæ Præfectum,* ita tamen, ut haberent propriam jurisdictionem; quippe dabantur à Principe vid. *l. 1. §. 2. C. de off. Vicar.* jungat. *l. 19. C. de appell. Cujac. in paratitl. ad tit. de off. Vic.* Præcipua autem Vicariorum cura in eo consistebat, ut Præsidibus provinciarum imminerent, quò illi operam darent, ut tributa exigèrentur *l. 1. C. Theod. de off. vic.* Præterà, si quem hominem Præses vexaret, fortè nuptias filiæ, vel sororis invitæ petendo, cum authoritate sua Vicarius tuebatur, & vicissim vid. *l. un. utroque C. si quacunque prædit. pot.*

- 6 Veniunt huc (3.) **COMITES REI MILITARIS.** Cùm eorum auctoritas potissimùm fuerit militaris, civiliumque munerum vix particeps, hoc præcipuè notabimus, Ducibus, de quibus mox, ut plurimùm fuisse antelatos; nam comites sæpè ex eorum numero legebantur, ut testatur Ammianus *lib. 32.* Imò in rebus militaribus Vicariis erant potiores (intellige, si fuerint primi ordinis *l. 2. C. de Comit. rei milit.* triplicis quippe erant ordinis) Comitibus verò vicarii in civilibus: At in promiscuis Vicariis Comites cedere tenebantur *d. l. 1. C. de off. vic. l. 3. C. Theod. de Comit. rei milit.* & ad illam Gothofr. *tom. 2.* De iisdem ferè judicabant de quibus Duces *d. l. 2. de comit. rei milit.* Igitur

- 7 Veniunt huc (4.) **DUCES,** qui, Tacito teste, jam Vittellio imperante fuerunt constituti; & initio dicebantur ii, qui universo exercitui præerant; postea verò nomen

men hoc præcipuè obtinuerunt, qui limitibus imperii ab invasione Barbarorum tuendis præfecti sunt. Limites enim plures Augustus instituit, quos Claudius, alique Principes auxerunt; inde Limitanei Duces, & milites appellati, hisque captos ex hostibus agros cum instrumento primus Alexander Severus attribuit, ratus attentius eosdem esse militaturos, si propria rura defenderent. *Lamprid. in Alex.* quam sapientissimi Principis constitutionem Theodosius non tantum confirmavit, sed insuper cavit, ne ejusmodi agri, quos *limitrophos* à limitaneis militibus appellabat, ab ullo privato præscriberentur, tributis onerarentur, nève tenerentur *l. ult. C. de fund. limitroph.* vocantur etiam agri limitati in *l. 16. ff. de A. R. D.* Et de his etiam intelligunt Ulpianum in *l. 1. §. 6. & 7. de flumin.* jungantur ea, quæ habet *Grot. de J. B. & P. lib. 2. c. 3. n. 16.* Jam, quamvis ejusmodi Ducibus præcipuè rerum bellicarum cura fuerit demandata, utramque tamen potestatem & civilem, & militarem coalescere, & in unius personam confluere nonnunquam contigit, uti ex quibusdam Principum rescriptis colligi potest. Inscriptio *l. 3. Cod. Theod. ad L. Jul. repet.* sic sonat. *Idem A. A. A. Matroniano DUCI, & PRÆSIDI Sardiniae*; est specialis lex, in qua Dux quidam ad quadruplum illius, quod injustè à provincialibus extorserat, condemnatur, præmissa ratione: *ut unius poena metus possit esse multorum*; saluberrima, & omninò commendanda sanctio! Ad rem nostram insuper facit Inscriptio *l. 133. C. Theod. de Decurion:* Directa ad *DUCEM, & CORRECTOREM, limitis Tripolitani.* Huc non minus quadrat *l. 32. §. 1. C. de appell.* ibi: quod si à *DUCE fuerit appellatum, si idem & PRÆSES SIT &c.* Judicabant autem quandoque ex qualitate Judicis, quandoque ex Divina delegatione, ut apertè videre est ex *l. 38. C. d. t.* Ab iis appellabatur primùm Præfectus prætorio *d. l. 32. §. 1. C. de appellat.*

postea Magister officiorum *d. l. 38. C. eod.* quod rursus immutatum, & data appellatio ad Præfecturam *in nov. 23. c. 4.* De horum Ducum potestate militari discurrere non spectat ad præsentis curas, sed illud adnotasse sufficiat, fuisse eos sub imperio **MAGISTRORUM MILITUM**; horum quippè tanta erat in Duces, & militares Comites potestas, quanta Præfecti prætorio in Præsides provinciarum, reliquosque omnes privatos *arg. l. 6. C. de jurisd. omn. judic.* exstat de his integra rubrica in nostro *Cod. de officio Magistri militum*; item alia *de officio Magistri officiorum*: Hi Juris, aut Philosophiæ scientia, atque eruditione instructi, morum disciplinam in palatio emendabant, rerum ordinem disponebant, Senatores in Principis Consistorium introducebant: Ad eorum jurisdictionem etiam spectabant armorum fabricæ, quarum Ministri Fabricenses appellabantur; item limites, ac milites iis custodiendis destinati, nec non ordines undecim militum, qui *Scholæ* nominabantur. *Cujac in paratitl. ad cit. rubric. Gothofred. ibid.* hinc in his ordinibus censi scholares dicti sunt, quò spectant verba *l. ult. C. de locat. cond. ibi: quam in undecim devotissimis scholis taxati sunt.* Unde nonnulli rerum priscarum ignari titulum *de privilegiis scholarum* malè interpretati sunt, ac si de liberalium artium studiosis tractaret. Sanè contrarium satis patenter deducitur *ex tot. nigro* præsertim verò *ex l. ult. ibid.* Exstat etiam rubrica *de officio Comitum sacrar. largit.* qui rerum privatarum ad fortunam Principis spectantium curam gerebat, cujus jurisdictio se exerebat in Comites metallorum, thesaurorum, aliosque comites sacrarum largitionum inferiores. Item alia *de officio Præfecti annon.* qui erat subordinatus Præfecto urbi, de quo supra; & hinc, cum horum officium ex dictis hætenus colligi possit, coepto jam doctrinæ filo pergimus.

8

Veniunt huc (5.) **CONSULARES**, quorum primam

nam constitutionem Adriano deberi, scribit *Spartian. in Adrian.*; hic quippe quatuor Italiae Consulares constituit, qui juri dicundo praessent, non quod consulatum antea gessissent, sed ab insignibus, quae habebant, consularibus ita appellati, ut explicat *Cassiodorus in formul. consular. lib. 6. c. 20.* Fasces enim habuisse consulares, & sellam curulem, probat *Campianus de off. Magistr. Rom. c. 132.* obtinebant veram jurisdictionem cum imperio, ut colligere est ex *l. 7. & 8. Cod. Theod. quor. appellat. non recip.* hinc non sunt confundendi, cum iis, quibus consulatu functis, provinciae administrandae fuerunt concreditae; hoc enim jam ante Hadrianum contigisse legitur. At, qui formam hanc gerendae reipublicae repererit, ut Provincia à viro consularibus insignibus ornato administraretur, nemo invenietur vetustior Hadriano. Marcus autem Antonius Consularibus, quorum numerus jam erat identidem auctus, substituit Juridicos datis postea Consularibus ad administrandum mediocribus provinciis: Habetur de his aliisque similibus specialis mentio in *l. 13. C. Theod. de appell.*

Veniunt huc (6.) CORRECTORES quorum originem variae scriptorum sententiae prorsus incertam faciunt. Alii cum *Gothofr. junior. in proleg. ad Cod. Theod. c. 1. t. 1.* Constantinum Authorem volunt, alii vetustiorum existimant, iis maxime suffragatur *Papinianus in l. 20. ff. de off. Praesid. ibi: Legatus Caesaris, id est Praeses, vel CORRECTOR Provinciae abdicando se non amittit imperium.* Videri potest *Vopis. in Aurelian.* qui de hoc Imperatore scribit, Tetricum, de quo triumphaverat, Correctorem Lucaniae creasse. jungat. *l. 4. C. de jur. & fact. ignor.* ubi jam *Dioclet. & Maximian.* ita scripsisse, leguntur: ostende igitur hoc apud Correctorem virum clarissimum amicum nostrum. At quocunque ad Imperatorum tempora referri possit eorum origo, illud certum est, singulas illis fuisse deman-

datas provincias, ut variae Constitutiones ad eos missae comprobant, quales sunt *l. 4. C. Theod. de jurid. l. 3. eod. Cod. de Decurion. l. 2. cit. Cod. de off. Rector*, iisque omnia erant communia, quae de Praesidibus dicta sunt. *arg. l. 6. §. 8. ff. de off. Praesid.*

10 Veniunt huc (7.) Praesides proprie, & strictè dicti. Triplex esse Praesidis significatum superius de officio Praesidis notavimus: ibi generalius sumebamus, prout videlicet distinguebantur à Proconsulibus; conveniebant tamen cum iis, qui Caesaris Provincias regebant, sive legati, sive Proprætores, sive Consules, Praesidesve provinciarum fuerint: Hic verò tractatur de iis, qui ad provincias quidem Caesaris mittebantur, sed mediocres tantum, erantque inter omnes minimæ auctoritatis, ac tantum *Clarissimi*, & interdum solummodò *Perfectissimi* dicti, alterius nempe ab infimo Senatorum ordine notæ: *arg. l. 1. pr. C. ut omn. judic. l. 5. C. de pignor. l. 2. C. de ord. jud.* Equidem, ubi illa Provinciarum divisio ab Augusto facta intercidit, Principibus singulas Provincias in suam potestatem avocantibus, nomen Praesidis despectius haberi coepit; obtinebant nihilominus, ut reliqui, jurisdictionem, & imperium *arg. l. un. C. Theod. ne sine jussu Princip. arg. l. 4. eod. C. de pænis* vocabantur passim ordinarii Judices, Judicantes, provinciæ Praesidentes, Rectores provinciæ, illarumque moderatores. Hæc de officio ipsorum Magistratum. Jam de officio eorum Comitum.

11 Magistratus in provincias euntes COMITUM quemdam adscivisse numerum publicis, privatisque muneribus destinatum, tum ea, quæ hætenus diximus, tum Veterum plura testimonia declarant; siquidem Stratores, Apparitores, & domesticos ipsi sibi deligebant, ceu colligitur ex Ciceron. in tertiam Verinam; Comites (inquit) illi tui dilecti manus erant tuæ Praefecti, Scribæ, Medici Accensi, Auspices

ces *Præcones*. Et in *Epist. 1. ad Q. Fratr. Proconsulem Asiae*: ibi: quos verò, ait, aut ex domesticis convictoribus, aut ex necessariis Apparitoribus **TECUM ESSE VOLUISTI**, horum non modo facta, sed & dicta præstanda nobis sunt. *jung. l. 4. §. 1. ff. de off. Procons. l. 1. §. 8. ff. de extraord. cognit.* De Stratoribus, vel Statoribus, qui reorum curam, seu custodiam gerebant (præter integram rubricam *Cod. de Stratorib.* habetur mentio in *l. 10. ex quib. caus. maj.* nec non in *l. 1. utroque C. de custod. reor.* Specialiter hîc vetitum legitur, ne Magistratus servis suis Stratorum, aut apparitorum locò uteretur; fortè ideò, ne, Magistratu pecunia corrupto, elabi reos finerent, vel familiaritate Proconsulis freti, reos pecunias dare renuentes miserè cruciarent, & ita vi privata (quod bonum publicum summè reprobatur) punirent. Id quod & ad alios administratos extendendum: Imò ab Honorio, & Theodosio districtè fuit prohibitum, ne Judices quem sub titulo domestici, vel Cancellarii secum ducant *l. 8. C. de Adseffor.* Unde (constitutis tamen publicè administratorum numeris, qui vocabantur officia) sublata videtur facultas eligendi sibi domesticos, comitesque minores, quorum videlicet apud judices magna erat auctoritas *Gothofr. ad l. 3. Cod. Theodos. de Adseffor.* Hos itaque sumi ex iis, qui in officio Præsidum erant, jusserunt Imperatores, permissa hac eligendi facultate Principibus officiorum, seu illis apparitoribus, qui obtemperare Præsidibus in provincia debebant, ac cæteris administris & cohortibus imperare.

Erant itaque **PPRINCIPES OFFICII**, qui administratos & cæteros regebant, & gubernabant *l. 10. Cod. Theod. de cohort. l. 6. eod. Cod. de Principib. agent. qui & PRIMATES officii l. ult. Cod. Theod. de Adseffor. PRIMORES l. 6. C. Theod. de proxim. sacr. scrin. PRIMICERII l. 1. d. Cod. de off. Rector.* nuncupabantur, parebant nihilominus aliis Principibus,

qui *agentium in rebus* **PRINCIPES** appellabantur, & Senatores erant, Proconsulibus dignitate pares. Vid. *Gothofr. ad d. l. 10. C. Theod. de cohort. junct. l. 7. d. C. de Princ. agent. in reb.* Principibus igitur officiorum ea præcipuè cura iuncta erant, ut administri, vel officiales ad munera publica, vel privata mitterentur: Quidquid igitur à Judice imperabatur, implebant; homines in Secretarium Judicis (locus, ubi sublato velo jus dicebatur, vid. *l. 1. § 2. & ibi Gothofr. de off. Rector. prov.*) inducebant, & postulationes Advocatorum ad Judices deferrebant, vid. *l. 3. § 6. Cod. Theod. de agent. in rebus l. 1. 3. 4. 6. § 7. eod. Cod. de Princip. agent. in reb.*

- 13 Principem sequebatur **CORNICULARIUS** cujus certius est officium, quàm nominis hætenus fuit notio. Alii à galearum cornibus, alii à cornu, quo silentium litigantibus indiceret, vel tanquam insigni uteretur, alii à cornibus secretarii dictum existimant: quinam benè? non disputamus. Adstabat Cornicularius teste *Cassiodor. ad l. 10. Cod. Theod. de cohortalib.* Judici agenti, scribenti, rescribentique: Annonas, & cellaria militibus erogabat *l. 32. d. Cod. de erog. milit. annon.* Ejus officium erat annale *l. 1. C. de Apparit. Præf. Prætor.*

- 14 Omnium maximè timendi erant *Numerarii*, quorum nomine omnium Præsidum nonnulli administri fuerunt appellati: At postea hoc nomen illis solum attributum, qui in officio majorum Magistratum erant; postea tabularii vocati *l. 2. C. de numerar.* Publicas hi rationes conficiebant, & scripta itidem publica custodiebant. *Gothofr. in paratitl. ad cit. tit. de numerar. C. Theod.* scriniisque inserviebant, & debitorum fisci nomina ingerebant, seu, quantum quisque deberet tributorum nomine, significabant *l. 6. C. Theod. d. t.* Fraudibus persæpè erant famosissimi, quapropter eorum audacia salutaribus remediis videbatur coër-

coërcenda; imprimis *conditionales* id est, infimæ, seu vilissimæ conditionis homines facti, in quos per varia tormentorum genera inquirebatur, videri potest *l. 4. 6. 7. 8. 9. & 11. eod. Cod. Theod. d. t.* Illorum officium erat temporarium; nam biennio primùm, dein quinquennio, triennio demùm finiri Principes jusserunt *citt. tt.* Exactoque munere per anni spatium, aut etiam per biennium remanere cogebantur, ita, ut, si se benè gessisse, constaret, ad majores dignitates aspirare, atque admitti potuerint *d. l. 6. cit. C. & tit.*

His proximi erant ACTUARIJ. Id ipsum enim munus, quod Numerarii apud Magistratus gerebant, idem penè apud militares potestates exercebant Actuarii, quorum cum prioribus societas, & improba conspiratio sæpè legibus fuit interdicta *l. 14. C. Theod. de numerar.* Isti igitur, ut Numerarii singulorum numerorum militum ratiocinia pertractabant, ut quantum cuique militum, Præposito, Tribunove singulos in dies tribuendum esset, constare posset *l. 10. & ad eam Laud. Gothofred. Cod. Theod. d. t. l. 11. eod. Cod. de erog. milit. annon.* Illudque *pictatio* (erat brevis scriptura, in qua quidquid dandum annonæ nomine militibus esset, describebatur) significabant, seu exponebant Actuarii, & juxta hanc scripturam à Provincialibus exigebant, vide desuper *l. 1. & 11. Cod. Theod. ibid. & eruditissimè, ut solet, differens Gothofr. de erog. ann. milit.* Horum Actuariorum nequissimas factiones descripsit Aurelius Victor. in Gallien. eos namque vocat, *genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandisque quasi à natura factum.* Jung. cit. Gothofr. ad d. l. 11. & 14. C. Theod. de erog. milit. annon. Decennale erat illorum officium *l. 10. C. Theod. de numerar.* quod si probè gessissent *perfectissimi* appellabantur, ad majorem etiam dignitatem postea non rarò admissi *d. l. 10. & ibid. Goth.*
Re-

16 Recensendi etiam hîc sunt COMMENTARIENSES, quorum munus præ cæteris videtur summè proficuum; quemadmodum enim in fontes inquirere, in vincula con- jicere, & de iis debitum sumere supplicium humano ge- neri saluberrimum haberi debet; ita eos diligenter us- que ad Judicis condemnationem custodire omninò vide- tur necessarium; nec tamen eorum cura levioribus, qui eos loci foeditate, carcerisque squalore aliundè gravatos, graviùs divexent, sed fide dignioribus committenda. Est ergo Commentariensis administer, ad quem inter cætera reorum custodia pertinet *l. 5. C. Theod. de his, quæ admini- strant l. 5. eod. Cod. de custod. reor. & ibid. Gothofr.* Commen- tarienses quoque commentarium scripsisse, in quo reo- rum nomina essent adnotata, vel ipsa nominis ethymo- logia declarat. Inscriptiones præterea criminum recipie- bant, fontes & ipsi interdum comprehendebant, cri- minum acta scribebant, reos ad Præsidium tribunal addu- cebant, illorum responsa referebant in tabulas. *Gothofred. loc. mox cit.* Item trigesimo die numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem, ætatém- que ad Judicem referre, destinatam in eorum usum pe- cuniam recipere, illisque alimenta subministrare debebat; & si reus elapsus è vinculis esset, non à minori administro, quem clavicularium, vel carceris custodem vocabant, & commentariensi parebat; sed ab ipso Commentariensi ratio exigebatur, eâ in eum statutâ poenâ, quam reus pro- meruerat vid. *l. 6. & ult. C. Theod. de custod. reor. & l. 9. C. de Episc. aud. junct. tamen l. 8. 9. 12. & 14. §. 2. ff. de cu- stod. & exhib. reor.*

17 Referuntur etiam huc ADJUTORES qui commen- tariensi, vel Corniculario officia sua præstabant, & mo- dò primum, modò alterum, modò his duobus multò in- feriozem inter ministros Præsidium locum occupabant. *Go-*

Gothofr. ad l. 10. Cod. de numerar. Erant similiter alii Adjutores Magistratum, alii Adjutores Principis in officiis Rectoris provinciae, ad quos ultimos pertinebat litigantes in secretarium inducere *l. 1. C. Theod. de off. Rector.* Adjutores inter Palatinos sacrarum largitionum, & rerum privatarum album Palatinorum habebant, seu matriculam tractabant: Adjutores Magistri officiorum curam gerebant mittendorum in provincias Apparitorum *l. 4. C. Theod. de executor. exat.* & *ibid. Gothofr.* Et hi in honoratorum numerum referendi sunt; nam Vicariis Praefecti praetorio dignitate sunt exaequati *l. 1. C. de off. Magistr. officior.* praecellebant, quippe isti Adjutores Corniculariorum, & Principum, Numerariorum, & Commentariensium.

Agmen demum claudunt, praeter alios Magistratum 18 Administros, SCRINIARII, qui in officio Praefecti praetorio, Magistri militum, & Ducum inveniuntur, rationes praescribebant. CANCELLARII à Cancellis dicti sunt. Secretarium nempe, seu Judicis auditorium ita extructum erat, ut praeforibus velum haberet obductum, exterius autem cancellis ita sepiretur, ut turba forensis, & litigatorum catervae in secretarium irrumpere minime possent; unde Sidonius Apollinaris *lib. 1. epist. 2. Pellitorum,* inquit, *turba satellitum, ne absit, admittitur, ne obstrepat, eliminatur; sicque pro foribus immurmurat exclusa VELIS, inclusa CANCELLIS.* Prohibitum erat Praesidibus secum ducere in provincias Cancellarios, aliosque domesticos (exceptis praestantioribus Comitibus, quos in consilium adhiberent) *l. 8. C. de Adfessor.* vid. insuper *l. 3. Cod. Theod. d. t.* Et denique reliqua COHORTALIUM TURBA, eorum nempe, qui nudum ministerium Praesidibus exhibebant: horum certum erat album; certusque numerus Praesidibus majoribus, & minoribus dabatur. Ulteriorem explanationem praesentes pagellae non admittunt;

fatisque nobis sit, dixisse quædam pro comparanda solidioris Jurisprudentiæ notitia summè necessaria. Imò, inquis, non tantùm satis, sed plus nimio diximus iis, quorum unicus est scopus Jurisprudentiæ studium ad exercitium practicum reducere; iis, qui post unius, vel alterius anni ad capiendâ Juris principia impensum laborem, ad dicasteria, ut panem lucrentur, aspirant. Ad quid, pergis, his proderit perplexa Jurisprudentiæ nostræ historia? ad quid obsoletorum officia Magistratuum? Ad quid rerum, quarum mentio jam nausea est, notitia? At huic crisi obviam eamus (cùm supersit una, vel altera pagella nec operæ pretium videatur novam materiam aggredi) sit

A P P E N D I X II.

De Utilitate, imò Necessitate Historiæ Romanæ.

¹⁴ **N**on ignoramus, multos, imò, pro dolor! tot quin plures reperiri, qui satis se doctos credunt, si noverint, fuisse aliquem Justinianum, aut Tribonianum, illos scripsisse elegantes libros, qui Institutiones Digesta, Codex, Novellæ appellantur; si articuli fidei instar habeant, nullas in Juris Justiniani libris inveniri antinomias, jus illud esse omnibus numeris perfectissimum: Hos terminos rarissimè egreditur methodus historiam Juris tractandi in scholis usitata, & ita tyrones leviter hac notitia imbutos, seu tinctos ad ipsius juris tractationem, quasi dignissimos Jurisprudentiæ Rom. Studiosos introducit, qui dum leges evolvunt, in alium quasi mundum translati sibi videntur, & SCtorum, legumque nomina, Prætoris Edicta, Legesque XII. tabb. non sine horrore audiunt; dum econtra eorum tanta est aliquando ignoratiæ fidu-

fiducia, ut supervacaneum esse existiment majorem diligentiam ad Juris historiæ notitiam comparandam impendere. At quantum à vero ejusmodi historiæ contemptores aberrant, nōrunt omnes Eruditi, nōrunt omnes, qui ad genuinæ Jurisprudentiæ penetralia introire studuerunt. Quomodo, sodes! Jurisprudentiæ principia, sine principiis, quæ ex historia mutuare debes, addisces? Adime Jurisprudentiæ historiam, & ei lucem adimes, talpæque eris cœcior, & cum antiquis glossatoribus, ut ait *Hoffmann.* tuas legum interpretationes absurdissimis commentis replebis: Quî enim Jctus respondebit, si rerum romanarum vicissitudines, si sub quo statu leges sint conditæ, si penes quem fuerit potestas legislativa, si qua ratione sint conditæ, turpiter ignoret? fieri, quî poterit, ut homines ejus Reipublicæ, cujus leges & jura tractant, ignari, tanquam illuni nocte sine lumine aberrantes sæpè non offendant, non labantur, sæpiusque quovis potius, quàm quò instituerant, perveniant, ut eleganter differit *Muret. p. 1. orat. XVII. jung. Heinec. in præf. Antiq. Rom. vers. equidem?* Nullum certè extat ait, rursus *Hoffmann.* Juris caput, quod absque historiæ adminiculo rectè possit intelligi. Sufficit, inquis, modicissimam habere notitiam ad intelligentiam terminorum: præsertim, cùm historia Juris Justiniani multis (ut ostendit *Thomasius de Næv. Jurisp. Justin.*) passim nævis scateat, hinc ad illius exactiorem notitiam vix possit perveniri. Melius est, non diffitemur, aliqualem saltem habere notitiam, quàm planè nullam. Cave tamen, ne tibi sit nimis curta supellex. Adfunt equidem varia Juris systemata in compendium redacta: sed fortè iis tantùm conducent, qui, ut hodie passim fit, intra biennium, quod trivialiter impendunt, Jcti evadere cupiunt, & dum ad Tribunalia protruduntur, neque romanum, neque patrium jus valent penetrare. Næv.

vi tantum illos terrere debent, qui & laborem, & veritatem fugiunt; alias quippe vix erunt, qui ad rem adeo necessariam animum applicabunt; dum vix ulla sit ab orbe condito historia, quæ nævis careat; num ignoras, quod

Alta procelloso speculetur vertice Pallas.

Nec enim iis ista scribimus, qui aut ob ingenii habetudinem ad vulgaria omne oleum debent absumere, aut ob desidiosam facilitatem jam præclare secum agi existimant (utimur verbis *Illustr. Coll. de Herz in Magist. c.1. §.1. n.12.*) si in inferioribus Juristarum caveis considerare possint, aut denique artem latè porrectam in angustas tabellas, breviâque compendia constringere; dein altero anno inter Edictales censi bonum Papinianum eminens salutatum cum suis morosis Lytis, & Prolytis multum valere jubent; sed cum iis nobis res est, qui solidiora superficiariis præferentes ad altiora, & eò aspirant, ut non solum in foro cum admiratione stare, in judiciis & tribunalibus cum dignitate versari, atque in ipsis populi Comitibus, in sanctioribus Principum consiliis assidere; imo propitia forte præsidere etiam possint; gloriâ profectò sexcentis Majorum imaginibus non postponendâ. An existimas viros tum in theoria, tum in praxi versatissimos, atque eruditissimos (inter quos sunt Alciatus, Balduinus, Hottomannus, Magnus Cujacius, Contius, Donellus, Duarenus, Gravina, & immensæ vir eruditionis Jacobus Gothofredus; item, posterioribus, ævis Hoffmannus, Gott-helff. Struvius, Noodtius, Bynkershoekius, Campianus, quibus meritissimè accenseri debet sæpius à nobis laudatus, nec satis laudandus *Illustr. D. Coll. de Herz in Herzenfeld*) in explananda Juris Rom. Historia, Magistratuumque officii exponendis integra volumina, elaboratissimos tractatus, eruditissimâsque observationes in lucem dando fru-

frustra insudâsse? Verùm fabulam surdis canimus. Quid juvat, ajunt, Jurisprudentiæ dudum sepultæ, aut Reipublicæ pridem collapsæ cineres movere: Aliæ jam rogatæ leges, alii introducti mores: Quid ad nos formularum legumque Actionum ritus? Ineptiæ! vanæ sunt nugæ! Nugares, non abnuimus, si hodie formulis cum Adversario luctari velles, eas tamen non sine culpa & periculo ignorabis, dum non desunt textus in Pandectis, aliisque Juris partibus, qui processum formularium supponunt. Ceu eruditè ostendit *memor. Illustr. D. Coll. de Herz ad tit. de Edend. n. 16. jung. Noodt. de Jurisd. l. 1. c. 13.* At nec ista adhuc movent? Utar ergo aliis autoritatibus. *Historiam* (infit *Struv. indedicat. ad Histor. Jur. Justin.*) *veteres tertiam Juris partem dixere, & altera ejus pars civilis est prudentia. Historiæ utilitas tam egregia est, ait laud. Author. in prolegom. ibid. ut in ipsas, quæ tractantur, disciplinas plenè introducat: Manca enim est, & imperfecta singularum disciplinarum cognitio, nisi de earum origine (quam pandit Historia) plenius pateat. Inde enim judicandi vis, & arcanas Legislatorum rationes desumendæ. Optimè huc quadrant ea, quæ de J. C. tis antiquioris, & nostri sæculi affert Bynkershöck. in suis observationibus ad Lectorem. Prisca gens, inquit, Doctorum, si verum amamus, in erudiendis pertinaci studio legum sensibus plus præstitit, quàm nostri, vel præteriti sæculi homines - - - Posterior ætas attulit elegantiores literas, historiam Jurisprudentiæ Rom. & Græcæ, fragmenta veteris ævi, Basilica, Theophilum, Harmenopulum, inscriptiones, & in Codice subscriptiones legum, & ut uno verbo absolvam CRITICAM attulit sine qua (modò non sit exorbitans) non est qui perfectè sapiat in ulla arte.* „Historiarum lectio (ita legitur apud *Gravin. de O. J. C. in præf.*) partim anteire debet, partim comitari jus civile. „Ne quis enim sit ad Jurisprudentiam rudior, generatim „saltem oportet animo anteaucta tempora comprehendere.

„re, ut reliqua vita, ubi erit otium, res gestas cogno-
 „scat particulatim, quò de rebus tum privatis, tum pu-
 „blicis ex præteritorum exemplis rectè consulat, atque
 „prudenter; occasiones verò legum, tempora, & cau-
 „sæ, quæ maximè sententiam aperiunt, omnia eruuntur
 „ex historiis,, Nondum, ut suspicor, seu potius vereor,
 satis persuasimus. Audi ulterius: omnes penè J^Cti (est te-
 stimonium Eruditissimi Gothofr. Hoffmann. de Histor. Jur.
 Civil. Volum. 2. in præf.) agnoverunt, Juris, legumque historiam
 primum interpretandarum legum esse fundamentum, & ex nul-
 la re majorem lucem affundi posse obscuritatibus, atque subtilita-
 tibus, quæ frequentissimè in legibus occurrunt, quàm ex accura-
 tiori rerum Romanarum, nec non originis, atque progressus le-
 gum notitia - - - Series, qua Legislatores se invicem ex-
 ceperunt, Leges latas, antiquis vel relictis, vel abroga-
 tis, vel emendatis, novas additas sine crassioris ignoran-
 tiæ piaculo nesciri non possunt. Nam ignorari non de-
 bet, quinam fuerint Legislatores, quale illis ingenium,
 vitæ ratio, mores, quibusve cupiditatibus laborave-
 rint. His perspectis intimiùs in eorum mentem pene-
 trare liberum erit; simulque attendendum ad Reipublicæ
 mutationes, cum exindè aliæ, & aliæ nascentur leges, &
 aliæ sepeliantur. Ita ferè Laud. Author. Nondum satis:
 Progrediamur ulterius. Quantum utilitatis in Jurisprudencia
 nostra antiquitatum Romanarum adferat notitia (ita differit.
 Heinec. in præf. ad syntag. Antiq. Rom.) nemo, nisi, qui nunquam
 est hisce sacris initiatus, ignorat. Equidem jam eo tempore, quo
 adhuc florebant res Romanæ, vix quisquam præclarum J^Cti no-
 men tueri videbatur, qui erat ab hoc insigni, præstantissimoque præ-
 sidio destitutus. Inde est, quòd accuratior antiquitatum
 notitia in maxima, ac præcipua veterum J^Ctorum laude
 poneretur. Unde Plinius Aristonem J^Ctum laudaturus
 nil in eo magis, quàm prisci moris notitiam admiratur.

Quam

Quàm peritus (inquit Epistol. lib. 22.) ille & privati juris, & publici: quantum rerum quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet. Nil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mibi certè quoties aliquid abditum quæro, instar thesauri est. Idem celebrat de Antistio Labeone Gell. Noct. Att. XIII. 12. qui adeò antiquitatum instituta cordi habuisse dicitur, ut D. Augusto jam Principe, & Rempublicam obtinente (ubi alius utique rerum status, atque facies) ratum, pensumque nihil haberet, nisi, quod justum, sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset. Idcirco à Tribunis plebis vocatus, respondisse fertur, jus eos non habere, neque se, neque alium quemquam vocandi, cum moribus majorum Tribuni plebis prehensionem haberent, vocationem non haberent. Et esto, demus Stoici hæc esse indicia animi, nihilominus tamen ea tam parum (imò nullatenus) ignorare licet, quàm parum ii, qui florentis adhuc Reipublicæ formam viderant, sine socordix nota poterant nescire. Sunt, inquis, hodie aliæ consuetudines, alia religio, alii Magistratus, alia judicia, alia denique Imperiorum & Rerumpublicarum facies. Non abnuimus; sed tamen peregrinis potissimum adstricti legibus vivimus, easque interpretari, & obvenientibus hodie negotiis adplicare jubemur. Jam quis hæc præstiterit, nisi qui veteris, illiusque Romanæ Reipublicæ effigiem, à qua isthæc promanant, impressam animo circumfert? hinc prudentissimè Imperator §. 1. inst. de testam. monet ut nihil antiquitatis PENITUS ignoretur. Sed unde ista (regeris) quæ totam hominis ætatem exigere videntur, haurienda? sufficet tibi (cum studiosa juventute nobis sermo est) pro obtinenda, quæ exigitur notitia, comparasse, qui sunt ad manus; nec adeò multi constant. Sint inter illos Gravina de Orig. Jur. Civil. Gotthelf. Struvius, & Gothofr. Hoffmann. de Histor. Jur. Rom. Justin. juncto Thomasio de Nev. Jurispr. Rom. Ante Justin. Heinecii Antiquit. Rom. syntagma secundum

dum ordinem Instit. & aliud juxta ordin. Pandectarum. His, aut uno alteróve instructus qui erit, scopum præfixum obtinebit. Quod, si nec ista sapiunt, vel melius sapere existimas, téque in hoc genere scribentes offendunt, satisve aliunde te eruditum credis, res tuas habeto. Abstine, per nos licet, ab omni operis usu (ita rursus cum *prælaud. observandiss. D. Coll. de Herz*, qui *loc. supra cit. à n. 5. usque ad 13.* plura, eaque pro more suo eruditissima de hoc capite tractat, concludimus) & obliquo saltem, si non æquo animo patere, quod nos tyronibus, qui erudiri quodammodo cupiunt (his quippè potissimum hoc opusculo & aravimus, & occavimus) viam ad solidam Juris Artem pro modulo tenuitatis nostræ, illorúmque instituto, monstrare conati simus; quodsi nec istis satisfacimus, saltem, ut æqui, bonique censores conatum probabunt.

Nos interim (& in tantum non fallimur) hæc omnia eò collimare volumus,

UT IN OMNIBUS GLORIFICETUR
DEUS.

LECTOR BENEVOLUS

CRASSIORA MENDA SIC EMENDET.

<i>Pag.</i>	<i>Lin.</i>	<i>Legitur</i>	<i>Legendum.</i>
22	24	<i>de. pot. pot.</i>	<i>de adopt.</i>
40	19	proposuerat	proposuerant
43	18	gravisi	gavisi
46	ult.	natus	nati
78	25	Valentinianus	Valentiniano
81	26	histiographi	historiographi
97	pen.	proximæ	proximè
99	28	emârunt	emanârunt
106	5	pretiosi	pretioso
112	29	fama	famam
113	14	præclaris	præclari
117	26	illecta	intellecta
132	23	imperita	impertita
166	2	ergunt	arguunt
169	9	communione	communio
177	25	variante	varietate
183	1	potesse	posse
200	1	CHORONITA	CHARONITA
201	29	possiderent	possiderentur
204	7	avaritia, prædo minabatur	avaritia prædominabatur
206	1	suscipiebant	suscipiebantur
ead.	3	nolebat	nolebant
222	1	convoret	convocaret
223	11	ipso nullum	ipso jure nullum
228	16	accupandum	aucupandum
261	23	potestas	potestatem
292	21	suo	scio

LECTOR BUREAU

General Meeting - 21st January

Topic	Speaker	Time
1. Report of the Lector	Mr. J. H. Smith	7.15
2. Report of the Treasurer	Mr. J. H. Smith	7.30
3. Report of the Secretary	Mr. J. H. Smith	7.45
4. Report of the Librarian	Mr. J. H. Smith	8.00
5. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	8.15
6. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	8.30
7. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	8.45
8. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	9.00
9. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	9.15
10. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	9.30
11. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	9.45
12. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	10.00
13. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	10.15
14. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	10.30
15. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	10.45
16. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	11.00
17. Report of the Rector	Mr. J. H. Smith	11.15
18. Report of the Curate	Mr. J. H. Smith	11.30
19. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	11.45
20. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	12.00
21. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	12.15
22. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	12.30
23. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	12.45
24. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	1.00
25. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	1.15
26. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	1.30
27. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	1.45
28. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	2.00
29. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	2.15
30. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	2.30
31. Report of the Rector	Mr. J. H. Smith	2.45
32. Report of the Curate	Mr. J. H. Smith	3.00
33. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	3.15
34. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	3.30
35. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	3.45
36. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	4.00
37. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	4.15
38. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	4.30
39. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	4.45
40. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	5.00
41. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	5.15
42. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	5.30
43. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	5.45
44. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	6.00
45. Report of the Rector	Mr. J. H. Smith	6.15
46. Report of the Curate	Mr. J. H. Smith	6.30
47. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	6.45
48. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	7.00
49. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	7.15
50. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	7.30
51. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	7.45
52. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	8.00
53. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	8.15
54. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	8.30
55. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	8.45
56. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	9.00
57. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	9.15
58. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	9.30
59. Report of the Rector	Mr. J. H. Smith	9.45
60. Report of the Curate	Mr. J. H. Smith	10.00
61. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	10.15
62. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	10.30
63. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	10.45
64. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	11.00
65. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	11.15
66. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	11.30
67. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	11.45
68. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	12.00
69. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	12.15
70. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	12.30
71. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	12.45
72. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	1.00
73. Report of the Rector	Mr. J. H. Smith	1.15
74. Report of the Curate	Mr. J. H. Smith	1.30
75. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	1.45
76. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	2.00
77. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	2.15
78. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	2.30
79. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	2.45
80. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	3.00
81. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	3.15
82. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	3.30
83. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	3.45
84. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	4.00
85. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	4.15
86. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	4.30
87. Report of the Rector	Mr. J. H. Smith	4.45
88. Report of the Curate	Mr. J. H. Smith	5.00
89. Report of the Organist	Mr. J. H. Smith	5.15
90. Report of the Choir	Mr. J. H. Smith	5.30
91. Report of the Sunday School	Mr. J. H. Smith	5.45
92. Report of the Ladies' Society	Mr. J. H. Smith	6.00
93. Report of the Men's Society	Mr. J. H. Smith	6.15
94. Report of the Children's Society	Mr. J. H. Smith	6.30
95. Report of the Young Men's Society	Mr. J. H. Smith	6.45
96. Report of the Young Women's Society	Mr. J. H. Smith	7.00
97. Report of the Bible Class	Mr. J. H. Smith	7.15
98. Report of the Prayer Meeting	Mr. J. H. Smith	7.30
99. Report of the Church Council	Mr. J. H. Smith	7.45
100. Report of the Vestry	Mr. J. H. Smith	8.00

LECTOR BENTLEY

00000000000000000000000000000000

LECTOR B. 3. 4. 1. 02

卷之四

RECTOR B. B. B. B. B.

Quesada, Miguel A. 214 1000000

Peregrinus, Johannes Dominicus,

Dissertatio Academica Historico-Legalıs Ad Librum I. Pandectarum Additis
Supplementis Ad concurrentes Institutionum Titulos

Salisburgi 1738

4 Diss. 2596#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10950232-3

VD18 15028739-001